

เจ้า

และนายพลสุยฮาน

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

ชีวิต

แสนยาก ของ สุนทรภู่

สมเด็จพระปรมหาราชทรงฯ

หน้า 217

ฉบับที่ ๑๐
กรมการปกครอง

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๙

วชิรณัติ วสสรีรังษณ.
๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๙

ชีวิตและงานของสุนทรภู่

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จัดพิมพ์จำหน่าย

โดย

สำนักพิมพ์ ดสสังวิทยา

เลขที่ ๗/๒๔ วังบูรพา พระนคร โทร. ๒๔๕๔๖

ราคา ๓๘ บาท

คำนำ

สำนักพิมพ์คลังวิทยา ได้แจ้งความประสงค์ มายัง กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรว่า หนังสือ ชีวิตและงานของสุนทรภู่ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ ซึ่งทางสำนักพิมพ์ได้เคยขออนุญาตพิมพ์ จำหน่ายมา ๒ ครั้งแล้ว คือในพ.ศ. ๒๔๘๘ ครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๒๕๐๔ อีกครั้งหนึ่งนั้น บัดนี้จำหน่ายหมดแล้ว ใครจะจัด พิมพ์จำหน่ายอีกเป็นครั้งที่ ๓ กรมศิลปากรพิจารณาแล้ว ไม่ขัดข้อง ยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์จำหน่ายได้ดังประสงค์

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้แก้ไขฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ รวม ๓ เรื่อง คือ บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง ได้แก้ไขให้ตรงตามฉบับที่กรมศิลปากรตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ นิราศพระบาท ได้พิมพ์ตามฉบับที่กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่อง ในการจัด “วรรณคดีสัญจร” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ และรำพัน พิลาป ได้แก้ไขตามฉบับที่กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ในงาน กว๊าวรรณา เนื่องในโอกาสกษัตริย์คล้อยวันเกิดครบรอบ ๑๗๕ ปี ของสุนทรภู่ เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔

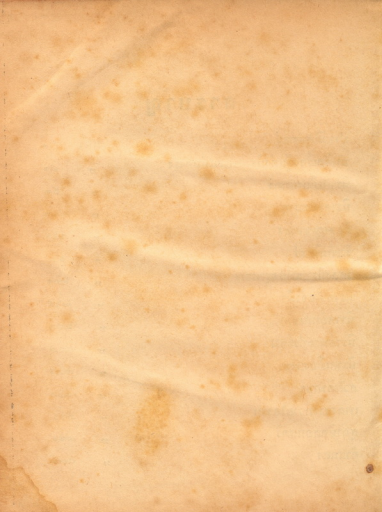
กรมศิลปากร

๒๗ กันยายน ๒๕๐๖

สารบัญ

ประวัติสุนทรภู่	หน้า	๑
บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง	”	๗๑
นิราศเมืองแกลง	”	๘๓
นิราศพระบาท	”	๑๒๓
นิราศภูเขาทอง	”	๑๕๕
รำพันพิลาป	”	๑๖๘
โคลงนิราศเมืองสุพรรณ	”	๒๐๑
นิราศวัดเจ้าฟ้า	”	๒๖๕
นิราศอิเหนา	”	๒๘๓
นิราศพระประธม	”	๓๐๗
นิราศเมืองเพชร	”	๓๓๕
สวัสดิรักษา	”	๓๖๑
เพลงยาวถวายโอวาท	”	๓๖๘
สุภาษิตสอนสตรี	”	๓๘๑
คำแถลง	”	๔๐๗

ชีวิตและงาน

ของ

สุนทรภู่

ประวัติสุนทรภู่^(๑)

พระนิพนธ์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

๑. ตอนก่อนรับราชการ

พระสุนทรโวหาร (ภู่) ซึ่งคนทั้งหลายเรียกกันเป็นสามัญว่า “สุนทรภู่” นั้น เกิดในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ ๗ วันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๓ บีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ เวลาเช้า ๒ โมง

(๑) ประวัติสุนทรภู่ที่พิมพ์ขึ้น เป็นฉบับที่กรมศิลปากรให้นายอนันต์ อยู่โพธิ์ ทำเชิงอรรถและทำบันทึกเพิ่มเติมฉบับเดิมของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ฉะนั้นในการพิมพ์ จึงจัดให้พิมพ์อักษรต่างขนาดกัน คือ (ก) ตัวเรื่องประวัติสุนทรภู่ อันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ให้พิมพ์ด้วยตัวธรรมดา และฟุตโน้ตพิมพ์ด้วยตัวเฮนเล็ก (๒) เชิงอรรถและข้อความเพิ่มเติมในเรื่องของ นายอนันต์ อยู่โพธิ์ ให้พิมพ์ด้วยตัวจิ๋ว ซึ่งผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้ เมื่ออ่านไปในเล่มนี้

คือ อย่างหนึ่ง ถ้าจะกำหนดเวลาฤกษ์ยามทำการให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ใด ไห่ยอมเอาดวงราตาของผู้นั้นมาสอบสวน เลือกลงเวลาอันพระเคราะห์โคจรสู่จักรวาศี ซึ่งต้งตำราว่าเป็นสิริมงคลแก่ราตาของผู้นั้น กำหนดเป็นเวลามงคลฤกษ์ เป็นต้นว่าฤกษ์ยกกองทัพก็ต้องหาเวลาที่เป็นสิริแก่แม่ทัพ ฤกษ์ปลูกเรือนก็ต้องหาเวลาที่เป็นสิริแก่เจ้าของเรือน ฤกษ์โกนจุกก็ต้องหาเวลาให้เป็นสิริแก่เด็กที่จะโกนจุก ฉะนั้นเป็นตัวอย่าง อีกอย่างหนึ่งดวงราตาที่ใช้ในการพยากรณ์ด้วย อันจะพึงมีแก่ตัวบุคคล เพราะเชื่อกันมาว่า เมื่อพระเคราะห์โคจรเข้าสู่จักรวาศีเช่นนั้น ๆ มักเกิดความสุขหรือความชอกแ่ชผู้มีราตาเช่นนั้น ๆ เป็นต้นว่าพระเคราะห์ราหูเข้าสู่ราศีอันเป็นลัคนาของผู้ใด ว่าผู้นั้นมักจะไม่มีความสุขจนกว่าพระเคราะห์ราหูจะพ้นจักรวาศีนั้นไปดังนี้เป็นตัวอย่าง อาศัยความเชื่อในวิธีนี้ จึงมีวิธีสืบสอบดวงราตาหาความรู้ว่าเคราะห์ใด และเคราะห์ร้ายประการใด ยังมีความเชื่อกันมาแต่ก่อนอีกอย่างหนึ่งว่า ดวงราตาของผู้ใดอาจจะล่อให้รู้ ได้ว่าบุคคลผู้นั้นจะดีหรือชั่ว และที่สุดจะมีอายุยืนหรืออายุสั้น ความเชื่ออย่างทว่านเกิดแต่เอาดวงราตาของผู้ที่มเื่องประวัติ อันปรากฏว่าเป็นคนดีหรือคนชั่วในอดีตกาลมาเป็นหลักสำหรับเทียบเคียง^(๑) กับดวงราตาที่จะพยากรณ์

(๑) เรียกว่า “ดวงประเทียบ”

ถ้าเห็นคล้ายคลึงกับดวงราตาตัวอย่างข้างฝ่ายคนดี ก็พยากรณ์ว่าจะดี ถ้าไปคล้ายคลึงกับดวงราตาของข้างฝ่ายพวกรั่ว ก็พยากรณ์ว่าจะชั่ว เป็นเค้าวความ ผู้ที่นิยมการพยากรณ์อย่างว่านี้ เมื่อเห็นใครเป็นคนทรงคุณหรือให้โทษอย่างวิสามัญ มักสืบวันและเวลาเกิดของผู้นั้น ผูกดวงราตาลงตำราไว้เป็นตัวอย่าง สำหรับใช้เปรียบเทียบในการพยากรณ์ ดวงราตาของบุคคลต่างๆ ทั้งข้างดีและข้างชั่ว จึงมีอยู่ในตำรา^(๑) เป็นอันมาก และมีกิมคำจบบอกไว้ว่าเป็นผู้มีคุณหรือมีโทษอย่างนั้นๆ ด้วย

ที่ดวงราตาของสุนทรภู่มีอยู่ในตำราดวงราตานี้ คงเป็นเพราะผู้พยากรณ์แต่ก่อน เห็นว่าสุนทรภู່ทรงคุณสมบัติในกระบวนแต่งกลอนเป็นอย่างวิเศษ นับว่าเป็นวิสามัญบุรุษผู้หนึ่ง แต่จกคำอธิบายแถมไว้ข้างใต้ดวงราตาว่า “สุนทรภู่อำดิษณ^๕เกษ^๖เมา” ตั้ง^๗ด้วยหมายความว่า เป็นผู้ทรงทั้งความดีและความชั่วระคนปนกัน อันเป็นความจริงตามเรื่องประวัติของสุนทรภู່

“สกุลวงศ์ของสุนทรภู່ บิดามารดาจะชื่อใดไม่ปรากฏ ๆ แต่ว่ามีบิดาของสุนทรภู່เป็นชาวบ้านกร่ำ ในเขตอำเภอเมืองแกลง แขวงจังหวัดระยอง ฝ่ายมารดาเป็นชาวเมืองอื่น มาอยู่ด้วยกันในกรุงเทพฯ

(๑) ผู้ศึกษาในทางโหราศาสตร์ ย่อมใส่ใจเสาะหาทรงเปรียบเทียบกันในสมุดคนละมาก ๆ และยิ่งมากก็ยิ่งดี ทั้งได้เก็บรักษาเป็นสิ่งหวงแหนนัก

เกิดสุนทรภู่เมื่อสร้างกรุงรัตนโกสินทร์แล้วได้ ๕ ปี แล้วบิดากับมารดาหย่ากัน บิดากลับออกไปบวชอยู่ที่เมืองแกลง ฝ่ายมารดาได้สามีใหม่ มีลูกหญิงอีก ๒ คน ชื่อคน ๑ ชื่อนี้คน ๑ แล้วได้เป็นนางนมพระธิดาในกรมพระราชวังหลัง (กล่าวกันว่าพระองค์เจ้าจงกล) เพราะฉะนั้น สุนทรภู่ว่าได้อยู่ที่พระราชวังหลังกับมารดา และได้ถวายตัวเป็นข้าในกรมพระราชวังหลังตั้งแต่วัยเด็ก

การศึกษาของสุนทรภู่ ความที่กล่าวในนิราศเมืองสุพรรณ มีเป็นเค้าเงื่อน ดูเหมือนจะได้เล่าเรียนในสำนักวัดชีปะขาว (ซึ่งพระราชทานนามในรัชกาลที่ ๔ ว่าวัดศรีสุดาราม) ที่ริมคลองบางกอกน้อย ภู่นั่งสี่ทำการเสมียนได้ ได้เคยเป็นเสมียนนายระวาง กรมพระคลังสวน แต่อุปนิสัยไม่ชอบทำการงานอย่างอื่น นอกจากแต่งบทกลอน สันตติถึงบอกดอกสร้อยสัควาได้แต่รุ่นหนุ่ม แล้วกลับมาอยู่ที่พระราชวังหลังอย่างเดิม เห็นจะเป็นเพราะที่เป็นเจ้าบทเจ้ากลอนนั่นเอง ชอบให้คนอื่นจนทำความเกิดขึ้น ด้วยไปชอบลักรักใคร่กับผู้หญิงข้างในคนหนึ่งชื่อจัน ถูกกรวดต้องเอนจำทั้งชายหญิง แต่เวลานั้นกรมพระราชวังหลังใกล้จะทิวงคตอยู่แล้ว คิดเอนจำอยู่ไม่ช้านัก ท่านองจะพันโท เมื่อกรมพระราชวังหลังทิวงคตใน พ.ศ. ๒๓๔๗

สุนทรภู่จึงออกไปหาบิดาที่เมืองแกลง แต่งนิราศเมืองแกลงซึ่งเป็น
นิราศเรื่องแรกของสุนทรภู่เมื่อไปคราวนี้^(๑)

พิเคราะห์เรื่องราวที่ปรากฏในนิราศ ประกอบกับศักราชที่เกิดขึ้น
ของสุนทรภู่ ดูเหมือนเมื่อแต่งนิราศเมืองแกลงอายุจะราวสัก ๒๓ ปี
กล่าวในนิราศว่ามีศิษย์ติดตามไปด้วย ๒ คน ชันส์ส่อให้เห็นว่า ใน
เวลานั้นสุนทรภู่ท่านเองจะมีชื่อเสียงในการแต่งบทกลอนอยู่แล้ว จึงมี
ผู้ฝากตัวเป็นศิษย์ น่าจะมีหนังสือเรื่องอื่นที่สุนทรภู่ได้แต่งไว้ก่อนนิราศ
เมืองแกลง ลองพิเคราะห์ดูหนังสือกลอนของสุนทรภู่ที่ยังปรากฏอยู่
บัดนี้ เห็นมีค่าเจอนในทางตำนานว่า จะแต่งก่อนนิราศเมืองแกลง
แต่เรื่องโคบุตรเรื่องเดียว มีคำขึ้นข้างต้นว่า

“๑ แด่ปางหลังกว้างพระศาสนา
เป็นปฐมสมมติกันสืบมา
ด้วยบุญญาวยังประวิงทั้งหญิงชาย
ถันข้อกुरुเรื่องประจักษ์แจ้ง

(๑) กรมพระวรราชภักดี ทิวศกเมื่อวันเสาร์เดือนอ้าย ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะ
ศ. ๒๓๔๘ สุนทรภู่ออกไปหาบิดาที่เมืองแกลง เมื่อราวเดือน ๙ พ.ศ. ๒๓๕๐
กลับจากเมืองแกลงเมื่อเดือน ๘ และแต่งนิราศเมืองแกลงในคราวนี้

จึงสำแดงคำคิดประดิษฐ์ถวาย

ตามสัทธิเริ่มเรื่องนิยาย

ให้เหริศพรายพรังเพราะเสนาะกลอน”

ดังนี้ จำนวนคนเหมือนจะแต่งถวายเจ้าวังหลังองค์ใดองค์หนึ่ง เป็นหนังสือ ๘ เล่มสมุดไทย จะแต่งในคราวเดียวกันนั้น หรือแต่งเป็น หลายครั้งหลายคราวช้อนทราบไม่ได้ แต่ว่าแต่งค้างอยู่ไม่หมดเรื่อง กลอนเรื่องอื่นของสุนทรภู่มีจำนวนเป็นชั้นหลังเรื่องโคบุตรทั้งนั้น

สุนทรภู่ไปเมืองแกลงคราวนั้น ออกจากกรุงเทพฯ ในเดือน ๗ ไปเรือประทุน ศิษย์แจวไป ๒ คน กับมีคนชยาชาวเมืองระยองรับนำ ทางช่วยแจวอีกคนหนึ่ง ไปทางคลองลำโรงและคลองศิระจะระเรือออก ปากน้ำบางมังก (*) ไปขึ้นบกบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี แล้ว เดินบกต่อไป

(๑) เดิมนั้นเรียกกันว่า “บางปลาร” สันนิษฐานชื่อเดิม เห็นจะเรียกว่า บางมัจฉา เช่นสุนทรภู่เรียกด้วยคำว่า “มัจฉา” เป็น ชื่อปลาอย่างหนึ่ง แต่คำว่า ปลาร นั้นแปลไม่ได้ความอย่างไร บางที จะย้อนสันมาแต่ บางปลา (มัจ) กง ก็เป็นไปได้

ความในนิราศตอนไปในคลอง สุนทรภู่อธิบายค่าเก่าได้แห่ง
หนึ่งว่า

“คำโบราณท่านผูกถูกทุกสิ่ง
เขว่าถึงจองทองมันทองชน”

คำ^๕เองเป็นมูลที่ค่า^๕กัน^๕ว่า “จองทองทองชน” คือเปรียบเขา
ลงเป็นลิง ยังหาเคยพบใครอธิบายไว้ที่อื่นไม่

เมื่อสุนทรภู่วาง^๕ไปถึงเมืองระยอง คน^๕รยาที่นำทางไปถึงบ้านก็
หลบเสีย แต่^๕นั้นสุนทรภู่อธิบายถามหนทางตามพวกชาวบ้านเดิน
ต่อไป จนถึงวัดที่มีคาบวชอยู่ ณ เมืองแกลง กล่าวในนิราศว่า เวลา
นั้น^๕มีคาบวชมาได้ ๒๐ พรรษา ชื่อน^๕สอให้^๕เห็นว่า^๕มีคาบ^๕มีมารดาเห็น
จะ^๕พวักกัน^๕ตั้งแต่^๕สุนทรภู่วัย^๕เด็กเล็ก^๕ทีเดียว และ^๕น้องสาว ๒ คน^๕นั้นต่าง
มี^๕คาบ^๕กับ^๕สุนทรภูู่ ในนิราศกล่าวความอีกข้อหนึ่งว่า^๕มี^๕คาบ^๕ที่^๕บวชอยู่

“เป็นฐานานุประเทศอธิบดี
จอมกษัตริย์โปรตปรานประธานนาม
เจ้าอารามอรัญชรรมรังสี”

ดังนี้ สันนิษฐานว่าเห็นจะเป็นฐานานุกรมของพระครูธรรมรังสี
เจ้าคณะเมืองแกลง มิใช่ได้เป็นตำแหน่งพระครูเอง ที่สุนทรภูู่

ออกไปหาบิดา บางทีจะคิดออกไปบวช ด้วยเวลานั้นอายุครบอุปสมบท และจะล้างอุปมางคที่ต้งถูกจำของตัวก็เป็นได้ แต่หาได้บวชไม่ เพราะไปอยู่ไต่หน่อหนึ่งก็บวชเป็นไข้มา อาการแทบถึงประดาตาย รัชชาพยาบาลกันอยู่กว่าเดือนจึงหาย พอหายก็กลับเข้ามากรุงเทพฯ ในเดือน ๙ รวมเวลาที่สุนทรภู่ออกไปเมืองแกลงคราวนั้นราว ๓ เดือน

เรื่องประวัติของสุนทรภู่ เมื่อกลับจากเมืองแกลงแล้ว มีอยู่ในเรื่องนิราศพระบาท ว่ามาเป็นมหาดเล็กพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสพระองค์น้อยของกรมพระราชวังหลัง ซึ่งทรงผนวชอยู่ ณ วัดระฆัง (๑) แต่ตัวสุนทรภู่อยู่ที่พระราชวังหลัง และได้หญิงชื่อนันทิ์เคยเกิดความนินเป็นภรรยา ท่านองเจ้าครอกข้างใน (ทองอยู่) ซึ่งเป็นพระอัครชายาของกรมพระราชวังหลังจะยกประทาน ด้วยปรากฏในนิราศวัดเจ้าฟ้าว่า เมื่อสุนทรภู่มีบุตร เจ้าครอกข้างในรับเข้าไปทรงเลี้ยงดู แต่เมื่อได้นางจันเป็นภรรยาแล้ว อยู่ด้วยกันเป็นปกติไม่เท่าใด เห็นจะเป็นเพราะสุนทรภู่จับเป็นคนขี้เมาในตอนนั้น ถึงกับ

(๑) กล่าวกันมาว่า เพราะเป็นพระองค์เจ้าองค์แรกที่ประสูติแต่ประติฐานพระราชวงศ์นี้ จึงได้พระนามว่าปฐมวงศ์ แต่ทรงผนวชอยู่ตลอดพระชนมายุ สันพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓

เกาะ (พ.ศ. ๒๓๕๐) ภรรยาโกธร สุนทรภู่ได้แสดงความไว้อำพัน
นิราศพระบาทว่า

“แสนอาลัยใจหายไม่วายห่วง

ตั้งสรศักดิ์ปักชำระกำทรวง

เสียคายดวงจันทร์พางาม

เจ้าคุมแก่นแสนโกรทพิโรธ

แต่เดือนยี่จนย่างเข้าเดือนสาม

จนพระหน่อสุริยวงศ์ทรงพระนาม

จากอารามแรมร้างทางกันดาร

ด้วยเวียนรองมุลิกาเป็นข้าบาท

จ้านิราสร้างนุชสุดสงสาร

ตามเสด็จโดยแดนแสนกันดาร

ไปมัสการรอยบาทพระศาสดา”

ตั้งเมื่อสุนทรภู่ตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ไปพระพุทธรูป
คราวที่แต่งนิราศ ไม่ได้ลงเรือลำตรง อาศัยไปในเรือมหาดเล็กที่ตาม
เสด็จ ต้องพายเรือไปเอง กล่าวความอันน่าใจในนิราศเมื่อถึงท่าเรือว่า

“พระหน่อสุริยวงศ์ทรงศึกษา
 ขึ้นศาลาโสรจสงวรวิศรี
 ข้างพวกเราเฮฮาลงวาร
 แต่โดยดีใจคนด้วยพันพาย
 อูระเรียมเกรียมกรรมอารมณ์ร้อน
 ระอาอ่อนอกใจมิใคร่หาย
 แลคลั่งวังหน้านัยน์ตาพราย
 หัวไหล่ตายตั้งขอกตลอดตัว”

ครั้นขึ้นเดินบก จะเป็นด้วยสุนทรภู่ไปมาเหล่าหรืออย่างไร
 ถูกเขาแกล้งให้ชนชกช้างตัวบ่มันที่ต้องให้เข้าไปข้างหน้า กล่าวได้
 ในนิราศว่า

“ทั้งสองข้างท่านวางลวนข้างคง
 ระยะหลังมหาดเล็กนั้นเหลือหลาย
 แต่ตัวพินอาพาจะเป็นเพราะห่วย
 ต้องขนพลายนำทางข้างนั้น

เพื่อนเขาแกล้งตบมือกระพือผัด
 ข้างสรวด์พลัดไปในไพรสณฑ์
 ผงะหงายคนท้ายเขาคว่าทัน
 โอ้แม่จันเจียนจะไม่เห็นใจจริง
 นึกจะโอดจากข้างลงกลางถ่อน
 คึดอวยเพื่อนเขาจะเขี้ยวใจหญิง
 แต่ถึงเคียวเวียนหนำยืนคาวัง
 เอาขอพึงพาดคักมาตามทาง”

เมื่อพักอยู่ที่ริมบริเวณวัดพระพุทธบาท สุนทรภู่กล่าวในนิราศ
 ว่า ไปเที่ยวทางเขาขาดพบ (พระองค์) เจ้าตามเงรองค์หนึ่ง กับ
 พระกตทักทองขวางเสด็จมาทางนั้น พิศระทิศตามคักราชเห็นว่าจะ
 เป็นสมเด็จพระปรมาธิบดีธิโนรส เพราะเวลานั้นทรงผนวชเป็น
 ตามเงรอยู่แล้ว กล่าวความซีกแห่งหนึ่งว่า

“พอธรรมาวันนั้นท่านพระคลัง

หาบุญยังไม่ลองศาลาลัย”

คือพระยาพระคลัง (ทุน) ซึ่งได้เป็นเจ้าพระยาวัดนาภิเศก
 ที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๒ หานาบุญยังนายโรงละครนอกที่มีชื่อ

เสียง และเป็นผู้สร้างวัดละครท่าในจังหวัดธนบุรีนั้นไปเล่นละครของ
ศาลาท่านสร้างขึ้นใหม่ในลานพระพุทธรูปท่า อาศัยเค้าเงื่อนที่มีดังได้
กล่าวมา ตันนิษฐานว่าหนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ ที่ปรากฏอยู่
เป็นของแต่งในรัชกาลที่ ๑ เมื่อก่อนสุนทรภู่เข้ารับราชการ ๓ เรื่อง คือ
เรื่องโคบุตร เรื่อง ๓ นิราศเมืองแกลง เรื่อง ๓ นิราศพระบาท
เรื่อง ๓ (*) ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ เมื่อสุนทรภู่เข้ารับราชการแล้ว
เห็นจะไม่มีโอกาสไปทางไกล จึงไม่ปรากฏว่าแต่งนิราศเรื่องใดอีกจน
ตลอดรัชกาล

๒. ตอนรับราชการ

เรื่องประวัติของสุนทรภู่ ตอนจะเข้ารับราชการในรัชกาลที่ ๒
นั้น มีคำเล่ากันว่า เมื่อคราวเกิดทั้งปัดรสนเทห์กันชุกชุมใน

(*) เข้าใจว่า สุนทรภู่คงจะได้เริ่มหาอาชีพในทางเป็นผู้บอกบทละครในตอนที่
บ้างแล้ว เช่นกล่าวในนิราศสุพรรณ ซึ่งแต่งเป็นโคลงว่า

บางละมุกมีมัจฉาครึ่ง	คราวงาน
บอกบทพญชังพยาน	พยักหน้า
ประทุนประคินฐาน	แทนทอง ทองเอช
แหวนประดับกับน้ำ	ฟ้าธรรมาวุธ ฯ

เข้าใจว่าอ้างอิงเคยบอกบทละครโรงนายบุญยัง

พ.ศ. ๒๓๕๘ ทกรมหมื่นศรีสุนทรทตองถูกข้าราชการ สุนทรภู่ก็ถูกสงสัย
 ว่าเป็นผู้แต่งหนังสือทวงคดียคนหนึ่ง ความขื่อนมเคาเงอนอยู่ในนิราศ
 เมืองเพชรบุรี ซึ่งสุนทรภู่แต่งเมื่อตอนปลายรัชกาลที่ ๓ กล่าวความ
 ขื่อนมกันไปถึงเมืองเป็นหนุ่มคนอง ว่าได้เคยหนีไปอยู่เมืองเพชร
 ไปร่วมขื่อนมนอนอยู่ในถ้ำเขาหลวงหลายวัน แล้วไปอาศัยอยู่กับหม่อม
 บุนนาคในกรมพระราชวังหลัง ซึ่งออกไปตั้งทำนาศูนย์เมืองเพชร (*)
 เมื่อกรมพระราชวังหลังทวงคตแล้ว บางทีจะหนีไปคราวถูกสงสัยว่า
 แต่งหนังสือทวง และบางทีพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 จะได้ทอดพระเนตรเห็นสำนวนกลอนของสุนทรภู่ ในเวลาสอบสำนวน
 หาตัวผู้ทวงหนังสือทวงนเอง จึงเลยทรงกรุณาโปรดฯ ให้เอาตัวมา
 รับราชการเป็นอาลักษณ์ มุตเหตุที่สุนทรภู่จะเข้ารับราชการ หา
 ปรากฏเรื่องเป็นอย่างไรไม่

เมื่อสุนทรภู่ได้เป็นอาลักษณ์แล้ว มีเรื่องเล่ากันมาถึงที่สุนทรภู่
 ได้ทำความชอบในหน้าที่ ว่าในสมัยนั้นกำลังทรงพระราชนิพนธ์บท
 ละครเรื่องรามเกียรติ์ ถึงตอนนางสีดามูกคอตาย บทพระราชนิพนธ์
 รัชกาลที่ ๓ ซึ่งเล่นละครกันมา กล่าวบทนางสีดาตอนเมื่อจะถูกคอต
 ตายว่า

(*) ก่อนเดือน ๔ ปีระกา พ.ศ. ๒๓๕๖ “เมื่อเดือนสี่ ปีระกาขึ้นวันว่าง ไปอยู่
 บวงคตไกลกันใจหาย” นิราศเมืองเพชรเห็นจะไม่ใช่นี้อีกด้วยกับครุสมที่

“เอาภูษาผูกสอให้มัน
แล้วพันกับกิ่งโศกใหญ่
หลับเนตรจ้านงปลงใจ
อรไทก็ไอนลงมา”

ต่อมาถึงบทพรรณนาว่า

“๑ บัดนั้น

วายุบุครววุฒิไกรใจกล้า
ครันแท่นองค้อครกถยา
ผูกสอไอนมากี่ตกใจ
ตัวสั้นแพะสงสนชวต
ร้อนจิตคั่งหนึ่งเพลิงไหม้
โอดโพนไอนลงตรงไป
ด้วยกำลัງว่องไวทันที (เชิด)
ครันตาจึงแก้ภูษาทรง
ที่ผูกสอองค์พระลักษมี
หย่อนลงยังพื้นปฐพี
ขุนกระบี่ก็ไอนลงมา”

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงทราบว่าบทกวี
 ตรงนี้ กวี^{๕๔} หนุมนานจะเข้าไปแก้ไขได้นานนัก นางสีดาจะต้องตาย
 เสียแล้ว บทที่ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่จึงคิดจะให้หนุมนานเข้าแก้ไขโดย
 รวดเร็ว แต่งบทนางสีดาว่า

“โอ้อาผ้าผูกพันกระสนันรัต
 เกี่ยวกระหวัดกับกิ่งโศกใหญ่”

ต่อไป^{๕๕} เกิดข้อสงสัยว่าจะแต่งบทหนุมนานอย่างไร ให้แก่นางสีดา
 ได้โดยเร็ว เหล่ากวีซึ่งเป็นที่ทรงปรึกษาไม่มีใครสามารถจะแต่งบท
 ให้พอพระราชหฤทัยได้ จึงลองทรงดำรัสสั่งให้สุนทรภู่แต่ง ต่อไปว่า

“ชายหนึ่งผูกศออรไท
 แล้วทอคล้องลงไปจะให้ตาย
 บัดนั้น^{๕๖}
 วายบุตรแก้ไขได้ตั้งใจหมาย”

ดังนั้น^{๕๗} ขอบพระทัย ทรงยกย่องความฉลาดของสุนทรภู่คราวนี้^{๕๘}
 ครั้งหนึ่ง ด้วยการทรงพระราชนิพนธ์บทละครในรัชกาลที่ ๒ นั้น^{๕๙} เจ้า

กันมาว่า เมื่อทรงพระราชนิพนธ์บทนั้นแล้ว ให้เอาบทไปซ้อมละคร
เสียก่อน ถ้าบทยังขัดกับกระบวนเล่นละคร ก็ต้องแก้ไขบทไปจนกว่า
ละครจะเล่นได้สะดวก จึงเอาเป็นใช้ได้ บทที่สุนทรภู่แต่งถวายครั้ง
นั้น เขากับกระบวนเล่นได้สะดวกดีด้วย จึงได้โปรด

อีกครั้งหนึ่งเล่ากันมาว่า เมื่อแต่งบทเรื่องรามเกียรติ์ส่งต่อมา
ตอนศึกตีขุนตีบรต ทรงพระราชนิพนธ์บทมรตทศกัณฐ์ว่า

๑ “รตนั่ง

บุษบกบัลลังก์ตั้งตระหง่าน
กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล
ยอดเขียมเทียมวิมานเมืองแมน
คุมวงกงหันเป็นควั่นคว้าง
เทียมสังห้วงวางข้างละแสน
สารถขับเข้าดงแดน
พื้นแผ่นดินกระเด็นไปเป็นจุณ”

ทรงพระราชนิพนธ์มาได้เพียงนี้ ทรงนึกความที่จะต่อไป
อย่างไร ให้สมกับเป็นรตนั่งใหญ่โตถึงปานนั้นยังไม่ออก จึงมีรับสั่งให้
สุนทรภู่ต่อ สุนทรภู่ต่อว่า

“นทีที่ฟองนองระลอก

คลื่นกระดกกระดอนชลคลื่นขุ่น

เขาพระเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน

อนนต์หนุนดินดาลสะท้านสะเทือน

ทวยหาญโห่ร้องก้องกัมปนาท

สุธาวาสไหวหวันลั่นเลื่อน

บดบังสุริยันตะวันเดือน

กลาตเกลื่อนจตุรงค์ตรงมา”

เล่ากันว่าไปรคนัก แต่นั่นก็นับสุนทรภู่เป็นกวีที่ทรงปรีชา
ด้วยอีกคนหนึ่ง ทรงตั้งเป็นที่ขุนสุนทรโวหารในกรมพระอาลักษณ์
พระราชทานให้ปลูกเรือนอยู่ใต้ทำช้าง^(๑) และมีตำแหน่งเผ่า ๆ
เป็นนิจ แม้เวลาเสด็จประพาสก็โปรดฯ ให้ลงเรือพระที่นั่งเป็นพนักงาน
อ่านเขียน ในเวลาทรงพระราชนิพนธ์บทกลอน^(๒)

แต่การที่สุนทรภู่ได้เป็นขุนนางและได้มีตำแหน่งรับราชการใกล้ชิด
ชีวิตพระองค์เช่นนั้น ไม่สามารถจะคุ้มความทุกข์ยากได้ทีเดียว เหตุ

(๑) ความข้อนักกล่าวไว้ในนิราศเมืองสุพรรณ

(๒) ความข้อนักกล่าวไว้ในนิราศภูเขาทอง

ด้วยสุนทรภู่อยังเสพสุราไม่หังได้ เมื่อเป็นขุนสุนทรโวหารแล้ว ครึ่ง
หนึ่งกำลังเมาสุราไปทามารดา มารดาว่ากล้าวกลับขู่เรณูมารดา ขณะ
นั้นมีญาติผู้ใหญ่จะเป็นลุงหรือน้าคนหนึ่งเข้าไปห้ามปราม สุนทรภูู่
ทุบตีเขาบาดเจ็บถึงสาหัส เขาทุลเกล้าฯ ถวายฎีกาถูกรื้อ มรณลง
ให้เขาตัวไปจำไว้ณคุก เรื่องสุนทรภูู่ติดคุกมีเค้าเงื่อนปรากฏแต่งไว้
ในเสภา พรรณนาถึงลักษณะติดคุก ตอนเมื่อพลายงามจะขออยู่ใน
คุกกับขุนแผนว่า

“ขุนแผนว่าจะอยู่คู่ไม่ได้
ในคุกใหญ่ยากแค้นมันแสนเข็ญ
เหมือนกับอยู่ในนรกตกทั้งเป็น
ไม่ว่างเว้นโทษทัณฑ์สักวันเลย
แต่พ่อ^๕ของท่านเจ้ากรมขมมาราช
อนุญาตให้^๕อยู่ทับในทับเผย
คนทั้ง^๕หลายนายมุกก็คุ้มเคย
เขาละเลยพ่อไม่ต้องถูกจองจำ”

พระอภัยมณีเมื่ออยู่ในคุกคราวนั้น ชื่อนักเห็นจะจริง^(๑) มีเค้าเงื่อน
อยู่ในเสภา ตอนที่สุนทรภู่แต่งว่าถึงขุนแผนติดคุกนั้นว่า

“อยู่เปล่าเปล่าเล่าก็จนพนักำลัง
อุตสาหัสนั่งทำการสานกระหาย
ให้นางแก้วกิริยาช่วยทาร์ก
ขุนแผนลักขอบรัดกระหวัดหวาย
ใบละบาทคาดได้โดยง่ายตาย
แขวนไว้นายท่งเรือนออกเกลื่อนไป”

สุนทรภู่คงคิดแต่งหนังสือเรื่อง พระอภัยมณีจนขายดีปากเสียง
ตัวในเวลาติดคุกอยู่ อันประเพณีแต่งหนังสือขายในสมัยเมื่อยังไม่
ใช้การพิมพ์นั้น เมื่อแต่งจนแล้วใครอ่านก็มาขอลอกเขาไป ผู้แต่งคิด
เขาค่าแต่งตามแต่ผู้ต้องการอ่านจะยอมให้ ผู้ซื้อขอเพียงเงินสุนทรภู่ก็
เห็นจะได้ค่าแต่งแรงอยู่ ประเพณีดังกล่าวมานี้ เป็นทางหากินของพวกเขา
กวตริตสันมาช้านาน คุณพ่อ ธิติพระยาวราชมณฑรี (ภู่) ยังแต่งกลอน

(๑) เจ้าโจว่า คงจะได้แต่งหนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่งจนขายเป็นอาชีพจริง
แต่คงไม่ใช่เรื่องพระอภัยมณี เพราะเรื่องพระอภัยมณีนั้น เจ้าโจว่าสุนทรภู่เริ่มแต่ง
ในรัชกาลที่ ๓

ขายมาจนถึงต้นรัชกาลที่ ๕ บอกไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ
คุณพุ่มแต่ง

✓ สุนทรภู่จะติดคุกอยู่ช้านานเท่าใดมิได้ปรากฏ เล่ากันแต่ถึงเหตุ
ที่จะพ้นโทษว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระ
ราชนิพนธ์บทละครเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกิดติดขัด ไม่มีผู้ใดจะต่อให้พอ
พระราชนิพนธ์ได้ จึงมีรับสั่งให้ไปเบิกตัวสุนทรภู่มาจากคุก สุนทรภู่
ต่อกลอนได้ทั้งพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องพระกรุณาโปรดฯ ให้พ้นโทษกลับ
มารับราชการตามเดิม มาถึงตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศ
หล้านภาลัย โปรดให้สุนทรภู่เป็นครูสอนหนังสือถวายพระเจ้าลูกยา
เธอ เจ้าฟ้าธรรมาธิราช สุนทรภู่แต่งกลอนเรื่องสวัสดิรักษาถวายเจ้าฟ้า
ธรรมาธิราชขึ้นต้นว่า

“สุนทรทำคำสวัสดิรักษา

ถวายพระหน่อปัทมอิศรา

ตามพระบาลีเฉลิมให้เพิ่มพูน”(๑)

และกล่าวในกลอนตอนปลายเมื่อก่อนจบว่า

(๑) เรื่องสวัสดิรักษานี้ เข้าใจว่าคงจะแต่งขึ้นถวายระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๔—

๒๓๖๖ ก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคต

“ขอพระองค์จงจำไว้สำเนียง

ดั่งน้^๕เรียกเร^๕องสว^๕สดี^๕รักษา
 สำน^๕หรับองค์พงศ^๕กษัตริย์^๕ชาติ^๕ดิยา
 ให้ผ^๕องผา^๕สุก^๕สว^๕สดี^๕ขจัด^๕ภัย
 บท^๕โบราณ^๕ท่าน^๕ทำ^๕เป็นคำ^๕ฉัน^๕ท์
 แต่^๕คน^๕นั้น^๕มิ^๕ใคร^๕น^๕จ^๕ง^๕แกล^๕ง^๕ไข
 จ^๕ง^๕กล่า^๕ว^๕กล^๕บ^๕ข^๕ับ^๕ข^๕้อน^๕เป็น^๕กล^๕อน^๕ไว้
 หวัง^๕จะ^๕ให้^๕เจ^๕น^๕จำ^๕ได้^๕ขำ^๕นา^๕ญ
 ส^๕น^๕อง^๕คุณ^๕ม^๕ล^๕ิกา^๕สา^๕พิ^๕ก^๕ค^๕ิ
 ให้^๕สูง^๕ส^๕ัก^๕ค^๕ส^๕บ^๕สม^๕บ^๕ดี^๕พิ^๕ส^๕ถ^๕าน
 แม^๕น^๕ผิ^๕ด^๕เพ^๕ยน^๕เปล^๕ยน^๕เร^๕อง^๕เบ^๕อง^๕โ^๕บ^๕รา^๕ล
 ขอ^๕ปร^๕ะ^๕ทา^๕น^๕อ^๕ภ^๕ย^๕โ^๕ท^๕ษ^๕ได้^๕โ^๕ป^๕ร^๕ด^๕เ^๕ย^๕(*) ด^๕ัง^๕น

ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน(๒)

มีจำนวนสุนทรภู่

(*) อนึ่งเจ้าใจว่า สุนทรภู่คงจะได้เริ่มแต่งเรื่องสังข์ไตรภพตอนต้น ๆ ด้วย
 เจ้าฟ้าอาภรณ์ในตอนนั้นด้วย เพราะมีคำกล่าวไว้ในเรื่องว่าพันทิลาปของสุนทรภู่เอง
 เมื่อดูถึงเจ้าฟ้าอาภรณ์ สุนทรภู่เรียกเป็นพระนามแฝงว่า พระสังข์ไตรภพ และ
 เมื่อพิจารณาจำนวนกลอนในเรื่องพระสังข์ไตรภพตอนต้น ๆ กับในเรื่องพระอภัยมณี
 จะเห็นได้ว่า เรื่องพระสังข์ไตรภพนั้น ส่วนนวนโวหารการประพันธ์ตอนต้น ๆ เป็นการ
 เริ่มลงมือไว้ อันทำให้โวหารการประพันธ์ในเรื่องพระอภัยมณีเพราะพรหมมาก

(๒) ฉบับหอพระสมุด ฯ เติม ๒ ตอนที่ ๒๔

แต่งตอนหนึ่ง ตั้งแต่พลายงามเกิด ไปจนพลายงามถวายตัวเป็น
มหาดเล็ก จำนวนตั้งใจประจงแต่งตักนักษัตร บทดฤชภาตชนน
สันนิษฐานว่าเห็นจะแต่งในรัชกาลที่ ๒ ด้วยกล่าวความตอนพลายงาม
อยู่กับจมนครว่า

“ครานันพลายงามทรมสวาท

แหลมฉลาดเลขผาปัญญาขยัน

อยู่บ้านท่านหมื่นศรีย็นต์ครัน

ทุกคืนวันตามหลังเข้าวังใน

เธอเข้าเฝ้าเจ้ากัณท์ยังไม่ตัด

คอยฟังตรัสตรึกตราอักษาสัย

คอยรู้จักผิดชอบรอบคอบไป

ด้วยมิได้คบเพื่อนเที่ยวชวนแซ่”

ต่อมาอีกแห่งหนึ่ง กล่าวถึงบทสมเด็จพระพันวษาว่า

“ครานันสมเด็จพะพันวสา

เหลือบเห็นหน้าพลายงามความสงสาร

จะออกพระโอรสไปรคขุนแผนแสนสะท้าน
 แต่กรรมนั้นบันดาลคลพระทัย
 ให้^๕เกล็ดพระองค์ทรงกลอนละครนอก
 นึกไม่ออกเวียนวงให้หลงไหล
 ลืมประภาษราชกิจที่คิดไว้
 กลับเข้าในแท่นที่ศรีไสยาฯ"

เรื่องประวัติตอนเมื่อสุนทรภู่เป็นกวีที่ทรงปรีชา ยังมีเรื่อง
 เกิร์ตเล่ากันมาอีกหลายอย่าง เรื่องหนึ่งว่า สุนทรภู่คุยว่าสำนวน
 กลอนที่จะแต่งให้เป็นคำปากตลาดนั้น ต้องเป็นไพร่เช่นตัวถึงจะแต่ง
 ได้ บังคิดว่าถ้าเป็นเจ้านายก็แต่งไม่ได้ ความนี้ทราบถึงพระภรรณ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงพระราชนิพนธ์
 บทละครเรื่องไกรทอง เพื่อพิสูจน์ให้ปรากฏว่าถึงเจ้านายจะทรงแต่ง
 กลอนให้เป็นคำปากตลาดก็อาจทรงได้ อีกเรื่องหนึ่งเล่ากันว่า เมื่อทรง
 พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา ทรงแบ่งตอนนางมุขบาเล่นฮาร
 เมื่อท้าวดาหาไปไธบน พระวราทานให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเชษฐา
 บดินทร์ทรงแต่ง เมื่อทรงแต่งแล้ว ถึงวันจะอ่านถวายตัว พระบาท

สมเด็จพระนางเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งวานสุนทรภู่อ่านตรวจดูเสียก่อน
สุนทรภู่อ่านแล้ว กราบทูลว่าเห็นดีอยู่แล้ว ครั้นเสด็จออก เมื่อ
โปรดให้อ่านต่อหน้ากวีททรงปรึกษาพร้อมกัน ถึงบทแห่งหนึ่งว่า

“น้ำใสไหลเย็นแลเห็นตัว
ปลาแหวกกอบัวอยู่ไหวไหว (๑)”

สุนทรภู่คิดว่ายังไม่ดี ขอแก้เป็น

“น้ำใสไหลเย็นเห็นตัวปลา
ว่ายแหวกปทุมมาอยู่ไหวไหว”

โปรดตามที่สุนทรภู่แก้ พอเสด็จขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พระนางเจ้าอยู่หัวก็ทรงดำริว่าเมื่อขอให้ตรวจทำไมจึงไม่แก้ไข
แก้ลงนั่งเขาไว้ตักหน้าเลนกลางคัน เป็นเรื่องที่ทรงขัดเคืองสุนทรภู่
ครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งรับสั่งให้พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าอยู่หัว

(๑) ความมวรรคหลังมักกล่าวกันว่า “ว่ายแหวกกอบัวอยู่
ไหวไหว” ข้าพเจ้าเห็นว่าคงเป็นคำ “ปลา” มิใช่ “ว่าย”

ทรงแต่งบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนท้าวสามลจะให้ลูกสาวเลือกคู่
ทรงแต่งคำปวารณของท้าวสามลว่า

“จำจะปลุกฝังเสียยังแล้ว
ให้ลูกแก้วสมมาคปวารณา”

ครั้นถึงเวลาอ่านถวาย สุนทรภู่ถามขึ้นว่า “ลูกปวารณา
อะไร” พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสตอบว่า

“ให้ลูกแก้วมคู่เสนาหา”

ทรงตรัสเคืองสุนทรภู่ว่าแกจงประมาทอีกครึ่งหนึ่ง แต่นั่นก็ว่า
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีนตงตอสุนทรภู่มาจน
ตลอดรัชกาลที่ ๒

ในระยะเวลาที่สุนทรภู่รับราชการอยู่เมื่อรัชกาลที่ ๒ นั้น มีบุตร
๒ คน บุตรชายคนใหญ่ชื่อพัก คือเหมือนภรรยาคนหลังจนจะเป็น
มารดา ต่อมาสุนทรภู่ได้ภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อนิ่ม เป็นชาวบางกอย
มีบุตรด้วยกันชื่อตาบ(*) จะเป็นด้วยเหตุที่ได้ภรรยาใหม่ หรือด้วย

(๑) นายพักกับนายตาบอยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕ ทั้งสองคน
นายตาบเป็นกวีตามบิดา มีจำนวนแต่งเพลงยาวปรากฏอยู่

เหตุอันอย่างใดอย่างหนึ่ง ภรรยาทั้งสองนั้นลงท้ายหย่ากันกับสุนทรภู่ แล้วไปมีสามีใหม่ ความร้อนสุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศเมืองสุพรรณ เป็นโคลง ๒ บทว่า

๑ ยลย่านบ้านบุคัง

ค้ำจั้น

ชุกกลิตเคยชมจันทร์

แจ่มฟ้า

ยามซากหากบ้นกัน

กินชก จลิกแฮ

มีคู่ชู้หน้า

นุขปลื้มเดิม ๑

๑ เสียดายสายสวาทโอ้อาวรณ์

รักพมไทยกรณี

กั้นน้อง

จำจากพรากพลัดสมร

เสมอชีพ เรียมเอย

เสียนุชคู่จตุรวงศ์

แตกฟ้าผ่าสลาย ๑

ส่วนภรรยาคนที่สองนั้น พอมิบุตรได้ไม่ช้าก็ตาย เจ้าครอกข้างใน ๑ จึงรับบุตรของสุนทรภู่ไปเลี้ยงไว้ในพระราชวังหลังทั้ง ๒ คน นอกจากภรรยาที่สองกับชื่อนิม ๒ คนที่กล่าวมาแล้ว สุนทรภู่ยังมีคู่รักหรือไฉนในนิราศอีกหลายคน ว่าเป็นภรรยาบ้าง เป็นชู้บ้าง แต่มิได้ปรากฏอยู่กับใคร่ชื่ยาวสักคนเดียว

๓. ตอนออกบวช

สุนทรภู่ตั้งแต่เข้าว้มา ยังไม่ได้บวชจนตลอดรัชกาลที่ ๒ พอถึง
รัชกาลที่ ๓ ก็ออกบวช เหตุที่จะบวชนั้นเล่ากันว่าเพราะหวาดทวน
เกรงพระราชอาญา ด้วยเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวทรงขัดเคืองแต่รัชกาลก่อน แต่ชนเมือพิเคราะห์ดูตามคำที่
สุนทรภู่อ้างไว้ ในนิราศภูเขาทองว่า

“ถึงสามโลก โสภณวิถถึง ปิ่นเกล้า

พระพุทเจ้าหลวงบำรุงขักรุงสร

ประธานนามสามโลกเป็นเมืองศรี

ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว

ไอ้พระคุณบุญกลับไม่กลับหลัง

แต่ข้อตั้งก็ยังไม่อยู่เขารู้ทั่ว

แต่เรือนที่สุนทรประธานตัว

ไม่รอดชั่วเช่นสามโลกยิ่งโสภโ

สันแผ่นดินสันนามตามเสด็จ

ต้องเที่ยวเตร่หาที่อาศัย”

คำของสุนทรภู่อ้างตรงนี้ ดูประหนึ่งว่าถึงรัชกาลที่ ๓ ถูก

ออกจากทูลสุนทรโวหาร น่าจะเป็นเช่นนั้นจริง คนทั้งหลายจึงได้เรียกกันว่า “สุนทรภู่” เห็นจะมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ต้องถูกออกจากบรรดาศักดิ์แล้วจึงออกบวช ถ้าเวลาบวชยังเป็นขุนนางคงจะได้รับพระราชูปถัมภ์ ไหนจะอนาคตาตั้งปรากฏในเรื่องประวัติ อีกประการหนึ่งในรัชกาลที่ ๓ เมื่อคราวแต่งจารึกวัดพระเชตุพน ฯ มีแต่งกลอนเพลงยาวกลอนเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเสาะหาภักวีชานาญกลอน แม้จนมหาดเล็กเล็กได้มีข้อขัดแย้งถวาย สุนทรภู่เป็นภักวีคนสำคัญมาแต่ก่อน เหตุใดจึงมิได้ปรากฏชื่อว่าแต่งจารึกอย่างใดอย่างหนึ่งในคราวนั้น ชื่อนี้แสดงให้เห็นว่าคงเป็นผู้ต้องคำหิณดีโทษทรงรังเกียจในรัชกาลที่ ๓ เห็นสมกับความที่กล่าวในกลอน จึงเข้าใจว่าถูกถอด(*)

ความจริงในเรื่องที่สุนทรภู่ออกบวช เห็นจะเป็นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือเพราะยังไม่ได้บวชพระตามประเพณีนิยมประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง สุนทรภู่วิวาทกับญาติ เข้ากับใครไม่ติด มีภรรยาที่อยู่ด้วยกันไม่ขัด เป็นคนตัวคนเดียว อยู่แต่กับบุตรมาแต่ในรัชกาลที่ ๒ ชื่อนี้จึงเกิดได้ด้วยในนิราศของสุนทรภู่ เมื่อกล่าวถึงญาติเมื่อ

(๑) มีเรื่องเล่ากันว่า เมื่อครั้งทรงพระกรุณาโปรดให้กรมค้างบกลอนจารึกวัดพระเชตุพน คราวนี้ สุนทรภู่แอบแต่งล้อเล่นโดยใช้คำชวน มีผู้จำได้เล่ากันมา บทหนึ่งว่า “โรคมารากโมกข์กับกัณหาช”

ใด คงเป็นคำโกธแค้นว่าฟังหาไม่ได้ กล่าวถึงภรรยาและคู่รักก็มักปรากฏว่าอยู่ด้วยกันไม่ยัด ครั้นเมื่อมาถูกถอดในรัชกาลที่ ๓ เจ้านายและผู้มีบรรดาศักดิ์ ก็ไม่มีพระองค์ใดกล้ารบกวนเลย เกือบหนึ่งเดือนด้วยเกรงจะเป็นที่ฝ่าฝืนพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้เจ้าฟ้าอาภรณ์ซึ่งเป็นศิษย์ก็ต้องทำเพิกเฉยมีนตึงสุนทรภู่ได้กล่าวความขึ้นไว้ในเพลงยาว(*) ว่า

“สิ้นแผ่นดินสนับนุญของสุนทร
ฟ้าอาภรณ์แปลกพักตร์อาลัยกันเดิม” ดังนี้

สุนทรภู่ตกยากสันตติจึงออกบวช ด้วยเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคารพต่อสงฆ์มาก ถ้าบวชเป็นพระใครจะอุปถัมภ์ก็เห็นจะไม่ทรงติเตียน ความที่สุนทรภู่คาดคะเนมั่วล ด้วยปรากฏในเพลงยาวนั้นว่าเมื่อสุนทรภู่บวชแล้ว พอถึงปีฉลู พ.ศ. ๒๓๗๒ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดีก็ทรงฝากเจ้าฟ้ากลาง (คือ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานิราชปรมัย) กับเจ้าฟ้าปิ๋ว พระโอรสพระองค์น้อย เวลานั้นพระชันษาได้ ๓๓ ปีพระองค์หนึ่ง ๘ ปีพระองค์หนึ่ง ให้เป็นศิษย์

(๓) คือเพลงยาวถวายโอวาทเจ้าฟ้ากลาง เจ้าฟ้าปิ๋ว

สุนทรภู่ เหมือนอย่างเจ้าฟ้าธราทรมณพระองค์ใหญ่ ได้เคยเป็นศิษย์มา
ในรัชกาลก่อน แล้วทรงส่งเสด็จอุปการะต่อมาในชั้นนั้น มีคำสุนทรภู่
ได้กล่าวไว้ในเพลงยาว^(๑) ว่า

“เคยฉันทองสองพระองค์สั่งถวาย
มิได้วายเว้นหน้าท่านข้าหลวง” ดังนี้

สุนทรภู่เห็นจะบวชเมื่อราวปีจอ พ.ศ. ๒๓๖๘^(๒) เวลา
นั้นอายุได้ ๔๑ ปี แรกบวชอยู่วัดราชบูรณะ^(๓) อยู่ได้ ๓ พรรษา
มีอธิกรณ์เกิดขึ้น (กล่าวกันเป็นความสงสัยว่าจะเป็นด้วยสุนทรภู่ต้องการ
ว่าเสพสุรา^(๔) เพราะนิสัยของสุนทรภู่นั้น เวลาจะแต่งกลอนถ้ามีฤทธิ์
สุราเป็นเชื้ออยู่แล้วแต่งคล่องนัก นัยว่าถ้าฤทธิ์สุราพอเหมาะแล้วอาจจะ
คิดกลอนทันบอกให้เสมียนเขียนคือกันถึงสองคน ดังนี้) เพราะอธิกรณ์

(๑) เพลงยาวความนี้ คงจะแต่งถวายเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๗๓

(๒) สุนทรภู่บวชแต่ปีจอ พ.ศ. ๒๓๖๘ เพราะบอกไว้ในว่าพันทิลาว่า
“แต่ปีจอออกจากราชกิจ บรรพชิตพิศวงสพรหศาสนา” คูโนบันทึก “ผู้แต่งนิราศ
พระแท่นดงรัง” ท้ายเรื่อง

(๓) สุนทรภู่กล่าวไว้ในว่าพันทิลาว่า เมื่อบวชแล้วได้ท่องเที่ยวเตร็ดเตร่
ไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ราว ๒ ปี แล้วจึงกลับเข้ามาอยู่วัดราชบูรณะ

(๔) เห็นจะไม่ใช่เรื่องสุรา เข้าใจว่าเป็นเรื่องรักผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากที่
สุนทรภู่พรรณนาไว้บ้างในนิราศภูเขาทอง และนิราศสุพรรณคำโคลง

เกิดครั้งนั้น สุนทรภู่ถูกนักพยานิกรมขังไล่ให้ไปเสียจากวัดราช
บูรณะ เดิมคิดจะออกไปอยู่เสียตามหัวเมือง จึงแต่งเพลงยาวทูลลา
เจ้าฟ้ากลาง เจ้าฟ้าปิ๋ว ในเพลงยาวนั้นมีคำคร่ำครวญและถวายโศวาท
แต่งเพราะศัลยาแห่ง แห่งหนึ่งว่า

“นิจจา⁺เอ๋ยเคยรอละอองนาค
โปรตประภาสไพเราะเสนาะเสียง
แสนละม่อมน้อมพระองค์ดำรงเวียง
ตั้งเตือนเคียงแข่งคู่กับสุริยา
จงอยู่ศรั^๕สวั^๕สดี^๕พิพัฒ^๕ณผล
ให้พระชนม^๕ยง^๕ย่น^๕หมื่นพรรษา
ได้สืบวงศ์^๕พงศ์^๕มกุฏอยุธยา
บำรุงราช^๕ภู^๕ศาสนา^๕ถึง^๕ทำ^๕พัน
เหมือนสององค์ทรงนามพระรามลักษณ์
เป็นปิ่นปักปกเกล้าทุกเขต^๕ขัณฑ์^๕
ประจามิตร^๕คริ^๕ร่ำ^๕วาย^๕ขวัญ
เสวย^๕ชั้น^๕ฉัตร^๕เฉลิม^๕เป็น^๕เจิม^๕จอม
จะไปจากฝาก^๕สมเด็จ^๕พระเชษฐา
จงรัก^๕พระอนุชา^๕อุ^๕ค^๕ส^๕ำ^๕ที่^๕ถนอม

พระองค์น้อยคอยประณตนั่งจอดอม
ทูลกระหม่อมครอบครองกันสององค์”

ในคำถวายโศภาทแห่งหนึ่งว่า

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก
แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
แม่นเจ็บอันหม่นแสนจะแคลนกลาย
เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ”

อีกแห่งหนึ่งว่า

“จับให้มันคันหมายให้ว้ายวอด
ช่วยให้รอดรักให้จิตพิสมัย
ตัดให้ขาดปรารภนาทาสใจ
เพียรจนได้ดังประสงค์แล้วคงดี”

อีกแห่งหนึ่งว่า

“อันข้าไทได้ฟังเขาจึงรัก
แม้น้อยศักดิ์สนอำนาจวาสนา

เขาหน้ายหนมไต่อยู่คู่ชู้วา

แต่วิชาช่วยกายจนวายปราน” ดัง^๕

สุนทรภู่ออกจากวัดราชบูรณะคราวนี้ กลับแต่งนิราศอีก คือ
นิราศภูเขาทอง เห็นจะแต่งเมื่อปีชวด ๒๓๗๓ (๑) เมื่อออกเรือไป
กล่าวความถึงเรื่องที่ต้องไปจากวัดราชบูรณะว่า

“โอ้อาวาสราชบูรณะพระวิหาร

แต่^๕นนานนับทิวาจะมาเห็น

หวนรำลึกกันคน่าน้ำตากระเด็น

เพราะขุกเข็ญคนพาลทำรานทาง

จะยกหยิบ^๕จับ^๕ต^๕เป็น^๕ที่^๕ตั้ง

ก็ใช้^๕ถึง^๕แทน^๕สัด^๕เห็น^๕ขัด^๕ขวาง

จึง^๕อ้า^๕ลา^๕อา^๕วา^๕สนิ^๕รา^๕สร้าง

มา^๕อ้าง^๕วัง^๕วิ^๕ญญา^๕ใน^๕สา^๕คร”

(๑) เข้าใจว่าแต่งเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๗๓ เพราะกล่าวไว้ในนิราศภูเขาทอง
ว่า “ถึงเขมาธารามอร่ามทอง เพ็ญถลองเลิกลา^๕นเมื่อวาน^๕ขึ้น” มีประกาศในรัชกาล
ที่ ๔ ว่า “....ก็ให้ทรงพระศรัทธาเสด็จไปตามหกรรณการฉลอง ทรงบำเพ็ญการพระ
กุศลในเท้านั้นอันมากในปีชวดสัมฤทธิ์ศก ศักราช ๑๑๕๐ (พ.ศ. ๒๓๗๓)” ดูประวัติ
วัดเขมาภิรตาราม ฉบับพิมพ์แจกในงานทอดกฐินพระราชทาน กรมศิลปากร
พ.ศ. ๒๔๗๗ น. ๑๒

ในนิราศนี้กล่าวความตอนเมื่อผ่านพระบรมมหาราชวัง ครวญถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ว่าคั่นก้นางสงสาร ผู้ที่ได้อ่านมักจำกันได้โดยมากกว่า

“ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด

คิดถึงบาทบพิตรอดิศร

ไอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร

แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น

พระนิพพานปานประหนึ่งศีรษะขาด

ด้วยไริฎาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ

ทั้งโรคากรรมวิบัติมาขัดเป็น

ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา

จึงสร้างพรตอดสำหรัส่งส่วนบุญถวาย

ประพฤติฝ่ายสมณะทั้งพระวัสสา

เป็นสังของถลอองคุณมุสิกา

ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป

ถึงหน้าแพแลเห็นเรือหนึ่ง

คิดถึงครีก่อนมาน้ำตาไหล

เคยหมอบรับกับพระจมนไวย
 แล้วลงในเรือที่นั่งบัลลังก์ทอง
 พระทรงแต่งแปลงบทพจนานถ
 เคยรับราชโองการอ่านฉลอง
 จนกฐิน^๕สนมแม่น้ำและลำคลอง
 มิได้ช้องเคืองขัดพระหทัยา
 เคยหมอบใกล้^๖ใต้^๗กลิ่น^๘สุคนธ์^๙ตลบ
 ละอองอบรสวัน^{๑๐}ขนนาสา
 สัน^{๑๑}แผ่นดิน^{๑๒}สนกล^{๑๓}กลิ่น^{๑๔}สุคนธา
 วาสนา^{๑๕}เราก^{๑๖}สน^{๑๗}เหมือน^{๑๘}กลิ่น^{๑๙}สุคนธ^{๒๐}”

เมื่อถึงเมืองปทุมธานี ครวญอีกแห่งว่า

“^๑สัน^๒แผ่นดิน^๓สน^๔นามตามเสด็จ
 ต้อง^๕เที่ยว^๖เตร็ดเตร่^๗หา^๘ที่^๙อาศัย
 แม้^{๑๐}กำเนิด^{๑๑}เกิด^{๑๒}ประสบ^{๑๓}ภพ^{๑๔}ใด^{๑๕}ใด
 ขอให้^{๑๖}ใด^{๑๗}เป็น^{๑๘}ข้า^{๑๙}ฝ่า^{๒๐}ธุลี^{๒๑}

สิ้นแผ่นดินขอให้สิ้นชีวิตบ้าง
 อย่าร้างบงกชบทศรี
 เหลืออาลัยใจกรมระทมทวี
 ทุกวันนั้งตายทรงกายมา”

ตอนผ่านหน้าโรงเหล้า สุนทรภู่กล่าวถึงเรื่องเสพสุรา ก็ว่า

“ถึงโรงเหล้าตากถันคว้นโหมง
 มีคันโพงผูกสายไว้ปลายเสา
 โอ้บาปกรรมน่านรกเจียวอกเรา
 ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าอาย
 ทำบุญบวชกรวดน้ำขอสำเร็จ
 พระสรรเพชญ์โพธิญาณประมาณหมาย
 ถึงสุราพารอดไม่วอดวาย
 ไม่ใกล้กรายแกลังเม็นจนเกินไป”

สุนทรภู่ไปพระนครหรือยุยงยากrawn บุตรชายคนที่สองก็ยัง
 เป็นเด็กไปด้วย แต่ภรรยาเห็นจะร้างกันเสียแต่เมื่อก่อนบวชหมดแล้ว
 เมื่อสุนทรภู่กล่าวกลอนรวมท่วงในตอนเรีลัดไปทางเรียงรากนัยว่า

“ถึงตัวเราเล่าถ้าหากมีโยมหญิง
 ไท่นะนั่งดูตายอายุบุปผา
 คงจะใช้ให้สียยต์ติดตาม
 อุตส่าห์หาเอาไปฝากตามยากจน
 นอนใจไม่มีเท่าชเลียบ
 ขเกยจกเก็บเลยทางมากกลางหน”

เมื่อขึ้นไปถึงกรุง ฯ เวลานั้นพระยาไชยวิชิต (เดื่อ) ซึ่งเคย
 เป็นพระนายไว้อยู่เมื่อรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นผู้รักษากรุง ฯ แต่สุนทรภู่
 กระดากไม่แะไปหา กล่าวในนิราศว่า

“มาทางทำหน้าจวนจอมผู้วัง
 คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
 จะแะหาถ้าท่านเหมือนเมื่อเป็นไวย
 ก็จะได้รับนิมนต์ขานบนจวน
 แต่ยามยากหากว่าถ้าท่านแปลก
 ออกมิแตกเสี้ยวหรือเราเขาจะสรวล
 เหมือนเชญใจใฝ่สูงไม่สมควร
 จะต้องม้วนหน้ากลับอับประมาณ”

จึงเลิขขึ้นไปนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทอง แล้วจะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ สุนทรภู่ไปกลับใจ ไม่อยู่หัวเมืองดังความคิดเดิม หวนกลับมากรุงเทพฯ มาอยู่ที่วัดอรุณ ๖ แต่จะนามีเหตุอันใดเกิดขึ้น หรืออย่างไร สุนทรภู่อยู่วัดอรุณ ๖ ไม่ช้าก็ย้ายไปอยู่วัดเทพธิดา^(๑)

เมื่อสุนทรภู่ไปอยู่วัดเทพธิดานั้น^(๒) พระยาธรรมปรีชา (บุญ) บวรอยู่วัดเทพธิดา พระยาธรรมปรีชาเล่าว่าสุนทรภู่แต่งคำเทียบเรื่องพระไชยสุริยา (ที่พิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์บรรพกิจ) เมื่ออยู่ที่วัดเทพธิดา คราวนั้น และมีหนังสือนิราศเมืองสุพรรณอีกเรื่องหนึ่ง^(๓) สุนทรภู่แต่งเมื่อบวรอยู่วัดเทพธิดา นิราศเมืองสุพรรณแปลกที่สุนทรภู่แต่งเป็นโคลง โคลงของสุนทรภู่มิปรากฏอยู่เรื่องเดียวเท่านั้น ท่านองเมื่อบวรอยู่วัดเทพธิดา จะถูกปรามาสดำแต่งเป็นแต่กลอนเพลงยาว (หรือที่เรียกกันภายหลังว่ากลอนสุภาพ) จึงแต่งกาพย์คำเทียบเรื่องพระไชยสุริยา และแต่งโคลงนิราศเมืองสุพรรณ พิสูจน์ให้ผู้อื่นเห็นว่าถ้าจะแต่งโคลงกาพย์ก็แต่งได้ แต่ที่เท่านั้นสุนทรภู่รู้ตัวที่เดียวว่า ถึง

(๑) เจ้าใจว่าไปอยู่วัดพระเจดีย์ก่อน แล้วจึงไปอยู่วัดเทพธิดาในภายหลัง เพราะเวลานั้นวัดเทพธิดายังไม่ได้สร้าง คุณนทิก “ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง” ถ้าย
เรื่อง

(๒) สุนทรภู่อยู่วัดเทพธิดา ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๓ - ๒๓๗๕

(๓) แต่งเมื่อปีฉลู ๒๓๗๔

แต่งโคกไม้แก่นต์เหมือนกลอนเพลงยาว โคกกล่าวความข้อนไว้ในเพลง
ยาวถวายโศวาทว่า

“อย่างหม่อมฉันทันท์^{๕๕}และขั้ว^{๕๖}
ถึงลับตัว^{๕๗}แต่ขอ^{๕๘}เขาล้อ^{๕๙}ถว
เป็น^{๖๐}อาลักษณ์^{๖๑}นัก^{๖๒}เลง^{๖๓}ทำ^{๖๔}เพลง^{๖๕}ยาว
เขมร^{๖๖}ลาว^{๖๗}ลือ^{๖๘}เลื่อง^{๖๙}ถ^{๗๐}เมือง^{๗๑}นคร”

สุนทรภู่จึงไม่แต่งโคลงกาพย์เรื่องอื่นอีก ข้อนไม่แต่สุนทรภู่
เท่านั้น ถึงสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ก็รู้พระองค์ว่าทรง
ถนัดแต่กลอนและโคลงฉันทันท์ จึงไม่ทรงแต่งหนังสือเป็นกลอนสุภาพเลย
สักเรื่องเดียว มีพระนิพนธ์กลอนสุภาพแต่เป็นของทรงแต่งเล่น เช่น
เพลงยาวอันปรากฏอยู่ในเรื่องเพลงยาวเจ้าพระนั้นเป็นต้น

เหตุที่สุนทรภู่ไปเมืองสุพรรณคราวที่แต่งนิราศนั้น ความ
ปรากฏในเรื่องนิราศว่าไปหาแม่ ท่านองจะเล่นแร่แปรธาตุเอง หรือ
มีฉันทันท์^{๕๕}ไปหาแม่ให้^{๕๖}ผู้^{๕๗}อื่น^{๕๘}ที่^{๕๙}เล่น^{๖๐}แร่^{๖๑}ธาตุ^{๖๒} เพราะเชื่อกันว่าที่^{๖๓}ใน^{๖๔}แขวง^{๖๕}
จังหวัดสุพรรณมี^{๖๖}แร่^{๖๗}อย่าง^{๖๘}ใด^{๖๙}อย่าง^{๗๐}หนึ่ง^{๗๑}ทรง^{๗๒}คุณ^{๗๓}วิเศษ^{๗๔} สำหรับ^{๗๕}ใช้^{๗๖}แปร^{๗๗}
ธาตุ^{๗๘} พวกเขาเล่นแร่ธาตุยังเชื่อกันมาจนทุกวันนี้ สุนทรภู่ไป^{๗๙}ครั้ง^{๘๐}นั้น^{๘๑}พา

บุตรไปด้วย ๒ คน และมีศิษย์ไปด้วยหลายคน ลงเรือที่หน้าวัดเทพ-
ธิดาผ่านมาทางคลองมหานาค เมื่อถึงวัดสระเกศกล่าวความว่า ใน
เวลานั้นมารดาเพิ่งตาย ศพยังฝังอยู่ที่วัดนั้น แล้วลงเรือไปออก
ปากคลองโอ่งอ่าง เมื่อไปถึงเมืองสุพรรณได้ขึ้นไปทางลำน้ำข้างเหนือ
เมือง ขึ้นเดินบกที่วังหินเทียวหาแร่แล้วกลับลงเรือที่บ้านทุ่ง ความที่
พรณนาในนิราศ คือในเขตแควงสุพรรณในสมัยนั้นยังเปลี่ยวมาก
ทั้งข้างใต้และฝ่ายเหนือเมืองถึงไปปะเสื่อใกล้ ๆ ลำแม่น้ำ แต่แร่ที่
ไปหาจะได้หรือไม่ได้หาได้กล่าวถึงไม่

เรื่องเมื่อสุนทรภู่บวช เล่ากันมาเป็นเรื่องเกร็ดเรื่องหนึ่งว่า
ครั้งหนึ่งสุนทรภู่ไปทอดเรืออยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง มีชาวบ้านนำภัตตาหาร
มาถวาย แต่ทายกนั้นว่าคำถวายภัตตาหารไม่เป็น ฮารานาสุนทรภู่
ให้ช่วยสอนให้ว่า เวลานั้นทายกนั้นอยู่บนตลิ่งกับตั้งธงที่เขาถวาย
สุนทรภู่จึงสอนให้ว่าคำภัตตาหารเป็นกลอนว่า

“อัมมิมังกรมณัง อัมมิงปารวํ กังแกหันตงกวา อักปลาตคฺยํ
ขอมะกอกคอกมะปราง เนื้อย่างย่ำมะคัน ข้าวสุกก่อนฉัน น้ามน้ขวก
หนึ่ง น้ามน้ครึ่งโก ส้มโอแซ่ส้ม ทับทิมสองผล เป็นยอคกฺกล
สัทธัสสะเทม” ดังนี้

เรื่องนี้จะจริงเท็จอย่างไรไม่รับประกัน แต่ได้ฟังเล่าถึงสอง
แห่งจึงจดไว้ด้วย

เมื่อสุนทรภู่กลับจากเมืองสุพรรณแล้ว ย้ายมาอยู่วัดพระ
เชตุพน^(๑) เหตุที่ย้ายมานั้นเล่ากันมาเป็นสองนัย นัยหนึ่งว่ามาฟัง
พระบารมีอยู่กับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ กรมพระปรมาภิไธยวิสุทธินาถ ด้วยทรงปรานี
ว่าเป็นกวี อีกนัยหนึ่งว่าเพราะพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ พระเจ้า
ลูกเธอ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดปรานมากนั้น
ทรงพระปรานีชักชวนให้มาอยู่วัดพระเชตุพน คิดดูบางทีก็จะเป็นความ
จริงทั้ง ๒ นัย ด้วยพระองค์เจ้าลักขณานุคุณทรงผนวชพระเมื่อ พ.ศ.
๒๓๗๕ เวลานั้นสุนทรภู่วะอยู่ได้ราวสัก ๖ พรรษา^(๒) เจ้านาย
สมัยนั้นมักโปรดทรงศึกษาการแต่งกลอน อาจจะมีรับสั่งชวนสุนทรภู่
มาอยู่วัดพระเชตุพนในเวลาทรงผนวชอยู่ตัวคั่น และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ กรม
พระปรมาภิไธยวิสุทธินาถประทานอนุญาตโดยทรงพระปรานีสุนทรภู่ก็ได้

เมื่อสุนทรภู่มาอยู่วัดพระเชตุพน บุตรคนใหญ่ที่ชื่อพักบวช
เป็นสามเณร เห็นจะบวชมาแต่บิดายังอยู่วัดเทพธิดา สุนทรภู่มาอยู่

(๑) เจ้าใจว่าไปเมืองสุพรรณที่หลังย้ายจากวัดพระเชตุพนไปอยู่ วัดเทพธิดา
แล้ว คุ้งเชิงวรรณคดี

(๒) เวลานั้นสุนทรภู่วะอยู่ราว ๘-๙ พรรษาแล้ว

วัดพระเชตุพน แล้วพาเนรพัดกับบุตรคนเล็กที่ชื่อตามไปพระนครศรี
อยุธยาอีกครั้งหนึ่ง แต่งนิราศวัดเจ้าฟ้าเมื่อไปคราวนี้ แต่แต่งแต่ง
ให้เป็นสำนวนเนรพัดว่า

“เถรหนูพัดหัดประดิษฐ์คิดอักษร
เป็นเรื่องความตามคิดท่านบิตร
ก่าจัดจรงจากนิเวศเชตุพน”

เมื่อเรื่อถึงวัดระฆังกล่าวว่

“ถึงวัดระฆังบังคมบรมธาตุ
แทบพระบาทบุษบองก็อัสสร
ไม่ทันลับกับกลั้ปทุพทุธันตร
พระค้วนจรสู่สุวรรณคกรไล”

ความตรงนี้ (และยังมีในนิราศพระประธมประกอบอีกแห่งหนึ่ง)
บ่งว่า เจ้าครอกช้างในซึ่งเป็นพระอัครชายาของกรมพระราชวังหลัง
สนชพก่อนนั้นไม่นานก็ได้พระวราชทานเพลิงที่วัดระฆัง

เหตุที่สุนทรภู่จะไปกรุงศรีอยุธยาคราวนี้ ว่าได้สายแห่งมาแต่เมืองเหนือ ว่ามีข่าวยาวัวฉมนะผั่งไว้ที่วัดเจ้าฟ้าอากาศ จึงพยายามไปหาข่าวยาวัวฉมนะนั้น เมื่อขึ้นไปถึงกรุงฯ ไปขึ้นบกที่วัดใหญ่ ได้อธิษฐาน ณ ที่นั้น กล่าวคำในคำอธิษฐานแห่งหนึ่งว่า

“อนึ่งเล่าเจ้านายที่หมายฟัง
ให้ทราบซึ่งสุจริตพิสมัย
อย่าหลงกลินหินชาติชาติอาลัย
นำพระทัยทูลเกล้าให้ยาวขึ้น”

ความที่อธิษฐานนี้ แสดงว่าเวลานั้นสุนทรภู่อ้างถึงหมายจะฟังพระองค์เจ้าลักขณานุคุณตั้งได้กล่าวมาแล้ว ครั้นออกจากวัดใหญ่เดินบกต่อไปทางทิศตะวันออกหนึ่งถึงวัดเจ้าฟ้าฯ ว่าไปทำพิธีจะซุกก็เกิดกับปนาทหวาดไหวด้วยฤทธิ์ปีศาจ ไม่ซาซุกได้ ต้องพากันกลับมาแต่เมื่อซากลับคราวนี้ ได้แวะหาพระยาไชยวิชิต (เผือก) กล่าวในนิราศว่า

“จะเลยตรงลงไปวัดก็ขัดข้อง
ไม่มีของขบถันจันทันหุง

ไปพึ่งบุญคุณพระยารัษฎากร
 ท่านบำรุงรักพระไม่ละเมิน
 ทั้งเพเลเข้าหาหวานสำราญรื่น
 ต่างข่มขันชวนกันสรรเสริญ
 ทั้งสูงศักดิ์รักใคร่ให้เจริญ
 อายุเกินกับกลับปีพุดจันทร์
 ให้ครองกรุงทุ่งเฟื่องเปื่องปรากฏ
 เกียรติยศอยู่ตลอดอย่าถอยถอน
 ท่านอาร์มใจอาลัยวรรณ
 ถึงจากจรใจมิตรยังคิดคุณ
 มาที่ไรได้นิมิตปรมนิบัติ
 สรรพดีแผ่แผ่ช่วยเกื้อหนุน
 ต่างชื่นช่วยอวยกุศลผลบุญ
 สนองคุณเจ้าพระยารัษฎากร”

ความที่กล่าวต่อนั้นแสดงว่า สุนทรภู่เมื่อบวชได้ขึ้นไป
 กรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง กระตาดพระยาไชยวิชิต (เผือก) แต่เมื่อไป

ครึ่งแรกครึ่งเดียว ถึงครึ่งหลังๆ ต่อมาแวะไปหา พระยาไชยวิชิตที่
 ดอนรั้งฉันทได้ขอบพอกันเคยกันมาแต่ในรัชกาลที่ ๒

มีคำเล่ากันว่า สุนทรภู่เมื่อบวชนั้น ได้ไปอยู่วัดมหาธาตุ
 อิกวัดหนึ่ง ซึ่งเห็นจะเป็นความจริง คงไปอยู่เมื่อกลับลงมาจาก
 พระนครศรีอยุธยาคราวนี้ เพราะพระองค์เจ้าลักขณานุคุณลามนวย
 เห็นจะทรงชวนให้ไปอยู่ใกล้วังทำพระอันเป็นที่ประทับ เพื่อจะได้
 สะดวกแก่การที่ทรงอุปถัมภ์ คือ ส่งสัรับอาหารเป็นต้น เล่ากันว่า
 ในสมัยนั้นพระองค์เจ้าลักขณานุคุณโปรดทรงสักวา เวลาไปทรงสักวา
 ที่ใดให้นมณฑสุนทรภู่ลงเรือสักวาไปคอยเสมอ ให้ไปเป็นผู้บอกสักวา
 ทั้งยังเป็นพระ แต่สุนทรภู่คงสึกกลับออกเป็นคฤหัสถ์ในตอนนี้ รวม
 เวลาที่สุนทรภู่บวชอยู่เห็นจะราว ๗ หรือ ๘ พรรษา^(๑)

๔. ตอนตกยาก

เมื่อสุนทรภู่ฟังพระบารมีพระองค์เจ้าลักขณานุคุณอยู่นั้น นอก
 จากเป็นผู้บอกสักวา คงจะได้แต่งหนังสือบทกลอนถวายอีก ได้ขึ้น

(๑) เจ้าโหว่สุนทรภู่บวชอยู่ราว ๑๘-๒๐ พรรษา หรือมีจะหนักต้องบวช
 ๒ หน คู่มือนักเรื่อง "นี้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง" ท้ายเรื่อง

ว่า แต่งเป็นกลอนเฉลิมพระเกียรติพระองค์เจ้าลักขณานุคุณเรื่องหนึ่ง
ผู้ใดเคยอ่านยังมีตัวอยู่ แต่หนังสือนี้หาฉบับยังไม่พบ นอกจาก
นี้จะได้แต่งเรื่องใดอีกบ้างหาปรากฏไม่ พิจารณาโดยจำนวนกลอน
เข้าใจว่าเรื่องนิราศอิเหนา สุนทรภู่เห็นจะแต่งในตอนหนังสือเรื่องหนึ่ง ซึ่งมี
เรื่องพระอภัยมณี ซึ่งสุนทรภู่ได้เริ่มแต่งแต่ในรัชกาลที่ ๒ นั้น สังเกต
เห็นถ้อยคำมีบางแห่งรู้ ได้แน่ว่ามาแต่งต่อในรัชกาลที่ ๓ จะยกตัวอย่าง
ตั้งค่านางสุวรรณมาลีนากับพระอภัยมณี เมื่อแรกตกกันที่เมืองลังกาว่า

“ด้วยบิดาเคราะห์กรรมเกิดน้ามาก
ชนท่อมปากท่อมลนเสียดสนทนอ”

อยู่ในเล่มสมุดไทยเล่ม ๓๕ ตรงนี้เห็นได้ว่าต้องแต่งในรัชกาล
ที่ ๓ ภายหลังพ.ศ. ๒๓๗๔ (*) การที่สุนทรภู่แต่งหนังสือพระอภัยมณีเห็น
จะแต่งทีละเล่มสองเล่มต่อเรื่อยมา ด้วยเป็นหนังสือเรื่องยาว ท่านของ
พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ จะได้ทอดพระเนตรเห็นหนังสือเรื่องพระ
อภัยมณี เมื่อสุนทรภู่ไปฟังพระบารมี และมีรับสั่งให้แต่งถวายอีก

(*) เรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่คงจะแต่งขึ้นก่อนเมื่อในรัชกาลที่ ๓ ภาย
จากเจ้าฟ้าภูธรทศิพัฒน์ทรงฝากเจ้าฟ้ากลาง คือ สมเด็จพระราชินีนาถประจักษ์และ
เจ้าฟ้าปวิ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๓๖๒ แล้ว และตัวเอกในเรื่องนี้ คือพระอภัยมณีกับศรี
สุวรรณนั้น ก็เข้าใจว่า สุนทรภู่สมมุติไปจากเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นั่นเอง ทั้งยังกล่าว
ถึงเจ้าฟ้าสองพระองค์นี้ไว้เป็นพระนามแฝง ในว่าพันพิลาป เรียกว่า พระอภัยมณี
ศรีสุวรรณ

สุนทรภู่จึงแต่งเรื่องพระอภัยมณีออกตอนหนึ่ง แต่จะไปค้างอยู่เพียงใด หาปรากฏไม่ เพราะสุนทรภู่ฟังพระบารมีพระองค์เจ้าลักขณานุคุณอยู่ได้ไม่ช้า พอถึง พ.ศ. ๒๓๗๗ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณเสด็จพระชนม์

เมื่อพระองค์เจ้าลักขณานุคุณเสด็จพระชนม์ถึง เห็นจะไม่มีใครกล้ำรับอุปการะสุนทรภู่อีก เวลานี้เจ้าฟ้าคุณทูลก็ยังมีพระชนม์อยู่ พระยศจะทรงชัดเคือง ด้วยสุนทรภู่ไปพึ่งบุญพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ จึงทรงเฉยเสีย แต่เล่ากันว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชปักษ์นั้นยังทรงส่งสารสุนทรภู่ ถ้าไปเฝ้าเมื่อใดก็มักประทานเงินเกือหนูน แต่สุนทรภู่ก็ออกจะกระดากเองด้วย จึงไม่กล้าไปพึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชปักษ์ ต้องตกยากอีกครั้งหนึ่ง กลับบอณาถายยิ่งกว่าคราวก่อน นัยว่าถึงไม่มีบ้านเรือนจะอาศัย ต้องลงลอยเรือเที่ยวอาศัยอยู่ตามสวน หาเลี้ยงชีพด้วยรับจ้างเขาแต่งบทกลอน กับทำการค้าขายประกอบกัน

หนังสือสุนทรภู่แต่งในตอนเมื่อตกยากครั้งนั้น ก็มีหลายเรื่อง คือเรื่องนิราศพระแท่นดงรังเรื่องหนึ่ง กล่าวในกลอนข้างตอนต้นนิราศว่า

“บวอกรนักนัทรอรัฐศก

ชะตาตกจะต้องไปถึงไพรสณฑ์

ลงนามหน้าวัดพระเชตุพน
พิทักษ์ถนนลอนใจกรวโลจร”(๑)

ปีวอกอัฐศกนั้น พ.ศ. ๒๓๗๕ ภายหลังพระองค์เจ้าลักขณานุคุณเสด็จพระชนม์ได้ปี ๓ สุนทรภู่ไปคราวนี้อาศัยผู้อื่นไปแต่ตัว มิได้ไปโดยลำพังเหมือนเมื่อครั้งยังบวชเป็นพระ เรื่องนิราศที่แต่งก็ว่าอย่างคาด ๆ ๓ ไม่มีอกมีใจ มีเรื่องประวัติบอกไว้แต่ว่า ในตอนที่สึกแล้วได้กรรขาศึกคนหนึ่งขอมอง แต่เมื่อแต่งนิราศนั้นยังไม่ได้เป็นสัทธาชาติทีเดียว เป็นแต่ไปมาหากันและบอกความไว้อีกข้อหนึ่งว่า เวลานั้นอดเหล้า(๒) ได้กล่าวในกลอนว่า

“ถึงนครไชยศรีมีโรงเหล้า
เป็นของเมาตักขาดไม่ปรารถนา” ดังนี้

เมื่อถึงท้ายเรื่องนิราศ ได้กล่าวกลอนบอกเจตนาในการที่แต่งนิราศไว้ว่า

(๑) เข้าใจว่า ผู้แต่งนิราศพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือสุนทรภู่ ๓ บัณฑิตกษัตริย์

(๒) เข้าใจว่ายังบวชอยู่ ๓ บัณฑิตกษัตริย์

“ไช้จะแก่งตั้งประกวคอคคกค

ทำนราศรักมิตระพิสมัย
 ค้วยจิตรักกาพย์กลอนอักษรไทย
 จึ่งตั้งใจแต่งคำแต่ลำพัง
 หวังจะให้ลือเลื่องในเมืองหลวง
 คนทั้งปวงอย่าว่าเราน้ำหลัง
 ถ้าใครเป็นก็ให้เห็นว่าจริงจัง
 ประคองคังน้ำจิตเราก็คิดกลอน
 ขอเคาะถ้อยคำที่ว่าเรื่อง
 ให้ลือเลื่องเลิศลักษณ์ในอักษร
 ขอเชิญไท่ทเวราชประสาทพร
 ให้สุนทรลือทั่วธานีเอย”

ยังหนังสือกลอนสุภาพิตสอนหญิง^(๑) อีกเรื่องหนึ่ง ก็ดูเหมือน
 จะแต่งในตอนนี้ เมื่อก่อนฉบับกล่าวกลอนไว้ข้างตอนท้ายว่า

“อย่าพึ่งปล้ำเอาแต่กลอนสุนทรเพราะ
 จงพิเคราะห์คำเลิศประเสริฐศรี

(๑) ในฉบับที่พิมพ์ขายเรียกว่า สุภาพิตไทย^(๒)

(๒) เจ้าโหว่นั่งกราว พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๕๑

เอาเป็นแบบสอนคนพื้นวาคี
กันบัตสี่จินเจานินทา”

ยังมีหนังสือกลอนของสุนทรภู่อีกเรื่องหนึ่ง บางทีจะแต่งใน
ตอนนั้น คือเรื่องลักษณะวงศ์ พิศาวะห์ดูเห็นเป็นล้านวงกลอนสุนทรภู่
แต่งแต่ ๘ เล่มสมุดไทย (เพียงม้าคาบไปเห็นศพนางเกสร) ตอนนั้นดู
เป็นล้านวงผู้ขึ้นแต่งตามกลอนสุภาพอีก ๘ เล่ม แล้วแต่งเป็นบทละคร
ต่อไปอีก ๒๓ เล่ม รวมเป็นหนังสือ ๓๙ เล่มสมุดไทย ในฉบับที่
พิมพ์ขายมีกลอนนำหน้าว่าเป็นของแต่งถวายเจ้านาย แต่กลอนนั้น
เห็นได้ว่าตัดเอากลอนที่มีอยู่ข้างต้นเรื่องโคบุตรมาดัดแปลง นำส่งสัย
ว่า จะเป็นของผู้อื่นเขามาเติมเข้าต่อขึ้นหลัง เพียงจะให้มีชื่อสุนทรภู่
ปรากฏในหนังสือขึ้น

อนึ่ง มีคำกล่าวกันมาว่า สุนทรภู่แต่งเรื่องพระสมุทกับเรื่อง
จันทโครบ กับเรื่องนครกายอีก ๓ เรื่อง และว่าเรื่องพระสมุทนั้น
สุนทรภู่แต่งเมื่อกำลังลงอยู่เรือลอย จึงให้ชื่อวีรบุรุษในเรื่องนั้นว่า
“พระสมุท” พิศาวะห์ดูล้านวงกลอนฉบับนี้ที่พิมพ์ขายเห็นว่า มิใช่
กลอนของสุนทรภู่ น่าจะกล่าวกันโดยเข้าใจผิด เกิดแต่ในหนังสือมี
กลอนข้างตอนต้นว่า

“ข้าพเจ้าขอผู้ประคอง
 ไม่แจ้งจิตลอยคำในอักษร
 แม้ผู้ใดได้สลับคำสุนทร
 ช่วยเอือนกลอนแถลงกล่าวในราวความ”

ความที่กล่าวในกลอนนี้มีด้วยสุนทรภู่ ซึ่งไม่เคยยอมถ่อมตัว
 ว่าความรู้ชั้น มีตัวอย่างคำสุนทรภู่ในชั้นนี้ กล่าวไว้ในนิราศ
 พระประมตบนอนธิฐานว่า

“หนึ่งขอฝากปากคำทำหนังสือ
 ให้สืบชื่อชั่วฟ้าสุธาสถาน
 สุนทราอาลักษณ์เจ้าจักรวาล
 พระทรงสารศรีเสวตเกศกฤษณ
 อนึ่งมนุชย์อุตริต่างต่าง
 แล้วเอาอย่างเทียบคำทำอักษร
 ให้เพื่อนเหมือนเราสาปในกาพย์กลอน
 ต่อโอรสอ่อนออกชื่อจึงลือชา”

เรื่องพระสมุทมนกล่าวกันชกนัยหนึ่งว่า มีคนชื่อภูชกคนหนึ่ง

แต่งเขาอย่างสุนทรภู่ในเวลาอื่นหลังกมา เขียนสุนทรภู่ด้วยความนับถือ จึงด้อมตัวว่าเป็นผู้ยิ่งรู้แน่ ความจริงก็เห็นจะเป็นเช่นนั้น ส่วนเรื่องจันทโครบถนั้น ได้พิจารณาที่ดูไม่พบกลอนตอนใดที่จะเชื่อได้ว่าเป็นจำนวนกลอนสุนทรภู่สักแห่งเดียว คำที่กล่าวกันก็กล่าวแต่ว่า สุนทรภู่แต่งกับผู้อื่นอีกหลายคน จึงเห็นว่าน่าจะเป็นจำนวนผู้อื่นแต่งตามอย่างสุนทรภู่ หากว่าจะเกี่ยวข้องกับสุนทรภู่ ก็เพียงแต่งแล้วบางทีจะเขาไปให้สุนทรภู่ตรวจแก้ไข จึงขึ้นชื่อสุนทรภู่เกี่ยวข้อง แต่ที่แท้ทำได้แต่่งไม่ ส่วนเรื่องนครกายนนั้นมักกลอนบอกช้างต้นหนึ่งสี่ต้นว่า

“นายภู่อยู่นาวาเหียวคำชาย”

เห็นจะเป็นนายภู่คนที่แต่งเรื่องพระสมุทร ทำให้สุนทรภู่ไม่

๕. ตอนสนเณรห่ม

สุนทรภู่จะตกยากอยู่สักกับชั้นไม่ทราบชัด ปรากฏแต่ว่าพันทุกระยาก ด้วยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรงพระปรานีโปรดให้ไปอยู่ที่พระราชวังเดิม ซึ่งเป็นที่เสด็จประทับในสมัยนั้น และต่อมากรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระเจ้าลูกเธอที่พระบาท

สมเด็จพระนางเจ้าอยู่หัว ทรงพระเมตตาตามากอีกพระองค์หนึ่ง ทรง
อุปการะด้วย เหตุที่กรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ จะทรงอุปการะสุนทรภู่
กล่าวกันว่าเดิมได้ทรงหนังสือเรื่องพระอภัยมณี (ชะรอยจะได้หนังสือ
มรดกของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ โดยเป็นพระอนุชาร่วมเจ้าจอม
มารดาภักย์) ขอบพระฤทัย ทรงเห็นว่าเรื่องแต่งไว้อย่างดี จึงมี
รับสั่งให้สุนทรภู่แต่งถวายให้ทรงต่อไป สุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณี
มาได้ ๔๑ เล่มสมุดไทย หมายจะจบเพียงพระอภัยออกบวช (ความ
ตั้งใจของสุนทรภู่เห็นได้ชัดในหนังสือที่แต่งนั้น) แต่กรมหมื่นอัปสร
มีรับสั่งให้แต่งต่อไปอีก ด้วยเหตุนี้สุนทรภู่จึงต้องคิดเรื่องพระอภัยมณี
ตอนหลัง ตั้งแต่เล่มสมุดไทยที่ ๕๐ ระบายเรื่องออกไปจบต่อเล่มที่ ๘๔
แต่พิเคราะห์ดูหนังสือเรื่องพระอภัยมณีตอนหลัง จำนวนไม่ใช่ของ
สุนทรภู่คนเดียว เล่ากันว่ากรมหมื่นอัปสร มีรับสั่งให้แต่งถวาย
เดือนละเล่ม ถ้าเช่นนั้นจริงก็จะเป็นด้วยสุนทรภู่เขียน หรือถูกเวลา
มีกวีคิดแต่งเองไม่ทัน จึงวานศิษย์หาให้ช่วยแต่งก็จะเป็นได้ นอก
จากเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่แต่งเรื่องดังที่ได้รทพถวายกรมหมื่น
อัปสร ๖ เรื่องหนึ่ง หนังสือตอนนั้นจึงขึ้นต้นว่า

“ข้าบาทขอประกาศประกอบเรื่อง” ดังนี้

แต่แต่งค้างเพียง ๓๕ เล่มสมุดไทย ทยอยจะหยุดเมื่อกรรม-
หมื่นอภัยสรสุตาเทพสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๘๗ (*)

ในระยะเวลาเมื่อสุนทรภู่อยู่ในอุปการะของพระบาทสมเด็จพระ
ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรรมหมื่นอภัยฯ นั้นได้ไปพระปฐมเจดีย์ (๒)
จึงแต่งนิราศพระปฐมเจดีย์เรื่องหนึ่ง ไปคราวนบุดรไปด้วยทั้งสองคน
สังเกตจำนวนในนิราศเห็นได้ว่า แต่งโดยใจคอชื่นบานกว่าเมื่อแต่ง
นิราศพระแท่นดงรัง กล่าวถึงประวัติในเรื่องนิราศพระปฐมเจดีย์ว่า
แต่กับภรรยาคนทีช่อม่วง และกล่าวกลอนตอนแผ่ส่วนกุศลท้าย
นิราศมีครวญถึงพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยว่า

“แล้วลาออกนอกโบสถ์ขึ้นโชดหิน

กรวดวารีนรตทำคำอักษร

ส่งส่วนบุญสุนทรสาธนาพร

ถึงบิณฑาคารครูอาจารย์

(*) เข้าใจว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องสิงหไตรภพ ตอนคัน ๆ (ถวาย ๘ เล่ม
สมุดไทย) ขึ้นก่อนนี้และแต่งถวายเจ้าฟ้าอาภรณ์ ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้จากจำนวน
การประพันธ์ตั้งขึ้นที่กข้างคัน แต่ตอนท้าย ๆ อาจแต่งต่อในคอนถ้ำ และในคอน
หลัง ๆ นี้ บางทีจะแต่งถวายกรรมหมื่นอภัยสรสุตาเทพ

(๒) เข้าใจว่า ไปเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ ออกเรือเมื่อวันจันทร์ขึ้น ๕ ค่ำเดือน
๑๒ สุนทรภู่เห็นจะเพิ่งสึกจากพระในเป็น

ถวายองค์มิ่งกุฎอยู่ชยเสศ
 ทรงเสวตคชงามทั้งสามสาร
 เสด็จสู่บันไดนฤพาน
 เกยโปรตปรานเปรียบเปี่ยมได้เทียมคน
 สันแผ่นดินปั่นเกล้ามาเปล่าออก
 นาคาคตกายน้อยสักกร้อยทน
 ขอบพบเห็นแนบข้าฝ่ายอุคล
 พระคุณเล่นเลี้ยงเฉลิมให้เพิ่มพูน”

ต่อ^{๒๓}นั้นกล่าวถวายพระพร ถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้า
 อยู่หัว และกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพว่า

“ถึงล่วงแล้วแก้วเกิดกับบุญฤทธิ์
 ยังช่วยปีดปกอยู่ไม่รู้สูญ
 สันแผ่นดินทึนกรจรจำรูญ
 ให้เพิ่มพูนพอสว่างหนทางเดิน
 คัวจินดาหาควงช่วงทวีป
 ได้ชูชีพช่วยทุกข์เมื่อฉุกเฉิน

เป็นทำนุอุปถัมภ์ไม่กำเกิน
 จงเจริญเรียงวงศ์ทรงสุธา
 อนึ่งน้อมจอมนิกรอัสสรวาซ
 บำรุงศาสนาสงฆ์ทรงสิกขา
 จงไพบูลย์พูนสวัสดิ์วัฒนา
 ชนมหาหมั่นแสนอย่าอันคั่นเคือง”

ต่อมา เห็นจะเป็นเมื่อกรมหมื่นอัสสรเสด็จเสด็จพระชนม์แล้ว
 สุนทรภู่ทูลรับอาสาพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปหาของ
 ต้องพระประสงค์ที่เมืองเพชรบุรี แต่จะเป็นของสิ่งไรหาปรากฏไม่
 ได้แต่นิราศเมืองเพชรบุรีอีกเรื่องหนึ่ง เป็นนิราศสุดท้ายของสุนทรภู่
 นับถือกันว่าแต่งถึงนิราศภูเขาทอง อันเป็นอย่างยอดเยี่ยมในนิราศ
 ของสุนทรภู่ กล่าวความไว้ในกลอนข้างตอนต้นว่า

“อนาถนาหวาดครวญมาอาสาศด็จ
 ไปเมืองเพชรบุรีที่ถิ่นหวาน
 ลงนาหวาหน้าวัด(*) นมัสการ
 อริยฐานถึงพระคุณกรุณา

(๓) วัดอรุณา ริมพระราชวังเดิม

ช่วยชุบเลี้ยงเพียงชนกที่ปกเกล้า
ถึงต่างเขตของประสงคักองอาสา”

เรื่องประวัติของสุนทรภู่ ที่ปรากฏในนิราศเรื่องนี้ ว่ามีบุตร
น้อยไปด้วยอีกคนหนึ่งชื่อ นิล ครอบครัวยจะเป็นลูกมีกับภรรยาที่ชอม่วง
บุตรคนใหญ่ที่ชื่อพัฒน์นั้นก็ไปด้วย ถึงตอนนั้นเป็นหนุ่มแล้ว แต่บุตรที่ชื่อ
ตามไม่ปรากฏในนิราศเรื่องนี้ ชึ่ง ในเวลาเมื่อสุนทรภู่ไปเมือง
เพชรบุรีคราวนั้นเป็นเวลาอยู่ตัวคนเดียวไม่มีภรรยา ได้กล่าวความชื่อน
ไว้ในนิราศหลายแห่งมักจะว่าน่าฟัง จะคิดมาพอเป็นตัวอย่าง

“ถึงคลองเตยเตยแตกใบแดงงาม

คิดถึงยามปลูกรักมักเป็นเตย

จนไม่มีที่รักเป็นหลักแหล่ง

ต้องคว้างแคว้งคว่ำหานิจจาเอ๋ย

โอ้เปลี่ยวใจไว้รักที่จักเชย

ชมแต่เตยแตกหนามเมื่อยามโซ”

อีกแห่งหนึ่งว่า

“ไอ้ออกเอยเลยออกประตูบ้าน
 กำคัตถกนกน่านน้ำตาไหล
 จะเหลียวหลังสังสารสุตาใด
 ก็จวนใจด้วยไม้มิใคร่ตรง
 ช่างเป็นไรไพร่ผู้คกมรุ
 ใครแลดูเรากันกรวาลกถ
 จะปรับไหมได้หรือไม่อ้ออิง
 เป็นแต่ฟังวาสนาพอฟาใจ”

ตรงเมื่อถึงฮาวยสถาน ว่าด้วยทอຍจับแฉง เขาคำเท่เค็กของ
 เก้ามาแต่งเป็นกลอน กัว่าต

“ไอ้อ่อนคุดหนุน้อยร้องทอຍเหาะ
 ขันไปเกาะกิ่งตลอดคยอดพฤกษา
 ล้วนจับแฉงแผลงฤทธิเขาปลิดมา
 กวักตรงหน้าเรียกให้มันไต้บิน
 จับแฉงเอ๋ยเผยฝ่าหาข้าวเบี่ยก
 แม่ยายเรียกจะให้ไปกฐิน

ทั้งข้างวงข้างงาออกมาเกิน
 ช่วยบิตรีบนับคยงกระทุงราย
 เขาร่าเรียกเพรียกหู่ได้คู่เล่น
 มั่นอยากเป็นลูกเขยทำเงยหาง
 เข้มมออกฟังทั้งตัวกลัวแม่ยาย
 โฉนิกอ้ายจิบแจงแกล้งลำออย
 เหมือนจะรื้ออยู่ในเล่ห์แสนหา
 แต่หากว่าพูดยากเป็นปากหอย
 เปรี๊ยะเหมือนคนจนทุนทั้งบุญน้อย
 จะกล่าวถ้อยออกไม่ได้คังใจนึก ”

ถึงรัชกาลที่ ๔ พงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวบวร
 ราชภิเษกแล้ว ก็ทรงตั้งสุนทรภู่ให้เป็นเจ้ากรมอาลักษณ์ฝ่ายพระบวร
 ราชวัง มีบรรดาศักดิ์เป็นพระสุนทรโวหาร คงใช้ราชทินนามตามที่
 ได้พระราชนามเมื่อรัชกาลที่ ๒ เวลานั้นสุนทรภู่อายุได้ ๖๖ ปี

หนังสือสุนทรภู่แต่งเมื่อในรัชกาลที่ ๔ มีปรากฏ ๒ เรื่อง คือ
 บทละครเรื่องอภัยนุราช แต่งถวายพระองค์เจ้าดวงประภา พระราชธิดา
 ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นหนังสือเล่มสมุดไทย ๑

เรื่องหนึ่ง กับเสภาเรื่องพระราชนางดาว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงสรงให้แต่งอีกเรื่องหนึ่ง เป็นหนังสือ ๒ เล่ม
 สมุดไทย นอกจากนั้นยังมีบทเห่สำหรับกล่อมเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์
 กล่าวกันว่าบทเห่เรื่องจันประมำกับบทเห่เรื่องกากี เรื่องพระอภัยมณี
 และเรื่องโคบุตรเป็นของสุนทรภู่แต่ง บทเห่เหล่านี้จะแต่งเมื่อใด ดู
 โอกาสที่สุนทรภู่จะแต่งมีอยู่ ๓ คราว คือแต่งสำหรับกล่อมหม่อมเจ้า
 ในพระองค์เจ้าลักขณานุคุณคราวหนึ่ง หรือสำหรับกล่อมลูกเธอใน
 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังเป็นกรมอยู่ในรัชกาล
 ที่ ๓ คราวหนึ่ง หรือมีฉันทนิกแต่งถวายสำหรับกล่อมพระเจ้าลูกเธอ
 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ดี เมื่อใน
 รัชกาลที่ ๔ บทเห่กล่อมของสุนทรภู่ใช้กล่อมบรรทมเจ้านายทั่วทั้ง
 พระราชวัง จนตลอดรัชกาล

ตั้งแต่สุนทรภู่ได้เป็นพระสุนทรโวหาร รับราชการอยู่ ๕ ปี
 ถึงแก่กรรมในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๗ มีอายุได้
 ๗๐ ปี (*)

(*) มีบางท่านบอกว่าผู้สืบสกุลของสุนทรภู่ต่อมา ใช้นามสกุลว่า "ภู่เรื่องหนึ่ง"

๖. ว่าด้วยหนังสือที่สุนทรภู่แต่ง

หนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่แต่งมีมาก ที่ได้ขียนแต่ขอเรื่องยังหาฉบับไม่พบก็มี ท้ายสาบสูญไปเสียแล้ว ไม่ได้ขียนขอเรื่องมาถึงชนนทศเขยวักเห่นจะมี จะกล่าวถึงแต่เฉพาะเรื่องที่ยังมีฉบับอยู่ในปัจจุบัน มี ๒๔ เรื่อง คือ

นิราศ ๕ เรื่อง(*)

- ๑) นิราศเมืองแกลง กัน พ.ศ. ๒๓๕๐
- ๒) นิราศพระบาท ปากซ พ.ศ. ๒๓๕๐
- ๓) นิราศภูเขาทอง พ.ศ. ๒๓๕๐
- ๔) นิราศเมืองสุพรรณ (แต่งเป็นโคลง)
พ.ศ. ๒๓๕๔
- ๕) นิราศวัดเจ้าฟ้า ราว พ.ศ. ๒๓๕๔
- ๖) นิราศอิเหนา
- ๗) นิราศพระแท่นดงรัง(๒)
- ๘) นิราศพระประธม พ.ศ. ๒๓๕๕
- ๙) นิราศเมืองเพชรบุรี ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๕๔-๕๖

(*) เลข พ.ศ. นี้สันนิษฐานจากเดิมลงไว้ตามท้องเรื่อง

(๒) ฉบับที่ก “ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง” ท้ายเรื่อง

นิราศทั้งปวงนี้แต่งจบในสมุดไทยเล่มเดียวทุกเรื่อง(*)

นิทาน ๕ เรื่อง(๒)

- ๑๐) เรื่องโคบุตร ๘ เล่มสมุดไทย แต่งในรัชกาลที่ ๑
- ๑๑) เรื่องพระอภัยมณี ๘๔ เล่มสมุดไทย แต่งในรัชกาลที่ ๑
- ๑๒) เรื่องพระไชยสุริยา (แต่งเป็นกาพย์คำเทียบสอนอ่าน) รวบรวมสมุดไทย ๑ แต่งในรัชกาลที่ ๑
- ๑๓) เรื่องลักษณวงศ์ ๕ เล่มสมุดไทย (เป็นสำนวนผู้อื่น แต่งต่ออีก ๓๐ เล่ม)
- ๑๔) เรื่องสิงหไตรภพ ๑๕ เล่มสมุดไทย ตอนเก่าแต่งในรัชกาลที่ ๒

สุภาษิต ๓ เรื่อง

- ๑๕) สวัสดิรักษา รวมเล่มสมุดไทย ๑ ระหว่างพ.ศ. ๒๓๖๔-๗
- ๑๖) เพลงยาวถวายโอวาท รวมน้ำสมุดไทย ๑ รว

พ.ศ. ๒๓๗๓

(๑) นายเอน ราชสมบัติ บุราณเกตุ ให้ค้นฉบับเรื่องรำพันพิลาป ซึ่งสุนทรภู่แต่งแก้หอสมุดฯ อีก ๑ เรื่อง พิมพ์หลายครั้งแล้ว

(๒) คัมภีร์อภินิหารเวลาที่แต่งนั้นเพิ่มเติมขึ้นใหม่

๑๗) สุภานิตสอนหญิง เล่มสมุดไทย ๑ ราวระหว่าง พ.ศ.

๒๓๘๐-๓

บทละครเรื่อง ๑

๑๘) เรื่องอภัยนุราช เล่มสมุดไทย ๑

บทเสภา ๒ เรื่อง

๑๙) เรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม เล่มสมุด
ไทย ๑ แต่งในรัชกาลที่ ๒

๒๐) เรื่องพระราชพงศาวดาร ๒ เล่มสมุดไทย แต่งใน
รัชกาลที่ ๔

บทเห่กล่อม ๔ เรื่อง

๒๑) เห่เรื่องจันระบำ

๒๒) เห่เรื่องกากี

๒๓) เห่เรื่องพระอภัยมณี

๒๔) เห่เรื่องโคบุตร

บทเห่เป็นบทสั้น ๆ รวมกันทั้ง ๔ เรื่องตั้งเล่มสมุดไทย ๑

หนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ได้เริ่มพิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ
 ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๓ หมอสมิทเจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม
 พิมพ์เรื่องพระอภัยมณีก่อนเรื่องอื่น พิมพ์ขายคราวละเล่มสมุดไทย
 เรียกว่าค่าเล่มละสลึง (๒๕ สตางค์) คนค้นหรือ หมอสมิท
 ได้กำไรมาก นับว่าสร้างตึกได้หลังหนึ่ง จนหมอสมิทคิดถึงคุณ
 สุนทรภู่ เทียบสับถาม^๕ เรือสายหวังจะให้บำเหน็จ เวลานั้น นาย
 พัดกับ นายตาบบุตร สุนทรภู่ ยังอยู่ แต่จะได้ บำเหน็จ เท่าไรหา
 ปรากฏไม่ ตั้งแต่หมอสมิทรวบด้วยพิมพ์หนังสือพระอภัยมณี ต่อมา^๕
 ทั้งหมอสมิทและเจ้าของโรงพิมพ์อื่น ๆ ก็ค้นคว้าหาหนังสือบทกลอน
 ของสุนทรภู่พิมพ์จนขายเป็นลำดับมา บางเรื่องได้พิมพ์ถึง ๓ ครั้ง^๕
 & ครั้ง หนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ได้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ หมอ
 ทุกเรื่อง เว้นแต่เสภาเรื่องพระราชนิพนธ์สดาการ หอพระสมุดฯ ก็ได้
 พิมพ์แต่ในรัชกาลที่ ๕ พิมพ์เพียงเท่าที่จำกันได้ เพราะฉบับสูญ
 หายเพ่งหาได้ฉบับบริบูรณ์ จึงมาพิมพ์ตลอดเรื่องต่อในรัชกาลที่ ๖
 เพลงยาวถวายโอวาทก็เพ่งหาฉบับได้ และได้พิมพ์ต่อในรัชกาลที่ ๖^๕
 นเหมือนกัน

๑. ว่าด้วยเกียรติคุณของสุนทรภู่

บรรดาผู้ที่ชอบอ่านบทกลอนไทย ดูเหมือนจะเห็นพ้องกันโดย
 มากกว่า สุนทรภู่เป็นกวีพิเศษสุดคนหนึ่ง ถ้าแต่ละจะลองให้เลือกกวี
 ไทยบรรดาที่มีชื่อเสียงปรากฏมาในพงศาวดาร คัดเอาแต่กวีพิเศษ
 เพียง ๕ คน ใคร ๆ เลือกก็เห็นจะเอาสุนทรภู่ไว้ในกวี ๕ คนนี้
 ด้วย ข้อวิเศษของสุนทรภู่ที่แปลกกับกวีคนอื่นนั้นคือ ในกระบวน
 กลอนอย่างหนึ่ง กับจำนวนกระบวนกล่าวความอย่างปากตลาดอีก
 อย่างหนึ่ง ในกระบวนเหล่านี้จะหาตัวสุนทรภู่แทบไม่มี แต่บทกลอน
 ของสุนทรภู่นั้น ถ้าว่าโดยหลักฐานในทางอักษรศาสตร์ มีที่ใด
 หลายอย่าง เช่นมักใช้ศัพท์ผิด และชอบเขียนแก้ศัพท์ไปตามใจสุด
 แต่ให้ได้สัมผัสกลอน แม้แต่งโคลง (นิราศสุพรรณ) ก็มีใครเข้าใจ
 ใสในข้อบังคับเอกโท จะเปรียบกับบทกลอนของกวีที่เป็นบุคคลชั้นสูง
 เช่นพระวราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น
 เปรียบกันไม่ได้ ทั้งนักเป็นธรรมเนียมการที่ใดศึกษาผิดกัน บุคคล
 ชั้นสูง เมื่อเขียนเขียนอ่านหนังสือแล้ว ได้เรียบแบบแผนกระบวน
 ภาษาและตำราอักษรศาสตร์แล้ว จึงคัดแต่งหนังสือ ฝ่ายบุคคลชั้นต่ำ
 เช่นสุนทรภู่ ได้ศึกษาเพียงแต่คัดอ่านและเขียนหนังสือ ไม่มีโอกาส

ได้เล่าเรียนตำรับตำราอันใด มีอุปนิสัยชอบแต่งบทกลอนก็เริ่มหัดแต่งด้วยการช่วยเขามอบบทกลอนสรวัยสักวา อันต้องคิดกลอนเป็นสำคัญ ผิดหัดมาในทางนี้ ความคุ้นเคยก็ชักงูใจให้รักและให้ชำนาญในทางกลอนเลยถือกลอนเป็นสำคัญ ยิ่งกว่าที่จะใช้ถ้อยคำให้ถูกต้องตามแบบแผน จะยกตัวอย่างพอให้เห็น ดังเช่นคำขุนแผนในบทเสภาที่ได้คัดมาลงไว้แล้วนั้น สุนทรภู่แต่งว่า

“แต่เพื่อนท่านเจ้ากรรมยมราช” เช่นนี้

กวีเป็นคนชั้นสูง เช่นพระวราชนิพนธ์เป็นไม่ทรงเป็นอันขาด เพราะคำว่า เจ้ากรรม นั้น ผิดกับตำแหน่งของพระยายมราช แต่ฝ่ายสุนทรภู่รักคำนั้นด้วยได้กลอนสัมผัสใน ถือว่าความก็แปลว่านายเหมือนกัน จึงใช้คำเจ้ากรรม ดังนี้ ความที่กล่าวมาเป็นข้อวินิจฉัยในทางวรรณคดี มิใช่ประสงค์จะลดหย่อนคุณวิเศษของสุนทรภู่ ถึงความบกพร่องมีเช่นว่า บทกลอนของสุนทรภู่ยังต้องนับว่าดีอย่างเอกอยู่นั่นเอง แต่โดยเฉพาะแต่งกลอนเพลงยาว หรือที่เรียกกันทุกวันนี้ว่ากลอนสุภาพ กับดีในทางสำนวนกระบวนว่าเป็นปากตลาด ชื่นที่สุนทรภู่เคยพูด จนเลยเป็นเหตุให้ทรงพระวราชนิพนธ์บทละครเรื่อง

ไกรทองดังกล่าวนั้นแล้ว แต่เป็นความจริง เพราะฉะนั้นบุคคล
พลเมืองจึงชอบกลอนสุนทรภู่มากกว่าของผู้อื่น

คุณวิเศษของสุนทรภู่อีกอย่างหนึ่งนั้น นับว่าเป็นผู้ตั้งแบบ
กลอนสุภาพขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้อื่นชอบเอาอย่างแต่งกันแพร่หลาย
มาจนทุกวันนี้ เดิมกระบวนแต่งบทกลอนในสมัยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา
ยังเป็นราชธานี หนังสือบทกลอนที่แต่งเรื่องมักแต่งเป็นลิลิต โคลง
ฉันท์ หรือกาพย์ ส่วนกลอนสุภาพ เดิมใช้แต่งแต่คำขับลำนำ เช่น
ร้องเพลงหรือร้องคอกสัตว์อย่างใด และแต่งบทมโหรี บทเสภาและ
บทละคร เพิ่งมาเกิดใช้กลอนสุภาพแต่งเป็นเพลงยาวสังวาส เมื่อ
ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงนิราศในชั้นเดิม เหมือนเช่นนิราศหม่อม
พิมเสนครั้งกรุงศรีอยุธยา และนิราศพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จปราบพม่าที่ท่าดินแดงเป็นต้น ก็ยังอยู่ใน
เพลงยาว สุนทรภู่เป็นผู้เริ่มเอากลอนเพลงยาวมาแต่งเรื่องนิทาน
เรื่องโคบุตรขึ้น เมื่อในรัชกาลที่ ๑ ต้นนิษฐาว่าแต่งเช่นนั้นก่อน
ผู้อื่นทั้งสิ้น แล้วตัวสุนทรภู่และผู้อื่นจึงแต่งนิทานเรื่องอื่นเป็นกลอน
สุภาพ เอาอย่างเรื่องโคบุตรต่อมา (-)

(๑) ได้พิจารณาหนังสือ ซึ่งแต่งนิทานเป็นกลอนสุภาพบรรดา
มีฉบับอยู่ในหอพระสมุด ฯ เรื่องโคบุตรเป็นเก่าก่อนเรื่องอื่น ๆ นิทาน
ที่แต่งเป็นกลอนครั้งกรุงศรีอยุธยา แต่งเป็นกลอนกาพย์เท่านั้น

อีกประการหนึ่ง ในกระบวนแต่งกลอนสุภาพนั้น แต่ก่อนมา ไม่ได้ถือเอาสัมผัสในเป็นสำคัญ สุนทรภู่เป็นผู้เริ่มเล่นสัมผัสในขึ้น เป็นสำคัญในกระบวนกลอน เลยถือเป็นแบบอย่างกันมาจนทุกวันนี้ นับว่าสุนทรภู่เป็นผู้ชักนำให้กลอนสุภาพเพราะพระยังขึ้นด้วยอีกอย่างหนึ่ง ตั้งแต่หนังสือบทกลอนของสุนทรภู่ปรากฏแพร่หลาย บรรดาผู้ที่แต่งกลอนสุภาพในชนหลังมา ก็หันเข้าแต่งตามแบบกลอนสุนทรภู่แทบทั้งนั้น มีที่สามารถจะแต่งได้ใกล้เคียงสุนทรภู่ ๒ คน คือ นายมี เดิมบวชอยู่วัดพระเชตุพน ที่แตงนิवासเคียนและนิवासเมืองกลางคนหนึ่ง กับหม่อมราโชทัย (ม.ร.ว. กระต่าย อิศรางกูร ณ อยุธยา) ที่แตงนิวาสลอนคนคนหนึ่ง กล่าวกันมาว่าเป็นศิษย์ศึกษาที่สุนทรภู่ทั้ง ๒ คน แต่ไม่ปรากฏว่าแต่งหนังสือบทกลอนเรื่องอื่นนอกจากที่ระบุนี้

ในบรรดาหนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่ได้แต่งไว้ ถ้าจะลองให้ผู้อ่านชราชาเรื่องไหนเป็นดีกว่าเพื่อน ก็น่าจะเห็นยุติต้องกันโดยมากว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นดีที่สุด เพราะเป็นหนังสือเรื่องยาวแต่งทั้งกลอนทั้งความคิดที่ผูกเรื่อง เรื่องอื่นเช่นเสภาตอนพลายงามถวายตัวกับ นิราศภูเขาทองกับ นิราศเมืองเพชรบุรีก็ แต่งดีอย่างเอกก็จริง แต่เป็นเรื่องสั้น ๆ จะเปรียบกับเรื่องพระอภัยมณีไม่ได้ ถ้าจะลองตัดสินอีกอย่างหนึ่งว่า ในบรรดาบทกลอนของสุนทรภู่เรื่องไหน

จะเลวกว่าเพื่อน ก็ดูเหมือนจะเห็นยุติตงกันอีกว่า บทละครเรื่อง
 อภัยนุราชเป็นเลวกว่าเรื่องอื่น เห็นได้ชัดว่าเพราะสุนทรภู่ไม่สันตัด
 แต่งบทละคร ไปแต่งเขาก็ไม่ดี ฉะนั้นก็เหมือนกับที่สุนทรภู่ไปแต่ง
 นิราศเมืองสุพรรณเป็นโคลง ถ้าจะเอาไปเปรียบกับโคลงนิราศเรื่อง
 ที่นับถือกันว่าแต่งดี เช่นนิราศนรินทร์สุนทรภู่ก็สู้เขาไม่ได้ เพราะ
 ฉะนั้นจึงควรยกย่องสุนทรภู่แต่ว่า เป็นกวีวิเศษในการแต่งกลอน
 เพลงยาว หรือที่เรียกกันว่ากลอนสุภาพนั้นอย่างเดียว

บันทึกเรื่อง

ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง

“นิราศรักหักใจอาลัยหวน
ไปพระแท่นดงรังตั้งแต่ครวญ
มิได้ชวนขวัญใจไปด้วยกัน
ตัวอยู่ห่างต่างบ้านนานนานปะ
เหมือนเลยละลืมนุชสุตกระสัน
แต่น้ำจิตคิดถึงทุกคืนวัน
จะจากกันเสียทั้งรักพะวัชพะวน
ในบ่วงกนกนัยัตรอัฐศก^(๑)
ชะตาตกต้องไปถึงไพรสณฑ์
ลงนาวาหน้าวัดพระเชตุพน”

นิราศพระแท่นดงรังตำนานนี้ ดูเหมือนนักเลงอ่านหนังสือรุ่น
“หน้าวัดเกาะเพราะนักหนา” จะรู้จักกันโดยมาก ที่จากลอนกัน
ได้เป็นท่อนเป็นตอน ถึงกับยกขึ้นว่าให้กันฟังได้ก็มีไม่น้อย เพราะ

(๑) บ่วงก อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๖๘

นิยมกันว่าจำนวนกลอนไพเราะ และก็ดูเหมือนจะเข้าใจกันว่าท่านมหากวีเอกสุนทรภู่ของเราเป็นผู้แต่งด้วย เป็นเหตุให้ท่านที่เป็นนักศึกษา คั่นคว้าต้นนิษฐานเรื่องทพพรณนาในนิราศนี้มาประกอบประวัติของท่านสุนทรภู่ไปต่าง ๆ แต่เมื่อได้สอบสวนประวัติของท่านสุนทรภู่ดูใหม่ ได้ความว่าท่านสุนทรภู่ได้หลบหลีกราชภัย หนีออกมาจนเป็นภิกษุในพระบวรพุทธศาสนาตั้งแต่ปีวอก พ.ศ. ๒๓๖๗ ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคต และสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงราชสมบัติ เพราะบอกไว้ในเรื่อง “รำพันทลาป” ว่า

“แต่ปีวอกออกชาคราภิ
บรรพชิตพิสวาสพระศาสนา”

ส่วน “ปีวอกนักขัตฤกษ์” ที่กล่าวในพระแท่นดงรังนั้นเป็นคนละรอบต่างกัน ๑๒ ปี ปีวอกขัตฤกษ์นี้ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๙ ซึ่งเป็นปีเริ่มสร้างวัดเทพธิดา ปรากฏตามจดหมายเหตุไทร ฉบับพระยาประมุข-
ชนรักษ์ (หน้า ๕๑) ว่า “ปีวอก จ.ศ. ๑๑๔๘ (พ.ศ. ๒๓๗๘) —
เดือน ๘ พระองค์วิลาส (กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ) สร้างวัดบ้านพระยาไกร
สวนหลวง (คือวัดเทพธิดา)” เข้าใจว่าการสร้างวัดเทพธิดาเสร็จลงเมื่อ
พ.ศ. ๒๓๘๒ เพราะปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้

บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง

๗๓

เสด็จพระราชดำเนินผูกพัทธสีมาใน พ.ศ. นั้น สุนทรภู่อยู่ในสมณเพศ และคงจะได้มาอยู่จำพรรษา ณ วัดเทพธิดาในมีผูกพัทธสีมา หรือถัดมาอีกปีหนึ่งเพราะกล่าวไว้ในเรื่อง “ราชนันทลาป” ว่า

“โอ้ยามนั้น^{๕๔} ขาลสงสารวัด
เคยโสมนัสในอารามสามวสา”

มีขาลที่ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๕ แสดงว่าสุนทรภู่บรรพชาจนถึง พ.ศ. นั้น ถ้าลาเพศก่อน พ.ศ. ๒๓๗๕ ก็ต้องไม่ได้ไปอยู่วัดเทพธิดา แต่มีหลักฐานว่า ท่านสุนทรภู่ได้ไปอยู่วัดนั้นด้วย และอาจลาเพศหรือดำรงลาเพศในมีขาลตนเอง เพราะกล่าวต่อไปว่า

“สันกุศลผลบุญกรุณา^{๕๕}
จะจำลาเลยกลับไปนันทน”

จึงรวมเวลาที่สุนทรภู่บรรพชาอยู่ ๓๗-๔๐ ปี (พ.ศ. ๒๓๖๕-๒๓๙๕) ในระยะนี้ ถ้าสุนทรภู่ไปพระแท่นดงรังและแต่งนิราศในการไปคราวนั้น ก็ต้องไม่ใช่จำนวน “ในบ่วงกนกขัณฑ์^{๕๖}” เพราะจำนวนนั้นว่ากลอนผาดโผน ไม่รู้สึกว่ามีแต่งประหยัดด้วยคำจำนวนกลอน ถ้าเปรียบเทียบ

กับนิราศภูเขาทองและนิราศวัดเจ้าฟ้า ซึ่งรู้แน่ชัดว่า สุนทรภู่แต่งเมื่อ
ยังอยู่ในสมณเพศ ก็ต่างกันไกล พอจับอ่านก็จะรู้ได้ว่า สุนทรภู่
แม้จะได้เคยแต่งกลอนนิราศ และเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ มาอย่างไพเราะ
เพราะพรำจนซ้ำของก็ตาม แต่เมื่อแต่งนิราศ ๒ เรื่องนั้น กลับประหยั
กถ้อยคำเป็นอันมาก ด้วยคงจะรู้สึกตัวว่าเป็นบรพชิต จะแต่งให้ผาด
โผนไปก็เสียสมณสาธูป ข้านิราศวัดเจ้าฟ้าคัดแต่งเป็นจำนวน “เนร
หุพพัทลประคณัฐคิณอักษร” ในทางจำนวนกลอนจึงยอมรับไม่ได้
ว่า สุนทรภู่แต่งนิราศพระแท่นดงรังจำนวนนี้

แต่ก็ประหลาดที่นิราศพระแท่นดงรังจบลงด้วยคำว่า

“ขอเชิญไทเทวราชประสาทพร
ให้สุนทรลือทั่วธานีเอย”

ดูว่าเป็น “สุนทร” ในวรรคท้ายนี้หมายถึงสุนทรภู่ ถ้าจำนวน
กลอนและระยะปีตามประวัติของสุนทรภู่ไม่ขัดกัน ก็ควรจะยอมรับเช่น
นั้นได้ แต่เมื่อขัดกันถึงข้างต้น คำว่า “สุนทร” ในที่นี้ก็ต้องไม่หมาย
ถึงสุนทรภู่ ความจริงก็น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะต่อมาในชั้นหลัง ๆ
ดูเหมือนคำว่า “สุนทร” ได้กลายเป็นคำสามัญไป นักแต่งกลอน
ของเราก็ชอบใช้ “สุนทร” ในบทกลอนของตนกันมาก ซึ่งมีความ

บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง

๗๕

หมายไปในทางว่า ไพเราะ ดี หรืออาจแปลตามความหมายว่า “บทกลอน” ก็ได้ ไม่ใช่ชี้เฉพาะอย่างสุนทรภู่เคยใช้ ทั้งนี้เข้าใจว่าเนื่องมาจากพากันนิยมตำนานกลอนสุนทรภู่ แม้ในตอนจบนิราศพระแท่นดงรังนั่นเอง ถ้าเราอ่านย้อนหลังขึ้นไปอีกสักสองสามบรรทัด จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้กล่าวถ่อมตัวไว้ว่า

“ไซ้จะกลิ้งแต่งประกวดอลลาลด

ทำนิราศรักมิตรพิสมัย

ด้วยจิตรักกาพย์กลอนอักษรไทย

จึงตั้งใจแต่งคำแต่ลำพัง”

อันมีลักษณะของสุนทรภู่ ซึ่งรู้ตัวว่าแต่งกลอนดี ไม่ยอมถ่อมตัว มีแต่คุยฮวด เช่นในเพลงยาวถวายโอวาทก็คุยไว้ว่า

“อย่างหม่อมฉันอันที่ดัดและชั่ว

ถึงลับตัวก็แต่ชื่อเขาลือฉาว

เป็นอาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว

เขมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร”

แม้ในกลอนเรื่องอื่น ๆ ก็มักคุยไว้มากบ้างน้อยบ้าง จึงไม่พอที่จะอ้างได้ว่าสุนทรภู่แต่งนิราศพระแท่นดงรังตำนานบึงอภินิหารอัฐก

แต่ใครเป็นผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรังความนี้ เราอาจตอบได้ทันที เมื่ออ่านนิราศสุพรรณคำกลอน (ไม่ใช่ นิราศสุพรรณคำโคลง ซึ่งเป็นของสุนทรภู่) ตรงที่กล่าวว่า

“ไปสุพรรณคราวนี้ไม่มีครวญ
ไม่เหมือนไปพระแท่นแสนทวย
ทางประเทศร่วมกันคิดหันหวน
ไม่กล่าวช้าว่าไรอาลัยครวญ
ก็รีบด่วนเรือมาในสาขล”

ความจริงถ้าเราอ่านนิราศพระแท่นดงรังเทียบกับนิราศสุพรรณ ก็ารู้สึกได้ว่า “ไปพระแท่น (ดงรัง) แสนทวย” มาก ส่วนในนิราศสุพรรณนั้น สังเกตดูผู้แต่งภาคภูมิ แต่ก็ผิดกันเพียงในทางความรู้สึกของผู้แต่ง ซึ่งอยู่ในฐานะและเวลาต่างกัน ถ้าพิจารณาในทางจำนวนกลอนนิราศทั้ง ๒ เรื่องนี้ ก็มีแต่งเทียบกลอนเทียบความกันหลายแห่ง และที่เทียบกลอนเทียบความกับนิราศเดือนก็มี จึงเข้าใจว่า ผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรังนั้น ต้องเป็นคนเดียวกับผู้แต่งกลอนนิราศสุพรรณ

บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง

๗๗

ผู้แต่งกลอน “นิราศสุพรรณ” มีกระตุ้ โคลงบอกไว้ตอนท้าย
ว่า “เสมียนมีแต่งถวาย” และว่า

“ถวายพระนองยาท้าว ถ้อยห่างไกลง”

ประกอบกับกลอนที่บอกไว้ข้างต้นว่า บิมะโรงฉก จึงได้ความ
ว่าแต่งถวายพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในรัชกาลที่ ๓
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ คือ เมื่อรัชยกว่าบิมาแล้ว ขณะเมื่อเสมียนมีแต่ง
นิราศสุพรรณมีบรรดาคักคี่เป็นหมื่นพรหมสมพักตร์ นายอากรเมือง
สุพรรณบุรี ได้เดินทางไปเก็บอากรเมืองสุพรรณ จึงแต่งนิราศใน
คราวนั้น ข้อความที่พรรณานานิราศสุพรรณมีอยู่ตอนหนึ่ง แสดง
ว่าผู้แต่งรู้จักอุปในการวาดเขียน เช่นพรรณนาไว้เมื่อผ่านหน้าวัดเพลง
และบางตอนก็แสดงว่า ผู้แต่งมีความรู้ทางโหราศาสตร์หรือเป็นหมอดู
อยู่บ้าง เช่นกล่าววว่า

“สังเกตุฤกษ์ยามตามเวลา”

และว่าตัว “เป็นหมอดูรู้แบบคาบทยายเฉยเฉย”

ทำให้สงสัยว่าจะเป็นนายมีคนเดียวกับที่แต่ง “กลอนเพลงยาว
สรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งบอกไว้
ท้ายเพลงยาวนั้นว่า “นายมีบุตรพระโหราคง” ด้วยเกิดความเบื่
หน่ายในวิชาช่างเขียน เห็นว่าตัวมีความชำนาญในทางบทกลอน จึง
แต่งเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติทูลเกล้าฯ ถวาย

“ให้พระจอมโลกาทรงปรานี
พอพ้นที่ช่างเขียนเปลี่ยนวิชา”

เพื่อ “ขอลองพระคุณไปในอาลักษณ์
ด้วยจิตรรักของสมปราวณา”

ถ้านายมีบุตรพระโหราผู้นี้เป็นคนเดียวกับเสมียนมี หมื่นพรหม
สมพักตร์ ผู้แต่งนิราศสุพรรณแล้ว ก็เข้าใจได้ว่าไม่ได้ไปรับราชการ
ทางกรมพระอาลักษณ์ ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าไว้ (ในคำนำกลอนเพลงยาวสรรเสริญ
พระเกียรติฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๙๔) ว่า “นายมีนี้เป็นช่างเขียนที่มี
ชื่อเสียงครั้งรัชกาลที่ ๓ คนหนึ่ง ได้เขียนชาดกเรื่องพระภูริทัต ที่
ผนังพระอุโบสถ วัดอรุณราชวราราม แต่กะเทาะเสียเมื่อไฟไหม้
หมดแล้ว”

อนึ่ง ในนิราศสุพรรณเล่าความว่า ผู้แตงเคยบวชอยู่วัดพระเชตุพน ฯ จึงสงสัยว่าจะเป็นคนเดียวกับนายมีที่แตงนิราศเดือน ซึ่งสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ข้างต้นนิราศเดือน (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๖) ว่า “กล่าวกันมาเป็นหลักฐานว่า นายมีศิษย์สุนทรภู่แตง (นิราศเดือน) เมื่อบวชเป็นพระอยู่วัดพระเชตุพน ฯ นายมีคนนั้นว่า ได้แตงกลอนนิราศเมืองกลางไว้อีกเรื่องหนึ่ง ปรากฏจำนวนในหนังสือ ๒ เรื่องด้วยกัน ความที่กล่าวมานั้นเห็นว่าพอจะเชื่อฟังได้ ด้วยกลอนนิราศเดือนและนิราศกลางทั้ง ๒ เรื่องนี้ แต่งตามแบบของสุนทรภู่เป็นคำเรื่องผู้แตงเป็นศิษย์หรือเป็นผู้นับถือวีรกลอนของสุนทรภู่” แต่พิเคราะห์ดูในทางความที่แตงมีกับสุนทรภู่ ในนิราศกลาง (ฉบับพิมพ์ของโรงพิมพ์พานิชกุลผล พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นนิราศกลาง) ก็บอกไว้ในตอนจบว่า

“ฉันเป็นศิษย์สุนทรยังอ่อนศักดิ์
พิไรภักมิ่งมิตรกนิษฐา”

และในนิราศกลางก็บอกไว้ตรงกับนิราศพระแท่นดงรังว่า ลงเรือที่หน้าวัดพระเชตุพน ฯ เหมือนกัน ดูมีความสัมพันธ์อยู่แถวท่า

หน้าวัดโพธิ์ จึงเข้าใจว่า ที่ถูกขนานนามหรือเสมือนมี หมั้นพรหม
สมพักตร์ผูนเองเป็นผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรังสำนวน “ในชั่วอณก-
ษัตริย์รัฐศก จะขาดกตัญญูไปถึงไพร่พล”

สำนวนกลอนของนายมีดีเพียงไร ไม่จำเป็นต้องกล่าว ขอ
ให้ลองนึกดูแต่เพียงว่านายมีแต่งนิราศบางเรื่องดี จนทำให้คนเข้าใจ
หลงไปว่าสุนทรภู่แต่ง เช่นนิราศเคียนทีเคยกล่าวเคยเชื่อกันว่าของ
สุนทรภู่ นิราศพระแท่นดงรังก็เชื่อกันมาว่าของสุนทรภู่เช่นกล่าวข้าง
ต้น จึงพออนุมานได้ว่า สำนวนกลอนของนายมีดีเพียงไร ย็นิราศ
สุพรรณด้วย ดูเหมือนจะด้อยชั้นเป็นพิเศษอีก มีผู้กล่าวชมกันว่า
กลอนนิราศสุพรรณแต่งดีและแปลกกว่านิราศอื่น ๆ รวมทั้งนิราศของ
นายมีเอง เช่นนิราศเคียนทีและนิราศพระแท่นดงรังที่แต่งมาก่อนด้วย
เพราะตามธรรมดาเรื่องนิราศที่แต่งกันมาส่วนมาก ย่อมพรรณนา
เกี่ยวกับความรักเป็นที่ตั้ง เช่นเมื่อผู้แต่งไปเห็นหรือนึกไปถึง
สถานที่ ตำบลบ้าน พันธุ์ไม้ หรืออะไรอื่น ก็หยิบเอาเรื่องนั้นมา
เป็นเหตุ ใช้สำนวนกลอนพรรณนายัธยัมมากล่าวถึงคู่รัก ความรัก

บันทึกเรื่องผู้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง

๘๑

ยังไว้ถ้อยคำสำนวนกลอนพรรณนาได้แนบเนียนเพียงไร ก็ยังนิยม
กันว่าแต่งดีมีรส คือความรักเป็นเครื่องจูงใจผู้อ่านผู้ฟัง หรือแม้ตัว
ผู้แต่งเองเป็นส่วนสำคัญ อย่างที่กล่าวกันในวรรณคดีอื่นเกี่ยวกับ
“สังการรล” เช่นเรื่องสังการประภาศของกวีโกษะ และสังการติลก
ของกวีวิรุทธภักดี เป็นต้น แต่นิราศสุพรรณของนายมีแต่งหลักเคียง
เรื่องรักไปได้อย่างประหลาด เมื่อพรรณนาถึงตำบลสถานที่หรืออันใด
ก็ตาม สามารถพรรณนาความงามใจผู้อ่านคล้ายกับจะหวนมาถึงเรื่อง
รัก แต่ลงท้ายยกย่องไปในข้อว่าฟังที่เป็นคติสอนใจ และทวนกลอน
เข้ากันได้อย่างสนิทน่าฟัง เป็นเช่นนี้เกือบตลอด ทั้งยังเป็นความ
ตั้งใจของผู้แต่งที่จะให้เป็นเช่นนั้น เพราะบอกไว้ว่า

“สุดจะคิดครวญคร่ำรำสวาท

ใช้นิราศร้างนุขสุตกระสัน

ประคิณรู้กลอนก่อนคำเป็นสำคัญ

“ไปสุพรรณครั้งนี้ไม่มีครวญ”

การที่ผู้แต่งนิราศสุพรรณของนายมีเป็นดังนี้ ก็คงเป็นเพราะ

เวลาแต่งนิราศสุพรรณนั้น ผู้แต่งมีวัยอยู่ในปูนผู้ใหญ่ บ่อมนองเห็น
ความเป็นไปของโลกเป็นสภาวะไปได้ตามวิสัยของผู้ใหญ่ที่ช่างคิดทั้ง
หลาย จึงมีความดีเป็นพิเศษ แต่ถ้าอยากทราบว่าดีเป็นพิเศษอย่างไร
ก็ไปรุดหาอ่าน

ธนิศ อยู่โพธิ์

ประชุมกลอนนิราศต่าง ๆ

ของ

สุนทรภู่

คำนำเมื่อจัดพิมพ์ครั้งแรก

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

องค์สภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ

ลักษณะบทกลอนของไทยเรามี ๔ ประเภท คือโคลง
ประเภท ๑ ฉันท์ประเภท ๑ กาพย์ประเภท ๑ กลอนประเภท ๑
ฉันท์กับกาพย์คำรามมาแต่ประเทศอินเดีย โคลงกับกลอนคำรา
เป็นของไทยเราเอง ถ้าว่าเป็นทางตำนาน โดยอาศัยพิจารณา
บทกลอนของโบราณที่ยังเหลืออยู่ในบัดนี้ หนังสือบทกลอน
ไทยที่แต่งเป็นโคลงกับกลอนเป็นของมีมาก่อน ฉันท์และกาพย์
มีขึ้นต่อขึ้นหลัง ในราวแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
แต่คนสมัยนั้นดูเหมือนจะถือกันเป็นคติว่า โคลงฉันท์เป็นของ
แต่งยาก กว่าที่มีชื่อเสียง มักแต่งหนังสือเรื่องสำคัญเป็นฉันท์
หรือโคลงฉันท์ทั้งนั้น กาพย์กลอนถือกันว่าเป็นของแต่งง่าย
มักแต่งแต่เป็นหนังสือสวดหรือเป็นคำขวัญร้องลำน้าและเป็น

เพลงยาวสังวาส มาจนถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จึงค่อยนับถือภาพย์กลอนกันขึ้นกว่าแต่ก่อน เห็นจะเป็นเพราะเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์โปรดทรงแต่งเพลงภาพย์ เช่นภาพย์เท่เรือ เป็นต้น และโปรดทรงแต่งเพลงยาวสังวาส การแต่งภาพย์กลอนจึงแต่งกันแพร่หลายขึ้น

หนังสือจำพวกที่เรียกว่านิราศ เป็นบทกลอนแต่งเวลาไปทางไกล มูลเหตุที่จะเกิดหนังสือชนิดนี้ขึ้น สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเวลาเดินทางที่มักต้องไปเรือหลาย ๆ วัน มีเวลาว่างมากได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ ไปจนเกิดเบื่อ ก็ต้องคิดหาอะไรทำแก้รำคาญ ผู้สันหัดในทางวรรณคดี จึงแก้รำคาญโดยกระบวนคิดแต่งบทกลอน บทกลอนแต่งในเวลาเดินทางเช่นนั้น ก็เป็นธรรมดาที่จะพรรณนาว่าด้วยสิ่งซึ่งได้พบเห็นในระยะทางประกอบกับอารมณ์ของตน เช่นครวญคิดถึงคู่รักซึ่งต้องพรากทิ้งไว้ที่บ้านเรือน เป็นต้น กระบวนความในหนังสือนิราศ จึงเป็นทำนองอย่างว่าหนังสือ ขอบแต่งกันมาแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ที่เรียกชื่อว่าหนังสือนิราศ ดูเหมือนจะบัญญัติขึ้นในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์

หน้าสื่อนิราศกรุงศรีอยุธยา มักแต่งเป็นโคลง และ
เรียกชื่อเรื่องแปลกๆ กัน โคลงนิราศเก่าก่อนเรื่องอื่นที่มีฉบับ
อยู่บัดนี้ เรียกชื่อเรื่องว่า โคลงหริภุญชัย เดิมแต่งเป็นโคลง
ลาวที่เมืองเชียงใหม่เมื่อปีฉลู “เม็งแป๋” ในนั้นกล่าวถึงพระ
พุทธสืหังคว่ายยังอยู่เมืองเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นคงจะแต่งเมื่อ
ปีฉลู เม็งแป๋ รอบที่ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๘๑ ก่อนสมเด็จพระ
นารายณ์ฯ เจริญพระพุทธรูปสืหังคังมากรุงศรีอยุธยา นิราศ
เรื่องนี้เอามาแต่งแปลงเป็นโคลงไทยที่กรุงศรีอยุธยาอีกชั้นหนึ่ง
แต่ดูเหมือนจะนับถือกันมาก นิราศที่แต่งในกรุงศรีอยุธยาเก่า
ก่อนเรื่องอื่นนั้น คือโคลงพระศรีมหาโพธิ์ แต่งครั้งตามเสด็จพระ
นารายณ์ฯ ไปรับช้างเผือกที่เมืองนครสวรรค์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๑
ต่อมาถึงโคลงกำสรวลของศรีปราชญ์ แต่งเมื่อถูกเนรเทศจาก
พระนครศรีอยุธยาลงไปอยู่เมืองนครศรีธรรมราช กล่าวกันว่า
เมื่อในรัชกาลพระเจ้าเสือ ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๔๖ กับ พ.ศ.
๒๒๕๑ นิราศกำสรวลนี้กระบวนความเห็นได้ว่าแต่งตามอย่าง
นิราศหริภุญชัย แต่แต่งดีขึ้นไปอีก ผู้แต่งโคลงนิราศชั้นหลัง
มา แม้ที่แต่งในกรุงรัตนโกสินทร์นั้นชอบแต่งเอาอย่างโดยมาก

นิราศครึ่งกรุงศรีอยุธยาที่แต่งเป็นกลอนสุภาพ มีปรากฏ
อยู่เรื่องเดียวแต่นิราศเมืองเพชรบุรี ของหม่อมอมพิมเสน แต่ก็
รวมไว้ในเพลงยาวสัจวาส หาได้แยกออกเป็นเรื่องต่างหาก
เหมือนอย่างนิราศที่แต่งกันในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ ถึงนิราศ
ที่แต่งเป็นกลอนสุภาพในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ชั้นแรกก็รวมอยู่
ในเพลงยาวสัจวาส มิได้แยกออกเป็นประเภทหนึ่งต่างหาก มี
ตัวอย่างที่สำคัญคือนิราศทำดินแดง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเสด็จยกกองทัพ
หลวงไปปราบพม่าข้าศึก เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๘ ก็รวม
อยู่ในเพลงยาว เพิ่งจะแยกออกเป็นนิราศเรื่องหนึ่ง เมื่อใน
รัชกาลที่ ๕

นิราศที่แต่งกันในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ แต่งทั้งเป็น
โคลงและเป็นกลอนสุภาพ ดูเหมือนกว่ที่แต่งนิราศในครึ่งรัชกาล
ที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ จะถือคติต่างกันเป็น ๒ พวก ๆ หนึ่งถือคติ
เดิมว่าโคลงฉันทะเป็นของสำคัญและแต่งยากกว่ากลอน กว่พวก
นี้แต่งนิราศเป็นโคลงตามเขย่งอย่างศรีปราชญ์ทั้งนั้น กว่อีก
พวกหนึ่งชอบเพลงยาวอย่างเช่นเล่นกันเมื่อปลายสมัย กรุงศรี-
อยุธยา กว่พวกนี้แต่งนิราศเป็นกลอนสุภาพทั้งนั้น ถ้าว่าเฉพาะ

คำนำเมื่อจัดพิมพ์ครั้งแรก

๘๕

ที่เป็นกวีคนสำคัญในพวกหลังนี้ คือสุนทรภู่ แต่งนิราศเป็น
กลอนสุภาพมากกว่าใคร ๆ หมด กลอนของสุนทรภู่คน
ชอบอ่านกันแพร่หลาย ก็ได้อ่านนิราศของสุนทรภู่เป็นแบบ
อย่างแต่งนิราศกันต่อมา ตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ จนถึงรัชกาลที่ ๕

ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ นี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
นายพลโท พระยาวิชิตวงศวิจิตร (ม.ร.ว. คัทธน์ สุกตน์ ณ กรุงเทพ)
เป็นพระยาราชการ พระยาวิชิตวงศวิจิตร ขอให้กรรมการ
หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ช่วยเลือกเรื่องหนังสือ
สำหรับจะพิมพ์แจกข้าราชการในงานนั้น ข้าพเจ้าจึงเลือกนิราศ
ของสุนทรภู่ ๔ เรื่อง ให้พิมพ์รวมเป็นประชุมกลอนนิราศเรื่อง
ต่าง ๆ นับเล่มนี้เป็นภาคที่ ๑ เพราะหนังสือซึ่งเคยพิมพ์แจก
ในงานพิธีตรียัมพวาย มักเลือกหนังสือบทกลอนที่น่าอ่านให้
พอใจอ่านกันทุกชั้นบรรดาศักดิ์ และในหมู่นี้ได้ยินว่า มีผู้ต้อง
การอ่านนิราศของสุนทรภู่กันอยู่มาก เห็นว่าถ้าพระยาวิชิตวงศ
วิจิตร แจกหนังสือประชุมนิราศนี้เห็นจะเหมาะดี ยังมี
เหตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยให้เลือกประชุมนิราศนี้ คือที่
มีเวลาน้อย เกรงว่าถ้าหาหนังสืออื่นจะไม่ทันงาน หนังสือ
นิราศเหล่านี้ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ได้ขอฉบับหอ พระ

สมุด ฯ ไปพิมพ์อยู่แล้ว โดยหมายจะพิมพ์จำหน่ายเป็นเล่มละ
เรื่อง จึงขอให้เขารวมนิราศสุนทรภู่ ๔ เรื่อง เข้าเป็นประชุม
นิราศเล่มนี้

นิราศสุนทรภู่ที่รวมในประชุมนิราศภาคที่ ๑ นี้ จัด
เรียงเรื่องตามลำดับนิราศที่สุนทรภู่แต่ง คือ ที่ ๑ นิราศเมือง
แกลงแต่งในรัชกาลที่ ๑ เมื่อสุนทรภู่เป็นข้าในกรมพระราช-
วังหลัง ที่ ๒ นิราศพระพุทธรบาท สุนทรภู่แต่งในรัชกาลที่ ๑
เมื่อเป็นมหาดเล็กอยู่ในพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสกรม
พระราชวังหลัง (ในนิราศพระพุทธรบาทนี้ สุนทรภู่กล่าวความไว้แห่ง
หนึ่งว่า “ทอดแรมค่านันท่านพระคลัง ทานบุญยังมาลงคลองศาลาชัย” เมื่อ
ข้าพเจ้าแต่งประวัติสุนทรภู่ที่พิมพ์แจกเมื่องานชาวยศ ได้ตีความตรงนั้นว่า
เจ้าพระยาพระคลัง (กร) ไปลงคลองศาลาเมื่อก่อนอสัญกรรม ครั้นแจก
หนังสือแล้วจึงมารู้ว่าตีความผิดไป ที่ถูกนั้นคือเจ้าพระยาพระคลัง (ทุน)
ทาละครนายบุญยัง ซึ่งเป็นตัวละครที่มีชื่อเสียงและต่อมาได้สร้างตัวละคร
ทำนั้น ไปเล่นลงคลองศาลา ข้าพเจ้าเผลอไปไม่ได้นึกถึงจึงแต่งผิดไป
ขอโอกาสบอกความไว้ให้ผู้อ่านทราบด้วย) ที่ ๓ นิราศภูเขาทอง
สุนทรภู่แต่งเมื่อบวช ในรัชกาล ที่ ๓ ที่ ๔ นิราศวัดเจ้าฟ้า

คำนำเมื่อจัดพิมพ์ครั้งแรก

๕๑

สุนทรภู่แต่งเมื่อยังบวชอยู่ แต่แต่งเป็นสำนวนเถรเทศผู้เป็น
บุตร นิราศสุนทรภู่อยังเหลืออยู่อีก ๕ เรื่อง จะเอาไว้พิมพ์ใน
ประชุมนิราศต่างๆ ภาคที่ ๒ ต่อไป

หวังใจว่า ท่านทั้งหลายได้รับหนังสือที่พระยาวิจิตรวงศ์
วุฒิไกร แจกคราวนี้ จะยินดีพอใจอ่านทั่วกัน.

นิราศเมืองแกลง

๑ ไชยสังเวทวนาณินิจาเขย

จะมีคูมิได้อยู่ประคองเรข	ต้องละเลยดวงใจไว้ไกลตา
ถึงทุกข์ใครในโลกที่โศกเศร้า	ไม่เหมือนเราภุมรินถวิลหา
จะพลัดพรากจากกันไม่ทันลา	ใช้แต่ตาต่างถ้อยสุนทรพจน
โอ้จำใจไกลนุชสุดสวาท	จึงนิราศเรื่องรักเป็นอักษร
ให้เห็นออกตักยากเมื่อจากจร	ไปคงตอนแดนน้ำพนาวัน
กับศิษย์น้องสองนายล้วนชายหนุ่ม	นัยกับพุ่มเพื่อนไว้ในไพรสถินท์
กับนายแสงแจ้งทางกลางธาวัญ	จะพากันแรมทางไปต่างเมือง
ถึงยามสองล่องลำน้ำวาเลือน	พอดวงเดือนคนเมวขึ้นเทสของเหลือ
ถึงวัดแจ้งแสงจันทร์จำรัสเรือง	แต่เช้าเลื่องเทสยวหลังหลังนาตา
เป็นท่วงหนึ่งถึงชนกที่ปกเกล้า	จะแสนเศร้าครวญคอยละห้อยหา
ทั้งจากแดนแสนท่วงดวงกานดา	โอ้อูรวาม่วนอันอ่อนกำลัง
ถึงตามปลื้มพนาว่าปลาแต่ทุกข์	สุดจะปลุกใจปลื้มให้ลืมหลัง
ขอธาวัญหลักประเทศนิเวศวง	เทพทั้งเมืองฟ้าสุราลัย

รอส่ากนึ่งตองรามาการค้าด้วย	เห็นดูช่วยปกครองให้ผ่องใส
ตัวร่ำบาทจะนิราศออกแรมไพร	ให้พ้นภัยคลาดแคล้วด้วยยาแผ้วพาน
ถึงสาเพ่งเก่งคงร่มผิงนา	แพประจำออกเรือขึงเคียงขนาน
มีขุมชอกตรอกนางเจ้าประธาน	ยังตำราญร้องรับไม่หลบลง
โอ้ธานีศรีอยุธยาเอ๋ย	นิกจะเขยก็ได้ชมสมประสงค์
จะลำบากยากแค้นไปแดนดง	เขาพุ่มพงเพิงเขาเป็นเหย้าเรือน

๑ ถึงย่านยาวดาวคะนองคะนึ่งนึ่ง ยิ่งตึกยิ่งเสียใจใครจะเหมือน
พระพายพานข่านเสียวทรวงสะเทือน จนเดือนเคล็ดอนคล้อยดงลงไรไร
โอ้คู่เดือนเหมือนดวงสุดาแม่ กระต่ายแลเหมือนฉันทิกพิศมัย
เห็นแสงจันทร์อันกระจำจ้อยต่างใจ เดือนครวไลดับตาแล้วอาวรณ์
ถึงฮารามนามชื่อวัดดอกไม้ คิดถึงไปแนบทรวงดวงสมร
หอมตุ่นอเคียงกายชรายจร โอ้ยามนอนท่างนางระคางคาย
ถึงบางผงผงรงกรังร้าง พริ้งนางวังรักสมัศรหมาย
มาแสนยากฝักขีพกับเพื่อนชาย แม่เพื่อนตายมิได้มาพยาบาล
ถึงปากสดแลทาสลาตน ดูเลื่อมลนเลนลากล้าละหนาน
เขาแจวจ้องล่องแล่นแสนตำราญ มาพบบ้านบางระจักษ์ยิ่งเศร้าใจ
อนาถนึ่งอิงเรือนคะนึ่งทวน จนจวบจนแค้นแค้นปัจจุสมัย
ศศิธรอ่อนอับพยับไพร ถึงเชิงไทรศาลพระประแดงแดง

ขออารักขา^๕คฤหัสถ์^๕ทั้งกาล ลือสะ^๕ท่านอยู่^๕ว่าเจ้า^๕หัว^๕กำ^๕แหง
ข้าจะ^๕ไป^๕ทาง^๕ไกล^๕ถึง^๕เมือง^๕แกลง เจ้า^๕จง^๕แจ้ง^๕ใจ^๕กับ^๕คน^๕ที่
ฉัน^๕พลัด^๕พราก^๕จาก^๕จร^๕เพราะ^๕วอน^๕จิต ข้า^๕จะ^๕คิด^๕ช่าย^๕ชาง^๕ชนาง^๕หนี
ให้นั้น^๕น้อง^๕ครอง^๕รัก^๕ไว้^๕สัก^๕ปี ท่าน^๕สุข^๕เกิด^๕ข้า^๕ขอ^๕ลา^๕ไป
พอ^๕แจ่ม^๕แจ้ง^๕แสง^๕เงิน^๕เงา^๕ระยับ ตา^๕ว^๕เค^๕อน^๕ดับ^๕เค^๕น^๕คง^๕พระ^๕สุ^๕ริ^๕ย์^๕ไส
ถึง^๕ปาก^๕ช่อง^๕คลอง^๕สำ^๕โรง^๕สำ^๕ราญ^๕ใจ พอ^๕น้ำ^๕ไหล^๕ชน^๕เข้า^๕ก็^๕เข้า^๕คลอง
เห็น^๕เพื่อน^๕เรือ^๕เรียง^๕ราย^๕ทั้ง^๕ชาย^๕หญิง ดู^๕ก็^๕ยัง^๕ทรวง^๕ข้า^๕เป็น^๕น้ำ^๕หนอง
ไม่^๕มั่น^๕เหมือน^๕คู่^๕เขย^๕เค^๕ย^๕ประ^๕คอง ก็^๕เลย^๕ต้อง^๕หลัด^๕มา^๕ไม่^๕อา^๕ลัย
กระ^๕แส^๕รว^๕น^๕เข^๕ย^๕เรือ^๕เดี่ยว^๕พลด ดู^๕ก็^๕อม^๕ค^๕ด^๕ร^๕อบ^๕ค^๕ง^๕คง^๕คา^๕ไหล
แต่^๕สา^๕ร^๕ล^๕เจ^๕ย^๕ย^๕ง^๕วน^๕เป็น^๕วง^๕ไป น^๕หรือ^๕ใจ^๕ที่^๕จะ^๕ตรง^๕อย่า^๕สง^๕กา
ถึง^๕ท่า^๕น^๕ทาง^๕กล^๕าง^๕คลอง^๕ข้าง^๕ฝั่ง^๕ซ้าย ตะ^๕วัน^๕สาย^๕แสง^๕ส่อง^๕ต^๕้อง^๕พ^๕ฤ^๕ก^๕ษา
ออก^๕สุด^๕บ้าน^๕ถึง^๕ทวาร^๕ธ^๕ัญ^๕วา เป็น^๕ทุ่ง^๕คา^๕แผ^๕ก^๕แถม^๕ชน^๕แถม^๕กัน
ลม^๕ระ^๕ว^๕ป^๕ล^๕ิว^๕ญา^๕คาร^๕ะ^๕ยา^๕บ ระ^๕เน^๕น^๕า^๕บ^๕พล^๕ัด^๕พล^๕ิก^๕กระ^๕ด^๕ิก^๕หัน
ดู^๕โล^๕่ง^๕ล^๕ัว^๕ท^๕ิว^๕ระ^๕เว^๕ียง^๕วัน เป็น^๕เช^๕ต^๕คัน^๕ร^๕อบ^๕น้ำ^๕พ^๕นา^๕ลัย
๑ ถึง^๕ทั^๕บ^๕นาง^๕วาง^๕เว^๕ง^๕ฤ^๕ทัย^๕ว^๕บ เห็น^๕แต่^๕ทั^๕บ^๕ชา^๕ว^๕นา^๕อยู่^๕อา^๕ค^๕ัย
นาง^๕ชา^๕ว^๕น^๕า^๕ก็^๕ไม่^๕น่า^๕จะ^๕ขึ้น^๕ใจ คร^๕ว^๕า^๕ข^๕ิ^๕ไ^๕ศ^๕ล^๕คว^๕่า^๕คว^๕่า^๕คง^๕ทา^๕คร^๕ว^๕า^๕
อัน^๕นาง^๕โน^๕น^๕คร^๕า^๕ถึง^๕ทา^๕ตี ต^๕ิ^๕คว^๕่า^๕นาง^๕ท^๕ง^๕น^๕ต^๕ัก^๕สอง^๕สาม
ไ^๕้อ^๕พล^๕ัด^๕พร^๕าก^๕จาก^๕บุ^๕ริ^๕น^๕แล้ว^๕ส^๕ัน^๕ง^๕า^๕ม ย^๕ัง^๕ค^๕ิด^๕คว^๕าม^๕ข^๕ว^๕ัญ^๕ห^๕าย^๕เส^๕ีย^๕ค^๕าย^๕กร^๕ุง

ถึงบางพลัดเมื่อเย็นธรรามพระ	ดูระกะตาขทางไปกลางทุ่ง
เป็นเลนลุ่มลึกเหลวเพียงเชวพุง	ต้องลากจูงจ้างควายอยู่รายเรียง
ดูเรือแพแอศคชอยู่คเยยค	เข้าเบียดเสียดแทรกกันสนั่นเสียง
แจวตะกุดเกะกะปะกะเรียง	บ้างทุ่มเถียงโดนคุนกันฉุ่นวาย
โอเรือเรคราวเข้าไปติดแหง	เห็นนายแสงเป็นผู้ใหญ่ก็ใจหาย
นั่งพุงตุงก้านันน์ตาลาย	เห็นฉุ่นวายสับสนกัถนลาน
น้อยกับพุ่มหนุ่มตะกอด่อกระหนาบ	เสียงสวบสาบแทรกไปด้วยใจหาญ
นายแสงร้องร้องไว้ไม่ได้การ	เอาถ่อกรานโดยกลัวจนตัวโกง
ตงสารแสงแรงซ้อไม่ท้อถอย	พุ่มกับน้อยแทรกกลางเสียงผางโผ
ถ้วยขามกลิ้งฉิ่งฉ่างเสียงกว้างโกรง	นาวาโคลงโคลนเลอะตลอดแคว
จนตกปลากล่องทางถึงบางโหลง	เป็นทุ่งโล่งลานตาล้วนน้ำแรม
เหงือกปลาหมอกออกกับกุ่มแกม	คงคาแจ่มเต็มจัดตั้งกัถเกลือก
ถึงหัวบ้ำเห็นบ้ำพดุกษาโกรน	ดูเกรียนโกรนกรองกรวยเป็นฝอยฝือ
ที่กัถก้านกรานกัถประทุนเรือ	ลำบากเหลือที่จะว่าในลำคลอง
ถึงหย่อมย่านบ้านไร่อาลัยเหลือข	สันโคตเตี้ยมิได้พบเพื่อนสนอง
เรารีบแจวมาในนทีทอง	อันบ้านช่องมิได้แจ้งแห่งตำบล
ถึงคลองขวางบางกระเทียมสะพานอก	โอไม้ตกอ้างว้างอยู่กลางหน
เห็นแต่หมอนอ่อนแอบอุระตน	เพราะความจนเจ็บวจึงจำระกำใจ

จะเหลียวซ้ายแลขวาก็บ้าแถม

ระหังเรื่อยเรื่อยเสียงเวโรไพร

ถึงชะแวงแยกคลองสองชะแวง

เขาสร้างศาลเทพาพยายาม

ตะลึงแลแต่ล้นลูกจระเข้

สักสองร้อยลอยไล่กินลูกปลา

ไต่คลองขวางทางแดนแสนโศก

เลียบตลิ่งวิ่งตามชาวเรือแพ

คำโบราณท่านผูกถูกทุกสิ่ง

ทำหลุกหลิกเหลือกลานพาลลูกคน

ถึงชะแวงปากคลองเป็นสองแคว่ง

ข้างซ้ายมีชนันแต่คือปากตะครอง

ประทับทศคนาวาอยู่ท่าน้ำ

เขาหุงหาอาหารให้ตามจน

จะกลืนข้าวคราวใดในทรวงเสียว เหมือนขึ้นเคียวกรวดเกลบให้แสบคอ

ต้องเจอน้ำกลากลิ่นพอกลิ่วคอ

พอฟ้าคล้าค่ำพลบลงหุบภู

ได้รับรองบ้องกันเพียงคว้นไฟ

ตะลึงแลปุเปี้ยวเที่ยวไสว

ฤทัยไหวแฉ่วว่าพะงางาม

ข้างฝั่งปากหัวตะเข้มีมะขาม

กระดานสามแผ่นพึงไว้บูชา

โดยคะเนมากมายทั้งซ้ายขวา

เห็นแต่ตากับจุมูกเหมือนตึกแก

คุบนบกก็แต่ล้นถึงแถม

ทำลอบแลหลอนหลอกตะคอกคน

เขว่าลึงๆของมันพองชน

เขาคำคนจึงว่าลึงโลนลำพอง

น้ำก็แห้งสุยนั้นก็หม่นหมอง

ข้างขวาคลองบางเหยียทะเลวน

คูเวียงลำเรือรายริมไพรสนท

ไต่ยามชลโกชนาน้ำตาคลอ

กินแต่พดด้บลมด้วยตรมใจ

ยุงออกคู้งพลบตบไม้ไหว

แต่ทวยใจมิใคร่ออกด้วยขอบอาย

ไธยยามหากษัตริย์เมืองแล้วล้มมิ่ง
จะกวตนาควาขันจนวันตาย

พอนาตงถึงเรือกำปั่นล่อง

ด้วยมีตมัวลัวตอต้องรอร

ถึงบางบ่อพอจันทร์กระจ่างแจ้ง

ดูดาวดาศกกลางฟ้าทางค

ดูรวรวลมปลิวที่ปลายแผ่

ว่าลึกถึงนิมิตฐายังฮาตย์

เห็นทิวทุ่งทุ่งเวิ้งให้หวนหวาด

ไหนจะต้องละของนำค้างไปรบ

ไธยนักแล้วก็นำนาตาตก

ได้หมอนข้างตางนึ่งประคองเกย

๑ ถึงหย่อมย่านบ้านระกาศต้องลงถ่อ ค่อยลลยรอรเรียงลำตามน้ำไหล

จนล่องเข้าหัวน้ำพนาตย์

ระวังตัวกลัวตอตะเคียนขวาง

ว่าผีสาธิตนางตะเคียนคนอง

พอบอกกันยังมีทันจะขาดปาก

กระทบผางตอนางตะเคียนดำ

มากว่าขึงเวทนาประดาหาย

แม้เจ้านายท่านไม่ใช่แล้วไม่มา

เข้าในคลองคึกคักกันนักหนา

นาวามาเรียงตามกันหลามทาง

ทุกประเทศเขตแขวงนั้นกว้างขวาง

วิเวกทางท้องทุ่งสะท้อนใจ

ทุกละแวกหวาดหวนอยู่ไหวไหว

เข่นได้เข้ามาด้วยจะคันโดย

กัมปนาทเสียงนกวิหคไทย

เมื่อลมโชนขึ้นนวลจะชวนเชย

ด้วยแนบอกมิได้แนบแอบเชย

เมื่อไรเลยจะได้คืนมาชื่นใจ

ล้วนเงาไม่มีศคล้ำในลำคลอง

เป็นเยี่ยงอย่างผู้เฒ่าเล่าสนอง

ใครถูกต้องแตกตายลงหลายลำ

เห็นเรือจากแจวตรงหลงถลำ

ก็โคลงคว่ำลุ่มลงในคงคา

พวกเรือพัดคนขนสยของ
 พันระวางนางรุกธยา
 ขอนางไม้ไพรพฤษ์เทพารักษ์
 ใครสามารถขายจะหมายชิง
 จนล่องล่องมาถึงคลองที่คับแคบ
 ด้วยครมครกพฤษ์ลัดดาเครือ
 ลำพวยพวยพวยหึงห้อยจับ
 เสมอเม็ดเพชรรัตนจรัสเรือง
 ถึงบางสมัครเหมือนพริกสมัครมา
 ถึงยามนอนนอนเคียวเปลี่ยวอารมณ์
 แสนกันดารบ้านเมืองไม่แลเห็น
 ไร่คลองเปลี่ยวพิถีเปล้าคว่ำทุย
 ประจบจนถึงตำบลบ้านมะพร้าว
 เป็นที่กุ่มภพาลาญฉกรรจ์
 ถึงบางวัดเห็นแต่ศาลตระหง่านเจ้า
 คาวเคียนดับดับเมฆเป็นหมอกมน
 พอเรือออกนอกกระวากปากตะครอง
 คุกว้างขวางว่างแว้งวิเวกใจ

ก็เลยล่องหลักทางไปข้างขวา
 ต่างระอาเห็นฤทธิประสิทธิ์จริง
 ขอสภาภคินันทยแม่น้องหญิง
 ให้ตายกลังลงเหมือนตอที่ดำเรือ
 ไม่อาแสบชดผั่งระว่างเสื่อ
 ค่อยรอเรือเรียงล่องมานองเนื่อง
 สว่างวับแว้ววามสว่างเหลือ
 ค่อยประเทืองทุกที่ทัศนารม
 มาแคล้วคลาดมิไคยอยู่กับคู่สม
 จะแลธมอื่นอื่นไม่ชื่นใจ
 ขะเขือกเขินห้อยหมญาพฤษ์สาไสว
 จะถึงไหนก็ไม่แจ้งแห่งสำคัญ
 พอฟ้าขาวขอบไพรเสียดไกรอัน
 ให้หวาดหวนรับมาในสารล
 ละของน้ำค้างย้อยเป็นผอยฝน
 สุริยขึ้นเยี่ยมฟ้าพนาลัย
 ค่อยลอยล่องตามลำแม่น้ำไหล
 เป็นพงไพรผุ่นนกวิหคบิน

๑ ถึงหทัยม่านบ้านบางมั่งงนน^๕
 แลลวนบ้านตากปลาวิมวาวิน^๕
 เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ้าอยู่เรียงแซ่^๕
 เกดเขยเคยข้ามคงคาลัย^๕
 พอพันบ้านลานแลดูปากช่อง^๕
 แลทะเลเลี่ยนลาล้วนหาครหาย^๕
 ไปตามช่องล่องออกไปนอกรว^๕
 สักประเดี๋ยวเหลียวดูลำพูเอน^๕
 บ้ำแสมแลเห็นอยู่วิ้วว^๕
 จะหลบหลีกเข้าฝั่งก็ยังไม่ไกล^๕
 สงสารแสงแรงขอจนขาดัน^๕
 น้ำจะพัดปัดไปเสีย^๕
 ปลอบเจ้าพุ่มพุ่มพว่ากรรมแล้ว^๕
 สงสารน้อยหน้าจ้อยนังจัดแจง^๕
 พ้นเขยขึ้นผืนภาวนานั่ง^๕
 เห็นเกินรอยบางปลาสร้อยอยู่ท้ายเรือ^๕
 เห็นจวนจนบนเจ้าเราตำมุก^๕
 พอชากำนารชนทางคลื่นคลาย^๕

ดูเรียงวันเรือนเวียนเวลาสิ้น^๕
 เหม็นแต่กลิ่นน้ำอบตระหลบไป^๕
 ปูนทะกังองค์แก่ร้างเพศไสย^๕
 ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย^๕
 เห็นทิวทองสมุทรไถ่น้ำใจหาย^๕
 หงสามนายจัดแจงโจกระเบน^๕
 เห็นเมฆมัวลมแดงดังแสงเสน^๕
 ยอตระเนนนาน้ำอยู่ว่าไร^๕
 ให้หิวหิวความวับทุกหยไว^๕
 คลื่นก็ใหญ่โยนเรือเหลือกำลัง^๕
 เห็นเรือหันโกรธปั่นเฮาคนหลัง^๕
 แลวคลุ้มคลั่งเงยหน้าทำตาแดง^๕
 อุตส่าห์แจวเข้าเกิดพ้อให้ข้อแรง^๕
 คิดจะแต่งตัวตายไม่พ่ายเรือ^๕
 แลตลิ่งไวยังไกลเหลือ^๕
 คลื่นก็เมื่อพุ่มพองกระของพราย^๕
 จงช่วยทุกขถึงที่จะทำถวาย^๕
 หงสามนายหนารชนคอยเฉื่อยมา^๕

หยุดตะพานย่านกลางบางปลาสร้อย	พุ่มกับน้อยสรวลสันต์ต่างหรรษา
นายแสงหายคล้ายโทโสที่ไกรธา	ชักกัญชานั่งกร้มขมละไม
แล้วหุงหาอาหารสำราญวัน	จนเที่ยงคืนขึ้นศาลาได้อาศัย
ฟังเสียงคลื่นครนควนสนนไป	คู่มิดในเมฆานภาทางค
ฟังแสงแลดูกระแสนายสมุทร	ละลือสุดสายตาเห็นฟ้าสว่าง
เป็นฟองฟุ้งรุ่งเรืองอยู่ว่างว้าง	กระเด็นพว้างพรายพราวราวกับพลอย
เห็นคล้ายคล้ายปลาว่ายเฉวียนฉวัด	ละลอกชักตาดกระเซ็นขึ้นต้นหยดย
ฝูงปลาใหญ่ไล่ไล่โคกกระโดดลอย	น้ำก็พลอยพว้างพว้างกลางคงคา
แลทะเลแล้วก็ให้อาถัยนุช	ไม่ต่างสุดโคกสันถวิลหา
จนอุทัยไตรตรัสจรัสตา	เห็นเคหาเรียงรายริมชายทะเล
ดูเรือแพแต่จะลาล้วนไปะโหละ	พวกเจ้าจันกินโต๊ะเสวยโหลเหล
บ้างลุยเล่นลั้งปลูโซเซ	สมคะเนใส่ชั่งเทียมมงคอย
อันนารีที่ยังสาวพวงขวานบ้าน	ถึบกระดานถือตะกร้าเที่ยวหาหอย
ดูแคล้วคล่องล่องแล่นแหลบลอย	เฮาธาห้อยทำเป็นหางไปกลางเลน
อันพวกเราชาวประมงไม่ไยยังหีบ	ล้วนตั้นถึบปากกัชัดเขม่น
จะได้กินข้าวเช้าก็ราวเพล	ดูจัดเจนโอดโผนในโคลนตม
จึงมั่งคงตงบ้านในการบาป	แต่ตั้งสถาปเคหาให้สาสม
จะปลูกเรือนก็มีได้ไต่บันลม	ใครขึ้นทำก็ระทมด้วยเพลิงลาม

ใซ้ดูเรือนเหมือนอกเราไว้คู่
 หรือต้องสาปบาปหลังยังติดตาม
 จะรักใครเขาก็ไม่เมตตาตอบ
 เห็นดูเขาผ่านกันยืมเรย
 พลงว่าฟังถึงทางที่กลางเถื่อน
 มีมิตรขายท้ายย่านเป็นบ้านไทย
 ใครพบพักตร์เขาก็ทักว่าทรงรูป
 ชังตายชนันนฤทัยให้ประเทือง
 เป็นสองแถวแนวถนนคนละพรัง
 ดูปร่านางบรรดาแม่ค้าเคียง
 ขายหอยแครงแฉ่งกับบูมำ
 พวกเข้กันสินค้าเขามาวาง
 ที่ขายผ้าหน้าตักก็เปิดโถง
 สักยี่สิบหีบออกเป็นกอบกอง
 ดูก็งามตามประสาพนาเวศ
 แต่แรมค่างบางปลาสร้อยได้สามวัน
 พอฟ้าขาวดาวเดือนลงเลื่อนลัด
 จากเคหาขลนาพื้นองเนือง

ผู้ใดดูจึงไม่ออกเอี่ยมสนาม
 ผู้หญิงงามจึงไม่มีปรานีเลย
 สมประกอบได้แต่สอศกอดเชนย
 ใซ้ใจเข้จะเป็นกรรมนั้นว่าไป
 ชังคล้อยเกลื่อนนาวาเข้อาศัย
 ดำนักในเคหาขุนจำเมือง
 จะดูรูปตัวเองก็ผอมเหลืออง
 เทยว้าเลื่องแลรมตลาคเวียง
 บ้างชนบ้างนงร้านประสานเสียง
 เห็นเกลียงเกลียงกล้องแก้งเป็นอย่างกลาง
 หมักเมงคาหอยคองรองกระดาง
 มะเขือคางแพะเผือกผักกาดคอง
 ล้วนเบยโป่งหญิงขายมาจำของ
 พ้เทยวทอทั้งคานาจนสายัณท์
 ไม่นวลเนตรเหมือนหนึ่งในไฉควรรย์
 ก็ชวนกันเลยลาขุนจำเมือง
 อวามรดสุริยาเคหาเหลืออง
 ชนประเทืองปล้ำทุกขมาตามทาง

พอพ้นบ้านลานแลลวันทุ่งเลี้ยง

ดูกรวดทรายพรายงามเหมือนเงินวาง

ดูสีขาววากับน้ำตาลโดนค

ริมทางเดือนเวียนเห่ยามรายราย

ถึงหนองมนมีตำบลชอบ้านไร่

ต้องเดินเขยงเลี้ยวลัดคัตตะแยง

ก้าคดแคว้นแดนวันทุกชุมชน

ลันจะแวกแผกค้ำว่าไร่

ตะวันคล้อยหน้อยหนึ่งถึงบางพระ

พอพบเรือนเพื่อนขายชื่อนายมา

พอรุ่งสีสงสุวิยาดีลาลา

เห็นกรวดทรายชายทะเลจรโลทร

ดูกาบหอยรอยคลื่นกระเด็นสา

เป็นหลายอย่างกลางลูกก็เรียววิ

จะเขยชมก้มเก็บไปกลางหาด

พไม่รู้ก็จะชวนตำรวจไป

ไต่ยามนพเห็นแต่พักตร์เพื่อน

กล่นนาตามาจนสุดที่หาดทราย

หนทางเตียนตัดเข้าภูเขาวาง

หยาดน้ำค้างรังหลุมที่ชุมควาย

ที่หว่างไรด์ชอบผาคีลาดลาย

เห็นฝูงควายปล่อยเกลื่อนอยู่กลางแปลง

เขาตากไม้ทุกประเทศทุกเขตแขวง

ตามนายแสงนำทางไปกลางไพร

ไม่มีต้นพุกษาจะอาศัย

จนสุดไร่เลี้ยงวัวทะเลมา

ดูระยะบ้านนั้นก็แน่นหนา

เขาโอภาดอันรับให้หลับนอน

ลงเลียบหาดทวนกระเน้งถึงสมร

ละเขยค่อนตังละของล้ำค

ก็เกลื่อนกลางทรายประพรายสี

ไต่เข่นแม่มาด้วยจะค้ำใจ

เห็นประหลาดก็จะถามตามสงสัย

ถึงเห็นชยใจจะค่อยเบาบรรเทาคลาย

ไม่ชื่นเหมือนสุดสวาทที่มาคหมาย

เห็นเวือรายโรงเรียงเคียงเคียงกัน

ชนชั้นครมหาราชชาติ
 ค่อยเสียบดินเนินไรตึงจรก้น
 สองข้างทางนางไม้ไพรสงค์
 เข่นระรินชื่นชุ่มชุ่มใบ
 เสียงนกกรังกังก้องกู่กันกลางป่า
 จนออกดงลงเดินเนินสบาย
 ถึงเขาขว้างว่างเวิ้งระวากว้าง
 เป็นบ่ารอบรอบเขินเนินอรัญ
 บ้างถาปถาพาคู่ลงฟุบผืน
 บ้างก่งคอคคูกูกูกูไป
 โอ้บัณเฑาะว์คูที่ฐาน
 ที่เปลี่ยวโงาเขานกเพราะห่างนาง
 แล้วรีบรุดไปจนสุดที่ทิวทุ่ง
 เป็นประเทศเขตนิคมกรมการ
 นาคาตอกก โอ้อินาถเห็นชัย
 ลงหยุดหย่อนผ่อนนั่งที่ศาลา
 ลงอาบน้ำลำห้วยพอเหนื่อยหาย
 สลดใจเห็นจะไม่ถึงเมืองแกลง

ชนจากหาดเข้าม่านาตัก
 เสียงจักจั่นแซ่เซ็งวังเวงใจ
 ไม่แกว่งกวัดก้านกิ่งประว้างไหว
 หนาวฤทัยโหมนัสระมัดกาย
 พังภาษาสัตว์ไพรรักใจหาย
 ค่อยเคล่อนคลายรอเรียงมาเคียงกัน
 เขาเรียกทุ่งสงขลาพนาลัย
 นกเขารันคูเรียกกันเพรียกไพร
 เห็นคนผลุน โผผินบินไกล
 ผุ่งเขาไฟฟุบแผ่ที่แผ่ฟาง
 ตำราญร่นปกปิดด้วยปีกทาง
 มาเดินกลางดงแดนแสนกันดาร
 ถึงบางละมุงพบน้ำลำตะหาน
 มีเรือนบ้านแออัดทั้งวัดวา
 ให้มีนเมื่อยขัดข้องทั้งสองขา
 ต่างระอาอ่อนจิตระอิดแรง
 แต่เสี้ยนสายรุ้งให้ขึงแรง
 แต่นายแสงวอนว่าให้กลัวไคล

พืดวงสุริยาก็ย้ายคล้อย
 ออกพ้นย่านบ้านบางละมุงไป
 ในกระแสดลวันแต่ไปะลัดม
 ไ้คิดเห็นเอ็นดูหมู่แมงดา
 เขาจับตัวผัวทั้งไวกลางน้ำ
 พอเมียตายฝ่ายผัวกับบรลย์
 แม้น้องตายที่จะวายชีวิตด้วย
 ว่าจวนจิตคิดมาในวารี
 หยุตประทับคับดวงพระสุริยแสง
 จะเคียวข้าวตลาคำเอนาเจ้า
 หงลาเลอยเห็นช้อย่อนนอนสนิท
 ถอนสะอนตันทายยังอาลัย
 เข้าเดินดงพงชฎสังคเียบ
 ออกระวากปากทุ่งพัทยา
 บุกจะแวกแผกแถมแถมร่วมรก
 ด้วยนำฝนลงลงหนทางเกวียน
 กลับปลิงเกาะเกาะลัดชัคเขม
 ถึงแนวน้องยังอังก้าวเขาเท้าคล้า

ขวนพุ่มนัยจากศาลาที่อาศัย
 ค่อยคลายใจจรเลียบชลามา
 ลงอนอ้อมโอบสกกเขามัจฉา
 ตัวเมียผาผัวลอยเที่ยวเต็มโคล
 ละลอกธาราสดชัคให้ตักษย์
 ไ้เหมือนใจที่พี่รักภคินี
 เป็นเพื่อนม้วยมิ่งแม่ไปเมืองผี
 จนดังที่ศาลาบ้านนาเกล็ด
 ยิ่งโรยแรงวียนรอนนลนเหล็ด
 พอกลวเกล็ดกลากลนค้อยขันใจ
 จนอาทิตย์แยมเยิ้มเหลี่ยมโคล
 ว่าจวนใจจรจากศาลามา
 เย็นยะเยิบนาค่างพรางพฤษา
 นายแสงพาเลียวหลงท่วงเวียน
 กับกอกกสูงสูงเสมอเคียว
 ขันไรต์เตียนตอกรอกยอกระยา
 ลงลุยเลนพรวดพราดพลาถล้า
 แต่ต้องนำอยู่จนเที่ยงจึงพบทาง

พอยกเท้าก้าวเดินบนเนินแห่ง
 ฟ้าชาแข็งเข้าข้อให้ขัดขวาง
 เจ็บระบมคมพญาकारะคาง
 ค่อยย่องย่างเหยียบผืนให้จุนใจ
 เห็นพฤษภาไม่มีคำมะขามช้อย
 หึ่งไทรย้อยชดโยนโดนตะไครง
 เหมือนไม้ค้ำจั่ววางข้างพระโรง
 เป็นพุ่มโพรงสาหร่าน่าเสียดาย
 เดินพินิจเหมือนคิดสมบัติบ้า
 จะใคร่หาต้นไม้เข้าไปถวาย
 นี่เห็นตเห็นช้อยเลื้อยล้ามบรรดาตาย
 แสนเสียดายดูเดินจนเกินไผ่
 ถึงท้องธารศาลเจ้าริมเขาวาง
 พอดีทางลงมหาธาราไหล
 เข้าถ้ำมเจ้าลูกจ้างตามทางไป
 เป็นจันใหม่ข้อแฉ่ไม่แน่นอน
 ร้องไล่ช่อมือไปที่เขา
 กัดคอเคาเลียบเดินเนินสิงขร
 คีลาแลเป็นระแงระงังอน
 บ้างพรุนพรอนแตกกามเป็นควาบไคล
 ต้องเลียงเลียบเหยียบยอกเขาปลานแปลบ
 ถึงที่แคบเป็นเนินเนินไคล
 ค่อยตะกายบ้ายืนเปะปะไป
 จะขาดใจเสียดด้วยเหน็ดเหนื่อยกาย
 ถึงที่ไรดต้องกระโดดชนบนแจ้ง
 ก้นเขาแม่จันใหม่เน้นใจหาย
 บอกว่าใกล้ไกลมาบรรดาตาย
 หึ่งแก่นายแสงนำไม่จำทาง
 ทำรมหะระเคอะคะมาปะเขา
 แต่โดยเมากัญชาจนตาขวาง
 แกะไธหู้หนึ่งไปตามทาง
 ถึงพันล้าแลลาดล้นหาดทราย
 ต่างโหยหวนวณวหน้าสองขาแข็ง
 ในคอแห้งหอบร่นกระหนกระหาย
 กลืนกระเดือกเกลือกกลืนกินน้ำลาย
 เจียนจะตายเสียดด้วยร้อนช่อนกำลัง

น้ากันเองอยู่ในท้องขลาดินอุ
 เหมือนไร้อยู่ข้างกำแพงวัง
 ๕๗
 ทงนเพราะเคราะห์กรรมกระทำไว้
 แล้วปลอบน้องสองราปรีชาชาย
 เห็นบ่อน้ำว่าดื่มเขาโดยชอบ
 ค่อยมีแรงแข็งใจไปทางเกวียน
 ถึงห้วยขวางตัดทางเข้าใต้ถาม
 กินข้าวปลาอาหารสำราญใจ
 สงสารแสงแสงสุดเมื่อหยุดพัก
 เสียงชาคะอยู่จนพระเคาะระฆัง
 แสนวัดคอกพืเมื่ออ้างว้าง
 ชาวบ้านบอกมรคว่ากว่าพัน
 ยิงหวาดจิตคิดคุณพระชินสีห์
 ๕๘
 ฐาตั้งใจไปหาบิดาตัว
 อธิษฐานแล้วสะท้านสะท้านออก
 เมฆแคว้นแคว้นแยกแหวกตะวัน
 เขมนั้นเนินดินตรงเข้าคังคัก
 เสียงฟ้าร้องก้องสนสนนไฟ

จะคบกินเค็มขมไม่สมหวัง
 ๕๙
 จะเกยวมักจะเขย่นเขาเขย่นตาย
 นึกอะไรจึงไม่สมอารมณ์หมาย
 มาถึงท้ายทิวบ้านาจอมเทียน
 พอส้าปากเหม็นหินให้คลื่นเหียน
 ไม่แฉะเวียนเดาเดินดำเนินไป
 พบขุนรามเรียกหาเข้าอาศัย
 เขาแต่งให้หลังบนอนผ่อนกำลัง
 ๖๐
 ผ่านนั่งซักกัญชากับตาตั้ง
 ต่างว่าสิ่งฝากรักกันหนักครัน
 ถามถึงทางที่จะไปในไพรสณฑ์
 สะกิดกันแกลวกล้ำเป็นน้ำกล้ว
 กับชนนี้บิดุเรคบังเกิดหัว
 ให้พันชั่วที่ชื่อว่าไถยนี้ดี
 ๖๑
 ลำเนียงนกเพรียกไพรทั้งไก่อ้น
 ก็ชวนกันอ้าลาเขาคลาไคล
 ๖๒
 ดูซึ่งซีกมิได้เห็นพระสุริยไธ
 ไม่ไหวไหวเหลียวหลังระว่างคอย

สักเงียบเขียบเย็นยะเยือกชก
 พฤษาสงูยงยางสล้างลอย
 ถึงปากช่องหนองระแงงเข้าแล้วถาง
 เป็นที่ลุ่มชุ่มชื้นคงคาลัย
 หนทางวัน^๕พันทวยละเอียดย้อน
 หายระหวยด้วยพระพายมาชายเขย
 ถึงบางไผ่ไม่เห็นไผ่เป็นไพรชฎ
 ต้องข้ามธารผ่านเดินเนินนา
 ถึงพงค้อคอเขาเป็นโศกเขิน
 สังกะทังหลังโคกเป็นโตรกตรง
 แต่ข้ามห้วยเหวผาจนขาด
 ทั่ว^๕วากยางขวางโก่งตะโงงโคน
 ถึงพุทธสาครเป็นพวยพุ
 คู^๕ซึ่งใสไหลเขียวเป็นเกลียวกลาง
 แล้วขึ้นเนินเดินในดงไม้หอม
 ขามพระพายชายเรยว่าเพยพา
 เหมือนกลิ้งปรางนางปณศุน^๔อิน
 ถอนสะอื้น^๕ย่นเค็ดลำดวนคม

น้ำค้างตกหยดเหาะลงเผาะผอย
 ดูดรัยขึ้นชุ่มชุ่มใบ
 แม้นคำค้างธัญญาได้ช้าย
 วังเวงใจรีบเดินไม่เมินเลย
 ในดงคณคอกพะยอมหอมมะเหย
 ระแงงแยงเหงนทักนำมา
 แสนสักเงียบในไพรพฤษา
 ธัญญาอ้างว้างในกลางดง
 ต้องขึ้นเนินภูผาป่าระหง
 เมื่อจะลงก็ต้องวิ่งเหมือนลิงโลน
 ต้องกำคัดวิ่งเต้นดั่งเล่นโชน
 สะดุดโดนโคดข้ามไปตามทาง
 น้ำทะลุออกจากชะวากขวาง
 สไบบางชุบซับกับสุรา
 สะพรั่งพร้อมปฐุปรายปฤษณา
 หอมบุปผารื่นรื่นชื่นอารมณ์
 คิดถึงคืนเคียงน้องประคองสม
 พันทรมต่างนางไปกลางไพร

ถึงทวยธวัชและยาล้วนสายหยุด
 กะมอชกะเมงนมแมวเป็นแถวไป
 สะทั้นหล่นไต้คันออกเกลื่อนกลัง
 ต่างเก็บเคียวเกี่ยวพรายเสียด่ายกอง แต่โดยลงเลือกชมจนอ้อมไป
 ถึงไตรภพทวยห้วยพระยูนจะหยุดครัน เห็นแควนอนอยู่ในคงให้สงสัย
 เรียกกันคู้ด้วยไม่รู้ว่าสัตว์ใด
 มันเห็นหน้าท่าตากระปริบนิ่ง
 รู้ว่าแควกินหนามให้คว่ำมกแล้ว
 ครู่หนึ่งถึงชะวากซากลูกหญ้า
 แต่ลวันทากตะละว่าลำพูไพร
 กระโดดเกาะเกาะผับกระหยับคืบ
 ปลดทิตันติดขาระอาแรง
 ออกเดินถนัดหนาทักถึงซากขาม
 เห็นรอยคนแรมค้างอยู่กลางไพร
 เสียงลิงค่างบ้างชะนีจะหวัดไหวย
 เสียงผัวผัวตัวเมียเที่ยวโยนกาย
 โอ้ชะนีเวทนาเที่ยวหาผัว
 ชะนีเพรียกเรียกขายอยู่ปลายข้าง

คอกนั้นสุดที่จะตกดูไลว
 ล้วนลูกไม้กลางบ่าทั้งหัวว่าพลอง
 ฝูงค่างลิงกินเล่นเป็นเจ้าของ
 เห็นหน้าใหญ่อย่างจระเข้ตะคุ่คู้
 เห็นหลายสิ่งคองคางทั้งหางหัว
 ขยับตัววิ่งพลัดวันไป
 ล้วนพฤษภายางbungสูงไสว
 ได้ใบไม้ย้อยยาวมากกลางแปลง
 ถีบกระที่บมีโค่วหลุดสุดแสง
 ทั้งชาแข้งเลือดโทรมชะโลมไป
 เป็นสนามน่าทำได้อาศัย
 ชนต้นไม้หักรังไว้เรียงราย
 กระหิมโหยห้อยไม้หน้าใจหาย
 เห็นคนฮายแอบอิงกับกิ่งยาง
 เหมือนตัวผีจากน้องให้หมองหมาง
 พี่เรียกนางนุรน้องอยู่ในใจ

นิราศเมืองแกลง

๑๑๑

แต่อย่างข้าวยทวายผู้^๕นรยุ่นบุบ
 ชิงจวนเข็นเส้นสายให้ตายตึง
 ออกปากช่องท้อง^๕ท่งทตลง
 ด้วยลำเลื่อย^๕เหนื่อยชอนนอระเนน
 ผลักกันทำยา^๕เหยียบแล้วขึ้นหยัด
 ค่อยย่างเท้าก้าว^๕เรยกดูเกกเก
 เป็นทุ่งแถวมีแนว^๕แม่น้ำอ้อม
 เป็นเนินสวนล้วน^๕เหล้ามะพร้าวตาล
 พอสันดงตรง^๕มากออกปากช่อง
 แวะเข้าบ้าน^๕บ้านเก่าค่อยเบาใจ
 ฝ่ายนายแสงถึง^๕ตำแหน่งตำแหน่ง
 พัว^๕ว่าแหวกอานาทร
 ครัน^๕รุ่งเช้า^๕เข้าบวม^๕ท่งสองข้าง
 อยู่^๕ระยะสองวัน^๕สัก^๕กลิ่นกลิ่น
 นายแสง^๕หนล็ด^๕หลบ^๕ไม่พบเห็น
 น้อยหรือ^๕เพื่อน^๕เหมือน^๕จะ^๕ร่วม^๕ชีวิต^๕ลับ
 จึง^๕กวาด^๕นำ^๕ว่า^๕ว่า^๕ตอ^๕อาวาส
 มา^๕ลวง^๕กัน^๕ปล้น^๕ปลอก^๕หลอ^๕กท่ง^๕เป็น

ชิงเหยียบ^๕ฟุบ^๕ชา^๕แข็ง^๕ให้^๕แข็ง^๕ชิง
 ดู^๕เหมือน^๕หนึ่ง^๕เหยียบ^๕โคลน^๕ให้^๕โอน^๕เอน
 ต่าง^๕เกลือก^๕กลิ้ง^๕ลง^๕ท่ง^๕รก^๕รก^๕เรณ
 จน^๕สุวิ^๕เขน^๕ทวัด^๕ลับ^๕ไม่^๕ร้าย^๕ทะเล
 กระ^๕ถูก^๕คึด^๕มัว^๕จะ^๕เผาะ^๕ให้^๕โผ^๕เผ
 ออก^๕ไร^๕เร^๕เดิน^๕ข้าม^๕ตาม^๕ตะ^๕พาน
 ระวัง^๕ห้อม^๕เค^๕หาน^๕น้ำ^๕ตาน^๕น
 เข้า^๕ลับ^๕บ้าน^๕ท่ม^๕มั่ว^๕สลา^๕ไป
 ถึง^๕ระ^๕ของ^๕เห^๕ย้า^๕เว^๕ือน^๕ดู^๕ไส^๕ว
 เขา^๕จุ^๕ต^๕ได้^๕ต้อน^๕รับ^๕ให้^๕หัด^๕บน^๕อน
 เขาย^๕ม^๕ย^๕อง^๕ชม^๕หลา^๕น^๕คลา^๕น^๕ส^๕ต^๕อน
 ด้วย^๕จะ^๕จร^๕ต^๕อ^๕ไป^๕เป็น^๕หลา^๕ย^๕ค^๕ิน
 จะ^๕ย^๕อง^๕ย^๕าง^๕ส^๕ุด^๕แรง^๕จะ^๕แ^๕ง^๕ข^๕ิน
 ค^๕อย^๕แ^๕ม^๕ร^๕ิน^๕ร^๕ว^๕น^๕ก^๕ัน^๕ว่า^๕จะ^๕คลา^๕ไค^๕ล
 ไค^๕แ^๕น^๕แซ^๕ญ^๕ค^๕ิด^๕น^๕ำ^๕น้ำ^๕ตา^๕ไค^๕ล
 มา^๕ส^๕ญ^๕ไ^๕จ^๕ำ^๕จาก^๕เม^๕ือ^๕ย^๕าก^๕เข^๕ิน
 อัน^๕ร^๕าย^๕ร^๕า^๕ค^๕ิน^๕ท^๕น^๕อ^๕ไม่^๕ร^๕อ^๕เท^๕็น
 จะ^๕ร^๕เ^๕น^๕ร^๕ว^๕ร^๕ำ^๕ให้^๕ส^๕ำ^๕ใจ

เศรษฐีอภิชฐานประจําแจ้ง
เหมือนช่อตงหลังพิทิวเขียนถ่านไฟ
แล้วชวนสองน้องรักร่วมชีวิต

จากระยองย่องตามกันสามคน
ถึงบ้านนาตาขวัญล้ำคัญแน่
เขาชวนแฉะทิวหนทางไป
ถึงบ้านเลงทางแห่งเห็นทุ่งกว้าง

บุกละแวกแผกแถมกับหญ้าคา
มีเคหาธารามงามระรื่น
ตัดกระพือห่อได้ทุกไร่กอง
เห็นสาวสาวขาวไร่เขาไถที่
แลดูโคลไต่ตาบเป็นควาบคอ
พัสไม้นเดินตรงเข้าคางสูง
คิดถึงน้องหมองใจอาลัยลาน
จะเฝ้าว่าสรวลยอคอยทำเป็นทุกขวัญ
พิกแสนสุดยากลำบากมา
ต้องเวียนวงหลงทบทลบเลี้ยว
ระทกระเหินเดินภาวนาพลาง

ให้เรียกแสงเทวทัตจนคัตถ์
ด้วยน้ำใจเหมือนมินหมั้ชทรน
ให้เปลี่ยนจิตไม่แจ้งรู้แห่งหน

เลียบถนนคั่นน้ำบ่าว่าไร
เห็นยายแก่แฉะตามตามสงสัย
ประจักษ์ใจจำแนกคําเนินมา
เพือนหนทางทวนทบทลบทว่า

จนแตกกลั้มาถึงย่านบ้านตะพง
ด้วยฟางพันพุ่มไม้โพระหง
พิศลงทางทุ่งกระทอลอ
บ้างพาห่อช่อเซียงเห็นช่อน
ผ้าห่มห่อหมากแห้งตะแบงมาน
เสียนกยุงเบญจวรรณชั้นชันชาน
แม่นแจ้งการว่าพิจากชยุรยา
ถึงยามนอนยามกินถวิลหา
ทั้งคนบ้าปมกายจะวาววาว
ด้วยรักเรียวทวยหนอเป็นคล่องขวาง
พศพบทางลงถึงท้องทะเลวน

นิราศเมืองแกลง

๑๑๓

เสียดพิศกรีกครมกระหมัดคลัน

ร่มระรื่นรุกขาทฤกษาสน

เหล่าต้นโปลงโก่งกางกิ่งพิกล

สลับต้นเต็งตงตะพรังตา

ถึงปากช่องคลองกรุ่นเห็นคลองกว้าง มีโรงวังเรียงรายชายพุดชา

เป็นขุมรุมหนานาเราทำปลา

ไม่รอรารับเดินดำเนินพลาง

ถึงศาลเจ้าข้าวสมุทรที่สุดหาด

เสียบตลาดขนตามช่องที่คลองขวาง

ถึงบ้านแกลงลัดบ้านไปย่านกลาง

เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ

แต่ปากพลอดมือสอศรยุกรยิก

จนมือหงิกงอแงไม่แบได้

เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร

เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่เว้นคน

พอพลบค่ำสำนักที่เรือนเพื่อน

ดูเหยาเรือนขาวแฉวงทุกแห่งหน

มุงด้วยไม้ทวยไสมแสนพิกล

ไม่มีคนแล้วก็ม้วนหลังคาวาง

ครั้นคนมาเอาหลังคาชนคลุมคล

ดูก็เร็ววัดไม่ชัดขวาง

เวลาค่ำล้าเหลือด้วยเสื่อขวาง

บีบมาข้างเรือนเหยาที่เรือนอน

เขาคักจันชนในใส่ตุ้ม

มันชอบยักคันโดยแล้วโหยหอน

ยังดักฟังวังเวงวนาตร

สังเวชนอนมิใคร่หลับระงับลง

จนรุ่งแจ้งแสงสายไม่วายโคก

บวิโลกเสด็จสมอารมณ์ประสงค์

จากสถานบ้านแกลงไปกลางดง

ต้นวังวงร่มรื่นระรื่นเย็น

เห็นรอกแด่ขัยคุ่นชอกจุ่นว้าง

เขาคินทั้งไล่ทุบตะครุบเล่น

ลูกลมะม่วงวังกลาดคาษกระเด็น

เสียดายเป็นกลางไพรไม่ได้การ

อยู่ใกล้วังตั้งนางสาวสาว
 นึกดำเนินเดินกลางทางกันดาร
 เป็นทุ่งแถวแนวน้ำสกตกน
 แล้วขึ้นข้ามตามสะพานลำธารญใจ
 ดูครึมครึกพฤษภาบัวส่งค
 ต่างเพลิดเพลิดเดินว่าเสภาพลง
 เห็นไร่แดงแก้งแฉะข้าวริมข้าง
 พอสายของแดงโมปะโลปะเล
 แล้ววิญญูโมทนาลาสี่ลาค
 ถึงปากช่องคลองน้ำเป็นสำคัญ
 ไม่หยุดยั้งตั้งหน้าเข้าปากวัง
 สดับเสียงถึงค่างครางคำรน

จะโน้มน้าวถึงเก็บเกษมศานต์
 ถึงสะพานยายเหมสรวงที่กลางไพร
 ต้องพากันลุยเลียบทะเลไหล
 ลงเลียบในดินเขาลำเนาทาง
 ทะลุตัดตัดทะเลแหลมทองกลาง
 ถูกขุนช้างเข้าหอหัวเรือ
 ทำตามทางรักชวนให้สรวลเส
 สมคะเนกินแดงพองแรงกัน
 ลงเลียบหาดปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
 ตำแหน่งนั้นชื่อชะวากปากลาวน
 ไปตามทางโชคเงินเนินถนน
 เหมือนคนกรนโครกครอกทำกลอกตา

๑ ถึงหย่อมย่านบ้านกร่ำพอลำพลบ
 ๕ ฝนกระภูที่สถิตท่านบิดา
 คิโรวามกรวบเท้าให้ปล้ำจิต
 ๕ ะรอยกรรมทำสัตว์ให้พลัดพราย
 มาพบพ่อท้อใจด้วยไกลแม่
 ๕ วนนี้อยู่ศรีอยุธยา

ประสมพบเผ่าพงศ์พวกวงศา
 ๕ กลิ่นน้ำตาก็ไม่พั่งเผ่าพรังพราย
 ๕ ว่าคาญคิดอาลัยมิใคร่หาย
 ๕ จึงแยกย้ายบิดุราขณาดิคา
 ๕ ให้ตั้งแต่เครือสาธิตห้อยหา
 ๕ บิดามาอ้างว่าอยู่กลางไพร

ภูเขาวางทางกนฮ์ญเวศ

๓ ๖ ๕ ๖
 เคนกนคารปานปมจะบรรลย

ท่านช่วยช่วยพรให้ผองแผ้ว

อุตสาหกรรมไฟฟ้า

บรรดาเหล่าชาวบ้านประมาณมาก

พูดถึงทต โบบช โมยควาย

ตามราคาซื้อขายงานจะงานขอ

๗ ๘ ๙
ทศธาคาหวนพานพานม

เวลาเช้าก็ชวนกันออกกำลังกาย

พอเวลาสายันห์ตะวันตก

๒๒๔ : ๓ : ๕
ทรงแบ่งของอย่างเนือค่างคว

คตงอคตงนกกนแตชาวกบเตาแตง

อยู่บริเวณถนนสำราญทองวานเปรี้ยว

๑๕ ๒๕๖๖
แต่นาตามิโตพานในนา

๒ ๘ ๒ ๒ ๘ ๒

ควยเค้นเกาเขาวัวเป็นหน้าฝน

ครุฑแก้วตาฟ้าเทาทานบตรุงค

คุณหมอสาวชาวบ้านว่าคาญจิต

ฉนวนวงศานวนวนเครือเป็นเชือกของ

ข้ามประเทศทั้งท่าชลาลัย

จึงมาได้เห็นหน้าบิดาตัว

ตั้งฉัตรแก้วกางกั้นไว้เหนือหัว

คอสยงทวมนเมอชทเหนชยกาย

ต่างมาฝากรักใคร่เหมือนใจหมาย

กล่าวขวัญนายเบยตเบยนแล้วชวนต

๒๒ ๘๘ ๘๘
ถวนอืออือเอ็งกกะหนกะหน

เป็นวาทกรรมพองแฟงตาย

มันไม่หามาได้เนื่อไปเหลือหลาย

ได้กระต่ายตะกวดกวาดมาอย่างแฉะ

เขาทำครัวครน^๕ไปปะชยะแขวง

จนเรี่ยวแรงโรยไปมีใครมึ

ตงเตเตชวชากโรมาโพศรี

๒๖๖๖ โยกหย่อนลง

จังหวัดสงขลาของพระองค์

ไปบ้านพลงคชตงรมณังคทอง

ไม่น่าคิดเข้าในกลอนอักษรตนอง

ไม่เหมือนน้องนกนางนาคกระเด็น

แล้วไปชมกรรมกรบ้านคอนเต้ฯ
 ยกกระบัตร์คัธขึ้นทุกเช้าเย็น

ล้วนเรียงเบียดหมู่เนือคูลือเหล็ชฌู
 เมียที่เป็นท่านผู้หญิงนั่งปิ้งปลา

๑ แล้วไปบางทางเถื่อนบ้านพงฮ้อ
 จะเที่ยวคุคนผู้ท่ายาตา

ไม่เหลื่อหลอหลายตำแหน่งแสวงหา
 ไม่เห็นหน้านีกระทศสลดใจ

ถึงคนผู้อยู่เกลื่อนก่เหมือนเปลี่ยว

สันโดษเดียวด้วยว่าจิตมิควิสัย

มาอยู่ย่านบ้านกร่ำระกำไ

ชวนกันไปชมทะเลทุกเวลา

เห็นง่อมเราเงาบังชนนงเงน

ลมเย็นเย็นชยากคูลุ่มน้ำจืด

แลดลึงโล่งลิวทิวชลา

ดูนาวาแล่นละเลาะริมเกาะเกียน

บ้างก้าวเสียดเขียดทางไปข้างเขา

บ้างออกเข้าข้ามฟากดังฉากเขียน

เรือตระเวนเงนแค้นเที่ยวแล่นเวียน

คาชเคียวตุสลังกลางชลา

ครันยามเย็นเห็นเหมือนหงเมฆพล่ง

เป็นควันพุ่งราวกับไฟไกลหนักหนา

แล้วถอยลงโพล่งขึ้นไม่ขาดตา

ถามผู้เฒ่าเขาว่าปลามันพ่นฟอง

เห็นจิ้งจกนั่งนักพลุกกล้า

จนพลบค่ำมีดมนขนสยของ

ยิ่งอาลัยใจมาอยู่ที่คูครอง

แม่นแม่นซึ่งได้มาเห็นเหมือนเช่น

จะแอบอิงอิงวณระฮันถาม

ตำแหน่งนามเกาะแก่งแขวงวิถิ

ได้เรขขึ้นวันรสสุมาลี

แล้วจะชี้ให้แม่ชมขมณา

ไหนตัวพินจะชมทะเลหลวง

จะชมดวงนัยน์เนตรของเรชฐา

โอ้อาลัยไกลแก้วกานคามา

กลืนน้ำตามิใครหุยุดสุระกำ

เสียดายนักกคนเจ้าพี่เฮ้ย
 มาหากเย็นเห็นแต่ผ้าแพรคำ
 อยู่บ้านกว่าทำบุญกับบิตุเรศ
 ทุกคืนคำกำสรวลสู้ออดอม
 หงือถือกลิ่นเพลเหมือนเช่นบวช
 พยายามตามกิกด้วยบิดา
 จอมกระษัตริย์มัตถการชนานนาม
 เจริญพรตยั้งมิ่งโมลี
 ได้พบเห็นเป็นท่านอุปถัมภ์
 ให้โพบูลย์พูนสวัสดิ์พิพัฒน์พร
 ถึงชาติใหม่ได้สมอารมณ์คิด
 ขอให้น้องครองสัตย์ซึ่งปฏิญาณ
 พอดควรคู่รักประจักษ์จิต
 ถึงต่างแดนแสนไกลไพรพนม
 ย่ำรุ่งจักผลกลักทักท้วงหยักชวน
 ให้แย้มยิ้มพรมพรหมน้อมวิญญา
 ขอแบ่งบุญคุณศีลถวิลถึง
 ถึงอยู่ไกลในป่าพนาคร

ยังชื่นเรชมรมไม่ลืมหน้า
 ได้ห่มกร่าอยู่กับกายไม่วายครอม
 ถึงเดือนเศษ โศกรูปรจนรูปผอม
 ประณตน์อัมพุทธุคุณกรุณา
 เย็นเย็นสวดคึกกราวศาสนา
 เป็นฐานานุประเทศอธิปัตติ
 เจ้าธารามธาวัญธรรมรังษี
 กำหนดยี่สิบวสาสถาวร
 ก็กวอดน้ำนักคะนึ่งถึงสมร
 ย่ำรุ่งวันโรกภัยสิ่งไรพาน
 ด้วยองค์ศิคราวัณษาจะหักหาญ
 ได้พบพานภายหลังเหมือนอารมณ์
 ได้ชื่นชิตรมนึ่งประคองสม
 ให้ล้อยลมลงมาแอบแนบอุรา
 แขนแต่ล้วนรอยเดินเจ็บหนักหนา
 แล้วก็ย่ำขึงตึงตึงตะบอน
 ให้ทราบซึ่งโศตรหวงดวงสมร
 แต่ใจจริงสวาทไม่คลาคลา

ไปเที่ยวเล่นเห็นดอกไม้แล้วใจอยาก
ก็จนใจไกลทางต่างสุธา

เวลาค่ำเข้าเฝ้าไฉยสนัน
ขึ้นแต่เสียงถึงคางทักกลางตง
จักจนทวนแหว่แจ้วแจ้วเสียง
ทวนน้ำค้างพร่างพรหมพรมไพร
ได้แนบหมอนอ่อนอุ่นให้ชื่นชื่น
ทั้งหอมแพรวคำว่ายว้าสีก

๑ จนเดือนเก่าเข้าคำยังพรวาฝน
ยั้งวงเหงาเคว้าระระกำใจ

ให้เคลมเคล้นเห็นบิศาฯประหวาดทวน
ท่านบิศาหาผู้รู้มนต์
หลงละเมอเพ้อพูดกับผีต่าง
แต่หมอละเมาเบ้าบักขระงัดนัก

ให้คนทรงลงผีเมื่อพี่เจ็บ

ไม่งอนง้อขอสู้อำนาจเขา

ครันตาหมอลอไทยก็โปรดให้

แต่ชาวบ้านท่านถือข้างท้าวมด

จะใคร่ฝากดวงเนตรของเขษฐา
แต่หน้าตานแลพุ่มละลุมลง

โอ้อินาถในวนาบ้ำระหง

วิเวกวังวันเวควังเวงใจ

เหมือนสำเนียงวนิดาน้ำตาไหล

โอ้เขียนใจพี่จะขาดอนาถนิก

ระววยวันวลัดวอนเมื่อจวนตึก

ทรวงสะทีกทุกทุกคืนสะฮั่นใจ

ทุกคำปลบ้นกว่าล้นน้ำไหล

จนล้มใช้คิดว่ากายจะวายชนม์

อินทรียล้นเคียรพวงสยของชน

มาหลายคนเขาก็ว่าต้องฮารักษ์

ที่เคียงข้างคนผู้ไม่รู้จัก

ทั้งเข่นวักหลายวันค้อยบวรเทา

ว่าเพราะเก็บดอกไม้ที่ท่ายเขา

ท่านบู่เจ้าคุมแค้นจึงแทนทด

ที่จริงใจพี่ก็รู้ช้อยว่าปลด

จึงสูตหนึ่งไว้ในอุรา

ทุกเช้าเย็นเห็นแต่หลานที่บ้านกร่ำ
 เห็นเจ็บปวดจนวอดฟันช่วยผนยา
 ครันหายเจ็บเก็บคอกไม้มาให้อย่าง
 จะว่ากล่าวน้าวโน้มน้ำประโลมลาน
 ก็จนจิตคิดเห็นว่าเป็นเคราะห์
 ต้องคร่ำครวญรวนอยู่คนเดียว
 ออกจากย่านบ้านกร่ำเข้าวิโยค
 เมื่อไรหน้กรักหาพยาบาล
 ครันจะมีหน้มาจะลาเล่า
 จึงพากเพียรเขียนคำเป็นสำคัญ
 อย่าเฝ้าสรวลขบขันพ้อมีหน้า
 ไม่ทิ้งขว้างห่างให้เจ้าได้ฮาย
 ใ้อจากหลานบ้านกร่ำระกำจิต
 สู้ฟันผนทนต์ฟ้าอุบลลำทรวง
 ถึงกรุงศรีอยุธยาชนทาคา
 ให้ดวงเนตรเรษฐาด้วยอาลัย
 ถึงเจ็บไข้ไม่ตายไม่คลายรัก
 ช่วยยมแถมแถมขันอย่ามั่งตง

ม่วงกับคำกลอนจิตนิษฐา
 ตามประสาชื้อตรงเป็นวงศ์วาน
 กลับระคางเคืองช้องกันสองหลาน
 ไม่สมานสโมสรมเหมือนก่อนมา
 จึงจำเพาะหึงหวงพวงบุปผา
 ก็เลยลาบิตรวงศ์ทั้งวงศ์วาน
 กำสรวลโคกเคี้ยวหมองถึงสองหลาน
 แต้นนานจะได้มาเห็นหน้ากัน
 จะสรวลเคี้ยวโคกกาเพียงอาลัย
 ให้สองขวัญเนตรนางไว้ต่างกาย
 จึงจะมาทำขวัญเหมือนมนหมาย
 จงครองกายแก้วตาอย่าอาวรณ์
 ก็เพราะคิดถึงแม่หญิงมิ่งสมร
 เป็นทุกข์ร้อนแรมทางมากกลางไพร
 จึงเขียนคำจริงแจ้งแถลงไข
 จงเห็นใจเกิดที่จิตคิดคำนึง
 มีแต่กลลอบน้กร่ำลึงถึง
 ให้เหือดหึงลงเสียบ้างจงฟังคำ

พื่อมทุกซบทุกบ่ามหารณพ
 ย่ำมิดเบือนเชือนซ้ำทระกำ
 ได้ดูงามตามทางที่นางอื่น
 ไม่มีสู้คู่ควรกระบวนเบือน
 พ้าจากไปได้แต่รักมาฝากน้อง
 พอเป็นคำผ้าห่มทรมแทน
 ด้วยเกิดความลามถึงเพราะหึงหวง
 จึงหลีกตัวกลัวยบุญคุณบิดา
 แม้อยู่ด่ปรีดเปรรมเกษมสวัสดิ์
 หรือแสนสุขทุกเวลาประสาใจ
 หรือพร้อมพริ้วพักตร์เพือนที่เชือนขม
 จะปราบปรามห้ามหวงพวงมะปราง
 นิราศเรื่องเมืองแกลงแต่งมาฝาก
 ย่ำมางหมองรังรังขัดตัดอาลัย

มาหมายพบพุดความกับังามซ้ำ
 แต่อยู่กว่าตรอมกายมาหลายเดือน
 ก็หลายหมื่นเหยียบแสนไม่แน่นเหมือน
 เหมือนแม่เพือนวิพรายจนปลายแดน
 มากกว่าของอื่นอันสักหมื่นแสน
 ย่ำเคื่องแคนเลขที่ฉันไม่ทันลา
 คนทั้งปวงเขาคิดวิธยา
 ไปแรมบ่่าปมวิธวันจะบรรลย์
 หรือเคื่องรักรุกเรญเป็นไฉน
 สันอาลัยลืมหมายว่าวายวาง
 ให้เปรมปรีมประติพัทธ์ไม่ขัดขวาง
 ให้จิตจางจำจากกระดากใจ
 เหมือนขันหมากมิ่งมิตรพิสมัย
 ให้ชื่นใจเหมือนแต่หลังมิ่งเกิดเฮยฯ

นิราศพระบาท

นิราศพระบาท

๑ โอ้อาลัยใจหายไม่วายห่วง(*)

ดังครสัถย์กักร้าระกำทรวง	เสียดายดวงจันทร์ทราฟางาม(๒)
เจ้าคุมแคนแสนโกรธพิโรธ	แต่เคียนยี่จันย่างเข้าเคียนสาม(๓)
จนพระหน่อสุวิวงศ์ทรงพระนาม(๔)	จากธารวมแรมร้างทางกันดาร
ด้วยเวียนมรณมฤตกาเป็นรำบาท	จำนิราศร้างนุชสุดสงสาร
ตามเสด็จโดยแดนแสนกันดาร	นมัสการรอยบาทพระศาสดา

๑ วันจะจรรจากันธสืบทองคำ(๕)	พอจวนย่ำรุ่งเร่งออกจากท่า
ว่าลี้ถึงดวงจันทร์ครวโลลา	พิศดูตาแลแลตามแพราย
ที่ประเทศเขตเคยได้เห็นเจ้า	ก็แลเปล่าเปลี่ยวไปนำใจหาย
แสนสลดให้ระทระทวยกาย	ไม่เหือดหายห่วงห่วงเป็นห่วงครัน

(๑) บางฉบับว่า โอ้อาลัยใจหายเป็นห่วงห่วง

(๒) หลวงซื้อจันทร์ เป็นเกาะข้าหลวงในพระวาชวังหลัง และเป็นภรรยาของท่านสุนทรภู่ แต่ระหว่างนั้นคงจะมีเรื่องหึงหวงโกรธเคืองกัน และแยกกันอยู่มาประมาณ ๑ เดือน

(๓) เดือน ๓ ปีเถาะ นพศก พ.ศ. ๒๓๕๐

(๔) พระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสในกรมพระราชวังหลัง ทรงผนวชอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม

(๕) ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๓ ตรงกับวันจันทร์ ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๕๐

๑ ถึงคลองขวางบางจากยิ่งตรมจิต ใครช่างคิดชื่อบางไผ่ทางกัน
 ว่าชื่อจากแล้วไม่รู้จักกัน พิเคราะห์ครั้นฤมาพ้องกับคลองบาง
 ๕ หงจากที่จากคลองเป็นสองข้อ ๕ ยังจากกอนันท์ชนในคลองขวาง
 ๕ ใ้ว่าจากช่างมารอบประจวบทาง ๕ หงจากบางจากไปไจระยม
 แสนวิบากหลากใจฮาลยเหลือย เห็นเวียงวังก็ยังเสียวถึงเคยสม
 ๕ ประสานสองหัตถ์ประนังตั้งประนม น้อมบังคมเทวารักษาวัง
 ขอสฝากนั้งสองชนกช่วยปกเกศ ชยามีเหตุอันตรายเมื่อภายหลัง
 ๕ ใครปองชิงขอให้ตายด้วยรายชัง ๕ เทพทั้งชั้นฟ้าได้ปรานี

๑ ถึงสามเสนแจ้งความตามลำเหนียก เมื่อแรกเรียกสามเสนทุ่งกรุงศรี
 ๕ ประชุมจุดพุทธรูปใฉวารี ๕ ไม่เคลื่อนที่ชลธารบาดาลดิน
 ๕ จึงสถาปนามสามเสนเป็นชื่อคัง ๕ เชื้อชาวกรุงกลับเรียก สามเสนสน
 ๕ นัหรือรักจะมีน้ำเป็นวาคิน ๕ แต่ชื่อคืนเจ้าวยังกลายเป็นหลายคำ
 ๕ ขอใจนุชที่ฉันทสุวิตรัก ๕ ให้แน่นหนักเหมือนพุทธรูปเลขาชา
 ๕ ถึงแสนคนจะมาวอนระอ้อนนำ ๕ สักแสนคำอย่าให้เคลื่อนจงเหมือนใจ

๑ ถึงบางพลัดยั้งอนัตตนาถจิต นิ่งพินิจก็น่าน้ำตาไหล
 ๕ พัลลิตนางร้างรักมาแรมไกล ๕ ประเดี้ยวใจพบบางวิมพาจร
 ๕ ถึงบางข้อหรือบางน้สุจิต ๕ เหมือนข้อจิตที่พุดตรงจำนงสมร

มิตรจิตขอให้มีไตรใจจร ใจสมรขอให้ชื่อเหมือนชื่อบาง
ถึงบางช่อนเหมือนเขาช่อนสมรพี ช่อนไฉนคอกกระมังเห็นกว้างขวาง
เจ้าเข้มนหน้าออกมาหาพิหน้อยนาง จะลาร้างแรมไกลเจ้าไปแล้ว

๑ ถึงน้ำวนชลสายที่ท้ายย่าน เขาเรียกบ้านวัดโบสถ์ตลาดแก้ว
จะเหลียวกลับลับวังมาลิบแล้ว พลับแก้วลับบ้านมาย่านบาง
พฤษาสวนล้วนได้ฤศคอก ตระหง่านงอกวิมกระแดแลสลัง
กลัวยระกำอำพาพฤษาปราง ต้องน้ำค้างช่อชุ่มเป็นพุ่มพวง
เห็นจันทร์สุก(*) ลุกเหลืองชลบกสัน แมงกุ่มบินว่อนร้องประคองทอง
พฤษาพ้องตึงนามกานดาตวง พี่ยลพวงผลจันทร์ให้ทวนใจ
แมงกุ่มเขยเหมือนพี่เคยประคองชิต นิ่งพินิจน่าน้ำตาไหล
เห็นวัถ้วงผลผลิตสดใบ เหมือนรักใจขวัญเมืองที่เคียงเรา
พี่เวียนเตือนเหมือนอย่างน้ำค้างย้อย ให้ชุ่มช้อยชื่นช่อเช่นกอกเก่า
โอ้รักคันฤมาต้องกับสองเรา จึ่งใจเจ้าโกรธไปไม่ได้นาน

๑ ถึงแขวงแควแพดตลอดตลาดขวัญ เป็นเมืองจันตะประเทศระโทฐาน
ตั้งเมืองบูรพาศาลาลาน เรือขนานจอดโจษกันจอดแคว

(*) เห็นคันจันทรชื่อเหมือนภรรยา คู่อุปจารักษ์

พินิจนางแม่คำน้ำนม

ใส่เสื้อต่งวังวัดอุทัย

ชมคณาผู้นางมากกลางชล

ถึงปากเกร็ดเต็รจพักผ่อนมีพาย

แรงกำเร็บเอิบอิมขยชอก

ถึงหาดขวางบางพุดเขาพุดกัน

เป็นพุดช่อฤกษ์ภูมิต้าจหลอก

จะต่งฝักขนิษฐาสุตาเดียว

๑ ถึงบางพังน้ำพังลงตลิ่ง

พี่รจากดวงใจมาไกลเรย

ถึงวังวัดเทียนถวายนบ้านใหม่ข้าม

ทุ่งละลือทิวเมฆเป็นหมอกมน

เจ้าของตาลรักหวานชนบ้นต้น

เหมือนคบคนคำหวานว่าคาญวัน

เห็นเทพมหานามลงราน้ำ

เห็นกนกมดพัวเขาราวาน

๑ ถึงบางหลวงทรวงวังอันดังครมิก

เมื่อคิดไปใจหายเสียตายดวง

ทำกรรมเร็วเร่งอยู่เร่งแซ่

พี่แลแลเครื่องเงินเป็นเสียตาย

สุริยมเยิมฟ้าเวลาสาย

หยดสยายบวิโชคอาหารพลัน

เขากับชกโยนขาวดาวสนั่น

พึดผ่นใจงนอยุ่คนเดียว

ใครช่วยบอกภูตผีมานี่ประเดี้ยว

ใครเกินเกี้ยวแล้วอย่าไว้กำไเลย

ไธข้างจริงเหมือนเชื่อว่านิจจาเฮ้ย

ไธออกเฮ้ยแทบพังเหมือนผ้งชล

กริบตามเรื่อท่งมากกลางหน

สะพรั่งต้นตาลโตนคณาควัน

ระวังตนต้นมีขระมัตมน

ถ้าพลึงพลันเจ็บอกเหมือนตกลาด

เปรียบเหมือนคำคนพูดไม่อ่อนหวาน

ถึงหนามกรานก็ไม่เห็นเหมือนเจ็บทรวง

พี่วางรักมาด้วยวราการหลวง

จนเรื่อล่องมาถึงย่านบ้านกระแวง

พี่เร่งเตือนเพื่อนชายพายุกระโชก
ให้รู้ร้อนร้อนจิตระอิดแรง
ตาโง่งงงุ่นงั้นอ้อมลงกรอมตัน
เห็นชาวาววาวแวบอยู่หว่างกลาง
ดูเขี้ยวเรือนหาเหมือนอย่างไทยไม้
ระยิบระยับน่านนี้ยาววี

ถึงสามโคกต้องแตกขี้แมดแดง
เห็นมอญแต่งตัวเดิน มาตามทาง
เป็นแบบยลเมื่อขยักขยับย่าง
ใครยลนางก็เป็นน้ำจะปรานี
หลังคาใหญ่พื้นเล็กเป็นโลงผี
จำเพาะมีผิงซ้ายเมื่อพายไป

๑ ถึงวังคำหนักพักพลพอเสวย
หงษ์นำลงนำสลตระทศไจ
แต่โคกพี่หรือไม่มีเวลาว่าง
ชนจากนำแล้วจะเข้าเดินเข้าดง
เห็นลมฮือจะใคร่สื่อสาราส่ง
ให้นมนี้ของครองศักดิ์อย่าปลุกปลอม

แล้วก็เลยตามแควกระแด่ไหล
ไอน้ำไหลเจียวยังมีเวลาอง
ระยะทางก็ยังไกลถึงไพรพระหง
เมื่อไรตงนั้นแลกายจะวายตรอม
ถึงร้อยชั่งคู่เขยเคยถนอม
เวียนมนตรอมใจถึงกระมังนาง

๑ ถึงทุ่งขวางกลางย่านบ้านกระบือ
ถึงย่านหนึ่งน้ำเขะเป็นเกาะกลาง
ปางบูว่าคำบุราณขนานนาม
ในแถวทางกลางย่านกันดารคน
ไอ้กระแด่แควเดียวที่เดียวหนอ
ต้องแยกคลองออกเป็นสองทางคงคา

ที่ลมฮือนั้นค่อยเหือดด้วยคุ้งขวาง
ต้องแยกทางสองแควกระแด่ขล
ราชครามเกาะใหญ่เป็นไพรสณฑ์
นาวาคลเดินเบื่องบุรพา
มาเกิดก่อเกาะถนัดถนัดหน้า
นี้ฤๅคนจะมีน้ำเป็นสองใจ

ครั้นพอสิ้นถิ่นเกาะค้อยเกาะเดียว
 ใช้อ้นนาคเหนือน้ำระอาใจ
 เขาบอกหรือสักทุกตรงด้านข้าม
 บั๊กษาโบกบั๊กบินลงดินเดิน
 นกยางเลียบเหยียบปลานาหยิก
 กระตุงนั้ยลยลยทวนนาวามา
 หน้าวังหรือจะส่งด้วยนะก
 มีทันส่งสักกุนกับบินไป
 คีระเห่เย็นเย็นโล่งทั่วล้านเลื่อม
 ไซ้ทวนกนกกล้านประจักษ์คน

๑ ถึงเกาะเกิดเกิดเกาะชนกลางน้ำ
 จึงเกิดโศกจริตขวางชนกลางทรวง
 ว่าพึงพายตามสายกระแสดูเขียว
 สักครู่หนึ่งก็มาถึงบางเกาะอิน
 อันที่จริงสิ่งนี้ไม่รู้แน่
 ว่าที่เกาะบางอ้ออินเป็นถิ่นวัง
 พาสนมออกมารชมคนานก
 อันคำแจ้งกับเราแก่งตั้งเกิดตา

ชีวิตและงานของสุนทรภู่

นาวาเพียบน้ำลงกำลังไหล
 ถึงบางไทรด้านคักนาวาเดิน
 เป็นสามง่ามน้ำนองในคลองเงิน
 มัจฉาเพลินผูกพู่ล้านในคงคา
 เขาปากจิกบินฮือชนเวหา
 ไซ้บั๊กษาเหยี่ยวจะลยถึงไหนไป
 ให้แนบอกรของพี่รู้ว่าไทยให้
 ลงจับใกล้กันกระกรรมวิมวุ่น
 เหนียงกระเพ็ญมรโธงแรงแสงชน
 เมื่อยามยลพียงแสดระกำทรวง

เหมือนเกิดกรรมเกิดวาทกรรมหลวง
 จะตักดวงใจก็เติบกว่าเกาะดิน
 ยิ่งแสดแปดียวเปล่าในฤทัยฉวี
 กระแสดินอุ้งสายชลเป็นวนวง
 ได้ยินแต่ขลุ่ยดแต่นหลัง
 กษัตริย์ครึ่งครองศรีอยุธยา
 ก็เรอกรวงร้างเป็นทางน้ำ
 ก็เห็นว่าน้ำที่จะแนกกระแสดความ

แต่เคยวนมโม่กตายไกร่น
ไธฉะนแกวพเจ้ามาตาม

ทั้งเกิดใจจระเข้ให้คนขาม
จะวนตามย่านนำพว่าไป

๑ ถึงเกาะพระที่ระยะสำเภาล่ม
ถึงเกาะเวียนไธเวียนยังเกรี้ยวมิ
ว่าคุ้งหน้าท่าเสื่อข้ามกระแสด
ถ้ามีจริงก็จะวิ่งลงจากเรือ
ไม่เคยตายเรามา่ยาวาล่อง
ระยะย่านบ้านช่องในคลองมา
ดูหน้าตาก็ไม่น่าจะชมชื่น
ที่เพื่อนเราวิ่งหยอกมันออกซึ้ง

เกตุราจมอยู่ในแควกระแสดไหล
ที่เพื่อนไปเขาก็ใจกันกลางเรือ
พี่แลหาเสื่อไม่เห็นเสื่อ
อุทิศเนื้อให้เป็นภักษ์พยัคฆา
เข้าในคลองตะเคียนให้โยหา
ล้วนภาษาพวกแขกตะเนียง
พี่แข็งขันฮารมณทำกัมขิง
จนเรือถึงปากช่องคลองตะเคียน

๑ เห็นวัดวาอารามตามคดถึง
พระเจดีย์ดูลาดคายเคียว
ถึงวัดธารมาใหม่ใจระย้อ
อุตล้าห์ทรงศรัทธามาประทั้ง
ถึงเวรวัดธารมาที่อาศัย
เหมือนทุกครั้งที่จะมีคนคาครอง

ออกแจ้งจริงเหลือจะจำในคำเขียน
การเปรียญโบสถ์กุฎีขำรุดพิง
ของพระหน่อสุริย์วงศ์พระวังหลัง
ฮารามวังฎามางามฮวามทอง
ถึงสร้างใหม่ซ้อยฮารมาหมอง
มงกุฎทองสร้อยสะอ้งมาใส่กาย

อันตัวงานขามนักรถมอก
ถึงคลองสระประทุมานาวาราย
ทั้งวังหลวงวังหลังก็วังรก
ดูปราสาทราชวังเป็นวังกา

แสนวิตกมาตามแควกระแสนาย
น้ำใจหายเห็นศรีอยุธยา
เห็นนกหกชื่อแหม่นนพฤษา
ตั้งม้าช้าพังขวัญสัดคน

๑ อนิจจาอนินทรสันนักษัตริย์
แมกรุ่งยังพรังพร้อมประชาชน
มะโหรีปักลงจะก็องกัก
ดูพารานาคิดอนิจจัง
ทั้งสองฝั่งแผ่แถมแถมมรก
แต่บูยาบายเราท่านเล่ามา
กษัตริย์สืบสืวยวงศ์ดำรงโลก
เราเห็นยับยั้งแต่รอยก็พลอยเพลน
กำแพงรอบรอบคูก็คูลึก
ยังให้มันข้ามเข้าเขาเวียงชัย
หรืออนินทรสันนเกณฑ์จึงเกิดยุค
เหมือนทุกวันนี้แล้วไม่คณนาตาย

เหงาหงัดเจ็บไปดังไพรสนต์
จะตบสนแอเสียดทงเวียงวัง
จะโครมครึกแข็งแค้นด้วยแตรสังข์
ยังได้ฟังแต่เสียงสกุณา
ชดาดกตัญญูต้นพระขรรษา
เมื่อแรกศรีอยุธยาแจ้งเจริญ
ระงับโคกสุขสุดจะสรรเสริญ
เสียดายเกิดมาเมื่อเกินน่าน้อยใจ
ไม่น่าศึกอ้ายพม่าจะมาได้
โอ้ออย่างไรมีเหมือนบุรีไม่มีชาย
ไพร่รุกรบได้ดังใจหมาย
ให้ใจหายหวนหวนถึงจันทร์ดวง

๑ พลุใจค่ายนอกออกหนักแน่น
ไม่เห็นจริงใจนางในกลางทรวง

ตั้งเขตแคว้นครอบบนครหลวง
ชายทะเลวงเข้ามาบังจะอย่างไร

ขอเทเวศร์เขตสวรรค์ชั้นดุสิต คลไฉนมิตรอย่าให้เหมือนกับกรุงใหญ่
ให้เหมือนกรุงเวาทุกวันไม่พรันใคร นั้นแลใจเห็นจะครองกับนังนาน

๑ สร้อยนัยสนธยา	ประทับจำเริญเคียงชาน
เขาเรียกวัดแม่นางปลื้มสืมว่าคาญ	ใครชานชื่อหนอได้ต่อมา
ช่างแปลงโคกให้เราปลื้มพอสืมรัก	จะรู้จักคุณจริงไม่แคล้งว่า
พลพายนายไพร่บรรดามา	หุงข้าวหาพื้นใต้ก่อไฟยื้อ
พื่นนอกตกยากจากสถาน	เห็นอาหารทวนทอดใจใหญ่หือ
คอยชนเคียวข้าวคำสักรักมื่อ	พอกลิ่นครัวคอกแค้นตั้งชวากคม
จะเจอนาชาแสบในทรวงเดียว	ทเค็มเปรี้ยวกลากลิ่นกษณชม
กินประทับแต่พอรับกับโรคลม	ครวินคาพรมนาค้างชยุพร้างพราย
ก็แรมรอนนสนวัดแม่นางปลื้ม	พไม่สืมฮาตย์ให้ใจหาย
ทั้งไพร่นายนสนกลาบทนหาดทราย	พงค์นารายณวันทรวงศัททรวงญาณ
บรรทมเรือพระที่นั่งบังวิสูตร	เขาวงบูรตรอบคตทั้งสถาน
ครนรุ่งเช้าราวโมงหนึ่งนานนาน	จัดแจงม่านให้เคลื่อนนาวาคลา

๑ เข้าล้าคลงหัวรอตอระตะ	ดูเกาะกระว้างทางพม่า
เห็นรอกหักเหมือนหนึ่งรักพรธรา	แต่รอท่าวังทุกขมาตามทาง
พอเลี้ยวแหลมถึงท่าศาลาเกวียน	ตลึงเตียนแลโล่งคังคนถาง
พตงตาหาเกวียนสองข้างทาง	หมายจะจำงบรรทุกไปท่าเรือ

แต่ทุกซักรักก็เห็นหนักถนัดอก
แต่โคกรักมาจนหนักในลำเรือ

๑ ถึงบ่อโพงถ้ามีโพงจะผาสุก
นี้แลแต่ก็เห็นแต่ตลิ่งชัน

ไอนามน้องถูกมาพ้องกับชื่อบ้าน
ถึงบางระกำ ไกรร่มระย้าใจ
ระกำกายมาถึงท้ายระกำบ้าน
ไอ้คนผู้เราช่างอยู่อย่างไรวะเลย

๑ ถึงคั้งแคว้นแดนพระนครหลวง
ไอ้อกเขยยังจะไปอีกหลายคืน
ถึงแม่ลาเมื่อเรามากี่ลาแม่
จะถามข่าวเข้าเย็นไม่เว้นวาย
ถึงอรัญญิกยามแดดแผดผยับ
ถึงตะเคียนคั่นควนรืบนาวามา
หม่อมตลิ่งงวามตระหง่านยอด
พยุขวงกิ่งเขือกชะเขื่อนใบ

ถึงสักหกเจ็ดเกวียนก็เข็นเหลือ
เฝ้าเต็มเข็นไปทุกคั้งว่ากาญจวัน

จะโพงทุกซักละให้สันที่โคกคัลย์
ถึงปากจั่นทะเลเตียนให้ตรอมใจ
ลืมว่ากาญจวันมานักว่าลึกได้
เคราะห์กระไรจึงมารวยไม่วายเลย
ระกำย่านนี้ก็ยวณะอกเขย
ถูกอยู่เคยความระกำทุกคำคืน

ยิ่งโคกทรวงเสียใจให้สะอื้น
กว่าจะขึ้นแทบชำระกำกาย
แม้จะแลเลหาไม่เห็นหาย
แต่เจ้าสายสุคใจมิได้มา
เสโทขับซาบโหม่นตา
ถึงศาลาลอยแลลึงโลดใจ
ระกะกอดเกะกะกั้งไสว
ถึงวังตะไลเห็นบ้านละลานแล

นิราศพระบาท

๑๓๓

ถึงบ้านขวางที่ทางนาว่าจอด
ถึงท่าเรือเรือยักกันอัดแอ
ที่หน้าท่ารวบับประทัมหยุด
เสียบยงใครใครนั่งระวังคุม

เรือตลอดแลหลามตามกระแด
คู่อจแอจอดริมตลิ่งชุม
อุตุลุดชนของชนกงสุม
พร้อมชุมนุมแน่นหน้าศาลาวิ

๑ ฝ่ายพระหน่อสุริยวงศ์ทรงลิกขา
ข้างพวกเราเฮฮาลงวารวิ
อุระเรียมเกรียมตรมธารมณเฑียร
แลตลิ่งวังหน้านัยน์ตาพราย
ได้ฟังเพื่อนเหมือนญาติเมื่อยามเรณู
พระอาทิตย์มีคมิดเข้าเมฆมัว
กองคเชนทร์เกณฑ์ข้างยี่สิบเขือก
ที่เดินคชภูมไ้ม่แกว่งไกว
แล้วผ่นเกณฑ์กองข้างไว้กลางทุ่ง
ที่ส่วเวรเกณฑ์กันไว้ล้อมวง

ชั้นศาลาโลกรสงรวารวิศรี
แต่โดยดีใจตนด้วยพันพาย
ระอาอ่อนอกใจมิใคร่หาย
หัวไหล่ตายตึงยอกตลอดตัว
เขานวดเคล้นให้บังก็ยั้งชั่ว
ฟ้าสลับแดดดับพยับไพร
มาจัดเลือกกองหมอชั้นคอไธ
วิสูตรไธสองข้างเป็นข้างทรง
เวลารุ่งจะเสด็จขึ้นไพรระหง
พระจอมพงศ์อภัยมบรรทมพลัน

๑ อันพวกเราเหล่าเสวกามาตย์
แสนวิตกกอกพันผูกพัน
สดับเสียงสับปฐะที่หยุดพัก
บ้างชมบ้างรำปัทละคร

เหนยยอนาณิทราตังธาสัญ
ให้ทวนทวนเวทนาด้วยอาวรณ์
เขาร้องสักรวาทังทงครังท่อน
ถึงสบกลอนที่จะรู้ก็รู้เมิน

เฝ้าทรงนุดวงแหวะแฉ่พักตร์
ดูดวงเดือนเหมือนขี้อริพระเชิญ
จนไก่เดือนเดือนขึ้นสนั่นแจ้ว
เดือนแฉ่ร่วมแจ่มล้ำในอัมพร

เห็นจันทร์ขักรถร่อนเวลาเห็น
ระกำเกินที่จะเก็บประกอบกลอน
ดูเหว่าแฉ่วหวาดหมายว่าสายสมร
กองกัญชรผูกข้างม้ายืนเรียง

๑ บรรดาเพิ่นเดือนต้นชนเชิงแซ่ บ้างจ่อแจ้จกการประสานเสียง
บ้างม้วนเสื้มัตกระสอบหอบเสื้บียง บ้างถึงเถียงจึงตีคัมภีร์กัน
บ้างชนบนชนตั้งคนข้างล่าง เสียงโถ่งช้างข้ามแตกกระแทกชนัน
จนคนบนตีคัมภีร์รับไม้ทัน หม้อข้าวขันตักแตกกระจายราย
ข้ามกระสอบกรอมแกรอบกระไกรกริก กลักพริกพลักแพลงตะแคงหงาย
กะโปเลเชือกร้อยชนห้อยท้าย เมื่อยามร้ายดูงามกว่างามคืน

๑ สงสารนางสาวในที่ไม่ไปด้วย ทั้งโถ่ด้วยเค็รื่องแต่งแบ่งขมน
หัวกระจกตกแตกกระจายดิน เจ้าของผืนหน้าหน้าตาคลอ
จะบินขึ้นกู่ข้างไม่กางขา แต่โดยฉ่ำกรีดกรอมทำขมขือ
มีตะกายสายวัดสคนค้อ เห็นร่างของวงหนัดคักหวัดชิง
แต่บินโพล่เหนี่ยวพลัดหลุดหวัดขาด สองมือพลาดพลัดคว่ำลงตามึง
กรรมกำบ้านป่าเขาฮาดัง ทำไกรขริงเรือกพอกผู้ขายเร็ว

บ้างชนข้างพลาญฉวยข้อมืออุด
ไม่นึกสายอัมระมาณเป็นการเร็ว

ดังอุณรุทจับกินนรที่ในเหว
บ้างโอบเอวอุ้มนางชนข้างพัง

๑ สรุแสงแจ่มแจ้งอวามโลก
ชัตติยวงศ์ทรงช้างกูมบัลลังก์
จากศาลาท่าเรือเข้าทิวทุ่ง
กูมกระโถกโยกอย่างทุกอย่างเดิน
ทั้งสองข้างท่าวางเป็นข้างคอง
แต่ตอพนจําเพาะเป็นเคราะห์ร้าย
เพื่อนเขาแกลังคบบมีอกระพือผัด
ผะหงายคนท่ายเขาคว่าทัน
นีกจะโจนจากข้างลงกลางเถื่อน
แต่ตั้งเคียวเวียนหน้านันต์ดาวัง

บวิโกคธัมเอบฮารมณห์หวัง
รับส่งส่งสารดีให้ไต่เดิน
เป็นผู้พ้นทางกัในทางเร็น
ชะเขยอนเขยอนเยือกชะยวมกาย
ระยะหลังมหาดเสกนินเหลื่อหลาย
ต้องชนพลาญนำทางข้างนํ้ามัน
ข้างตะบัตบุกไปในไพรสัณห์
ไธแม่จันเจียนจะไม่เห็นใจจริง
แล้วอวยเพื่อนเขาจะเขี้ยวว่าใจหญิง
เขาชอพิงพาดตักมาตามทาง

๑ ถึงรายบ้านาประโคนว่าคาญคิด
จนพันทุ่งมุงตรงเข้าคองยาง
รุกขชาติคาษคุระคะบ่า
คุเหว่าแว่วหวาดไหวฤทัยวับ

ถึงมิ่งมิตรแล้วให้หอมของฮารมณห์หมาย
ไม่ส้างลุ่มมระทมทับ
สกุณาจอบแจประจําจับ
จะแลกกลับหลังเหลียวยังเปลี่ยวใจ

ทั้งสองข้างทางเดินก็กระ
จักจั่นแซ่เสียงเรไรไพร

ระเกะระพาตพันแถววัลย์ไสว
ในจิตใจทศทัตระย้อยเย็น

๑ ถึงบางโรมคมีธารตะพานช้าง(*) บรรลุทางครบร้อยห้าสิบเส้น
มีโพพุ่มร่มรื่นระรื่นเย็น ไม่ว่างเว้นล้นปริ่มเชาหยุกเรียง
บ้างรายของสองข้างตามทางน้ำ จำนรรจาจ้อแจ้อออกแซ่เสียง
พ่แก่ถึงไต้ให้ครसारเคียง เห็นของเรียงอยู่บนวันทงหวานคาว
แต่นายานนเขาวางกอกกึ่ง เห็นชาวกรุงกนกกลุ่มทงหนุ่มสาว
พุดต้นไต้ไต้ช้างให้ยาว มาตามราวมรคาพนาวัน
ลมกระพือฮือหอมผดกลิ่นหวาน บัณฑิตตรวจเพรียกพฤษณ์ในไพรสณฑ์
ดูเหว่าแคว่แจ้วจับน้ำใจวัน ไก่เดือนขึ้นชานเขาชะวาคู

๑ ประจวบจนถึงตำบลบ่อโคก ขามวิโยคออกช่อก็ครีวหู
ถึงจะไม่รู้จักไม่รักรู้ แต่เหลือบดูไปที่บ่อยังท้อใจ
ระยะเดินเกินทางมากกลางน้ำ สองร้อยห้าสิบเส้นถึงสระใหญ่
พอได้กิ่งมรคาพนาลัย พริบไต้ช้างเดินโดยลำพอง

(*) คำบางโรมค อยู่ในท้องที่อำเภอบ้านหมอ เป็นทางผ่านคลองเวียงวาว
มีสะพานเรียกว่าสะพานช้าง แต่ก่อนทำด้วยท่อนซุง ต่อมาสร้างด้วยอิฐออก
เฉียงขึ้นสร้างเป็นสะพานไม้ธรรมดาอยู่ข้างวัดสุนทรเทพนัน (วัดสะพานช้าง)

๑ มาลับท้อมือโลกจนสุดเหลี่ยม ยังเสียวเสียวโลกกายไม่วายหมอง
ถึงหนองคนทมิฬสระตะหานนอง เป็นเบือกกรรองแต่ส่วนหญ้างาคาคว่ำ
อันวิมรอบขอบหนองทั้งสองข้าง รอยตีนข้างลึกลุ่มหลุ่มถล่ำ
ไอน้ำใจในอุราทาระกรรม เหมือนน้ำคำอยู่ในหนองเป็นฟองคราม
พืดน้ำราใจแล้วใสข้าง มาตามทางทิวบำพนาหนาม
กำหนดนับมรคาพยาขาม ก็ได้ตามรอยเดินห้าสิบปลาย
ไธทางไกลไปเปลืองเหมือนเฝ้าว่า แต่โคกข้านี้กะไรมิใคร่หาย
จะแลขวาม่าเขี้ยวยังเปลี่ยวกาย จะแลซ้ายเห็นแต่ไรศภูเขาค้าง
กับหมู่ไม้ไกรกรวยกันเกรวกร้าง พะยอมยางตาพยัคฆ์พะยุงเหียง
ช้อยมะขามตามทางสร้างเรียง นกเขาค้างคู้คู่ประสานคำ
ไธนกู่คู้จะผาสุก ฝนทุกไร่เพราะจากเง้าจามขำ
เห็นนกหนึ่งจับนั่งกิ่งระกำ ไธนกน้อยเห็นจะจำจากตัวเมีย
ถ้านกคู่เหมือนหัวอกพี่ แสนทิวเจดนาประดาเตี้ย
นิจาเขยถ้ำเป็นอกนกตัวเมีย จะละเหี่ยวหาผัวอยู่ตัวเดียว
พี่เห็นนกแล้ววิตกถึงน้องน้อย จะครวญคอยนับวันกระสันเดียว
ไม่เห็นพี่ก็จะโหยอยู่โดยเดียว พี่ก็เปลี่ยวเปล่ากายวังตายมา

๑ ถึงศาลาอาศัยเจ้าสามเณร^(๑)

ที่บ้านนชขาดพิชชา

ยามระงัดพิไม่คิดว่าเสียร้าย

ได้สรวียทางจรไม่หย่อนเกิน

ช่างท่งกรบต่งไทรบไส

ถึงสระขรรชังเสวยเพล

๑ พี่แจะเข้าเขาคกคชยน้ำเสด็จ

เอาเทียนจุตบุษกาแก้เทวัญ

เห็นเขาคกเขาแตกมาตกลึก

พิศกยากจากนางมากกลางไพร

ว่าจวนจิตคิดไปน้ำใจหาย

จึงเลยลาฮารักษวิมค

๑ ถึงสระขยพอได้เวลาเสด็จ

กำดัดแดดแผดเที่ยงท่นกร

ในบริเวณอีกกระทึกด้วยพฤษภา

จะไปมาใครไม่อาจประมาณ

เขม้นหมายมุ่งลำเนาภูเขาเงิน

เขารืบเดินการต่วนจะจวนเพล

จนเหงื่อไหลหน้าแดงคังแสงเสน

จนกองเกณท์เดินทางมาตามทัน

ดูเทเวศร์ฮารักษันวังสรวค

ให้ม้องกันฮันทรายในราวไพร

อนาถนิกแล้วน่าน้ำตาไหล

จิตกใจตกลมาถึงค

ไม่เจ็นวายความทเวชสวาคค

จึงสู่เกิดนะราชชลาจร

ก็ตามเสด็จแควดล้อมพร้อมสลอน

รีบกุญชรช่างท่งชนคตาม

(๑) ลำดับทางจากทำเรือมาพระพุทธรูปบาทตามเส้นทางเสด็จประพาสแต่ก่อน จะผ่านระยะดังนี้ ๑. บ่อโศก ๒. ศาลาเจ้าสามเณร ๓. หนองคันที ๔. ศาลเจ้าพ่อเขาคก ๕. พระคำหมักและสระขย

นักในกลอนนิราศนี้ ท่านสุนทรภู่พรรณนาถึง ๑. บ่อโศก ๒. หนองคันที ๓. ศาลาเจ้าสามเณร ๔. เขาคก และ ๕. สระขย

บ่ายประมาณ โมงหนึ่งพอถึงวัด

ลงหยุดปลงไฮวรามิฮาราม

ชนกภูผากระดานดำราญวัน

ทั้งไพร่นายวายเรียงกันรีบไป

๑ ประจวบจนสุริยขึ้นเป็นพยับ

ปีระนาช้องกลองประโคมคัง

มโหรีปี่ฉวนจับใจแจ้ว

ทุกที่ทัตตปบุษย์ก็พุดพึม

เสนาะเสียงเทคนาปจุฉาดาม

เป็นวันบวรณรสี(*) ว้าว

ไฟตะเกียงเรียงรอบพระมณฑป

ดอกไม้นุ่มจุตงามอร่ามตา

พระจันทร์ส่องต้องยอดมณฑปสุก

นกบินกรวดพรวดพราดประกายพราย พลุกกระจ่ายช่อช่วงคังดวงเดือน

ดอกไม้น้องบ้องบับสนับ

แต่คนเดินพลัดวันออกพันเพือน

ออกแอ็ดผู้คนอยู่ล้นหลาม

สมภารตามเชิญเสด็จให้คลาไคล

ก็ครกครนครอบคว่ำเข้าอาศัย

ตัดใบไม้มุงเหมือนหลังคาบัง

ไม่ได้ศัพท์เชิงแซ่ด้วยแด่ตั้งข

ระซังท่งท่งท่งว่างลงควางครึม

วิเวกแฉ่วกลองโยนตะโพนกระหิม

รูกษาศรมครอบแดงพระจันทร์

ในสนามเสียงสนั่นเนินดังร

พระจันทร์ทรงกลดรจนา

กระจ่างจับจันทร์แจ่มแฉ่มผา

จับศิลาแลงเลื่อมเป็นลายลาย

ในหน้ามูรเงางามอร่ามฉาย

ในแหล่งหล้าใครไม่มีเสมอเหมือน

จนจันทร์เคลื่อนนวลคล้อยลับเมฆา

(*) วันเพ็ญกลางเดือน ๓

ดังคเณียงคนดังระดังเงียบ เข่นยะเขียบขามนอนวิมเนินฉา
 เมื่อขามแกนแสนทุเรศเวทนา ต้องไธยาอยู่กลางน้ำค้างพราว
 หงตองนาอำมฤกเมือตักเงียบ แสนยะเขียบเนือเข่นเป็นเหน็บหนาว
 หงหนาวลมหนาวพรมน้ำค้างพราว ไทหนาวทรวากผาคีลาเข่น
 ไธหนาวอื่นพอธรรณธรรณไธ แต่หนาวไชยากคั่นแสนเรญ
 หงหนาวนอนไกลนุชสุดจะเข่น ไครปะเป็นเหมือนหนึ่งข้าจะว่าจริง
 ถึงผ้านอนช้อนหม่มเป็นไหนไหน ไม่อุ้นใจเหมือนกอดแม่ขอดหญิง
 แต่ตรอมใจไธยาสน์หวาดประวิง จนไถชิงกันร้นกระชั้นขาม
 ไธเพดินอุ้นอุ้นเคลิ้มสติหลับ ก็ผ่นยับไปด้วยรักไม่พักตาม
 ในนิมิตว่าได้รักพะงางาม เหมือนเมือขามยังสำราญอยู่บ้านน้อง
 สบายนิคหนึ่งผ่นกัพลันรุ่ง คั่นตะคั่งเขาประดังระดังก้อง
 พอลืมตาก็ผวาคว่าประคอง ไม่พบน้องสุดคั่นแสนว่าคาญ

๑ จนแจ่มแจ้งแสงสายไม่วายโคก บวิโคกโภชนากระยาหาร
 แล้วเลือกอุปเทธินจัดไปนมัสการ เข้าในลานแลเลื่อมละของทราย
 มีร่มโพธิ์รุกขังเป็นรังวัน พิกุลขึ้นช่อบังพระสุริยฉาย
 แสนวโหโหวารนำสบาย ทั้งหญิงชายกลาดกลุ้มประชุมกัน

ทวารวาทตรงหน้าบันไดนาค มีรูปปรากฏสองอสุรขันธ์^(๑)
 แสยะแยกโศษรู้ธำธองตามัน ยืนยังพันแยกเขี้ยวอยู่อย่างเป็น
 บันไดนาคนาคในบันไดนั้น^(๒) ตูมถันเพียงจะเลื้อยออกไล่ต้อน
 ขยาเขี้ยวขบปากเหมือนนาคเป็น ตาเข้มนมอมมุ้งสะตุงกาย
 มีต้นกำพฤษัทานในลานวัด ลูกหมากยัดเงินทั้งอุทิศถวาย
 คนประชุมกลมึงซึ่งทั้งหญิงชาย บ้างกอบปรายเบี้ยไปรยอยู่ไกรยกราว
 ๑ ทิศประจิมวิมฐานมณฑปนั้น มีตาบสรุปันยังพันชาว^(๓)
 นุ่งหนังพยัคฆาชาฎายาว ครีงเคราคราวหนดแถมสองแถมคาง
 ฐนบันไดจะขึ้นไปมณฑปนั้น ถึงโตตันสองตัวกระหนาบข้าง^(๔)
 ตูมถันเหมือนจะเดินไปตามทาง พืชมพลางขึ้นบนบันไดพลัน
 ทั้งสาวหนุ่มเข้าประชุมกันแออัด ประนมพิศพิศทักขินเกษมสันต์
 แต่เวียนเดินเพลินชมมาตามกัน ตามช่องชนกำแพงแก้วอันแพรวพราว

(๑) รูปยักษ์บันได ๒ คน ยืนถือกระบอง ๒ ข้างประคองกำแพงด้านเหนือเข้าด้าน
 พระพุทธบาท เคียงกันข้างอยู่ แต่เป็นของซ่อมขึ้นใหม่

(๒) นาครวบันได ทางบันไดด้านเหนือตรงประตูชัยนี้ เบนนาค ๑ เคี้ยวหล่อ
 โลหะ เป็นของมีมาแต่เดิม เข้าใจว่าหล่อขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ครีง
 กรุงศรีอยุธยา ส่วนทางบันไดด้านตะวันตก มี ๓ ช่องทางบันได เป็นนาค ๕ เคี้ยว
 หล่อโลหะ หล่อขึ้นในรัชกาลที่ ๑ และในรัชกาลที่ ๔

(๓) รูปพระสถูปันธดาบส อยู่ในช่องกุฎีด้านเหนือ เคียงบันไดทั้งสองข้าง พ้น
 ก็เป็นทองไม่ขาว

(๔) ถึงโตตัน ๒ ตัวเคี้ยวกันข้างอยู่

ทั้งซุ้มเสมาณฑปประกายแจ่ม
มีดอกจันทน์ก้านแย่งสลัปลาย

กระจางแรมปลายเสาเป็นบัวหงาย
กลางกระชายคอกกอกประจำท่า

๑ พันฉนังหลังบัวฐานบัว (*)
หยิกขยุ้มกุ่มวาสุกรีกำ
ใบระกาหน้าบันบนชั้นมุข
ดูยอดเขย้มเทียมยอดชุกุนธร
นาคสะดุ้งรุงรังกระดิ่งห้อย
เสียงประธานกัณฑ์ศาลกระดิ่งดัง

เป็นครุฑชดชืนเหยียบภูกงค์ชยา
กินนรว่าวรายเทพประนมกร
สุวรรณสุทธานกแก้วประภัสสร
กระจางซ้อนแรมใบระกาบัง
ใบโพธิ์ชยระเริงอยู่แห่งหนึ่ง
วิเวกวังเวงในหัวใจครัน

๑ บานทวารลานแลลวันลายมุก (๒)
เป็นนาคครุฑชดชืนในเครือวัลย์
สิงโตชกกัดก้านกระหนกเกี่ยว
ชมภูพานกอดก้านกระหนกรม
รูปนารายณ์ทรงชक्रุฑาเหว
รูปอมรกรกำพระธำมรงค์

นำสนุกในกระหนกชดช้น
รูปยักษ์ยืนยืนกอดกระบองกุ่ม
เทพเหนียวเครือกระหวัดหัตถ์ชยุ
สุครีพกุ่มขรรค์เงอในเครือวง
พรหมเจวิญเฑียรยังบัลลังก์หงส์
เศียรทรวงคชสารในบานบัง

(๑) ฐานบัวที่มีพระมณฑป ปัจจุบันเป็นของสร้างขึ้นใหม่ ไม่มีครุฑเจ้านาค

(๒) พระมณฑปถึงลายมุกที่บานประตูพระมณฑป ไปวัดเทียบกับบุตโฆวาท
คำฉันท์

ณ่งในกุฎทั้งสด้าน

จำเพาะมีสด้านทวารบัง

มณฑปน้อยสวมรอยพระบาทน

เพดานลาดลาดล้วนกระจากงาม พระเพลิงพลามพรางพรางสว่างพราย

ตาข่ายแก้วบังกรรงเป็นกรวยห้อย

หอมควนรูปเทียนตลบอยู่อบอวล

๑ พะเข้เคียงเบ้องขวาผ้าพระบาท

กรวมกรวมแล้วก็ตรึกว่าลึกปอง

มาคำรพพบพุทธบาทแล้ว

ฉนั้นเกิดมาราตินกัมมกรรม

ได้เคืองแค้นแสนยากลำบากบอบ

แม่นักลับชาติเกิดใหม่เป็นกายคน

สตรีทั้ง (๒) หนึ่งแพศยาหญิง

สัญชาติชายทรชนทศคนใด

โอฬารีพารทองทาผาณ่ง

ที่พนนงาดาดด้วยแผ่นเงินงาม (๑)

ล้วนสุวรรณแจ่มแจ้งแสงอร่าม

พระเพลิงพลามพรางพรางสว่างพราย

ระย้าอ้อยแวວความอร่ามฉาย

พุ่มกระจายวันวันทองทอง

อภิวาทหัตถ์ประนังขึ้นทั้งสอง

เดชะกองกุศลที่ตนทำ

ขอคุณแก้วสามประการช่วยอุปถัมภ์

แสนระย้ายุบยับด้วยอัปสน

ไม่สมประกอบทวิพิสัยสิ้นก็ขัดสน

ชื่อว่าจนแล้วจงจากกำจัดไกล

ทั้งสองสิ่งอย่าได้วิตพิสมัย

ให้หลักไกลร้อยโยชน์อย่าร่วมทา

(๑) แผ่นเงินที่ปูอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นของทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ มีจารึกบอกไว้
ดังนี้ว่า “เห็นเสื่อเงินทำเสร็จวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๕๔ ค่าใช้จ่าย ๑๑๑,๑๑๕.๑๑
บาท น้ำหนัก ๔๒๐.๖๕๒ ก.ก.”

(๒) คำอธิบายข้อนี้ บางทีจะเนื่องมาจากนางจันทร์ ภรรยาของท่านเป็นคน
ซึ่งชนเผ่ากระโถนเคืองกันก่อนเดินทางตามเสด็จมาพระพุทธรบาทควรวน เช่น
กล่าวมาข้างต้นในนิราศนี้

ถ้ารักใคร่ขอให้ได้คนนั้นด้วย
อย่ารู้มีโรคาในสารพางค์
หนึ่งบิรมมาราคาณาญาติ
ความระยำคำใดอย่าได้ยิน
ทั้งหวายตรวนลั่นเครือดังที่ตำปาก
ใครบ่งร้ายขอให้กายมันเป็นเอง

๑ อธิษฐานแลวกล่าม้าพระบาท
ชนเขาโพธิ์ลังกาศิลาชน
ศาลาริมทางระฆังห้อย
ดงสนทนมร่มบศรีเวียง
มีชะวากคูหาศิลาทาบ
แต่คนนมัสการนานอนันต์

๑) เจ้าแฉกน้อยเสด็จมาดำนาวัก(*)
พลเหตุยวพบพลบตกลงเขยนตาย
เป็นบุญจริงจับกังตะแกได้
กำลังตายก็วิ่งตายพยายาม

บุญจงช่วยปฏิบัติข้าราชคฺวาง
ทรงรูปร่างชอให้ราวกับองค์อินทรี
ให้ผุดผาดผาสุกเป็นนิจสิน
ให้สุดสิ้นสูญหายละลายเอง
ให้ปราศจากทั้งคนเราข่มเหง
ให้ครั้นแควงเกียรตียศปรากฏวัน
เที่ยวประพาสในพนมพนาสัณต์
มีลาคัญรุกขโพธิ์ลังกาเวียง
เราตบมือไปยังคำไม้ชาตเสียง
มกุฎเคียงอยู่บนเราเป็นทนต์กัน
ในถ้ำมพุทธรูปนรังสรรค์
บนเชนันแฉ่งจวังทงหญิงชาย
พระกลศหักทองขวางกางฉวาย
กระต่ายกลังกอนคิลาตาม
ในจิตใจอกเจ็บดังเห็นมหานม
ลงเลียบตมต้นเขาจำเเนาไฟ

(๓) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามมกุฎราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ไปทรงเปิดงานนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๕ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๒ ณ อาคารอเนกประสงค์ ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ กรุงเทพมหานคร

พบพวงนางเข้าที่หว่างชะวากผา
พวงแสงเคยเคยแลดูขึ้นไป

เขาแก่งว่าเขายะเขย็ญเฉลยไข
ให้จับใจจำนงคำนินมา

๑ ถึงเขาขาดฟ้าตามถึงนามเขา
ว่าเค็มรทกถกฐเจ้าลงกา
หนีพระรามกลัวจะตามมารุกรบ
ศิลาแตกแหลกลองด้วยกรรณ

ผู้ใหญ่เล่ามาให้ฟังที่กังขา
ลักสืบาโถมฉวยมาทำยรณ
กองกระทบเขากระจายทลายหมด
จึงปรากฏต่งนามมาตามกัน

๑ พุดพุดเขาขาดแล้วหวาดจิต
นึกเฉลยวเสียวทรวงถึงดวงจันทร์
แล้วย่องเหยียบเสียบเนินลงเดินล่าง
เห็นพุ่มพวงบุปผาซึ่งอาลัย
ไม้แก้วกางกิ่งพืงกับกิ่งเกด
นำตาลล่อท้ออกเห็นนกเวียง
ระกำป่ากาหลงกะลิงจับ
เห็นไม้จันทร์พืงพันธรรมาณเพื่อน
โสนามไม้หวิธมาตองกับน้องพี่
เจ้าอยู่เวือนชื้อเรือนมาอยู่ไพร

พืงชาวมิตรมาไกลถึงไพรสณฑ์
จะชากันเสียวเหมือนเขาพืงไคร้ใจ
ตามแนวทางหิมวาพฤกษาไสว
สดใจรุกคืบถึงคู่เคียง
ฝูงโนนเรขันชานประดานเสียด
เหมือนเรียมเคียงร่วมคู่เมื่ออยู่เวือน
ระกำกับเวาะระกำจำเหมือน
เหมือนจันทร์เด่นใจตัวให้ตรอมใจ
ขณนั้นนกกาน้ำตาไหล
เหมือนเด่นใจให้พืงทุกข์ทุกอย่างเดิน

๑ มาถึงเชิงครุฑมณี

ไม่รบกวนบรอนเขาลำเนาเนิน
 อันช่อถาแต่บุราณเรียก
 ลำคัญปากคูหาศาลามิ
 เทยวรมหึงปลั่งทิมเป็นผู้ห้อย
 พอเทียนดับลับแลไม่เห็นคน
 เสียงร้องกรวดหัดก้องในหึงถา
 ไครกอดแม่แปรงอกแตกตาย ไครปาดป้ายด้วยคันทม้อเหมือนแมวคราว
 คุนออกจากคูหาเห็นหน้าเพื่อน
 บ้างถูกเล็บเขี้ยวเขนเป็นรอยยาว

๑ ถึงถาหนงช่อถากันนรนน

ดูคุหาที่เห็นน้ำก้นนรนน
 พาดพะองจึงจะลงไปเล่นได้
 เสียงโก้งก้างก้องกึ่งไม่ถึงดิน
 พักล้วยตายรายชวนไปรมอื่น
 ถึงบ่อหนงมีน้ำคำบุราณ
 พิศเวระหน้าสมคำบุราณกล่าว
 ถนอมหอมกลิ่นนุชเป็นสุคติ

ศิลปะงามหอมแห่งเป็นแผ่นผืน

พิศเพลินพดุษบาบรรดามี

ช่อถาเหนยถาประทุนครุฑ

ชวนสตรีเข้าถาทงกคน

มีนายชยหยาดหยดอย่างเม็ดฝน

ผู้หญิงปนเดินปะประทะชาย

ชายชยหยาดหยดผู้หญิงทวย

มันมอมแป้นแปลกหน้าก็ชาขาว

ก็ให้กราวกรูกรียวไปเทยวง

สพวงพรหมพดุษบาบ่าระหง

เป็นเวงวงลึกแลตลอดคิน

เป็นเทวใหญ่ลงโยนด้วยก้นหิน

กว่าจะดินเสียงผาเป็นชานาน

วันระวันรุกราชชานาน

ว่าบ่อพรานล่างเนื้อหินในโพ

ยังมีคาวเหม็นหินจนกลิ่นได้

ไต่เป็นไรจึงไม่คิดชวามา

นิราศพระบาท

๑๔๗

นำดวงนจนาใจสงสัยจัน
แต่กล่าวไว้ว่าพรานไล่มฤคา

ด้วยรอยพรานจารึกอยู่กับผา
รอยศันหมากยังมีสำคัญครัน

๑ บณยชิตเขามีสองสุนัขวรา
๕ ทงคอคางทางหูชั้นหูชั้น
๕ เช่นนเจ้าเสาวภาคย์มาตามพิ
๕ พังจะทำเคยเมินเข้าเดินเวียง
๕ นินกนกแล้วก็นำนาตาตก
๕ รินสนุกไปทั้งทุกระทมตรม

สังเกตตาก็พิกลเหมือนคนชั้น
๕ สี่เท้ายันเหยียบบยอศครเวียง
๕ จะถามจะไปทุกสิ่งไม่ขาดเสียง
๕ ประคองเคียงให้เจ้าคชนระชัชนม
๕ เพราะแนบอกมิได้มาเป็นสองสม
๕ ชังตายชมไปทั้งชั่วระกำทรวง

๑ ถึงคูหาธรรมาวันถ้ำ
๕ คีลาแลแหววาวดังดาวดวง
๕ สมมติแสงเงาหินระง่อนหุบ
๕ กระต่ายเหมือนกระต่ายป่าสองตาแดง
๕ ที่กลางแห่งแก่งพิศประคิณรัฐคธ
๕ ที่แผ่นเนินเนินผานนั้นน้ำกลว
๕ เทียนสว่างกลางห้องคูหาแจ่ม
๕ พืชมแล้วให้ตรมระบมกาย

วิไลล้ำไปทุกเหลี่ยมภูเขาลดง
๕ เป็นเมฆม้วนมรกตทับทิมแดง
๕ เป็นที่รูปปลิงที่สัตว์เข้าเพี้ยมแผง
๕ ที่กลางแห่งพิศแลเห็นแต่ตัว
๕ เห็นแต่คอบ้างก็เห็นแต่เพียงหัว
๕ ตูเืองมตัวเหมือนจะพังลงทับตาย
๕ คีลาแหวมวาววามธรรมาฉาย
๕ ด้วยเจ้าสายสุกใจมิได้มา

แล้วรักเรือนชวนเพื่อนให้กลับหลัง
จะแต่งเล่นกตเห็นกับนัยนา

ที่นั่นยังมีอยู่หลายคูหา
ด้วยเวลาสุริยนั้นก็พ้นเขน

๑ จะกลับหลังยังพระพุทธรูป
ครนคานอนตะตะตายทั้งกายเขน
เขมนั่นเขนว่าจะเดินไปหินคาช
เห็นชนเม่นพียงหมายเสียตายนาง
สวาทันกันภัยลูกนาคพร
ลักจันวลัยเปรี๊ยะแก่นปูลาย
หัวล้านลูกละเบียดดูเสียหน้า
ใครล้านจันควรวะยมเดงยมตัว

๑ พี่แกลงเม่นเดินมาข้างบ่อโพ
พิศพนมชมเพลินแล้วเดินพลาง
กระแสดิ้นดูหินคาชสะอาดเขี่ยม
เห็นหญิงชายว้ายคล้าในลำธาร
เห็นรัตนปนปะตักสีกากลุ่ม
พี่ลิกเลียบไปให้พ้นที่คนชัง

เห็นยอชนาถอกใจมิไรเล่น
ครนเข้าเป็นก่เที่ยวไปตามทาง
ลัดตลาดแลตลอดคนส้าง
เจ้าเคยสาธสอยเส้นกระเด็นราย
เครื่องโสดท้าวบ้าเขามาขาย
เป็นยาหายโรกภัยที่ในตัว
ลูกช้ำชะไวล้านประจานหัว
มันสิบหัวสิบเบียดออกเวียทาง

เห็นท่าเจียนเตียนโล่งเป็นทางถาง
ถึงระหว่างแนวน้ำลำธาร
วารีเปี่ยมปริ่มไหลในตระหน
เสียงประสานสรวลสันต์สนั่นอิง
โถมกระทุ่มฟองฟุ้งอยู่ผุดผิง
กระทั่งถึงธารเกษมค้อยต่างใจ

๑ ต้นโคกทอดยอชขวางออกกลางห้วย	พี่ช่วยผูกขี้ผึ้งให้อาลัย
พวกผู้หญิงชิงขึ้นให้ข้าไกว	สนุกใจร้องเตือนให้เพื่อนโยน
คู่ท่านองนางในไกวขี้ผึ้ง	ตั้งสีกาผูกคอตีโรงโชน
เถาวัลย์เปราะเคราะห์ร้ายพอสายโยน	ก็ขาดโตนลงในน้ำเสียงต่ำโครม
ผ้าห่มเปลืองเครื่องเล่นอล่างฉ่าง	ทั้งสองข้างผู้คนเขาฮาโหม
พี่แลลานธารหลวงเพียงทรวงโถม	ให้แสนโถมมันสัทศนา

๑ คำรณานธารเกษมก็สมชื่อ	สนุกคือเรื่องอิเหนาเสนหา
เมื่อไบบ่นเล่นขลธาวา	อันเรื่องว่ากับเราเห็นก็เช่กัน
ประดับด้วยก้อนแก้วกับถมราช (*)	สดสะอาดหาเชียวก็เชียวขึ้น
มีจ้าวว่ายรายเรียงมาเคียงกัน	แล้วมีพรวนบุปผาก่น่าชม
หล่นลงกลาดตาเกลื่อนที่กลางน้ำ	ถึงใจรักก็คอยชนอารมณ์สม
ทั้งหญิงชายชิงชวนกันเก็บชม	แสนภิรมย์เบิกบานสำราญเรียง
แต่หนุ่มสาวควาวเรานับบวช	ลงเล่นลอยกลางธารประสานเสียง
ล้วนจับคู่ชายระม้ายเมียง	ที่คู่ใครใครเคียงประคองกัน
แสนสนุกจะมาทุกข้อยู่เพียงพี่	ยังทิวความวิโยคให้โคกคัลย์
เห็นคู่รักเขาสมัครสมานกัน	คิดถึงวันเมื่อมาดสวาทนาง

(*) บางฉบับว่า “ประดับด้วยกรวดแก้วกับถมราช” สดสะอาดก็เชียวก็

แต่ວอนเวียนเขียนว้ายชีวิตพี่
 เจ้าเคืองขัดตักสวาทขาดระวาง
 ครึงอเนนาสวียวงศ์อันทรงกริช
 พระสุนทรร้างท่างมโนहर
 องค์พระเพชรปาดท้าวศรีเนตร
 สัจจิตราลาตายไม่วายตรอม
 แสนสุกรมุ่มร้อนด้วยร้างรัก
 ไม่ถึงเดือนเพื่อนรักเขาหักทรวง
 พี่เกล้งเฉยเลยชมรลาลินธุ์
 แต่เพลินชมอยู่นั้นตะวันฉาย

จึงได้ศรีเสาวภาคย์มาแนบข้าง
 จนมรณร้างออกมาราวธัญญา
 พระทรงฤทธิ์แรมร้างจินตะหรา
 พระรามร้างแรมสีกาพระทัยตรอม
 เสียพระเวทผูกทวารกรุงพาลถนอม
 ล้วนเจิมจอมธรรมาทั้งสองค
 ยังไม่หนักเหมือนพี่โคกสุค ประสงค์
 ว่ารูปลงกว่าก่อนเป็นค่อนกาย
 ในที่ถนอมารเกษมกระแสนาย
 ก็กลับหมายมุ่งมายังธาราม

๑ ถึงพบเพื่อนที่รู้จักเคยรักใคร่
 แต่คอยฟังเทวราชประกาศความ
 พี่จะได้หลุดลาไปหาเจ้า
 พอแรมค่ำหนึ่งวันนั้นท่านพระคลัง (*)
 มีละคอนผู้คนอลหม่าน

ก็เคยไปเสียมมิได้จะหักถาม
 เมื่อไรจะคืนธารามวัดระฆัง
 เป็นทุกข์เท่านั้นแล่นยังไม่วายหลัง
 (*) หามบุญยังไปฉลองศาลาลับ
 กรับประสานสวดสวดส่งเสียงใส

(๑) พระยาพระคลัง (ทุน) ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นเจ้าพระยา
 รัตนเศรษฐี ที่สมุหนายก ท่านหาละคอนของครูบุญยัง นายโรงละคอนนอกมีชื่อเสียง
 ไปเล่นละคอนฉลองศาลาที่ท่านสร้างไว้ในสวนพระพุทธรบาท เรื่องละคอนที่กล่าวถึงเล่น
 และท่านสุนทรภู่อำวถึงนี้ เป็นละคอนนอก เรื่องสุวรรณพาส์

สุพรรณหงส์ทรงว่าวแต่เช้าไป
 ตะวันบ่ายเช้าหึ่งก็ค้องหอก
 บ้างฮาครืนย็นยัดอยู่ขัดแธ

พี่เลี้ยงไล่หอกยนต์ไฉนแกล
 ชาวบ้านนอกตกใจยังให้แธ
 บ้างจ่อแจสรุเสียงที่เกยกัน

๑ ละคอนหยุดตุตตุตด้วยมวยปล้ำ
 มงคลไล่สวมหัวไม่กลัวกัน
 ตีเข้ามับรับโปกสองมือปัก
 กระหวัดหวัดหวัดผวาเสียงฮาฮือ
 ใครมีชัยได้เงินบำเหน็จมาก
 แสนสนุกสุดตาตามตึงษ์
 แต่รอยบาทอนุญาตไฉยอคเขา
 บังคมคลัดวันละสองเวลาเวียน

ยื่นประจำหมายสู่เป็นคู่รัน
 ตึงประจันจคจับกระหับมือ
 ประจบติดเตะผางหมัดขว้างหวือ
 คนคู่ฮือเฮเฮฮาสนั่นฮือ
 จมูกปากบอบบวมอสิ่งฉง
 พระผู้ถึงนฤพานด้วยการเพียร
 บุญของเราได้มาเห็นก็เย็นเคียว
 แต่จำเนียรนับไฉยได้ส่ววัน

๑ จอมนรินทร์ทอวราชประภาสตั้ง
 วันรุ่งแรมสามค่ำเป็นลำดับ^(๑)
 ถึงท่าเรือลงเรือไม่แรมหยุด
 แต่ตัวพี่ยังมาในสาคร

จะกลับยังอาวาสเกษมสันต์
 ฮกวันทีลาบาทพระชินวร
 ก็เร็วรุกตั้งหน้ามาหาสมร
 น้ำใจรวมมาถึงเสียก่อนกาย

(๑) แรม ๓ ค่ำ เดือน ๓ ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๐

ได้วันครึ่งถึงเวียงประทับวัด
 นิราศนี้^๕มีเกาะ(*) เป็นเกาะที่ร้าย
 ที่เปล่าเปล่ามิได้โฮมาเสกใส่
 หังคนทั้งคนอ่านสารแสดง

โหม่นตาคูรค์ชยสูญหาย
 เราศหมายตามมีมาแข็งแรง
 ใครไม่ไปก็จงจำคำแถลง
 ฉนั้นขอแบ่งส่วนกุศลทุกคนเฮย ฯ

(๕) มีเกาะนพทศ พ.ศ. ๒๓๕๐

นราศภูเขาทอง

นิราศภูเขาทอง

๑ เคียนเล็บเข็ดเสวีจระพระวษา

รับกฐินภิกขุโฏโมทนา	ขลุ่ยลาลงเรือเหลื่อฮาลัย
ออกจากวัดคั่นาคูชาวาส	เมื่อตรุษสารทพระวษาได้ฮาคัย
ตามฤกษ์อยู่ดีไม่มีภัย	มาจำใกล้ฮารามเมื่อยามเย็น
โอ้อาวาสราชบูรณะพระวิหาร	แต่นานนับทิวาจะมาเห็น
เหลื่อว่าลิกนิกน่านาตากระเด็น	เพราะชุกเข็ญคนพาลมารานทาง
จะยกหยิบฮิบตเป็นทตง	ก็ใช้ถึงแทนสัดเห็นชัดขวาง
จึงจำลาอาวาสนิราศร้าง	มาอ้างว่างวิญญานในสาคร

๑ ถึงหน้าวังคังหนึ่งใจจะขาด คิดถึงบาทบพิตรอดิศร

ไธ่ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร แต่ปางก่อนเคยเผ้าทุกเช้าเย็น

พระนิพพานปานประหนึ่งศัระชาติ ด้วยไธ่ญาตียากแค้นถึงแสนเข็ญ

ทั้งโรคช้ำกรรมชัดวิบัติเป็น ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึ่งพา

จะสร้างพรตอดล่ำที่ส่งส่วนบุญถวาย ประพุดฝ้ายสมณะทั้งวษา

เป็นสังฆของคณของคณมุลิกา ขอเป็นข้าเคียงพระบาททุกชาติไป

๑ ถึงหน้าแพแดงเห็นเรือที่นั่ง
 เคยหมอบรับกับพระจมีนไวย
 เคยทรงแต่งแปลงบทพจนารถ
 จกฐินันต์นมน้ำแลลาคลาง
 เคยหมอบใกล้ไถ่กลืนสุคนธ์ดล
 ต้นแผ่นดินสิ้นรสสุนทรา

๒ คูในวังยังเห็นทอพระอิฐ
 ห่งเป็นเกล้าเจ้าพิภพขบสกล

๓ ถึงอารามนามวัดประโคนปัก
 เป็นสำคัญบันแดนในแผ่นดิน
 รขอพระพุทธรูปช่วย
 อายุยืนหมื่นเท่าเสาศิลา
 ไปพันวัดทศนาริมท่าน้ำ
 มีแพรผ้าสารพัดสีม่วงดอง

๔ ถึงโรงเหล้าเตาถนอมวันโหมง
 ไชยาปรกรรมน้ำนรกเจียวอกเรา
 ทำบุญบวกรวดน้ำขอสำเร็จ

คิดถึงครั้งก่อนมานาตาไหล
 แล่วลงในเรือที่นั่งบัลลังก์ทอง
 เคยรับราชโองการอ่านตลอด
 มิได้ร้องเคืองระหัดทยา
 ละของอบรสวันขึ้นนาสา
 วาสนาเราเกินเหมือนกลืนสุคนธ์

ตั้งสติเต็มถวายผ่ายกุศล
 ให้มิ่งพินัยสำราญผ่านบุรินทร์

ไม่เห็นหลักสี่เล่าว่าเสาทิน
 มีรูต้นสุดธอหัตถา
 แม้นมอดม้วยกลับชาติวาสนา
 อยู่คู่ฟ้าดินได้คงใจปอง
 แพร่ประจำจอดรายเราขายของ
 ห่งดังของชาวเหลืองเครื่องสำเภา

มีคันโพงผูกสายไว้ปลายเสา
 ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน้ำอวย
 สรรพบุญโพธิญาณประมาณหมาย

ถึงสุราพารอดไม่วอดวาย	ไม่ไกลกรายแกล้งเม็นก็เกินไป
ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก	สุดจะหักห้ามจิตคิดไหน
ถึงเมาเหล้าเข้าสายหายก็ไป	แต่เมาใจนี้ประจำทุกคำคืน

๑ ถึงบางจากจากวัดพลัดฝั่ง	มามัวหมองมัวหน้าไม่ผำสิ้น
เพราะรักใคร่ใจจิตไม่ยั้งยั้ง	จึงต้องขึ้นใจพรากรมาจากเมือง
ถึงบางพลัดถึงคูเมื่อยอยู่ครอง	เคยใส่ของส่งให้ล้นใบเหลียง
ถึงบางพลัดเหมือนพี่พลัดมาขิดเคือง	ทั้งพลัดเมืองพลัดสมรवारันรน
ถึงบางโพธิ์โอ้พระศรีมหาโพธิ์	ร่วมนิโรธรุกขมูลให้พุ่มผล
ขอพระธรรมาภาพพระทศพล	ให้ผ่องพันภัยพาลตำราญกาย

๑ ถึงบ้านญวนล้วนแต่โรงแลสะพรั่ง มีช่องชั่งกึ่งปลาไว้ค้าขาย
ตรงหน้าโรงโพงพางเรอวางราย พวกหญิงชายพร้อมเพรียงมาเมี่ยงมอง
จะเหลียวกลับลับเขตประเทศสถาน ทรมานหมั่นใหม่อุทัยหมอง
ถึงเขมาธารามอร่ามทอง ฟังชลของเลื่องงานเมื่อวานขึ้น

๑ โอ้ปางหลังครั้งสมเด็จพระบรมโกศ	มาผูกโบสถ์ได้มาบูชาขึ้น
ชมพระพิมพ์วิมณังยังยั้งยั้ง	ทั้งแปดหมื่นสี่พันได้วันทา
โอ้ครั้งนั้นมิได้เห็นเล่นฉลอง	เพราะตัวต้องตกประดาขวาศนา
เป็นบุญน้อยพลอยนึกโมทนา	พอนาวาคิดชลเข้าวนเวียน

คูนาวงกลึงเชียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน
 บ้างพลุ่งพลุ่งฉว้างเหมือนกงเกวียน คุปเปลี่ยนเปลี่ยนคว้างคว้างเป็น
 ทว่างวน

หงหว้ายกรายแจวกระชากจ้วง ครวโลดฉว้างเลยทางมากกลางหน
 ไธเรือพนวนมาในสารล ใจยังวนหวังสวาทไม่คลายคลา

๑ ตลาคแก้วแล้วไม่เห็นตลาคตง สองปากฝั่งก็แต่ล้วนสวนพฤษภา
 ไธรินรินกลืนชอกไม้ไถลึงคา เหมือนกลืนผ้าแพรดำร่ามะเกล็ด
 เห็น โศกใหญ่ ไถลึงนาระกำแฝง หงรักแรงแรมสวาทประหลาดเหลือ
 เหมือน โศกพื้ระกำกำชาเจือ เพราะรักเรือแรมสวาทมากลาคคลาย
 ถึงแขวงนนท์ชลมารคตลาคขวัญ มีพ้องแพแพรพรรณเขาค้ำชาย
 หงของสวนล้วนแต่เรือเรียงราย พวกหญิงชายชุมกันทุกวันคืน

๑ มาถึงบางอวณทิวโคก ยามวิโยคยากใจให้สะท้อน
 ไธสุทธาหนาแน่นเป็นแผ่นพ่น ถึงสทมนสองแสนท่งแดนไตร
 เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านั้น ไม่มีพิพิสุทธาจะอาศัย
 ล้วนหนามหนึบเจ็บเส็บคับแคบใจ เหมือนนกไ้วังเว้อยู่เเคา

๑ ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
 เคียวมีมอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา หงผัดหน้าจับเรม่าเหมือนชาวไทย

ไธ้ตามัญฉันแปรไม่แท้เที่ยง
นี้หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ

เหมือนอย่างเยี่ยงรายหญิงทงวิสัย
ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด

๑ ถึงบางพุดพุดตีเป็นศรีศักดิ์
แม่นพุดรวัวตัวตายทำลายมิตร

มีคนรักกรตถ์อวยอวยจิต
จะขอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา

๑ ถึงบ้านใหม่ใจจิตก็คิดอ่าน
ขอให้สมคะเนเกิดเทวา

จะหาบ้านใหม่มาดเหมือนปวารณา
จะได้มาสู่กษัตริย์กษัตริย์

ถึงบางเคื้อไธ้มะเคื้อเหลื่อประหลาด
เหมือนคนพาลหวานนอกย่อมรมใน

บังเกิดชาติแมลงหุ้มมีในไธ้
อุปมัยเหมือนมะเคื้อเหลื่อระอา

ถึงบางหลวงเชิงรากเหมือนจากรัก
เป็นล่องพันร่นรวาคา

สู่เสียดักสังวาสพระศาสนา
ถึงนางฟ้าจะมาให้ไม่โยคี

๑ ถึงสามโคกโคกถวิลถึงปิ่นเกล้า
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี

พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว

ไธ้พระคุณบุญลับไม่กลับหลัง

แต่ชื่อตั้งก็ยังอยู่เขารูทิว

ไธ้เรือนที่สุนทรประทานตัว

ไม่วอดชั่วเช่นสามโคกยิ่งโคกใจ

สนแผ่นดินสนนามตามเสด็จ

ต้องเที่ยวเตร่หาที่อาศัย

แม่นกำเนิดเกิดชาติโคโค

ขอให้ได้เป็นข้าฝ่าธุลี

หันแผ่นคันทอให้หันหัวตบ้าง

เหลืออาลัยใจตรมระทมทั่ว

๑ ถึงบ้านจ้วเห็นแดงวละลือสูง

ด้วยหนามคกรกคางระตะตา

จวนรกลีบหกลของคู่แหลม

ใครทำรู้คู่ท่านครนบรลย์

เราเกิดมาอายุเพียงนั้นแล้ว

ทุกวันนี้วปิตติคท่านอง

๑ ไช้คิดมาสาวพดะศัตราด

ถวิลหวังนั่งนึกอนาใจ

คู่ทางย่านบ้านช่องทั้งสองฝั่ง

เป็นที่อยู่ผู้ร้ายไม่วายเว้น

๑ พระสุริยงลงลัษพยัณ

ถึงทางลัดตัดทางมากกลางนา

เป็นเงางานาเงาเงาเว้งว้าง

เห็นคุ่มคุ่มหนุ่มสาวเสียดกราวเกรียว

อย่ารูปร่างบงกชบทศรี

ทุกวันนี้ชังตายทรงกายมา

ไม่มีผู้สัดตัวถึงถึงพุกษา

นิกก็น่ากลัวหนามชามชามใจ

ตั้งขวากแหลมเสียมแหลกแตกไสว

ก็ต้องไปขึ้นต้นน้ำรณพอง

ยังคลาดแคล้วครองตัวไม่มีหมอง

เขียนจะต้องเป็นบ้างหรืออย่างไร

ตัดสวาทตัดรักมิยกไหว

ถึงเกาะใหญ่ราชครามพชยามเย็น

ระวังทั้งสัดตัวน่าจะทำเชิญ

เที่ยววชนวันตีเรือเหลือระอา

คู่ม้วนมีคิมิตทุกทิศา

ทั้งแผกคาแหลมกกรนรกเรียว

ทั้งกว้างขวางขวัญหายไม่วายเหลือว

ล้วนเรือเพรียวพร้อมหน้าพวก

เขาถ่อคล่องว่องไวไปเป็นยัด
ต้องถ่อคำร่ำไปทั้งไม่เคย
กลับถอยหลังวังวอเฝ้าถ่อถอน
เจียบสังคัสต์ตัวบ้าคนานก
ไม่เห็นคลองต้องค้างอยู่กลางทุ่ง
เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกายเหมือนทรายซัด

เรือเรามาดีเหมือนมานิจจาเอ๋ย
ประเดี้ยวเสยสวบตรงเข้าพงรก
เรือร่อนโยกโยนกระโดนหก
น้ำค้างตกพร่างพรายพระพายพัด
พอหยุดยั้งดูชุมมารุมกัด
ต้องนั่งบัดแปะไปมิได้นอน

๑ แสนวิคกอกเขยมาอ้างว้าง
จนตึกดาวพร่างพร่างกลางอัมพร
ทั้งกบเขียดเกรียคกริดจิ้งหรีดเรี่ย
วังเวงจิตคิดคะเนว่าฟังความ
ตำรวจลกับเพื่อนรักสะพรักพร้อม
ไธยามเรี่ยเห็นอยู่แต่หนูพัด
จนเคียนเคียนเห็นกอกกระจับจอก
เห็นร่องน้ำลาคลองทั้งสองฝ่าย
จนแจ่มแจ้งแสงตะวันเห็นพันธุ์ผัก
เหล่านัวเฝ้าแลสลับวังวิมทางจร
สายตึงแกมแรมสลับต้นคืบเต่า

ในทุ่งกว้างเห็นแต่แรมแรมสลอน
กาเรือนร่อนร่อนก้องเมื่อสองยาม
พระพายเฉยฉิวฉิวระหวัดความ
ถึงเมื่อยามยังอุดมโตมณัต
อยู่แวดล้อมหลายคนปรนนิบัติ
ช่วยนั่งบัตยุงให้ไม่ไกลกาย
ระตะคอกมัวเหมือนเมื่อเคียนหางาย
ข้างหน้าท้ายถ่อมาในสาคร
ตุน้ำกับบรรจงส่งเกสร
ก้ามกุ้งช้อนเสียดสาหร่ายไค้คงคา
เป็นเหล่าเหล่าแฉะรายทางซ้ายขวา

กระจับจอกตอกม้วนบานผกา
 ไซ้เช่นนี้สกาได้มาเห็น
 ทัมเรือนฮอยน้อยจะล่อยพาย
 ถึงตัวเราเล่าถ้ายังมีโยมหญิง
 คงจะใช้ให้ศิษย์ที่ตดมา
 น้จนใจไม้มเท่าชเลียบ
 พอรอนรอนอ่อนแสงพระสุริยัน

๑ มาทางทำหน้าจวนจอมผู้รัง
 จะแหวหาถ้าท่านเหมือนเมื่อเป็นใจ(*)
 แต่ยามยากหากว่าถ้าท่านแปลก
 เหมือนเรณูใจใฝ่สูงไม่สมควร

๑ มาขอทำหน้าที่พระเมรุขำ
 บ้างจนลงร้องลำเล็นสำราญ
 บ้างดลของผ้าม้าเสภาขับ
 มีโคมรายแเล่อร่วมเหมือนตำเพ่ง
 ฮ้ายลำหนึ่งครั้งทอนกลอนมันมาก
 ไม่จบบทตลอดเหมือนเงยวู

๒
 คายคาตูลาวดงดาวพราย
 จะลงเล่นกลางทุ่งเหมือนมุ้งหมาย
 เทียวถอนสายบัวผันสันตวา
 ไหนจะนั่งดูคายฮายบุปผา
 อดสำห้หาเขาไปฝากตามยากจน
 ขเกยๆเก็บเลยทางมากกลางหน
 ถึงตำบลกรุงเก่ายิ่งเศร้าใจ

คิดถึงครั่งก่อนมาน้ำตาไหล
 ก็จะได้รับนิมนต์ชนบนจวน
 อกมิแตกเสียหรือเราเขาจะสรวล
 จะต้องม้วนหน้ากลับฮ้ประมาณ

วิมฮารามเรือเรียงเคียงขนาน
 ๒
 หงเพลงการเกยวักกันแฉะแข่ง
 ระนาดับวัดล้ายกับนายเต็ง
 เมื่อคราวเคร่งกัมก็ใคร่จะได้ดู
 ข้างยาวลากเลื่อยเจอยจนเห็นฮอยทุ
 จนลูกคู่ชอุทุเลาว่าหาจนอน

(*) คือพระยาไชยวิชิต (เผือก) ที่ทำวัดหน้าพระเมรุ เป็นเจ้าบทเจ้ากลอน
 เหมือนกัน

๑ ได้ฟังเล่นต่างต่างที่ข้างวัด
ประมาณสามยามคล้าในอัมพร
นาวาเสียงเสียดกุกกุกขึ้นร้อง
ไม่เห็นหน้าสาณาศิษย์ที่ชดเชย
แต่หนูพัดจักแจงจุกเทียบน้อง
ด้วยเคระตะปะบุญกับคุณพระ

๑ ครืนรุ่งเช้าเข้าเป็นวันอุโบสถ
ไปเจดีย์ที่รอกภูเขาทอง
อยู่กลางทุ่งรุ่งโรจน์สันโดษเด่น
ที่พลานฐานบัทม์ถัดบันได
มีเจดีย์วิหารเป็นลานวัด
ที่องค์ก่อย้อยเหลี่ยมสลักรับกัน
บันไดมีสัณฐานสำราญรื่น
ประทักษิณจินตนาพยายาม
มีห้องถ้ำสำหรับจุดเทียนถวาย
เป็นลมทักษิณาวัดหน้าอัศจรรย์

จนสังกัดเจียบหลักลงกับหมอน
ย้ายโจจรู้ง่วงเข้าดวงเรื่อ
มันคำล่องน้ำไปข้างไฉไล
เหมือนเนือเบือมาเคอะคุเซอะระ
ไม่เดียวของชาวเหลืองเครื่องธัญ
ชัยชนะมารได้คงใจปอง

เจริญรสธรรมาบูชาฉลอง
คู่สูงล่องลอยผ่านภาลัย
เป็นที่เล่นนาวาวงศาไส
คงศาลัยลัธมรอบเป็นรอบคัน
ในจังหวัดวงแฉวงกำแพงกัน
เป็นตามชนเชิงชานตระหง่านงาม
ต่างชมชื่นชวนกันชื่นชมสาม
ได้เสด็จสามรอบค่านับถิกวัน
ด้วยพระพายพัดเวียนอยู่เหียนหัน
แต่ทุกวันนักรวาทักหนานัก

ทั้งองค์ฐานรณร้าวถึงเก้าแตก
ไธเจตย์ ทสรวงยังร้างรัก
กระหนวชชอเสียดึงเกี่ยวดวยศ
เป็นผู้ตมมากแล้วยากเย็น

๑ รชเคระพระเจดีย์ ๔๔ ๔๔ ๔๔
ข้าอุตตำหมาเควพอภวันท์
จะเกิดชาติใดใดในมนุษย์
ทั้งทุกขโคกโรคภัยอย่าใกล้กราย
ทั้งโลโกโทโสแด่มอหะ
รชพุงเฟื่องเรืองวิธาปัญญา
ชกสองหญิงสั่งร้ายแลชายชั่ว
รชสมทวงตั้งประโยชน์ โปธิญาณ

๑ พอกราบพระปะคอกปทุมชาติ
สมถวิลยนิคัฐลักร
กับหนูพัฒน์สการสำเร็จแล้ว
มานอนกรุงรุ่งขึ้นจะบูธา
แสนเสียดายหมายจะชมบรมธาตุ
ไธบุญน้อยลยลับครวไลไกล

เผยอแยกขอดตุ๊กก็หลุ่หลุ่
เสียดายนักนิกน่านาตากระเด็น
จะมีหมดลวงหน้าทันตาเห็น
คิดก็เป็นอนิจจังเสียดายทน

บรรจุธาตุทตงนวังสรวก
เป็นอนันต์ธานีสงส์ดำรงกาย
ไธวิสุทธิสมจิตที่คิดหมาย
แสนสบายบริบูรณ์ประยูรวงศ์
ไธชนะใจไธอย่าไธหลง
ทั้งไธทรงศีลขันธในสันดาน
อย่าเมาเมวมัธยมวิกรมครมมาน
ตราบนิพพานภาคหน้าไธถาวร

พบพระธาตุสถิตในเกษตร
ประคองธอนเรณูองค์ลงนาวา
ไธช่วงแก้วดวงไธไธไลเกศา
ไม่ปะตาตันอกยังตกใจ
ใจจะชาคคิดมานาตาไธ
เสียดายใจเจียนจะตันตันขวัญ

สุดจะอยู่คู่อื่นไม่สิ้นโลก

พอตัวคู่สุริยฉายชนพรายพรรณ

ท่าเวบโวรวัณนฤทัยเฝ้าไผ่ผืน

ให้ลองวันหนึ่งมาถึงธานี

๑ ประทับท่าหน้าอรุณธารามหลวง

นิราศเรื่องเมืองเก่าของเรา

ด้วยได้ไปเคารพพระพุทธรูป

เป็นนิสสัยไว้เหมือนเตือนศรัทธา

ไว้จะมีที่รักสมัครมา

ซึ่งควรญคว่ำทำที่พิริยไ

เหมือนแม่ครัวคว่ำแกงพะแนงผัด

อันพิริกไทยใบผักชีเหมือนสีดา

๑ จงทราบความตามจริงทุกสิ่งขึ้น

นักเลงกลอนนอนเปล้าก็เศร้าใจ

ค่อยสร้างทรวงทรวงศีลพระชินสีห์

ไว้เป็นที่โสมนัสทัศน

ทั้งสถาปนาพระศาสนา

ตามภาษาไม่สลายพอลายใจ

แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย

ตามนิสสัยกาพย์กลอนแต่ก่อนมา

สารพัดเพียรขบคิดเครื่องมังสา

ต้องโรยหน้าเสียสักหน่อยอ้อใจ

อย่านึกนิทานแกล้งแทงใจ

จึงว่าไว้เรื่องร้างเล่นบ้างเฉย ๆ

ร่ำพันพิลาป

รำพันพิลาป

๑ สุนทร^(๑) ทำคำประชันนิมิตฉัน

พึงพบเห็นเป็นวิปัติมหัศจรรย์	จึงจวนเวลาด้วยอาวรณ์
แต่งไว้เหมือนเตือนใจจะได้คิด	ในนิมิตเมื่อภวังค์วิสังหรณ์
เดือนแปดวันจันทร์ ^(๒) เวลานอน	เจริญพรภาวนาตามบาลี
ระลึกคุณบุญบวชตรวจจากสถิน	ให้สุระสันคินฟ้าทุกราตรี
เงียบสงัดวัดวาในราตรี	เสียดเบ็ดผีหัวหัวขังหวัตรเวียง
หวังหวังเรื่อยเรื่อยขึ้นระเอนอก	ดำเนินงนกแตกแตกแสงแสงเสียด
เสียดแมงมุมอุ้มไขมาใต้เตียง	ตอกเพียงผิงผิงตะลึงพัง
ผ่ายผุงหนูมดกิกกิกก้อง	เสียดสยของขามขึ้นถวิลหวัง
อนึ่งผิงผิงมาทำประจำวัง	วิมานบังบันร้องสยของเย็น
ยังเชือกทรวง่วงเหงาหวนหาโคก	ขามวิโยคยากแค้นสุดแสนเรื้อญ
ไม่เทียมเพื่อนเหมือนจะพาเล็ดตากระเด็น	เที่ยวว่อนเร้นไร้ญาติ
	หวาดวิญญาณ์

(๑) สุนทร คือ พระภิกษุสุนทรภู่ เวลานั้นบวชมาราว ๑๔ หรือ ๑๕ พรรษา

(๒) “เดือนแปดวันจันทร์” วันจันทร์ เดือน ๘ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๔๕

[ระลึกความหลัง]

๑ แด่บ่าวอก^(๑) ออกจากราชกิจ บรรพิตพิศวาสพระศาสนา
 เหมือนลอยล่องท้องทะเลอยู่เฮกา เห็นแต่ฟ้าฟ้าเปิดยวสุดเหลี่ยมแล
 ดูฟากฝั่งหวังจะหยุดก็สุดเนตร แสนทวนเวียนว้ายสายกระแด
 เหมือนทรวงเปลี่ยวเที่ยวแสวงทุกแวงแคว ได้เห็นแต่คณียาพยาบาล
 ทางบกเรือเหนือได้เที่ยวไปทั่ว จังหวัดหัวเมืองต้นทุกถิ่นฐาน
 เมืองพริบพรี^(๒)ที่เขาทำรอน้ำตาล รับประทานหวานเข็นก็เป็นลม
 ไปราชบุรี^(๓)มีแต่พาลจันทานพระ เหมือนไปปะบอระเพ็ดเหลือเข็ดขม
 ไปขึ้นเขาเล่าก็ตกอกระบม ทุกขระทมแทบจะตายเสียหลายคราว
 ๑ ครังไปด่านกาญจน์บุรี^(๔)ที่กะเทวียง พังแต่เสียงเสียดสีหะนันทาว
 นอนน้ำค้างพ่วงพุ่มพรอยพรมพราว เพราะเขือลาวลงว่าแฉ่แป
 เป็นทอง
 หงฝ่ายลูกถูกปอบมมันลอบไ้ หากแก้ได้ให้ไปเข้ากินเจ้าของ
 เข้าวัดสามาอยู่ทั้งสองฝั่ง^(๕) ยามชัชชองชาดมั่งวันยุงชุม

(๑) บ่าวอก พ.ศ. ๒๓๖๖

(๒) เมืองเพชรบุรี

(๓) เมืองราชบุรี

(๔) สองฝั่ง ลำปอกและท่งอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

ทุกเช้าค่ำลำบากแสนยากยิ่ง	เหลือทนจริงเจ็บแสบได้แก่ลบหลู่
เลี้ยงดูผู้ว่าอ่อนเจียนร้อนรม	เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกัณฐักนึ่งบักขุง
ไธยยามยากชยากใครได้เหลือกลไกลเล่น	ทำทองเป็นปั้นเตาเผาถลุง
หลงตำราอาจารย์ของบ้านจุง	จนเกลือกหุงหายสูญสูญสิ้นทุนรอน

๑ คราวไปคิดปริศนาตามตาเถร	เขากาเพน(*)พอมหิงส์ริมสังขร
มันตามคิดชีวิตคร่อมอ้อมอุทร	หากมีซอนขวางควายไม่วายชนม์
เคระบุญคุณพระอนันตัง	ช่วยคำรวงวดตายมาหลายหน
เหตุด้วยเคราะห์เพราะว่าไฉ่วางใจคน	จึงจำจวนใจเปล่าเปลืองข้าวเกลือก

๑ ไธยยามอยู่สุพรรณกินมันเผือก	เคี้ยวแต่เปลือกไม่ห้มากเปรี้ยวปากเหลือ
จนแรงโรยโหยหิวผอมผิวน้ำ	พริกกับเกลือกลักใหญ่ยังไม่พอ
ทั้งผ้าพาดบาตรเหล็กของเด็กน้อย	ขโมยถอยไปทั้งเรือไม่เหลือหลอ
เหลือแต่ผ้าอาลัยเสียบใจคอ	ชาวบ้านทอดวายแทนแสนศรัทธา

(*) มีเขากาเพ่น อยู่ในท้องที่ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ปี ๑๙๓๓ เมื่อ เขาพ่ออยู่ ก็เรียก

๑ คิดถึงคราวเจ้านิพพาน^(๑) สงสารโลก ไปพิศโลก^(๒) ลายแทงแสวงหา
 ลงหนองนำปล้ำตะเข้หากเทวดา ช่วยรักษาส่งได้รอดไม่วอดวาย
 วันไปอยู่ภูผาเขามาวัง^(๓) เห็นย่นย่นพืงพืงโคลงหลับใจหาย
 ครนตกลึงเหลื่อมเลื่อยเลื่อมลาย ล้อมรอบกายเกี่ยวตัวกันผัวเมีย
 หน้ไม่พ้นจนใจได้สติ สมารถอดชีวิตทุกเสียด
 เฝยพู่พู่พ้อเคล้ากลอเคลีย แลปลนเลี่ยแล้วเลื่อยแลเพื่อยยาว
 คุใหญ่เท่าเสากระโดงผิโป่งตึง เป็นรูปหญิงยืนหลอกดมเหงอกขาว
 คิดจะตีหนีไปกลัวไม่เท่า โอ้เคราะห์ครวญขึ้นไปเหนือเหมือนเหลือตาย

๑ เมื่อชาล่องคองตอเรือหล่อลุ่ม เจียนจะจมน้ำม้วยระหวยระหาย
 ประหาดต้นขั้วรอดไม่วอดวาย แต่ปะตายหลายทนมหากทนมาน
 แล้วมีหน้าขานบุตรีที่สุรรัก ขโมยลักหลายทนมผจญผจญ
 ตอ้งดำดอชย้อยยับยั้งประมาณ มาอยู่วิหารวัดเลียบยังเยียบเย็น
 โอ้ยามจนล้นเหลือต้นเลื้อยหมอน สู้ร่มช่อนเสียมให้ใครใครเห็น
 ราวูทยับยั้งเย็นผอญเป็น เปรียบเหมือนเช่นพราหมณ์ชัมถันจันท^(๔)

๑ จะสักกาลาพระอธิฐาน โดยกันดารเคียดร้อนสุดผ่นผ่น
 พอพวกพระภิกษุมณีศรีสุวรรณ เชื้อช่วยกันแก้ร้อนค้อยหย่อนเย็น

(๑) หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗

(๒) หมายถึง เมืองพินธุโลก

(๓) มีเจาหนองม้าวัง อยู่ในท้องที่อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

(๔) ความฉันทชาดก คึกกนิบาต ในนิบาตชาดกแปล เล่ม ๖ น. ๖๐

อยู่มาพระสิงหะไตรภพโลก^(๑)
ทุกคำคนฝันหน้าตากระเด็น
ตั้งไข่นักรักษาวางยาพิษ
ค่อยฆ่าฝันขึ้นจำต้องอำฤก

เห็นเหว้าโคกแสนแสนสุดแสนเข็ญ
พระโปรตเป็นทัพพะเหมือนหนึ่งนิก
ฉันทของหีบผอยทองไม้ต้องตัก^(๒)
แต่ตักตักเหลือที่จะได้ลบาย

๑ ค่อยเบาบางต่างโคกเหมือนโรคนพิษ	จะเดินยืนยังไม่ได้ยังไม่หาย
ได้หม่อมหม่อมเนื้อเชื้อชนลาย	ค่อยคลายชายอุตสำหรับครองครองคุณ
เหมือนพบปะพระสัทธาที่ปรารภ	ขุมบุตรพลเตียงเหลือช่วยเกื้อหนุน
สนอมพัทธวิรักษาศักดิ์การุณ	ทรงสร้างบุญคุณคิดเพิ่มภิญโญ
ถึงยากไร้ได้พึ่งเหมือนหนึ่งแก้ว	พามองแล้วมิวพิศตรัสชักไข
พระฤๅษีที่ท่านช่วยขุมเชื้อโค ^(๓)	ให้เวียงฤๅษีอิสรโรคาโรย
แล้วไม่เพียงแต่ช่วยอุปถัมภ์	พระคุณล้ำโลกาจะหาไหน
ช่วยขทางกลางบ่าให้คลาไคล	หลวิรัชคว่ำจำสัสลา
แต่ละองค์ทรงพรตพระยคย	เป็นยอดยิ่งเมืองมนุษย์นตุดหา
จงไพบูลย์พูนสวัสดิ์วัฒนา	พระชนชาติสืบยืนชยหมื่นปี

(๑) สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงพระนามว่า พระ
สิงหไตรภพ หมายถึง เจ้าฟ้าอาภรณ์ พระอภัยมณี หมายถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา
กรมพระยาบวรปักษ์ และศรีสุวรรณ หมายถึงเจ้าฟ้าปิ๋ว

(๒) ข้อความตอนหนึ่งแสดงว่า พระภิกษุสุนทรภู่ เคยคิดจะสึกเมื่ออยู่วัดเขียน
แต่กลัวไม่สึก คงบวชอยู่ต่อมา

(๓) ดูเรื่องเปรียบเทียบในเชื้อโคคำฉันท์ และคำ

๑ เป็นคราวเคราะห์ที่ก็ต้องพวจากจากวิหาร กลัวพวกลพาสผู้ร้ายจำย้ายหนี
 อยู่วัดเทพธิดา^(๑) ด้วยบารมี ได้ผ้าบังนั้จ้ายไทยทาน
 ถึงยามเคราะห์ที่ก็เผชิญให้เหินห่าง ไม่เหมือนอย่างอยู่ที่พระวิหาร^(๒)
 ใ้ใจหายกลายกลับอ้ประมาณ โดยกันดารเคียดร้อนไม่ห่ยอนเย็น
 ไ้พึ่งพระประพรพอแก้หน้า สอ้งว้สสาต้นงามถึงยามเช้ญ
 คิครั้ครว้างอย่างจะพาเลื้ศคตากระเด็น บันดาลเป็นปลอกลปลอ้งร้น
 หอ้งนอ้น

กตเลื้ศสาคราครป้ทุละลุมุต เสิ้คายสุคแสนรักเรื้องอักษร
 เสิ้แพรผ้าสาขัยไ้รจัวร์ คุพุนพลอนพลอชพานาตาคลอ
 ถึงคราวกลายปลายอ้ชยบุญนั้ชยแล้ว ไม่อ้สงแล้วพ้กตราวาสนาหนอ
 นบิ้เคอ้นเหมือนจะหักทงหลกคต แดรงรอรอ้นรนกระวนกระวาย

๑ ถึงเคอ้นยมเทศน์สมเพชพ้กต เหมือนลงรักรู้ว้บุญสันสุญหาย
 สั้ชอ้นหน้าผ้าผืนสะอ้นชาย จนถึงปลายบิ้ฉลุ^(๓)มีอู่ระ

(๑) พระภิกษุสุนทรภู่ ย้ายจากวิหารวัดเลียบมาอยู่วัดเทพธิดา ระหว่าง
 พ.ศ. ๒๓๗๓-๒๓๗๕

(๒) ที่ว่ากันว่า สุนทรภู่ใจท้เข้า อาจเป็นค่อนนั้ เคยพึ่งพระบารมีเจ้าฟ้า
 ฤทธททิตยวดีและพระโอรสมาก่อน เมื่ออยู่วิหารวัดเลียบ แล้วไปอยู่วัดเทพธิดา
 พึ่งพระบารมีกรมหมื่นอัสสุรคันทท

(๓) บิ้ฉลุ พ.ศ. ๒๓๗๕

ไปทางเรือเหลือสลัดด้วยปลดเปลื้อง	ระคางเคื่องร้องขัดสลัดสละ
ลืมวันเคือนเชือนเฉยแก้งเฉยละ	เห็นแต่พระอภัยพระหทัย
ช่วยแจวเรือเกือหนุนท่าบุญด้วย	เหมือนโปรดช่วยชูหน้าเป็นวาศี
กลับมาถึงฝั่งมาจับอยู่กับกระฎี	ทำรังที่ทิศประจิมริมประตู
ต้องขัดเคื่องเรือร้าวด้วยครวครวเคราะห์	จอมจำเพราะสุริยาดังวาทู
ทั้งบ้านทั้งวงศ์เป็นศัตรู	แม่นชั้นอยู่ยากเย็นจะเห็นใคร
เครื่องกระฎีที่ยังเหลือแต่เสื่อขาด	เข้าไสยาชยงกักบัคไม่ไหว
เคยสว่างกลางคืนขาดไฟ	จะโทษใครเคราะห์กรรมจึงจำจน

๑ โอ้อ้ายเพื่อนเหมือนเราว่ากึ่งกาฝาก มิใช่รักรักไว้ระเหระหน
 ที่ทุกข์สุขซุกเซอญเกิดเป็นคน ต้องคิดชวนชวายหารักษากาย
 ได้ฟังบ้างอย่างนั้นเป็นที่ยัง สัจจังจริงจงรักสมัครหมาย
 ไม่ลืมคุณพูนสวัสดิ์ถึงพลัดพราย มิได้วายเวลาคิดอาลัย

๑ จะล้นวัดพลัดที่กระฎีตก สุดแต่เ็นนำตามาแต่ไหน
 ผ่านองเนตรเร็ดพักตร์รักเท่าไร ขึ้นหลังไหลรินร่ำน้ำวาคาญ
 คิดอ้ายเพื่อนเหมือนเราเล่าแม่จ้าน เวไปมีละว้อยเวียนเคือนละว้อยบ้าน
 เพราะบุญน้อยข้อยขยับขยับประมาด เหลือที่ท่านอุปถัมภ์ช่วยบำรุง

ต่อเมื่อไรไปท่าทองลำเจ้า	แกปั่นเพชรพบทองลักสองถุง
จะผาสุกทุกสิ่งนอนกลังพุง	กินหมูกุ้งไก่เบ็ดจนเช็ดฟัน
ขอเดชะพระมหาทานิสงส์	ซึ่งรูปทรงสักสีลตวิไลสรรพ
จะเที่ยวรอบขอบประเทศทุกเขตคัน	ขอความผันวันนับชกคราย

[หลังต้น]

๑ แล้วว่าภาวนาในพระไตรลักษณ์ ประหารวิภวาทนันทนวงตัดท่วงหาย
 หอมกลืนขุบขุบระยับหลับสบาย ผันว่าวายสายชะเลอยู่เฝ้า
 สันกำลังยังมีน้ำริน รูปเหมือนหุ่นเหาะเร็วร่อนเวหา
 ช่วยขึงไปไว้ทั่วโคกไค้คณา พระศิลาขาวลาดง่าตาด
 ทงพระทองสององค์ล้วนทรงเครื่อง^(๑) แลเลื่อมเหลืองเรืองจำรัสคม
 พอเสียงแขวแหวหาเห็นนารี ล้วนสอดสีล้วนนัยน์บวชพัน
 ล้วนได้ธำมรงค์พักรักคู่ลักขณะ เหมือนนางตะลวยสมล้วนคมสัน
 ที่เฝ้าองค์ทรงศรีนงเยาว์^(๒) ดังดวงจันทร์แจ่มฟ้าไม่ราศี

(๑) คงหมายถึงพระพุทธรูปศิลา ซึ่งเป็นพระประธาน และพระพุทธรูปทรงเครื่องอื่นปางห้ามสมุทร (ประทานอภัย) ในพระอุโบสถวัดเทพธิดา

(๒) หมายถึง ความเหมือนอัปสรสุคาเทพ พระวาชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ?

ทั้งคมขำลำนางลำธารสะอาด

โอรุห์เหมือนชาติจุมเจิมเฉลิมศรี

ใต้เครื่องทรงมงกุฎตั้งบุตรี

แก้วมณีเนาวรัตน์จรัสเรือง

รูปจิตพิศไหนวิไลเลิศ

เหมือนหุ่นเชิดโฉมแฉ่มแฉลัมเหลือ

พอสถลบหลบขม้ายชายข้าเจือง

คุปตเปล่งเปล่งปลั่งปลั่งกำลังโฉม

ลำพระกรอ่อนชดประณตนิม

แฉละม่อมเหมือนหนึ่งเขียนวิเชียรโฉม

หรือชาวสวรรค์ชั้นฟ้าภาไพยม

มาประโลมโลกาให้อา वर्ณ

แปลกมนุษย์ผู้ต้องละของพัศตร์

วิไลกษณ์ล้ำเลิศประเสริฐสม

ควรปราศรัยได้ถามนามกร

ก็เคืองค่อนขามเงินสะเทินที่

ขึ้นถามฮักหลักเลียงหลบเมียงม้าย

เหมือนฮายชายเฉยเมินค้ำเนินหนี

นางน้อยน้อยพลอยตามงามงามดี

เก็บมาลีเด็ดถวายไว้หลายพรรณ

แล้วชวนว่าอย่าอยู่ชมพู่ทวีป

นิมนต์รีบไปตำราญวิมานสวรรค์

แล้วทรงรถกลดกงนางทงน

นั่งทงนลดล่อมนิมค้ำนับ

ทั้งทพยลบล่อดนคล้อยเคล็ดอนคล้าย

พรรณรายพรายเรืองเครื่องประดับ

ประเดี้ยวเดี้ยวเดี้ยวฉิบแลฉิบฉับ

จนลมจับดับใจฮาลัยลาน

๑ ซึ่งส่งให้ไปสวรรค์หรือชั้นฟ้า จะมรณาในฝันเป็นนิราศ(*)

มันเหมือนปากฮยากใคร่ตายหมายวิมาน ขอพบพานภักดีของพิยา

(*) ข้างนอก พ.ศ. ๒๓๗๕

ยังนึกเห็นเช่นโฉมประโลมโลก

ได้แนบชมสมคะเนสักเวลา

อยู่หลัดหลัดพลัดพรากไปฟากฟ้า

ถึงชาติใหม่มิได้บุญไม่เคย

แม้รู้เหาะก็จะไต่ตามไปด้วย

เสมอเนตรเขษรฐาเวลานอน

สายสุดใจไม่หวั่นจะรับขวัญ

ประโลมแก้วแววดาสุดาตวง

ยามกลางวันบรรทมจะชมโฉม

แม้ไม่ขมขื่นเหงาจะเล่านิยาย

ยิ่งเศร้าโศกแสนสวาทปรารภนา

ถึงชีวิตรวยไม่อาลัยเลย

ให้คนโดยไทยหามาิจจาเอ๋ย

ขอชื่นชมชาติหน้าด้วยอาวรณ์

สู้มอดม้วยมิไต่ทั้งมึงสมร

จะกล่าวกลอนกล่อมประทับไว้กับทรวง

ร้องโอดพันพิศราข้าวลูกหลวง^(๑)

ให้อุ่นทรวงไสยาศน์ไม่คลาคลาย

รับประโลมข้างที่พิศวิถียาว

เรื่องกระต่ายคืนตูมเหล็ดมูมมาม

(๑) โอดพัน พิศรา และข้าวลูกหลวง เป็นศัพท์วิชาการ ในลิลิตปรางค์และ
ครุิยางคศิลป์ของไทย ได้ขอให้ นายมนต์ ตรีโมท อธิบายไว้ดังนี้

โอดพัน - หมายถึงการบรรเลง หรือขับร้องเพลง โดยคำนึง ทำนองเป็น ๒ อย่าง
คอนแรกหรือเพ็ชรวนกว่าทำนองเสียงยาวไพเราะ (โอด) คอนหลัง
หรือเพ็ชรวนหลังใช้ทำนองเสียงสั้นและถี่ (พัน) อีกนัยหนึ่ง เป็นการ
เปลี่ยนระดับเสียงให้คอนแรกคอนหลังเป็นคนละระดับ (Key)

พิศรา - เป็นชื่อเพลงที่มีทำนองไพเราะเย็น ๆ ในจำพวกขับกล่อมเพลงหนึ่งทาง
คนตรี รวมอยู่ในเพลงเรื่องทำขวัญ ในที่นี้หมายถึงการเท่กล่อมที่แยก
ออกไปเป็นทำนองพิศรา

ข้าวลูกหลวง - เป็นทำนองเท่กล่อมอย่างหนึ่ง ซึ่งในโบราณใช้เท่กล่อมพระบรรทม
พระเจ้าลูกเธอ หรือเจ้านายบางพระองค์ก็เวลาขึ้นพระอู่

ไม่รู้เหาะก็มีไต่ขึ้นไปเห็น
ถ้ำรับรักจกอุตุส่ำหยาบ

แม่นเหมือนเช่นชาวสุภาภาษายาม
ไปตามความคิดคงได้ปลงทอง

๑ นี่จันใจไม่รู้จักที่หลักแหล่ง

สุดแสงสว่างทหมายไม่วายหมอง

เมื่อยามผ่านนั้นว่านังตริกตรอง เดือนหงายส่องแสงสว่างดั่งกลางวัน

เห็นโฉมขององค์เอกเมขลา

ฐจินดาดวงสว่างมากกลางสวรรค์

รักมีดีแปลงดั่งเพ็งจันทร์

พระวิพันกรุณาด้วยปรานี

ว่านวลหงองค์นั้นอยู่ขึ้นฟ้า

ชื่อโฉมเทพธิดามิ่งมารศรี^(๑)

วิมานเรียงเคียงกันทุกวัน

เหมือนหนึ่งพี่น้องสนิทร่วมจิตใจ

จะให้แก้วแล้วก็ว่าไปหาเกิด

มิให้เกิดการระแวงแทงใจ

ที่ซัดซังหมองหมางเป็นอย่างไ

จะผันแปรแก้ไขด้วยใกล้เคียง

๑ สดับคำนำขึ้นจะขึ้นแก้ว แล้วคลาดแคล้วคลับคล้ายเคลมหายเสียง

ทรงบัญชาการเวกแผ่เมฆเมียง

จึงหมายเสียงวาสนาอุตุส่ำหอย

เหมือนบุปผาปาริชาติขึ้น

สุดจะขึ้นหทัยได้มีไม้สอย

ด้วยเดชพระกุศลให้หล่นลอย

ลงมาหน่อยหนึ่งเกิดนะจะประคอง

(๑) คำกลอนครั้งนี้ แสดงว่า นางเมขลา กับ โฉมเทพธิดา เป็นคนละองค์ และอยู่ใกล้ ๆ กัน ถ้าโฉมเทพธิดา หมายถึงกรรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ นางเมขลา จะหมายถึงใคร ก็ต่อไป

มิให้เคืองเปลืองปลงเสียบศกัก

สนอมรักร้อยปีไม่มีหมอง

แมนมมพิจะจางพวกข้างทอง

หล่อจาลองรูปวางไว้ข้างเคียง

[ต้นกลึงความฝัน]

๑ คิดจันตน์พันพั่งระซังซอ

กลองหอกกลองทมทมกระหม่เสียง

โกกิลากาแกแะสำเนียง

ไอนึกเพียงขวัญหายไม่วายจัน

วิสัยเราเล่าก็ไม่สู้ ไม้สูง

นางฟ้าผู้ไหนเล่ามาเข้าฝัน

ให้เพื่อนจิตภิกขกรรมพรหมจรรย์

ฤๅสาวสวรรค์นั้นจะใคร่ลองใจเรา

ให้รักรูปชูปมอมตรมตรอมจิต

เสียจิตคิดขยี้มวงวงหิมเหงา

จะได้หัวเราะเยาะเล่นทุกเย็นเช้า

จึงแกล้งเข้าฝันเห็นเหมือนเช่นนี้

แมนนางอินหมั่นแสนแค้นมนุษย์

นึกกลัวสุดแสนกลัวเขาตัวหนี

สู้ นงนตมณธชิต

อยู่กระตักตักสันดานนิพพานพรหม

รักษาศรตปลดปลดละสลระก

เพราะน่าผัดต้มหวานน้ำตาลรม

คิดวังเกียจเกลียดรักหักอาวรณ์

ไม่นิยมสมสวาทเป็นชาครอน

๑ แต่ครั้นวปวัตินิมิตฝัน

เฝ้าผูกพันมั่นหมายสายสมร

สาวสวรรค์ขึ้นฟ้าจางดาว

เจริญพรพูนสวัสดิ์คำจักษุ

ซึ่งผูกจิตพิศวาสหมายมาดมั่ง มั่นจนตะคั่งด้วยพระขวัญจะหวนไหว

เสวยสรวรค์ชั้นฟ้าสุราลัย ช่วยเลื่อมใสโสมนัสสวัสดิ์

๑ ขอเดชะพระอุมาวิธสาธาท ให้ผุดผาดเพียงพักตร์พระลักษมี
วิมานแก้วแววฟ้าผ่องนารี คอยพิศวิเวดล้อมอยู่พร้อมเพรียง

๑ ขอเดชะพระอินทร์คีตพิณแก้ว ให้เจือยแจ้วจับใจแจ่มใสเสียง
สาวสุรางค์นางวิระมาเวียง คอยขับกล่อมพร้อมเพรียงเคียงประคอง
ขอพระจันทร์กรุณาวิชาศรี ให้เหมือนมณีนพเก้าอย่าเศร้าหมอง

เหมือนหุ่นเชิดเลิศล้วนพลละของ ให้ผุดผ่องฉิวพรรณเพียงจันทร์
๑ ขอพระพายชายเขยหัวเพยพัด ให้ศรีสวัสดิ์สว่างจิตนิษฐา
หอมดอกไม้นิพพิภพกลับผกา ให้หอมชื่นรื่นวิญญาณิทรา

๑ ขอเดชะพระคงคารักษาสนม อย่าให้หมอมมีระคายเท่าปลายผม
ให้เอ็นเวือยเชือยฉ่ำเช่นน้ำนม กล่อมประทมโสมนัสสวัสดิ์

๑ ด้วยเค็มฉ่ำฉ่ำไคยลวิมลพักตร์(*) สุดแสนรักลึกประโลมโฉมฉวี
ถวิลหวังตงแต่นานวัน ขออย่ามีโทษโปรดขกโทษกรรม

ด้วยเกิดเป็นเช่นมนุษย์บุรุษราช มาหมายมาดนางสรวรค์ร่วมบรรจกรรม
ขอขมาการุณพระสุนทร(๒) ให้เทพาภิบุญเอยโรย

(๑) ก่อนจะฝันก็เคยพบเคยเห็นหน้ากันมาแล้ว

(๒) พระภิกษุสุนทรภู่

๑. อนึ่งโยมโฉมยงพระองค์เอก
 จะให้แก้วแล้วอย่าลืมที่ปลื้มใจ
 จะพันทุกข์สู่สันมลทินโทษ
 ให้หน้าชื่นรื่นรสพามา
 บวชตะบิงถึงตะบันน้ำฉันทัน
 เหมือนพระจันทร์กรรณาให้ตาขาย
 เหมือนวอนเจ้าสาวสรวรค์กระตั้นสวาท
 ได้สมบุญพันธุ์เกิดประเสริฐทรง
 อันโลกียวิสัยที่ในโลก
 เป็นมนุษย์สุดแต่ขอให้งามวิมวณ
 ขอบุญพระจะให้อยู่ร่มพรวป
 ไม่ชื่นเหมือนเพื่อนมนุษย์ก็สุดอาบ

๑. ไชยนี้มีชาล(*) บันดาลฝัน
 ก็คิดเห็นเป็นเคราะห์จำเพาะผจญ
 จึงแต่งตามความฝันว่าพันพิลาป
 จะส่งสาวขาวบางกอกข้างนอกใน

มณีเมขลามาโปรดปราศรัย
 ขอให้ได้ดังประโยชน์โพธิญาณ
 เพราะพระโปรดโปรดปรายสายสนาน
 เหมือนนิพพานพันทุกข์เป็นสุขสบาย
 ยามดึกคืนได้สังวรช่วยพรถวาย
 กับกระต่ายแต้มสว้างอยู่กลางวง
 ให้ผูกผาดเพิ่มผลาอาณิสต์
 ศีลดำรงร่วมสร้างพุทธางกูร
 ความสุขโคกสันกายก็หายสูญ
 ได้เพิ่มพูนผลสุกสนุกสบาย
 ช่วยรูปวิพริตให้เฝ้าฉาย
 ตูไปตายคืนเราจำเเนน

ที่หมายมั่นเหมือนจะหมายระคางเงิน
 ให้ห่างเหินไทยหวานว่าจวนใจ
 ให้ศิษย์ทราบสุนทราธิธมาสัย
 ก็กลัวภัยให้รักษาพระอาญา(๒)

(๑) มีชาล พ.ศ. ๒๓๙๕

(๒) จะส่งใครไปบอกก็กลัวจะทรงทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ซึ่งอาจจะต้องพระราชาอาญา เพราะเคยเจ็บช้ำมาแล้ว

จึงเอื้อมช้างนางสรวรค์ตามฝันเห็น ให้อ่านเล่นเป็นเล่ห์เล่นหา
ไม่รักใครในแผ่นดินถิ่นสุธา รักแต่เทพธิดาสุราลัย^(๑)

๑ ได้ครวญคร่ำว่าเรื่องเป็นเครื่องสูง พอพะยุงยกย่องให้ผ่องใส
ทั้งสาวแก่แม่ลูกอ่อนสาวมอญไทย เด็กผู้ใหญ่อย่าเฉลียวว่าเกี่ยวพาน
พระภู^(๒) แต่งแกลังกล่าวสาวสาวเอ๋ย อย่าถือเลยเคยเจนเหมือนเหลน
หลาน

นักเลงกลอนนอนฝันเป็นต้นคาน เคยเขียนอ่านอดใจมิใคร่ฟัง
จะฝากคัมภีร์ปากจะฝากรัก ด้วยจวนจี้จากถิ่นถวิลหวัง
ไว้อาลัยให้ละห้อยจงดอยฟัง จะว่าถึงสิ้นสุดขุขยา

[รำพึงถึงวัดกุสุมาในวัด]

๑ ไชยมนมีชาล^(๑)สงสารวัด เคยโสมนัสในอารามสามวัดสา^(๒)
ต้นกุศลผลบุญกุณา จะจำลาเลยลับไปนับนาน
เคยเดินเล่นเย็นลมเลียบบรมรอบ ริมแขวงขอบเขตที่เจ็ดฐาน
พระปรางค์มีสี่ทิศพิศดาร^(๓) โบสถ์วิหารการเปรียญล้วนเขียนทอง

(๑) หมายถึงกรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ ?

(๒) พระภิกษุสุนทรภู์

(๓) มีชาล พ.ศ. ๒๓๘๕

(๔) หมายถึงว่าพระภิกษุสุนทรภู์อยู่วัดเทพธิดาจนถึงมีชาล พ.ศ. ๒๓๘๕ นี้ได้

๑ พรรษา

(๕) หมายถึงพระปรางค์สี่ทิศ ของโบสถ์ในวัดเทพธิดา ยังเห็นอยู่ในปัจจุบัน

ที่หน้าบันบนอย่างเมืองกวางตุ้ง ดูเรื่องรุ่งรูปนภกผกผยของ
กระเบื้องเคลือบเคลือบสลักเหลี่ยมรับรอง ศาลาสองหน้ารอบรอบกำแพง

แฟง

สิงโตจีนต้นตัวน่ากลัวกลอก(*) ขยับขยอกแยกเขี้ยวเสียวแสง
ที่ตีกก้อช่อฟ้าใบระกาแดง ริมกำแพงสะพานขวางเคียงข้างคลอง
เป็นพลับพลาพาไลข้างในเสด็จ เติมนิลเบ็ดเคยประทานงานฉลอง
เล่นโขนหนังฟ้างปีพาทย์ระนาดช้อง ตะคองร้องเรื่องแขกฟ้างแปลกไทย
ประทานรางวัลนั้นไม่ขาดคนคาบคั้น ทังวันคืนครันครนเสียงทวนโห
จะวายเห็นเย็นเชียบเหงาเงียบใจ ใต้อาลัยแลเสียวเปลี่ยววิญญูญาณ

๑ เคยอยู่กินถื่นทกระฎีก่อ เป็นตีกต่อต่างกำแพงผากแผ่ผา(๒)
เป็นสองฝ่ายท่ายวัดวิมัสสนา ข้างโบสถ์มาเวียนเรียงเคียงเคียงกัน
เป็นสี่แถวแนวทางเดินหว่างกุฎ มีสระขุดเขื่อนลงพระสงฆ์ฉัน
ข้างทิศใต้ในจกกรมพรหมจรรย์ มีพระคันธกุฎีที่บำเพ็ญ(๓)

(๑) สิงโตตั้งอยู่หน้าประตูเข้าโบสถ์ วิหาร และการเปรียญ ประตูละ ๒ ตัว

(๒) กุฎีที่สุนทรภู่อยู่จำพรรษา

(๓) ในหนังสือ Bhuddist Art in India, Ceylon and Java ของท่าน J. PH. Vogel มีเชิงอรรถอธิบายไว้ในหน้า ๖๐ ว่า คำว่า “คันธกุฎี” แต่เดิมเป็นกุฎีที่ประทับของพระพุทธเจ้า ในเขตนันทาวิหาร ณ เมืองสาวัตถี ต่อมาใช้เป็นชื่อเรียกโบสถ์หรือวิหาร ที่ประดิษฐานพระปฏิมาของพระพุทธเจ้า แต่ในที่นี้หมายถึง กุฎีที่พระอรหันต์ใหญ่ฝ่ายวิมัสสนาอยู่ อาจหมายถึงพระวิหารน้อย ๒ หลัง ซึ่งตั้งอยู่บนมุมกำแพงล้อมวิหาร (ใหญ่) ด้านใด ก็ได้

ศาลากลางทางเดินแดพลินจิต
จะเวรร้างห่างแหล่สุดแล้ง

ประทับประคิษฐ์ตื้นเป็นที่เก้ง(*)
ยังพิศเพ่งพาสลดกำสรวทรวง

๑ หอระซังตั้งทำนองหอกกลองใหญ่
ปลุกไม้ร้อบรอนอกเป็นคอกดวง
ชมพู่แดงแต่ละต้นมีผลลูก
ทรงบาตาดมานคอกกับชอกหนั(**)

ทั้งหอไทรเกล(**) ทองเป็นรองหลว
บ้างโรยร่วงรตวันทุกคืนวัน
คุดงผูกพวงระย้านักนำฉัน
เก็บทุกวันเข้าเย็นไม่เว้นวาย

๑ เห็นทับทิมริมกระฎีคอกยไถ
เห็นคันชาหว่ากระไคใจเสียดาย
ได้เก็บฉันทวันละน้อยอรวรต
จะซื้อหาจางันทรพยัณฉน

ตะชน ไธ้อาลัยจิตใจหาย
เคยแก่ช่ายหลายครั้งประทังทน
ด้วยยามอดอดคึดแสนขัดสน
จะจากคันชาไธ้อาลัยชา

๑ ไธ้อาตินมกรรมเหลือลำบาก
ไธ้กระฎีที่จระจากฝากน้ำตา
เคยเยียมเยียนเพื่อนเก่าเมื่อเราอยู่

เหมือนนกพรากพลัดรังไว้ฝั่งฝ้า
ไว้ค้อยลาเหล่านักเลงฟังเพลงยาว
มาหาสู่ดูแลทั้งแก่สาว

ยืมหนังสือลือเลื่องถามเรื่องราว ไธ้เป็นคราวเคราะห์แล้วจำแค้นกัน(**)

(๑) เคยมีศาลาเก๋งล้อมถนนทางเดิน ระหว่างแถวหมู่กุฎกับโบสถ์ วิหารและ
การเปรียญ ภายหลังชำรุดจึงย้ายไป ปัจจุบันไม่มี

(๒) แกลทอง หมายถึง หน้าต่างเขียนลายรดนย์ทอง ?

(๓) คันไม้เหล่านี ปัจจุบันไม่มีแล้ว

(๔) เล่ากันว่า เมื่อสุนทรภู่ขอยู่วัดเทพธิดา รับอาสน์แต่งเพลงยาวให้ผู้ทรง
แล้วรับแต่งเพลงยาวให้หญิงให้ผู้ชาย

[รำพันถึงเครื่องไทยทาน]

๑ ฤๅก่อนก่อนเก่าทำข้าวแช่ นำธมแต่เครื่องกับตำรับฉัน
ข้างทำเป็นเช่นคอกจอกเป็นคอกจันทน์ งามจนชนกระชายทำเหมือนจำ

ปา

มะม่วงคืบหยิบดูจิ้งจุก ทำนารักรูปสัตว์เหมือนมัจฉา
จะแลลบัลลังก์ลายสุดท้ายตา เคยไปมามีได้เห็นจะเว้นว้าย

๑ ตรุษสงกรานต์ท่านแต่งเครื่องแบ่งสด ระวังรสราชนพุมเสนกระสาย
นำกลีบอบชวรสแสนสบาย ถึงคราวหว่านหอยหอมให้ตรอมทรวง
เหมือนแสนใจโศกเสียดแทงหนั่งสอ จนมิขอลือเลื่องทงเมืองหลวง
มามีคเหมือนเดือนแรมไม่แจ่มดวง ต้องเหง่วงทรวงเศร้าเปลี่ยนเปล้า

ใจ

จำจากเพื่อนเหมือนจะพานำตาดก ต้องระหกระเหินหาที่อาศัย
ไฉ่แสนฮายปลายฮ้อยเลื่อนลอยไป เจ็บเจ็บใจไม่รู้หายวังตายทน

๑ ทิรารมิคุณการุญรัก ได้เห็นพักตร์พบปะบีบะหน
เขว่สสามาทวทุกตัวคน ถวายต้นไม้มะถางต่างต่างกัน
ตูกังใบไม้แซมติดแต้มแต่ง ลูกคอกแฝงแกล้งประคิษฐ์ความคิดขยัน
พุ่มส่งถึงคตลนจันทน์ ต้นแก้วกรรณการมีสาวพัต
ทำรูปพรหมนั่งามพรมแย้มขมเขยอน กิณรเหมือนนางกิณรแขนซ้อน

หยด

คุณางนงปลงแปลงคู่เคร่งครัด หน้าเหมือนผดผองผวกกรตนวนาง

รูปนกทกผกผินกินลูกไม้	บ้างจับใช้ชนพลิกพลวบ้างทาง
นกยางเจ้าเขาจากเหมือนนกยาง	รูปเสือกวางกบกระต่ายมีหลายพรรณ
ทำแปลก ๆ แรกผ่าหวังทองเจ้าเงาะ	หน้าหัวเราะรูปร่างควคางขัน
สุกรแกะแพะโผนเผ่นโค่นกัน	ล้วนรูปปั้นต่าง ๆ เหมือนอย่างเป็น
จะแลลั่นนับมีครว้งนหนอ	ที่รอบพอเพื่อนสำราญจะนานเห็น
ด้วยโคกสุ่มร่มร้อนไม่หย่อนเย็น	จงอยู่เป็นสุขสุขทุกทุกคน
ขอแบ่งบุญสุนทรถาวรสวัสดิ์	ให้บริบูรณ์พูนสมบัติพิพัฒน์ผล
เกิดกองทองกองนากอย่ายากจน	เจริญพันภัยพานสำราญเวียง

๑ ไฉนสารทลานสาวเหล่าข้าหลวง เคยมาลงหลงเรือจนเหลือเหลือ
ไม่รู้เท่าเจ้าทั้งนั้นเสียชั้นเชิง เรือมันถึงเกิดทะเลานปากหวานดี
ได้ฉันทมขมสิ้นเสียสิ้นแล้ว ล้วนหลานแก้วหลุดอกน้ำต้องลำหน
จะนับเดือนเดือนลับไปนับปี อยู่จึงได้เป็นหม่อมให้พร้อมเพรียง(*)

๑ ไฉนคืออนธายไม้ชาคกระจากหลวง ใต้เรือฟ่วงพวกแห่เรียงแซ่เสียง
อีกกระตึกกรึกโครมคบโคมเคียง เรือรายเรียงร้องขับตีทับโทน
บ้างเขียนหน้าทาคำขึ้นว่าต้น ดางลำเล่งงวหน่งมั่งทั้งโซน
พวกขีเมาเหล่าประสกตลกโกลน วัลันโย้นโย้นโย้นฉับวันชาติวี

(*) หมายถึง หลอกให้แต่งเพลงยาว หรือหลอกแอบอ้างรับสั่ง ?

ล้วนเรือใหญ่ใต้กระชาดย่ำมาตรพร้อม ของคุณหม่อมจอมมารดาเจ้า
 ภาสี(*)

ทั้งขุนนางต่างมาด้วยบารมี	มีพาหุขัตติ์เด่นว่าทุกลำเรือ
ของขมส้มส้มสุกทั้งลูกไม้	หมอบเปิดไถ่กึ่งแห่งแดงมะเขือ
พรวัวอ่อนค้วยกล้วยช้อยนบร้อยเครือ	จนลั่นเหลื่อเกลือบลาว่าสารพัน
แล้วเราได้ไต่เรือค้ำพรตต์แตก	สบงแปดคืบจับเป็นสัตว์ขันธ์
โอ้แต่มิได้เห็นเหมือนเรน่น	นับคืนวันมีเดือนจะเดือนลอย
เหลื่ออาลัยใจเอ๋ยจะเลยลับ	เหลื่ออาภัพพุดยากเหมือนปากหอย
ให้เร็นรวยค้วยว่าวาสนาน้อย	คั้งหน้าจ้อยน้อยหน้าระอาอาย
ออกวัดสามผ้าสบงกระทงเข้า	พระองค์เจ้าจอมพระหัตถ์จกถวาย
ไม่แหงนเงยเลยกลัวเจ้าขวัญาย	ตำรวมกายก้มหน้าเกรงบารมี
สวคมนตรีจบหลบชอกข้างนอกเล่า	ปะแต่เหล่าสาวแต่หม่อมพรตต์
สู้หลบตามาจนสุดถึงกุฎี	เหมือนไม่มีตาตัวค้วยกลัวตาย
๑ โอ้แต่มิได้หลบไม่พบแล้ว	จงผ้องแผ้วพักตร์เหมือนดั่งเดือนหงาย
จะเงียบเหงาเข้าเย็นจะวันวาย	โอ้ใจหายหมายมากเดือนนคลาดคลา

(*) คงหมายถึง เจ้าจอมมารดาบาร ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นอัปสร
 สุภาพ และพระองค์เจ้าดิักษานุคุณ

เหมือนนายศรีมีงานท่านสนอม	เจิมแป้งหอมน้ำมันจันทน์ให้ทรรษา
พอเสร็จการทำงานเอาลงทั้งคงคา	ต้องลอยมาลอยไปเป็นใบตอง
เหมือนตัวเราเล่าก็พลอยเลื่อนลอยลั้	มิได้รับไทยทานคู่งานฉลอง
ไธ้ทองหีบลิบลอยทั้งผอยทอง	มิได้ครองไครแพรเหมือนแต่เดิม

๑ พระสิงหะพระอภัย^(๑) พระทัยจิต ไม่ยาวยียดยกยอระลอลเฉลิม
 เมื่อกระนั้นจันทน์และกระแจะเจิม ได้พูนเพิ่มเหิมฮึกฮฤตึกกรม
 ครั้นเห็นท่าร้างเวดก็เกิดทุกข์ ไพร่รุกรบูกเบียนเป็นเสี้ยนหนาม
 สู้ต่ำต้อยน้อยตัวเกรงกลัวความ ด้วยเป็นขามขากจนจำทนทาน

๑ ขอเคระพระสยมบรมนาถ เจ้าไกรลาสโลกามหาสถาน
 ทรงง้าวเผือกเงือกหงอนสังวรสังวาล ถิษพัทธาลดาไฟประลัยกัลป์
 ประกาศอิทธิทธิเวทวิเศษประเสริฐ ให้ตายเกิดสิ้นสุดมนุษย์สวรรค์
 ตรัสอย่างไรไปเป็นเหมือนเช่นนั้น พระโปรดฉันเชิญช่วยอำนวยพร
 เมื่อว่าจกรักไครที่โหมมั่ง ให้สมหวังดังจำนงประสงค์สมร
 ทรงเวทมนต์คลประสิทธิ์ฤทธิธรอน เจริญพรภิญโญเดโชชัย
 ที่หวังขึ้นกลั่นกลั่นกระสันสวาท ขยำแคล้วคลาดเคลือบแคลงแห่งใดน
 มิตรจิตรอให้มิตรใจไป ที่มีดีไม่เห็นต้องช่วยต่อเงียน

(๑) พระสิงหะไครภท และพระอภัยมณี ดูเจียงอรณ ๑ หน้า ๑๗๑ ข้างต้น

๑ ขอเถระพระนารายณ์อยู่สายสมุทร พระโพกทรงค์เฉลิมเสริมพระเศียร
 มังกรกอดศอกประสานสังวาลเวียน สถิตเสถียรแท่นมหาวาสฤ
 ทรงจักรสังข์ทั้งคทาเทพาอุก เขยิบม้าครุฑเที่ยวทวาทศราศี
 รอมหาอานุกาภาพราบไพบีร์ ชย่ำให้มီးมารววงระคางระคาย
 ที่คนคิดวิษยานินทาโทษ พระเปลื้องไปรดปรามประยูรให้สูญหาย
 คัทรูเญียบเรียบร้อยจะลดยราย ไปเรยสายสุดสวาทไม่ราควัน

๑ ขอเถระพระมหาวายุพัต พิมานอัศวราชแผ่นผาดฉัน
 ทรงสี่เหลื่องเครื่องไฟประไลยกัลป์ กุมพระขรรค์กรคกระหวัดพัค โขยม
 ขอเถราวายุเวกจะเสกเวท พอลลับเนตรพริบหนึ่งไปถึงโฉม
 จะสอพลอดอเลาะประหละประโลม เหมือนกินโสมโคกสว่างสว่างทรง
 สุนามาลย์บานแบ่งแม่สิ่งกู่ ขอถึงคู่สมสงวนไม่ควรทวง
 จะเหือดถันกลั่นอายเสียคายดวง จะหล่นร่วงวโรยรสต้องชดชอม

๑ โอ้อีกเอ๋ยเรยอื่นไม่ขึ้นแซม เขยที่แยมข้มพรายไม่หายหอม
 แต่หัตถ์นัยน์ตรัยตึงต่านถึงจอม ยังแปลงปลอมเปลื้องปลิดไฟจิตรา
 ได้บุตรีที่รักยักษ์อสูร สืบประยูรอยู่ถึงดาวตึงสา
 เราเป็นมนุษย์สุดรักต้องลักพา เหมือนอินทราตึงต่ายเป็นไรมี

[รำพึงถื่น]

๑ ย่ำประมาทชาติหมู่แมงภู่ผิง
 คุตตอกไม้ในจังหวัดบุรี
 พอบานกลีบรียบถึงลงคลั่งเกล้า
 สัจจจริงมิ่งขวัญย่ำวันทด
 อันโกสมพุ่มพวงคอกดวง
 ภมรมาดปรารภณาจึ่งมาตอม
 แม้นรบบักหักว่าเมตตาคอม
 เหมือนอิเหนาเขากู ไม่สู้
 ย่ำหลบลูกคอกแต่ลูกยัก
 เหมือนตัวพนกกล่อวาชอชวย
 ถึงนทีชเวตชอบเขตแวง
 เคะฤทธิวิทยาปรีชาชาญ

ประสงค์ซึ่งเสน่หาสรวัยสาหวิ
 ดวงโคตรมกลั่นรวยวินรส
 พุบแผงเฝ้าเพิ่นพอนเกสรสด
 ถักเส้นไกลไทรสเหลื่อคอดอม
 สรวัยสาหวิว่าเพยระเหยหอม
 ค้องคอดอมคอกตรมระทมทวิ
 เมื่อผิดชอบฝ่ายหน้าจะพาหนี
 แต่เพียงพินกได้ด้วยง่ายตาย
 เขายังลักไปเสียได้คงใจหมาย
 รู้จักฝ่ายฟ้าดินชินชำนานู
 มีอัมกำแพงแหล่งล้อมพริ้วมทวาร
 ช่วยบันดาลได้สมอารมณ์เปอง

๑ จิงจิงจะจะไปอ้อมเนิ่นน่มน่วม
 อยู่ท่ายพระจะได้เรียงเคียงประคอง
 พอลมตีฟ้าจะให้ไช้ใบเล่น
 แสนสบายสายสมุทรสุดสายตา

ลงนั่งร่วมเรือกลพยนต์ผยอง
 ครวโลล่องลอยระเลเหมือนเกดรา
 ไปตามแผนที่ประเทศเพศภาษา
 เห็นแต่พ้าน้ำเขียวเปล่าเปลี่ยวทรวง

ในสายชลวนลัดไครมครีมีคลื่น
เห็นฝูงปลาฉลามคินตันทั้งปวง
แหกฝ่าทรงมั่งค่าพวงพานิช
เข้าประเทศเขตแดนเลียบแดนเดิม
ถ้าแม่น้ำปลาวาฬผุดผ่านหน้า
แนวชลาน้ำขมมาลมนต์
เย็นระลอกคลื่นเวียบเงียบสงบ
แม่น้ำวนคลุ้มกลุ้มกลมเป็นลมแดง
บดเคี้ยวคลื่นครวนครึกสะทักโถม
เสียงซอซอซอซอซอซอซอซอซอซอ

๑ แต่เรือเราเบาพองถึงต้องคลื่น
แม่เห็นคลื่นครวนเครงจะเกรงครัน
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น
จะเขยขึ้นลงย่นยับกักกันคลื่น

(๑) ในต้นฉบับน่าจะขาดไปคำหนึ่ง
หรือคำอื่นก็ได้

สุดจะผืนผ้าระเลห์หลวง(*)
เกิดในห้วงห้วงมหาคงคาเดิม
ตั้งเกตุทิศถิ่นทางคังวางเขม
เขาไปเต็มตามทางกลางนที
เรือไม่กล้าไกลเคียงหลีกเคียงหนี
ดูเร็วเรือเร็วเรือไม่เหนียวแรง
มหรณพลิบเนตรในเขตแขวง
เป็นสายแสงเสียดลิ้นสนั่นดัง
ชนสาดโถมคาค้ำคองคาง
ด้วยกำลังลมกล้าสลาตัน

ก็ผ้าผืนฟูสบายแล่นผายผัน
จะรับขวัญอุ้มน้องประคองเคียง
ให้หายวันรวบเรียบเงียบเวียบเคียง
ให้เอนเคียงแอบอุ้มละมุนทรวง
เห็นจะยอมหย่อนตามไม้ห้ามพวง
ไว้น้ำเนบทรวงสมคะเนทุกเวลา

อาจเป็น “สุดจะผืนคลื่นผ้าระเลห์หลวง”

๑ อชกลกขงถึงทชชสคตสมุท

เห็นนำสุดสูงพุ่มดงภูมผา

ดูปลั่งพลั่งว้งววงหว่างคองคา

สูตนาวาเวียนวนไม่พันไป

เรือลูกคำพาดิชไม่ขัดเขียด

แล่นก่าวเสียดหลักลำตามน้ำไหล

แลระเลเกตราบบ้างมาไป

เห็นไรไรรวรวเท่านวมือ

แม่น้ำพรายน้ำท่าฤทธีนิมิตรูป

สว่างวুবวงแดงคังแสงกระตือ

ต้องสมไฟใส่ประโคมให้โหมฮือ

พัดกระพือเผาทิ้งแก้งรวงวน

๑ แต่ตัวพมิอุบายแก้พรายมุด

เสกเพลิงชุกเช้นกับไฟประลัยผลาญ

ทั้งพรายน้ำทำลายวอดวายปราน

มิให้พานพักตรัน้องอย่าหมองมัว

ดูปลาใหญ่ในสมุทรมุดพ่นน้ำ

มีดเหมือนคล้าคลุ้มบดสลดสั่ว

พุ่งทะลึงถึงฟ้าคูนากลัว

แต่จะตัวตะตะโรคนับโยชน์ยาว

จะหยอกเข้าเผ่ายวให้หัววระ

ชวนชมเกาะกะเปาะกลมชื่อนมสาว

สาครเรดเขตแคว้นทุกแดนดาว

ดูเรือชาวเมืองใช้ใบไปมา

เรือสลัดคัตระกำร้อยลำหวาย

ท่าเรือค้าขายแล่นล้นแน่นหนา

น้ำวกระเขียงเสียดเสสุเรสุรา

ใส่เสื้อผ้าโพกนั้งลงยันต์ราย

เหมือนเรือเปล่าเสากะโคงลดลงช้อน ปลอมเรือจวบบรรดาลูกค้าขาย

ตัวคนได้ไม่ล้างให้ว่างวาย

เจาะดินหวายร้อยสันทุกคนไป

๑ โดยหากว่าถ้าไปปะเรือสลัด
จะอ้อมวงกลางดักสะพักไว้
แล้วจะใช้ใบเยี่ยงไปเมืองเทศ
ทั้งหนุ่มสาวเกล้ามวยสวยโสกา
ล้วนนุ่งห่มไหมพัสตร์ถือศัสติ
แลพลุกคึกคักดังลั่นมณี

ศรีสวัสดิ์แว่นจะพริ้วประพริ้วไหว
โบกธงชัยให้จิ้งจก่าบังตา
ชมประเภทพวกแขกแปลกภาษา
แต่งกายอย่างพราหมณ์งามงามดี
ใส่เพชรนิลเนมประดับสลับดี
ชาวบุรีรัมย์ทจร

๑ จะเชิญแก้วแว่นนครขึ้นเขตแคว้น จักขอแหวนเพชรรัตน์ประภัสสร
ให้สร้างทรวงดวงสุภาสดาว สว่างร้อนรับขวัญทุกวันคืน
จะระวงษ์ประคองเคียงน้องน้อย ให้ใช้สอยสารพัดไม้ขัดขึ้น
กลืนไว้ได้ในอุระก็จักกลืน ให้เข้มนั้นชมระเลทุกเวลา

๑ แล้วจะชวนนวลละของตระกองอ้อม ให้ชมเพลินเนินมะงุมมะงาหรา
ไปเกาะที่โอเณราชาวระวา วงศ์อัญญาแต่หวาน่าหวั่นระ
จุมุกโค้งโง้งงุ้มทั้งหนุ่มสาว^(๑) ไม่เหมือนกล่าววาวเรื่องหมู่เหืองเงา
ไม่เพริศพริ้งหญิงชายคล้ายคล้ายเงา ไม่มีเหมาะหมดจดไม่ดังงาม
ไม่แง่อนอ่อนแอ้นแขนไม่อ่อน ไม่เหมือนสมรเสมอภาษาสยาม^(๒)
รูปก็งามนามก็เพราะเสนาราม จะพาข้ามเข้าละเมาะเกาะมาลากา

(๑) รูปร่างดังนี้ คงพรรณนามาตามที่เห็นรูปตัวหนังสือ

(๒) ไม่เหมือนสมรเสมอหน้าภาษาสยาม ?

เดิมของแขกแตกฝ่าทรงไปตงตก

แด่พลกกรกกรนชายบันฉา

เมื่อครั้งนั้นบนหทัยอัมวาระดา

ธรรมสัตตัมมัจฉาในสาคร

๑ แม่นเหมือนหมายสายสุคติไปด้วยพิ จะช่วยขรรคมตลงเหล่าถึงขร

ประคองเคียงเคียงเอกเชนถนนอน

วังละคอนอิเหนาเข้ามาจากา

แล้วจะใช้ใบปากออกจากฝั่ง

ไปชมละเมาะเกาะวังกัลพังหา

เกิดในน้ำค่านิลดงคิลลา

เหมือนรุกราชชนดลางหว่างควิน

ชะเลรอบรอบเขาเป็นเงา

เวลานารชนกระเพอมถึงเงอมหิน

เห็นหุบห้องปล่องขลาผู้่นาคิน

ชนมากินเกยนอนระอ้นเนิน

ภูเขานวนหนึ่งแจ่นจิงรอบ

เป็นเขตรอบเทพเจ้าจอมเขาเขิน

จะชนชวนนวลละของประคองเดิน

เลียบเหลี่ยมเนินเพลินชมพนมนิล

จึ่งจะจจะเก็บทงกัลพังหา

เมตมุกดาคลนสาดกลางหาดหิน

เบยอแก่ (*) แลรอบรอบควิน

ระวันกลนไม่หอมมีพรวมเพรียง

สะพรังต้นผลคอกออกไม้ชาด

คิลาลาคลคหลนชนเขลียง

จะค้อยเลียบเหยียบย่องประคองเคียง

เป็นพิเลียงเพียงพรวมชวา

จำปาตะอุนหอมกรุ่นกลน

กำแผ่ผืนดินชุตันบุหงา

ด้วยเกาะนททำเจเทวดา

แต่นกกลกมิได้ไปใกล้กราย

(*) เบยอแก่ มีประทับซุ้มหน้าค่างโบสถ์วิหาร และพระปรางค์ในวัดเทพธิดา

- ๑ แล้วจะใช้ไปไปคูเมืองสุทนต์ (*) ทำคณัตถ์ขังวนชลสาย
 ตงตกรามตามตลิ่งแซกหญิงชาย แด่มผ้าลายกะลาตีพวกคหิณห์
 พนมวงทองทองช้ายามะหวาด ฌักวิลาศลายลายของเขียนทองจัม
 ทำทอชฎพิลลิกลั่นตึกทิม เรียบเรียงริมฝั่งสมุทรแลสุดตา
 จะตามใจให้เพลินเจริญเนตร ชมประเภทพราหมณ์แรกแปลกภาษา
 ได้แย้มสรวลชวนใช้ใบลีลา ไปมังกล่า (๒) ผาหรงระวงตระเวน
 กำปั่นไฟใหญ่่น้อยออกลอยเที่ยว ตลบเลี้ยวแฉวงตงจางเหลน
 ถ้วนเดือนหนึ่งจึงจะผลัดพวกหัดเกน เวียนตระเวนไปมาทางดาบี่
- ๑ เมืองมังกล่าผาหรงอยู่ทางแรก พวกเจ้าแหวกแปลกหน้าท่าภาชี
 แลพิลลิกตกรามงามงามคี่ ตึกเศรษฐีมีทรัพย์ประดับประดา
 ดูวาวแววแก้วกระหนกกระจกกระจ่าง ประตุน้ำต่างคิดเครื่องรอบเมืองผา
 ลั่นชายเพชรเจ็ดสีมีราคา วาเง้นน้ำตกร้านใส่จานราย
 แล้วตัวไปไม่มั่งระวงของ คนชื้อของเรียกหาจึงมาขาย
 ด้วยไม่มีดี โขขโมยขมขาย หงหญิงชายเข้าค้าเขาจำราญ

(*) เมืองสุทนต์ ในที่นี้จะหมายถึงเมืองสุทนต์ ปากแม่น้ำตาปี่ (Tapti)
 แถวฝั่งมณฑลเบงกอล (Bengal)

(๒) หมายถึง เบงกอล (Bengal)

นอกกำแพงแขวงเขตประเทศถิ่น

เป็นส่วนอินทผาลัมต้นน้ำหวาน

รองอ่างไว้ใช้ทำแทนน้ำตาด

ต้องแต่งงานชั้นหมากเหลื่อหลากจริง

ถึงขอมมีมีจนทำขวัญต้น

แต่งเหมือนคนขอสู่นางผู้หญิง

แม้ถึงมีมีลูกใครปลูกทอง

ไม่ออกจริงจนหล่นลำต้นตาย

บ้านตลาดกวาดเย็นเตียนตะล่ง

ถึงของหลงลืมไว้ก็ไม่หาย

ไปชมเล่นเร็นต้นว่าประสาธบาย

บ้านเมืองรายหลาย ประเทศ ต่าง

เพศพันธุ์

๑ จะพาไปให้สรวงทางกุศล

ขึ้นสิงหล (*) เห็นจะได้ไปสรวรค์

ให้ไว้เจดีย์ที่ท่าเลเวพูน

พระวากขวัญอันเป็นยิ่งเขาดังศุคร

๑ คิดจะใช้ใบร้ามไปตามเริ่ม

เขียนมาเต็มเล่มแล้วจะสันสมุด

เหมือนหมายทางต่างทวีปเวรวิบุต พอสันสุดสายมหาธารณพ

เหมือนเรื่องรักจักประเวศประเทศถิ่น มีต้นสันสุดคำก็จำบ

แม้ขึ้นเคื่องเปลืองปลิดไม่คิดคบ จะเศร้ารบโศกสะฮันทุกคืนวัน

เหมือนยักษที่สิงขรต้องสรวก (๒) บักรังอกอาณภาพว่าสาปสรว

อยู่ณพบุรี (*) ที่ตรงหว่างเขานางประจัน เติงไก่ขันขึ้นนทรวคอบศรั

(๑) เกาะลังกา ทั้งประเทศลังกา

(๒) หมายถึง นิทานเรื่องท้าวภกชนาก

(๓) หมายถึง เมืองลพบุรี

แสนวิตกกอกพระยาอุณวราช

สุดหมายมาดไม่มีที่อุปถัมภ์

ครวสเทือนเหมือนอุระจะระยำ

ตั้งตีซ้ำซ้ำในฤทัยระทม

๑ ถึงกระไรได้สุดล้าหืฮาสาสมัคร

ขอเห็นรักสักเท่าซีกกระผีกผม

พอชื่นใจได้สว่างสว่างอารมณ์

เหมือนนิยมนมคະเนเกิดเทวัญ

ถวิลหวังสังวาสสวาทแสง

ให้แจ่มแจ้งแต่งตามเรื่องความฝัน

ฝากผีปากฝากคำที่ดำดุน

ชื่อว่าพันพิลาปล้ากาพย์กลอน

เปรียบเหมือนกับรักกลมสนอมเสน่ห์ ลำเนียงเทเทวัญวิมบรรจถรณ์

เสวยสวัสดิวัฒนาศถาวร วานพักกลอนกลอยแก่ (*) เกิดแม่เฮย ฯ

(๑) ถึงเวลาหนึ่ง พระภิกษุสุนทรภู่ มีอายุ ๕๖ ปี

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๑ เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า	ดาตาว
จรูญจรัสมิ์พรว	พ่วงพริ้ว
ยามตักนกหนาวหนาว	เขนยแนบ แอบเอย
เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย	เยือกฟ้าพาหนาว
๒ มหานาคชะวากว้าง	ค้ำคลอง
ชุ่มชื้นรินทุกข่สอง	ฝั่งน้ำ
ขุกคิตรีตรหมายครอง	สัจสวาท ขาดเอย
กล้ำตกรกเรือชา	โศกทั้งหมางสมร
๓ ขอฝากทรากรสชาติสร้อย	สุนทร
ไว้ที่ท่าสาคร	เขตน
ศาลาน้ำวัดพร	ฟ้าฝาก มากเอย
ใครที่พบเป็นผี	ฟ้าให้อภัยครัน
๔ จิรว้างทำงน้องนึก	น้ำสรวล
สองฝ่ายชายหญิงชวน	ขี้เข้า
หวังชายฝ่ายหญิงชวน	ชื่นชื่น เห็นเอย
กลเช่นเล่นชักเสว้า	เสพเผื่อนเพื่อนเกษม

- ๑ เลี้ยวลัดวัดสระเกษกัม คมลา
 กุฎีศพนบมารดา เกิดเกล้า
 เตะพระกุศลพา หันโลก โอหยา
 เสวยสุขทุกคำเข้า ช่องชั้นสวรยางค์
- ๑ เชิงเลนเป็นตลาดสร้าง หลักเรือ
 โอ้อ่างน้ำอิฐเกลือ เกลื่อนกลุ้ม
 หลักร่องช่องเล็กเหลือ ลำบาก ยากแสบ
 ออกแม่น้ำย่ำลุ่ม ถือง่องสองยาม
- ๑ แขน่เสียงเวียงราชก้อง กังสตาล
 เห่งหงักระฆังฆาน แข่งมือง
 สังข์แตรแซ่เสียงประสาน สังข์คัต คัตเอย
 ยามตึกครกครนก้อง ปแกวแจ้วเสียง
- ๑ วัดเลียบเงียบสังคหัน อาราม
 ชุกคิดเคยพยายาม แย่งนึ่ง
 รวยรินกลิ่นสไบพราหม สว่างร่วง ทรวงเอย
 สุกญกลิ่นสนกลอนพร้อง เพราะเจ้าเบาใจ

๑ เจริญบุญสุนทรไว้

สืบสวัสดิศดาพร

เจริญทราบกายก่กลกลอน

จำชาติชาตินี้แล้ว

๑ วัดแจ้งแต่งตักตัง

เคยปนกนน้อยคอน

เคยลอบคอบสารสมร

จำจากพรากนุชน้อง

๑ สาวแก่แม่ม่ายแม่น

ขอเดชะพระอรุณ

ยามตักนีกส่งบุญ

วัดช่วยอวยสวัสดิ์ชู

๑ ยลฉนวนหน้านักน้ำ

พระที่นั่งบัลลังก์ทอง

ชำระพระนิพนธ์สนอง

สนแผ่นดินป็นเกล้า

ให้สมร

ผ่องแผ้ว

กล่าวกลั่น ถวิลเอย

กลาตน้องของสงวน

เตียนนอน

คู่พร้อง

สมานสมัค รักเอย

นกน้อยลอยลม

มีคุณ

ราชรู้

แบ่งฝาก มากเอย

คิดพร้องสนองเพลง

เนตรนอง

ที่เฝ้า

เสด็จสนิท ชิดเอย

กลับร่างท่าฉนวน

๑ แบ่งบุญสุนทรเชื้อ
สืบข้างทางพุทธพงศ์
ถวายพระหริรักษ์ทรง
ลุโลกโมกษ์เหมือนแก้ว

๑ อีกร่องค้มงกุฎเกล้า
สืบกระษัตริย์ชาติดิยบำรุง
ถวายพระอันทรงผดุง
สิ่งโสภโรครื่องแก่น

๑ ทำข้างหว่างค่ายล้อม
ครึ่งพระโกศโปรดประทาน
เคยอยู่คู่สำราญ
เห็นแต่ที่มีได้

๑ วังหลังครึ่งหนุ่มหน้า
เคยอยู่คู่ชนเชย
ยามนทเคยเลย
ต่างชนอนแอบเกล้า

จีนวงศ์

ผ่องแผ้ว

สารพิเศษ เสวตเอย

กิจร้ายหายสูญ

ชาวกรุง

รอบแคว้น

พระเดชเฟื่อง กระเดื่องเอย

ขจัดฝ้ายวายเชิญ

แหล่งสถาน

ที่ให้

ร่วมเฝ้า เจ้าเอย

พบน้องครองสงวน

น้องเอย

คำเข้า

ลมพัด ที่แฮ

กลาดเกล้าแล้วหนอ

๑ กิตคำรำลึกไว้

เคยรักเคยร่วมเรือน
อย่าเคืองเรื่องเราเขื่อน
ใครทมิษฐ์

๑ เลี้ยวทางบางกอกน้อย

บ้านเก่าเข้าเรือนแพ
เงยบเหงาเปล่าออกแด
รำลึกนักรักร้อง

ใครเตือน

ร่วมรู้

ยามแก่ แม่เอย

ช่วยคำคำโคลง

ลอยแล

พวกพ้อง

คู่แปลก แรกเอย

เรียกน้องในใจ

บทนาถบริพนธ์

๑ สาวเอยเคยอ่อนน้อม

ออมสนิทจิตกลั่นหอม
ไกลห่างว่างอกตรอม
เคยอนชันครองไว้

๑ ขลุ่ยบ้านบุตึง

ขลุ่ยคิดเคยชมจันทร์
ขามขากหากบันกัน
มคุชชันหน้า

อัมสนอม

กล่อมให้

ออมตรึก ระลึกเอย

ใครทวนนำสรวล

คัจฉิน

แจ่มฟ้า

กินชึก ฉลิกแธ

นุขปล้มลิ้มเค็ม

๑ เสียตายสายสวาทไอ้
รักพิมพ์โทษกรรม
จำจากพรากพลัดสมร
เสียนุขคุจทรวงต้อง

อาวรณ
กับน้อง
เสมอชีพ เรียมเอย
แตกฟ้าผ่าสลาย

บทสนทนาฉบับที่

๑ เกราะหักกรรมจำทำนอง
หวลนกกตักเคียวอน
คิดไว้ไม่ห่างจร
หากจิตมิตรหลายหน้า

ห้องนอน
ก่อนหัว
หอนจาก
ล่าน้องหมองหมาง

๑ เดือนคกนกร้องเร่ง
เยี่ยมยอดคณครุฑทรง
เคียนคืบลับโลกคง
จันทร์พินลับหน้า

สุริยง
ส่องฟ้า
คั่นคั่น อีกเลย
นับสนดินสวรรค์

๑ วัดปะขาวครวญรู้
ทำสูตรสอนเสมียน
เดินระวางระวางเวียน
เคยชนกลนกลนสร้อย

เรียนเขียน
สมุคน้อย
หว่างวัด ปะขาวเอย
สวาทห้องกลางสวน

๑ เห็นเรือนเพื่อนรักร้าง

โอ้ออกอาศุรโดย

ตุสวณบัวนจิตโทย

แลลับกลับชาติม้วย

แรมโรย

เทวนค้วย

หาดอก สร้อยเอย

ไม่ได้ไถ่กาย

๑ บางน้ำรินน้ำรุ่งแก้ว

แก้วเนตรเชษฐาขร

ถือนวขกรวดคน้าพา

ในชาตินี้แพ้แล้ว

กานดา

ร้างแล้ว

ภพชาติ อันเอย

กลาดค้ำท่างสมร

๑ บางระมาดมิ่งมิตรครึ่ง

บอกบทบุญยังพยาน

ประทุนประคิษฐาน

แหวนประดับกับผ้า

คราวงาน

พยักหน้า

แทนฮ้อง หอเอย

ฟ้าอ้างรางวัล

๑ สงสารสายเนตรน้อง

เนตรที่เพียงฝอยฝน

จวนรุ่งรำสาอันจน

คราวเคราะห์เพราะน้องต้อง

นองชล

เพื่อน้อง

จำจาก แฉ่มเอย

พยุกล้าสลาตัน

๑ สวนหลวงแลส่างลวัน
 เคยเสด็จวังหลังมา
 ข้าหลวงเล่นปีศดา
 เห็นแต่พลับกับสร้อย

พฤษภา
 เมื่อน้อย
 ต้องอยู่ โยงเอย
 ช้อนขี้มดคลุมโปง

๑ วัดพิศกุลกรุ่นกลิ่นเกลี้ยง
 แกรุ่นร้อยมัลลย์
 เรือนร้อยค้อยสอศไหม
 ร้อยคล้องทองนังนัย

กลอยใจ
 ใส่เหล่น
 เหมือนแน่น แลเอย
 นวดพันท่านครู

๑ บางขวางข้างเขตแคว้น
 สองฟากหมากมะพร้าวผล
 หอมรินช่นเช่นปน
 เกลิมจิตคิดว่าไกล

แขวงนนท์
 พรศไม้
 เบื้องประ ปรางเอย
 กลิ่นเนื้อเจือจันทน์

๑ เชิงสวนลวันรักน้ำ
 ลูกดกรกเรือใบ
 รักร้ายฝ่ายคนไกล
 เต็ดลูกถูกขางนิ้ว

คล้าไคล
 บิดพรัว
 กลัวรัก นักเอย
 นิดเนื้อเหลือคั่น

๑ บางกรวยกรวดน้ำแบ่ง
 ส่นิมนุชนิพพาน
 จำจากพราภพลัดสถาน
 เห็นแต่คลองน้องแก้ว

บุญทาน
 ผ่องแผ้ว
 หิง^๕ หัน^๕ เอย
 กลาด^๕ เขล่อน^๕ เดือน^๕

๑ บางศรีทองคลองบ้านเท่า
 สเพชรวัว^๕ สทอง^๕
 เลื่อง^๕ ลือ^๕ ช่อ^๕ เสี่ยง^๕ สมอง
 คลอง^๕ คด^๕ คด^๕ เลี้ยว^๕

เจ้า^๕ คลอง
 ถิ่น^๕ น
 ลำ^๕ เหนีย^๕ ก นาม^๕ เอย
 เข่น^๕ ไส^๕ สทอง

๑ ล่องทางบางบ้านเรียด
 สองฝั่ง^๕ พริ้ง^๕ พฤชา
 ไม้^๕ ปลุก^๕ ลูก^๕ ดอก^๕ ตา
 ทรง^๕ กลิ่น^๕ ริน^๕ ริน^๕ ข้าง

วิมล^๕ ลา
 สลับ^๕ สล้าง
 คก^๕ คาค^๕ กลาด^๕ เอย
 ขอบ^๕ คุ้ง^๕ พุ่ง^๕ ขจร

๑ รอกแตกแลลอค^๕ เลี้ยว
 นก^๕ หก^๕ จก^๕ จิก^๕ โจน
 ยาง^๕ เจ้า^๕ เล้า^๕ ยาง^๕ โทน
 โลบ^๕ ฉาบ^๕ คาบ^๕ ปลา^๕ ได้

โอด^๕ โผน
 จับ^๕ ไม้
 ท้อง^๕ เที้ยว^๕ เที้ยว^๕ เอย
 ค่วน^๕ ขื่น^๕ กลิ่น^๕ กิน

- ๑ บางกร่างข้างคู้้งค้ำ
บางขุนขุนกอง
ของสวนส่วนเจ้าของ
สาวแก่แม่หม้ายบ้าง
เขตคลอง
ก่อสร้าง
ขายน้ำ ทำเอย
บกน้ำลำเรือ
- ๑ โรงทับหนีบอ้อยออก
สองค่างวางรองเรียง
อ้อยใส่โล่ควายเคียง
อกพนชอกษา
แอดเสียง
รับน้ำ
คู้้ง เวียนเอย
เช่นอ้อยข่อยระยำ
- ๑ ทับหนันนั้นแหละเหล
ขู่มเหงหักหาญ
เข้าพวกกิดอ่านพาล
กลทับหนันนิกเน้น
ตระลาการ
ห่อนเว้น
เอาผิด พ่อเอย
นิกช้ำน้ำใจ
- ๑ บางคูเวียงเสียงสงัดลวัน
เวียงซ้อคือท้าวไท
เวียงราชตลาดแคล้วไกล
ขามขากจากเมืองท่ง
สวนไสว
ท่านตัง
กลับระลึก นิกเอย
ถันปล้มลัมเกษม

๑ บางม่วงทรวงเสรำคิด	เคยชวน
ม่วงเก็บมะม่วงสวน	สุกระยา
ม่วงอัน ^๔ รณ ^๔ ัญจน	จิตไม ^๔ ไคร ^๔ แฮ
ม่วงหม่อมหอมหวานหน้า	เช่น ^๕ เนอ ^๔ เจอ ^๔ จัน ^๔ ทน ^๔
๑ จันทน์ ^๔ ต้น ^๔ ผล ^๔ ท่า ^๔ มให้ ^๔	หวานหอม
แมลง ^๔ ภู่ ^๔ เวียน ^๔ ตอม	ไต่ ^๔ เกล้า
เพียง ^๔ พื ^๔ ศุ ^๔ ต ^๔ สนอม	เสน ^๔ ห ^๔ แ ^๔ จ่ม ^๔ จัน ^๔ เอย
ห้อง ^๔ ซอ ^๔ รือ ^๕ เสียว ^๔ เสรำ	โส ^๔ กร ^๔ ร้าง ^๔ ท่า ^๔ งจัน
๑ ล่อง ^๔ ทาง ^๔ บาง ^๔ ใหญ่ ^๔ บ้าน	ต่าน ^๔ คอย
เลี้ยว ^๕ ล่อง ^๔ คลอง ^๔ เล็ก ^๔ ลอย	เลือน ^๔ ช้า
สอง ^๔ ฝั่ง ^๔ พริ้ง ^๔ พุก ^๔ ษ ^๔ พลอย	เพ ^๔ ลिन ^๔ ชน ^๔ ชม ^๔ เฮย
แล ^๔ เหล่า ^๔ ชาว ^๔ สวน ^๔ หน้า	เสน ^๔ ห ^๔ น ^๔ ้อง ^๔ กร ^๔ อง ^๔ สนอม
๑ คลอง ^๕ คด ^๔ เลี้ยว ^๔ ลด ^๔ ลวัน	หลัก ^๔ ตอ
เกาะ ^๔ กระ ^๔ ระ ^๔ เว ^๔ รือ	ร่อน ^๔ นำ
คด ^๔ คลอง ^๔ ซ้อง ^๔ แค ^๔ บพอ	พาย ^๔ ถ่อ ^๔ พ้อ ^๔ เอย
คน ^๕ คด ^๔ ลด ^๔ เลี้ยว ^๔ ลา	กว่า ^๔ น้ำ ^๔ ลำ ^๔ คลอง

๑ ล่วงย่านบ้านวัดร้าง

ตกทุ่งถึงคลองโยง

วัดใหม่ระทองโงง

ควายลากฝากเชือกไขว้

๑ คนขี้ตื้ออันเร่ง

ถอนถีบตะกุกตะกาย

เหนื่อนนักชักเชือกหวาย

คนหวดป่วนปั่นไอ้

๑ ทุกข์ใครในโลกฉิบ

ไม่เท่าควายลากเรือ

หอบฮักจักขุเชื้อ

มนุญย์ดุจติดค้าง

๑ สังเวชเหตุด้วยทรัพย์

พาสัตว์วัดนสงสาร

กรวดนร่าสละทาน

จงสุขทุกค่ำเช้า

เรือนโรง

หย่อมไม้

ทึดทือ ต้นแฮ

เคลื่อนคล้อยลอยเลน

วันควาย

โก่งโก้ง

แหงนเบ้ง เบือนแฮ

สะอึกตื่นแผ่นโชน

ล้าเหลื่อ

รับจ้าง

เจ้งขุ่ม ขลเคย

เขียนร่ำเอาเงิน

ศฤงคาร

โศกเศร้า

ท่วสั่ว สั่วสั่วเคย

ชาติพินชนมาน

- ๑ ข้างคลองสองฝั่งเฟื้อย เฟื้อยแฉม
 คาแฝกแซกเสียดแฉม ขั้วข้อน
 ในพุ่มกุ่มกกแกม กอข่า ระข่าแฮ
 นกหวกเวียนหว้อน วังเต็นแผ่นโผน
- ๑ นกกระรุมกลุ่มเกลื่อนท้อง หุ่นา
 คุ่มคุ่มสุมสับปลา ปากโจ้ง
 ขยอกขยอกกลอกเหนียงพา เพื่อนเที่ยว เกรี้ยวแฮ
 สัระกะกรุมโล้ง เล่ห์ลั่นบ้านเรา
- ๑ นกกระทงฝูงใหญ่กลุ่ม กลางหนอง
 ลอยเลื่อนเคลือนคลอประคอง คู่เกล้า
 คืดเช่นเล่นลำคลอง กลอนุช น้อยเฮย
 สอนว้ายฝ้ายฟ้า ผักนึ่งคล่องใจ
- ๑ นกกาน้ำแหวกหว้าย วาริน
 คาบขยอกเขย่งกิน เก่งแท้
 เต็กโห่โผล่ผลุบับิน บเบยยก บักแฮ
 ขากรอกคอกบัวแฉ้ สันนร่องขร่องเสยง

๑ กาเหียวเหียวว่าวอน
ร้อนร้ายหมายมัจฉา
ขุนนางอย่างเฉียวกา
โจนจับปรับใหม่ใช้

๑. ยางเจ้าเขาจับจ้อง
ก๊นเล่นเป็นภักษา
ตระลาการท่านสรวทธา
บนทพียักกลับกลืนกล้ำ

๑ ออกแควแม่น้ำปาก
แดนตำบลบ้านเรือนโรง
ชอลานตากฟ้าโง
เยนค่านากางพง

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

เวหา
โอบได้
กินสัตว์ สูบ
เช่นข้าต่ำต้อย

จิกปลา
 สุธงษา
 ถอสัตย์ สวัสดิ์นส
 กล่าวคล้ายฝ่ายนาง

คลองโยง
เขาคู้
ทุ่งรอบ ขอบน
ฟากฟ้าสากล

ตากปลา
เฟื่องฟู
ไว้ห้อง กลองแซ
ยอดเยี่ยมแหลมไสว

๑ รอนรอนอ่อนนอกโอ
 เลี้ยว^๕เหลี้ยว^๕มพระสุเมรุลง
 มคค^๕ลุ่ม^๕พุ่ม^๕ไผ่^๕พง
 เสียง^๕พง^๕หัง^๕หง^๕หน้า

๑ ทางเปลี่ยนเลี้ยว^๕ล่อง^๕คึง
 ห่อ^๕ม^๕ย่าน^๕บ้าน^๕กระ^๕จัน^๕จัน^๕ทร์
 เจียบ^๕เหงา^๕เปล่า^๕ทรวง^๕กระ^๕สัน
 จัน^๕อิน^๕ชัน^๕แต่^๕หน้า

๑ ลำ^๕พุด^๕หึง^๕ห้อย
 เหมือน^๕เม็ด^๕เพชร^๕รัตน^๕ราย
 วั^๕บ^๕วั^๕จับ^๕เน^๕ตร^๕สาย
 วั^๕บ^๕เข^๕น^๕เห^๕น^๕หึง^๕ห้อย

๑ ถึง^๕ย่าน^๕บ้าน^๕ฝั่ง^๕ข้าม
 หมอ^๕เต^๕า^๕เจ้า^๕เล^๕ห์^๕ลวง
 ไซ^๕่^๕เ^๕น^๕เช^๕น^๕กับ^๕ดวง
 บ่วง^๕รัก^๕ดัก^๕พ้อง

อัส^๕ตัง^๕คี่
 ลับ^๕ฟ้า
 พ^๕เปล^๕ี้ยว^๕ เต^๕ี้ยว^๕เอย
 นึก^๕คร^๕้าม^๕ทว^๕าม^๕ถวิล

เขต^๕กัน
 กระ^๕จาง^๕ฟ้า
 โศ^๕ก^๕สะ^๕อน^๕ ออก^๕เอย
 ไซ^๕่^๕เ^๕น^๕อ^๕เจ้า^๕จัน^๕ท์

พร^๕อย^๕พร^๕าย
 ร^๕อบ^๕ก้อย
 สว^๕าท^๕ส^๕บ เน^๕ตร^๕เอย
 หับ^๕หม^๕บ้าน^๕น^๕น^๕เห^๕น

โฆ^๕ลง^๕หล^๕วง
 ล้อ^๕ค^๕ล้อง
 เน^๕ตร^๕นุ^๕ พ^๕เอย
 คิ^๕ต^๕ให้^๕ไซ^๕่^๕เ^๕น^๕

๑ ล่วงทางบางบ้านสะ -

แป่ว^๕ซ้อ^๕คือจันทร์จอร์

เรื่อนตังผง^๕สาคร

บ้านไร่วไคร^๕หนอ^๕แกล้ง

๑ ขาม^๕คึก^๕กร^๕กร^๕น^๕ลัน

ถึงย่านบ้านขโมยมน

จระเข้^๕เร^๕คำ^๕รณ

มุง^๕เขม^๕น^๕เห็น^๕ขุม^๕ๆ

๑ รัต^๕รม^๕จระ^๕เข^๕ไค^๕

เต็ก^๕ท^๕นุ^๕ม^๕สุม^๕เรื่อ^๕โดย

ฝน^๕ปรำ^๕พรำ^๕เปรี^๕ยะ^๕โป^๕รย

ต่าง^๕งำ^๕พรำ^๕ขวาน^๕หมุย

๑ นาก^๕ลัว^๕คัว^๕จระ^๕เข^๕คู้

ฮัด^๕ฮาด^๕ฟาด^๕ฟุม^๕ฟอง

เคียง^๕คู้^๕สู่^๕สม^๕สอง

ขาว^๕ใหญ่^๕โล^๕โลก^๕เลื่อย

ศิธร

แจ่ม^๕แจ้ง

คน^๕เจียบ^๕ เชียบ^๕แฮ

กล่าว^๕อ้าง^๕อย่าง^๕จัน

ลม^๕ฝน

มัต^๕ค^๕ลุ่ม

ร้อง^๕ฮ่ม^๕ ฮุม^๕แฮ

แข่ง^๕ซู้^๕ฟูลอย

บ้าน^๕ขโมย

ต่วน^๕หุ้ย

ปราย^๕สัค^๕ว สนัต^๕แฮ

มุง^๕ถุ่ม^๕กุม^๕ภา

ฟู่^๕คะ^๕นอง

ฟอง^๕เฟอย

ส้าง^๕วา^๕ส สวา^๕ทแฮ

เล่น^๕น้ำ^๕ปล้า^๕ขนอง

๑ เด็กน้อยคอยเขม้นมุง
ว่าจะเข้ชบก้น
บุราณท่านว่าสัน
บ^๔หน่งจ้งออกต้ง

๑ หน^๔สั^๔มาปะซุ้ม
ได้กับเราแล้วเหลือ
หลบจระเข้เข้าจอค^๔เรือ
บ^๔ก^๔ก็เสื่อเรือ^๔ชา

๑ รุ่งเช้า^๔เ^๔มาออก^๔สัน
ลา^๔ย่านบ้าน^๔ขโมย^๔หมาย
นา^๔ชนวน^๔ลม^๔ชา^๔ย
ทาง^๔เปลี่ย^๔วเสี่ยว^๔ทรวง^๔ข้า

๑ บาง^๔ปลา^๔หน้า^๔บ้าน^๔อยู่
สอง^๔ย่อง^๔สอง^๔เรือ^๔น^๔ราย
ชาว^๔บ้าน^๔น^๔อน^๔ส^๔บาย
มี^๔คู่^๔อ^๔ข้า^๔ว^๔ด้วย

มอง^๔มัน
ป^๔ก^๔กับ^๔ท^๔้อง
ตาม^๔ส^๔ัต^๔ว์^๔ ก^๔ำ^๔หนด^๔แ^๔ส
ติ^๔ค^๔้าง^๔นาง^๔เม^๔ีย

เชิง^๔เสื่อ
หล^๔าก^๔ล^๔้า
ริม^๔เข^๔ต^๔ ข^๔โม^๔ย^๔แ^๔ส
ส^๔ัต^๔ว์^๔เข้^๔เ^๔เ^๔โก

โศ^๔ก^๔ส^๔บาย
ม^๔ุง^๔ข้า^๔ม
เ^๔อ^๔ย^๔ส่ง^๔ ต^๔ร^๔ง^๔เ^๔ย
ส^๔ัต^๔ว์^๔น^๔ำ^๔ค^๔ล^๔ำ^๔ค^๔ะ^๔น^๔อง

ห^๔ญ^๔ิง^๔ชา^๔ย
ไ^๔ร^๔ก^๔ล^๔้วย
บ^๔ คร^๔ัน^๔ ต^๔ะ^๔วัน^๔เ^๔ย
ต^๔ง^๔น^๔ท^๔ส^๔บาย

๑ ข้ายขวบ่าไผ่ข่ม
 สองฝั่งรังรำรรม
 แหงพวยผักร่มงาม
 บนบกนกกับเนื้อ

๑ บางปลีที่ถ่านตั้ง
 เฒ่าไม้ไผ่ซากวาย
 หนุ่มสาวเหล่าหญิงชาย
 คำหม่นทนหน้า

๑ นาวาคลาเคลื่อนคล้อย
 ล่องย่านบ้านบางรกำ
 สาวหนุ่มชุ่มส่อนท่า
 ปลาติดปลิดปลดได้

๑ บางยุงกึ่งลาดล้วน
 ลงปลักหลักทลาย
 คำผูกฟุ้งฟาดหางย
 ลูกเล็กเต็กเลียงปล้า

เชิงพนาม
 รกเรือ
 งอนทอด ยอดเอย
 หว่างไม้ไผ่สลอน

ดวงชาย
 เรือคด้า
 เข่นพูด อุดเอย
 แนน้องลงโลม

ลอยลำ
 รกไม้
 แหงพวก ฉมวกแฮ
 ดูกต้องช่อนชะโค

เหล่าควาย
 เล่นน้ำ
 แหงนเบิ่ง เทิ่งแฮ
 ปล่อยห้อยควาย

๑ เขควายรายร่อน^๕

ว่าพระยาพาล^๔ทยาน
ศัรณะกระบือ^๕กระบาน
นักร^๔เช่น^๕เป็น^๕รายน^๕

นิทาน นานเอย

ยุทธ^๕พล^๕

บัง^๕บัง^๕ ยัง^๕แ

เหน^๕ยว^๕เน^๕นเห็น^๕รอย

๑ บ้านไทรไทรใหญ่^๕ย่อย

คิด^๕เช่น^๕เล่น^๕ต้น^๕ไทร
ผูก^๕กิ่ง^๕ชิง^๕ช้า^๕ไกร
เคย^๕กับ^๕พ^๕น^๕อง

สร้อย^๕ไสว

แซ่^๕ซ้อง

แกว่ง^๕ชัก^๕ เชือก^๕เอย

แนบ^๕เน^๕อ^๕เจ^๕อ^๕ใจ

๑ เลยทางบางบ้าน^๕แห่ง

เดิม^๕ว่า^๕เตา^๕เผา^๕ปูน
อาภ^๕พล^๕ับ^๕ข้อ^๕สุญ
อก^๕พ^๕น^๕และ^๕ไ^๕ศ

หิน^๕มูล

บัน^๕ไว้

เสีย^๕เปล่า^๕ เรา^๕เอย

ดู^๕อ^๕้าง^๕อย่าง^๕ป^๕ูน

๑ ถึงคลองร้อง^๕เรียก^๕บ้าน

รำ^๕ล^๕ก^๕น^๕ก^๕ถึง^๕ดวง
เง^๕ียบ^๕เหงา^๕เปล่า^๕เปล^๕ยว^๕ทรวง
อ^๕ัม^๕ร^๕ัก^๕หน^๕ก^๕อก^๕ถ^๕้า

บาง^๕หลวง

ดอก^๕ฟ้า

แสน^๕ทวน^๕ ทู^๕เรศ^๕เอย

เทียบ^๕ถ้ำ^๕เขา^๕หลวง

๑ บางน้อยพลอยน้กน้อย	น้อยเอ๋ย
น้อยแนบแอบอกเคย	คู่เกล้า
เนื่อน้อยค่อยสนอมเซย	เชื่อนชน อันแม่
น้อยแต่ช่อฤาเจ้า	จิตน้อยลอยลม
๑ บางหวายท่ายคิ่งช่อ	คลองมี
แดนนครไชยศรี	สุดสิ้น
เข้าแดนสุพรรณบุรี	เรือเปลี่ยว เดี่ยวเอ๋ย
ทุ่งท่าบ้ายูริน	รกเรือเบือชม
๑ ชุมนักผักตบช้อน	บอนแขง
บอนสุพรรณหันแกง	อร่อยแท้
บอนบางกอกดอกแสง	เหลือแหล่ แม่เอ๋ย
บอนปากยาจะแก	ไม่สิ้นลบอน
๑ บางสามสาละเจ้าข้าง	ปางหลัง
อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์วัง	แวนแคว้น
สุขที่ข้าหวัง	วานช่วย ด้วยแฮ
กำจัดศัตรูมั่น	มุ่งร้ายตายเอง

๑ ถึงบ้านด่านคักตั้ง

ฝั่งกระแส

สองพี่น้องคลองแขว

คำมุ้ง

คลังคลังโต้งแล

ศาลลับ สล้างเอย

สันไผ่ในแขวงถุ้ง

ถีน้อกอแซม

๑ ปลาชุมกลุ่มเกลื่อนท้อง

ธารา

ลอยเล่นเห็นคนถลา

หลบสัน

สลัดสลาดสลับปลา

ช่อนตุก พลุแก

กระตักกระตักกระตือกรัน

กระโตกเหลี่ยนเห็นตัว

๑ นานาปลาว่ายเคล้า

กลอเรือ

ส่เสียดชีวกระสงเสื่อ

ข้าสรว้อย

เพลยตภาภคเพยนเหลื่อ

หลายหลาก มากเอย

กริมกระตรับนักร้อย

เร่หว่ายรายเรียง

๑ แก้มซ่าคำท่แก้ม

แต้มคำ

ตุ่เกลื่อนเหมือนจะนำ

เนะน่อง

แรกรักปรักปรางประจำ

จุมพิต มิตรเอย

ซ่าเช่นปลาอย่าต้อง

แต่งแต้มแก้มสมร

๑ เนื้ออ่อนก่อนชูเนื้อ

อ่อนแอบแนบอกอิง

นวลจันทร์นั้นนวลจริง

นวลที่พกลนกล้า

น้องหญิง

อุ่นล้ำ

แต่ซ้อ ลือเอ๋ย

กลั่นเนื้อเหลือนวล

๑ ปลาใหญ่ไล่เลี้ยวชুব

ฮัดฮาดฟาดโผนผาง

ปลาเค้าเหล่าสวายคาง

กระโฮ้โผล่ผุดขล้า

หวดหาง

พ่นน้ำ

เป็นบิต เบี้ยวแฮ

เกลื่อนคล้อยลอยแล

๑ บางชอกกอไผ่ลุ่ม

บ้าน บ่ มีสชอ

เรือใกล้ไผ่พุ่มพอ

ไผ่เบียดเอี้ยตอออกอ้อย

หลายกอ

สักน้อย

พโยก ไชกแฮ

เอี้ยตอ้อขออินทร์

๑ ทุงกว้างทางเปลี่ยวไ้อ้

สองฝั่งฝ้ายวิหค

เรื่อนว่อนเวหา

นกเดอนเหมือนจะร้อง

อาทะวา

กู่ก้อง

หาเหยื่อ

เรียกให้คนชม

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๒๒๓

๑ ถึงที่เสนาสนะนั้น

สนุกแต่ชาวอันเคย

พวกพ้องจากเขย

สนุกทักสุเจ้า

น้องเอย

คำเข้า

ชวคสนุก ทุกข์แม่

สนุกเถื่อนเอง

๑ ชุมแท่นแต่สระฝอย

ลอยเลื่อนเกลื่อนกลาดกลาง

ซ้อนขับทับถมทาง

เรือขัณฑ์พลันก้าว

เพื่อยควาง

กลบน้า

ที่แคบ

ค่อยกว้างทางจร

๑ แหลมคึงทุ่งเถื่อนไม้

ถึงย่านบ้านตเภาหลาย

เดิมทีนเป็นชาย

เรือขัณฑ์พลันมาต้อง

ไรราย

ทะเลที่อ้ง

ชะเลหาด ลาดแสด

ติดเข้าตเภาหลาย

๑ แลลิวทิวทุ่งต้น

ลิลลิลลมปลิวปลาย

เล่าที่คนคัศับกาย

เรยเรยเตยคำแจ

คาลราย

ไปปล่แปล้

เฉิบเข่น เห็นแฮ

พิศให้ใจเพลน

- ๑ บางปลา^๑ร่ำปลา^๑คล้ำ^๑น้ำ
 คนเหล่า^๑ชาวปม^๑มม^๑อง
 สุ่ม^๑ซ่อน^๑ซ่อน^๑นาง^๑ปอง
 เหม็น^๑เน่า^๑คว^๑ปลา^๑ร่ำ
 ล้า^๑คลอง
 มุ่ง^๑ข้า^๑
 ปืด^๑เรือก^๑ เฝือก^๑แฮ
 เวียด^๑คุ้ง^๑คุ้ง^๑โขลง
- ๑ ริม^๑น้ำ^๑ท่า^๑ท^๑ชน^๑
 เกล็ด^๑คิด^๑ตัว^๑ดิน^๑ตา
 กิด^๑คู่^๑สู่^๑เสนา^๑หา
 โคลน^๑เข่น^๑เป็น^๑แบ้ง^๑แถม^๑
 ขอด^๑ปลา
 ตมุก^๑แก้ว^๑
 หอม^๑ชั้น^๑ ระวัง^๑เอย
 คิด^๑เนื้อ^๑เหลือ^๑หอม
- ๑ บาง^๑สะ^๑แก^๑แล^๑ส^๑ล่าง^๑ง^๑ว^๑
 เรียง^๑ฝั่ง^๑ดั่ง^๑ฉัตร^๑ราย
 ง^๑ว^๑ไม่^๑ไซ^๑ง^๑ว^๑สาย
 ง^๑ว^๑พ^๑ที่^๑แน่น^๑น^๑อย
 ทิว^๑ราย
 แซ่ม^๑ซ้อย^๑
 สวา^๑ท^๑เข่น^๑ เท็น^๑เอย
 นึก^๑หน้า^๑อา^๑ลัย
- ๑ ขาม^๑ย^๑ล^๑ค^๑ัน^๑ง^๑ว^๑ป่า
 นึก^๑บา^๑ป^๑ว^๑า^๑ว^๑ัน^๑ห^๑ว^๑าม
 คง^๑จะ^๑ปะ^๑ง^๑ว^๑ท^๑ร^๑าม
 ง^๑ว^๑กับ^๑พ^๑ม^๑แกล^๑ว^๑
 หนา^๑หน^๑าม
 ว^๑ัน^๑แกล^๑ว^๑
 สวา^๑ท^๑เมือ^๑ ม^๑วย^๑แฮ
 ก^๑ัน^๑ง^๑ว^๑ล^๑ว^๑ส^๑ง^๑

๑ ถึงบ้านคันช้างแท้
เพียงพุดำรง
เคยคู่ชู้ช่อทรง
ยามยากจากพวกพ้อง

เที่ยงตรง
รักน้อง
สัจจิต สนิทเคย
พี่ให้ใจหาย

๑ เหลียวซ้ายฝ้ายฝั่งเพื่อย
หงไฟไม้รำไร
แลขวาม้าแฝกไฟ
ถวิลทิวทองถุ้ง

เพื่อยไสว
รอบคั่ง
ฟ่องเย็น เกรียนแฮ
ถิ่นกว้างวางเวง

๑ ถึงย่านบ้านกุ่มขำ
วัดเก่าเสวราโหมมรม
ผู้ใดไม่ซ่อมแซม
เพียงพุดำรง

ตามแหลม
กร้าง
ข้างวัด สวัสดิ์เคย
เทวให้ใจหาย

๑ ลมตกนกว้าว่อน
โอบดาบคาบปลาถิ่น
ค่อนหอยค้อยคัยดิน
ถวิลถ่อกรอบก้อง

สวนบิน
กู่ก้อง
เดินช่อง มองแฮ
จ่อมน้ำปล้ำปลา

๑ ถึงบางนางแม่หม้าย

เปลี่ยวเปล้าเสว้าหมองมัว
ครวไครไครเฝ้ากตัว
พร้อมจิตคิดจะได้

๑ ตะวันยอจระเข้ฟู

ยาวใหญ่ไล่เรือเรียง
เต็กควาตผาดแผดเสียง
มันบ่หยุดหยุดห้วย

๑ เศษพระพุทธรเจ้า

เคยชนะพระยามาร
ระลึกถึงจึงบันดาล
จระเข้เห่ห่างแคล้ว

๑ ถึงช่องคลองน้ำซ่อ

เข้าตอกออกคอกตำรา
คิดสบพบถ้ามหา
นีกจะปลงคงได้

ไร้ตัว

หม่นไหม้
ต่อม้าย หมายเอย
กับหม้ายกลายมี

คู่เคียง

เราะท้าย
แซ่สุม ขยุมเอย
วู้กว้างขวางเรือ

เข้าฉาน

แม่นแล้ว
ดุจเช่น เห็นแซ
กลาตกล้อยถอยหนี

กฤษณา

รำไว้
สนุกแน่ แม่เฮย
กระดากเจ้าเฝ้าหวง

๑ บางเลนเป็นที่ลุ่ม

แปลงปลักหลักคงคา
ไทยเจ็กเล็กใหญ่พา
บุญส่งจงหลักพัน

๑ บางบัวบ้านช่อพริ้ง

นิกเข่นเห็นบัวคำ
ข้าวเหนียวเกี่ยวมาทำ
คราวเคราะห์เพราะเกี่ยวข้อง

๑ ลมเรอเยอช่นไฉ

ถึงย่านบ้านดารา
สองเรือนเพื่อนพุดจา
คิดใคร่ได้ชิดเชื้อ

๑ ไบร่มลมเรอเยอแล่น

เหล่าหนุ่มชุ่มชื่นพา
อิเหนาค้ามลกา
ฟังเสนาะเพราะพริ้ง

แหล่งปลา

ขุนขึ้น
พวกช่อน ช่อนเอย
ทุกถั่วตัวปลา

สนองน้ำ

คู่พริ้ง
แทนเกล้า จ้าวเอย
ขัดค้ำขวางเชิง

ใบกลา

รกเรอ
เจ้านั่ง ระวังเอย
ช่วยเหย้าเฝ้าเรือน

ลลา

เพื่อนร้อง
กลเม็ด มากแฮ
พริกพร้อมซ้อมเสียง

๑ ถึงชะปะขาวย่านบ้าน

ชี้ไม่เห็นกาคำ

ชาวบ้านย่านนั้นทำ

ชาวแต่คำพร้าพร้อง

๑ ชาวอินทมนสังล้วน

แพร่ฟ้าฟ้าคินดาว

ชาวคูครูเคียวคราว

ชาวบ่เบือเนอน้อง

๑ กุ้งขวางบางบ้านช่อ

ทางทิศทุกตำบล

อยู่กลางหว่างมณฑล

คนเปลี่ยนเพยนช่อแย่ง

๑ บางปลาม้าบ่าอ้อ

ไม้ไผ่ใหญ่สลายลำ

ชาวบ้านย่านนั้นทำ

ปลูกผักหักแฝงเลื่อย

โบรา

คนร้อง

แทงพวก ลมวกแฮ

ข้อชะปะขาว

นวลขาว

คูพร้อง

หนิงเบือ เหลือแฮ

น่วมนวลผิวขาว

ชีหน

บอกแจ้ง

ทางร่วม รวมแฮ

ย่านนยหน

กอระกำ

ส้างเฟอย

ที่ไร่ ไร่แฮ

ลูกห้อยข้อยไสว

๑ ถึงคิวงิโพระกัม

โผอยู่บุราณนาน
ขึ้นชุ่มพุ่มพิสดาร
ขออย่าให้ภัยแผ้ว

กราบกราน

เนินแล้ว
เคชะ พระเอย
ผ่องพันกลโกง

๑ โลกครามนามที่บ้าน

เขียวชุ่มชุ่มงาม
เหมือนสันทุขทรม
เห็นแต่ครามนามบ้าน

หว่านคราม

กึ่งก้าน
สวาทห่ม หุ้มเอย
สไบเจ้าเสวราสุญ

๑ สวนหงส์วงวัดพร้อม

วันรอบขอบบริเวณ
เต็กเขียวเล่ากนก
ไร่ท่มสวนสะอ้าน

พระเณร

หว่างบ้าน
ก้องที่ กัญแฮ
ข้ออ้างปางหลัง

๑ ตลาดแก้วแถวถิ่นจรเข้

คลังตลอดแต่ลวันหนาม
แก้วอันหมั่นแสนทรม
รักแต่แก้วแววฟ้า

คนขาม

สนับทญ่า
สู้สละ ปละเอย
จะเผ้าเกล้าสนอม

๑ ถึงวังตาเพชรอ้าง

ไผ่พุ่มชุ่มเชิงวัง

ตาเพชรเหตุใดวัง

ฤว่าตาเพชรเชื้อ

ปางหลัง

รกเรือ

มีเล่า เจ้าเอย

ชาติท้าวเจ้าเมือง

๑ สวนจึงคลั่งแต่ล้วน

พริกเทศเมื่อดอรร่มเหลือ

กล้วยปลุกสุกห้ามเครือ

คิดค้อยู่สวนได้

สวนมะเขือ

เรือไทร

ครบข้ม มะยมเอย

แต่งคัมส้มคำ

๑ บ้านยอดยอดไม้สะพร่ง

ยอดย่นขันช่อผกา

ยอตอนหม่นแสนดา

ยอตรักจักหาบัง

ฝั่งขลา

กิ่งคว้าง

คาบทอด ยอดแฮ

บ่ได้ใจหาย

๑ ลุดลชนบทบ้าน

โรงเจ็กตั้งริมคัน

นั่งนักรบพิสัยสังสัน

เมื่อยข้างสางสลายล้ำ

ขนมจิ้น

ทำน้ำ

สพายเพ่า เล่าแฮ

สลับผู้หูหนาง

๑ โพลอยโพชนอยู่
ปากช่องคลองชลเฉียง
บ้านต่งฝั่งน้ำเวียง
แลรอบขอบแหลมคุ้ง

๒ ถึงหน้าท่าน้ำวัด
ลือเลื่องเบื่องบราณ
หวานอันกลิ่นไอนาน
หวานแต่น้ำคำน้อ

๓ ทับซุ้เหล็กเต็กว่าต้ม
ครันแต่งแกงต้มเกลือ
พริกขิงใส่ใส้เจือ
ชมชื่นกลิ่นไอนั้น

๔ วัดฝางอ้างชื่อไว้
ฝางย่อมย่อมแพรยาง
แดงสุกถูกแดดหมาง
ออกพื้แคนซง

คู่เคียง
ลัดถุ้ง
รายอยู่ หมู่แฮ
เขตบ้านคาลราย

มะนาวหวาน
รำพร้อง
น้กเบือ เหลือแม่
เสนาะน้ำคำหวาน

ชมเหลือ
กลบค้น
จิบร่อย น้อยๆ
แต่น้ำคำชม

ไซ้ฝาง
ขึงขริง
หมองคร่ำ ดำแฮ
ขุ่นล้าฝาง

๑ ทำระหัดพัดน้ำท่วม
หันกลับขับคงคา
ใครจ้างช่างระหัดหา
ออกพ่อร่อนให้

๑ ถึงบางนางสุขน้อง
สุขพ่ทรวมเรือน
ยามสุขทุกบ่เดือน
ยามทุกข์สุขกาหล่อน

๑ ถึงย่านยายท้าวที่
ลือข่าวเจ้าสิงทรง
คิดใคร่ไถ่ถามองค์
แม่ม่ายหมายเคียงคู่

๑ ทำโหลงโหลงข้างค้ำ
พลอยถูกผูกกุมโยง
ลืมนัดเพื่อนร่วมโรง
พ่เหวเตี่ยวโดดคล้าย

ท้องถิ่น
ชนได้
ท่อนพบ หลบเคย
ระหัดน้ำพรว้าพรม

นามเหมือน
เพื่อนร่อน
ได้อู่ คู่เคย
หล่นเหนน้ำเปล่าคาย

ผลง
สอตร์
อารักษ์ ประจักษ์เคย
คบเพื่อนเชื่อนไฉน

ตามโหลง
แย้ท้าย
รักยศ หมดแฮ
คขร้างห่างโหลง

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๒๒๓๓

๑ บ้านต่งผิงนาท

ลาวอยู่รูเสียงสนอง

ปลูกผักหักพินทอง

หูกเขาเหมาะแต่หน้า

กฏทอง

เหนือชา

ตามเถื่อน เพื่อนแฮ

แน่นน้อยกลอยใจ

๑ โลกหม้อก่ออิฐตั้ง

เผาหม้อก่อไฟเวง

หม้อมที่พะเพิง

ออกพทร่อนถ้ำ

เตาเพลิง

เร่งเร็ว

เพื่อนเหล่า เผาแฮ

ถ่านกลุ้มรุมแรง

๑ ถึงระยะสระประโยชน์หย้าน บ้านลาว

ผ้านุ่งถุกทบยาว

กลับกลั้วบัวแวมวาว

เติกกว่าฟ้าแลบชะม้าย

ย่างย้าย

แวมแวม แทบแฮ

มุงคือนงอนงาม

๑ ถึงท้ายชายน้ำตก

ที่ลุ่มชุมรวง

หน้าแล้งแอ่งนาหนอง

ชลเนตรเชษฐาผัว

รกลดอง

รับน้ำ

น้ำตก ชกแฮ

เข่นน้ำตกบาง

๑ ตะวันเย็นเห็นหาดหน้า

เมืองสุพรรณบุรี

ศาลตั้งฝั่งน้ำ

โรงเล่าเขาคัมภีร์

๑ ผู้รังกวรวรรณ

เป็นหมู่ตัวควาย

สาวสาวเหล่านุ่งลาย

จาม่าล่าสันสะอ้าน

๑ กรมการบ้านตงตลอด

ต่างต่อล้อเลื่อนเกวียน

เรือริมหาดคาตเคียร

ของเหล่าชาวสวนใต้

๑ ผังซ้ายฝ่ายฟากโพ้น

มีวัดพระรูปบุราณ

ที่ถ้ำวัดปศุสาร

หย่อมย่านบ้านขุนช้าง

ท่าม

กร้าง

ทหาด ลาดแฮ

ขอบคุ้งหุงสุรา

ขอบราย

ไขว่บ้าน

แล้วหม่อม มอมเอย

อาบน้ำปล้ำปลา

คลังเตียน

เก็บไว้

ระตะบัก หลักแฮ

แต่งคั้งนังชาย

พิสดาร

ท่านสร้าง

สงฆ์สู้อยู่เอย

จิตข้างสวนบัลลังก์

๑ วัดกระโกรไกล่บ้านที่

ถามเหล่าชาวสุพรรณ

ทองประศรีที่สำคัญ

เดิมสนุกทุกวัน^{สี่}

๑ ประทับหน้าท่าสิบเบี้ย^{สี่}

หว่างวัดฝโกลสถาน

มหาโพธิโบสถ์วิหาร

พิมพิลาไลยสร้าง

๑ สงสารบ้านวัดร้าง

เสียงแค้นนกหกไทย

ออกพิเศวโต^{สี่}

เข้าเรื่องเมืองร้างเศร้า^{สี่}

๑ นอนค้างข้างคุ้งถัด

ครันรุ่งม่งเดินไพร

ไหว้พระบำเลไลย

ริมรอบขอบเขื่อนค้อม

ศรีประจัน

เพื่อน^{สี่}

ข้างวัด แคนธ

รกรือเสือกะนอง^{สี่}

บุราณ

ถิ่นร้าง

หักทับ ยับเอย

สืบขุสุพรรณ^{สี่}

แรมโรย

คำเข้า

ค้วยแก่ แม่เอย

โศกซ้ำรำจวน

วัดกระไกร

พรั่งพร้อม

ร่วม^{สี่} รื่น ชื่นเอย

สะล่ำไม้ไพรพนม

๑ น้อยน้อยพลอยชั้น^๔ ๕

ครีครีกฤกพฤกษาไสว

ผลิดอกออกผลใบ

รอกกระแตกแลเหล่าน

๑ แจ้วแจ้วจักจั่น^๔ จ้า

หรั่งหรั่งเรอไร

แขงแขวส่งเสียงใส

แหงนงันกนุขน้อย

๑ พิกุลบุณนาคแก้ว

หอมขัณรินลำควนดง

สาวหยุดพุดพฤษชาติทรง

หนุ่มหนุ่มรวมเก็บหน้า

๑ เต็ดได้ใส่ห่อผ้า

เห็นไก่ไล่ลัดเลียง

ลัมลูกสนุกสำเนียง

หน้าผากปากบวมเขียว

ชมไพร

แวนแคว้น

ระบัด^๔ชน^๔ รินเอย

โลกเดินแผ่นผยอง

จับใจ

ร่ำร้อง

ทราบโศก

นัมนเอนวลนาง

กาหลง

คอกระย้า

เสาวรส สดเอย

สนุกโน้มนั้โมขิง

พิบเลี้ยง

ลตเลี้ยว^๕

สนั่นโห้ ไร่เอย

บ่เว้นแผ่นผยอง

๑ นกร้องก้องกิ่งไม้

แลลับครับเสี้ยววัง
ค้อนทองป่องเป้งตัง
กอไผ่ไก่อ้นแจ้ว

๑ ขึ้นโขดโบสถ์เก่ากัม

พระป่าเลไลยก์
ยอกรหย่อนบาทบน
ปลั่งเปล่งเพ่งพิศพรหม

๑ เทียนรูปบุปผชาติบัง

นิกพระเสด็จมา
ถึงเฝือกเลือกสมอพวา
ข้างเฝือกเลือกผิงทั้ง

๑ ขอเดชะพระพุทธรเจ้า

อุตสาห์มาเข้าเย็น
ปรารดนาว่าจะเป็น
บุญช่วยด้วยให้ได้

ใบบง

เวกแห้ว

ตุจเคาะ ค้อนแฮ
แจ่มเจอยเฉื่อยเสียง

กราบยุคล

อย่างขม

บงกช แก้วเอย
พระหนั่งตั้งองค์

บุชา

ยับข้ง

ถวายไว้ ไกลแฮ
กิ่งไม้ไหวถวาย

จเห็น

ยากไว้

บั้งเจกพุทธร ภูมิเอย
ตุจข้าอวรด

๑ ยังไปไม่พ้นภพ

ขอปะพระศรีอารีย์

ตราบถึงซึ่งพระนิพพาน

ขอสุขทุกข์โศกเศร้า

สงสาร

อีกเหล่า

กายภาค หน้าเอย

สิ่งร้ายหายสูญ

๑ อนึ่งเจ้าเหล่าเล็กถ้วน

หมายมั่งดังพินฐาน

ขอให้ไสำนามขนาน

กลั่นชุปอุปถัมภ์ถ้วน

ลูกหลาน

ถ้วน

ตามพันธ์ สวัสดิ์เอย

ลูกเลี้ยงเที่ยงธรรม

๑ เย็นรอนอ่อนแอก้ม

จากวัดตัดตรงมา

ค้างคืนตนเข้าคลา

ติดแก่งแข็งข้อคำ

กราบลา

แม่น้า

คลาตเคลื่อน เรือเอย

ขัดข้องต้องเข่น

๑ เลยวหน่งถึงบ้านขอ

โพไหญ่ไม้บุราณ

สองฝั่งพร่งพฤษ์ตาล

ท่าลาดหาดทรายต้น

โพคลาน

ร่วมชน

โตนดพุง สูงเอย

คั่งถ้วนสวนมะเขือ

๑ สรรณะเวียงเสียงแซ่ลั่น

แก่หนุ่มส้มปลาฉาว

ผ้าบน่งพุงขาว

เด็กคว้นชวนเพื่อนค้า

พวนลาว

แซ่น้ำ

ขวยจิต ระอิตเอย

คำนให้ไกลลาว

๑ โทหลวงห้วงน้ำลึก

ปะแต่ลาวเปล้าเปลือย

อาบน้าครัวริมเพื่อย

เด็กเกลี้ยคเบียดเบือนหน้า

ไหลเนือย

ปลอดคผ้า

ฝูงหนุ่ม กลุ้มแฮ

นักร้องสยอแสง

๑ ลำปะทิววังว้าสะล่าง

ถิ่นท่าบ่าวไร

เจ็กอยู่หม่อมอญไทย

ปลูกผักพักกล้วยกล้วย

กว้างไกร

ไรฝ้าย

ท่าถั่ว ไร่เอย

เกลื่อนข้างทางจร

๑ ถึงย่านบ้านวัดช้าง

ช้างถูกผูกกริ่งริง

พลัดพรากจากฝูงพัง

เพียงพื้ทุเรศให้

ปางหลัง

วัดไว้

พวกเพื่อน เถื่อนเอย

นิราศร้างท่าสมร

๑ บ้านต่งฝั่งปากน้ำ

วัดทรงปางก่อนบุญ
 ขอบเขื่อนเกลื่อนอิฐปูน
 โบสถ์ยับทับพระเจ้า

ธรรมกุล
 สัจด์เสรว้า
 เปื่อยเปล้า เจ้าเอย
 เจ่งน้ำกรำฝน

๑ ยลย่านบ้านหนึ่งนั้น

วัดสว่างอารมณ์อาราม
 สว่างแต่ที่พืยาม
 ห่อนสว่างอย่างไ้

แนะนำ
 รื่นไม้
 มีคมิต จิตเอย
 ช้ออ้างสว่างอารมณ์

๑ โพร้พระระยะหยัน

โพร้ชนร่นร่วมโบ
 โปรตด้วยช่วยคุ้มภัย
 โพร้พระอนุเคราะห์ข้า-

หยอมไพร
 โบกะย้า
 พยัคฆ์เพยส คชเอย
 พเจ้าคราวเชิญ

๑ โพร้พระยาท่าคลั่งล้วน

โพร้ไฟไม้เต่งตะเคียน
 ชักซากกระบอกกระเบ้น
 เกลาสลอคสลัดสล้าง

ล้อเกวียน
 ตะขบบัง
 กระบอกกระแบก กระบอกแฮ
 เหล่าไม้โก๊ถักระสินธุ์

๑ บ้านช่องช่องชวากเว้ง	เชิงหวาย
เหล่าที่หน่มุนาย	เนินขี้
ช่องสุ่มชุมเรือนราย	ริมกับ กะเหรียงแฮ
ใครจับกับร่มขี้	ซัดช่องช่องหลวง

๑ บางมดแดงแขวงเขตคู้	ทุ่งไพร
ถิ่นเถื่อนเรือนรำไร	ไร่กล้วย
นิคมคอดสุใจ	จอมะม่วง หวงแฮ
เพียงพุ่มมอคม้วย	ไม้สนถวิลหวง

๑ วัดยาค่างคู้สะล่าง	ยางbung
โถงคลังยิ่งสูงสูง	ชะโงกเจ้า
นกแลแต่ละฝูง	ฟุบสระพร้ง รั้งเอย
ร่วม ^๔ ชน ^๔ ชาชน้ำ	นั่งเหลนเย็นสบาย

๑ ถึงบ้านตาลเสี้ยนรำ	ท่าตาล
ไต่พะโองโหยงโย่ทยาน	ย่างแก้ว
หน้าหัวเราะเพราะรักหวาน	หวังใคร ได้ฤ
เพียง ^๔ ท ^๔ แผ่แผ่	ใสน้ำคำหวาน

๑ หว่างบ้านย่านน้ำเปลี่ยน

เหลียวแล

คลังสูงผูกดอกแด

ไต่ไม้

กรวยกว้างค่างเค็มแกล

ข่อยกระทุ่ม กุ่มเอย

ลมบ้านหวนหอมให้

ละเหี่ยละห้อยหงอยเหงา

๑ จวบจนชนบทบ้าน

ศรีจัน

ท่าลาดหาดเกิดกัน

แก่งต้น

เรือนตึงผิงเรียงรัน

โรงเหล็ก เจ็กเอย

คนพู่ตุครกริกครน

คำมข้างต่างเกวียน

๑ จวนเย็นเห็นแห่งบ้าน

ด้านขนอน

หาดใหญ่ไทยเจ็กมอญ

มีบ้าน

จอดเรือเมือเย็นรอน

วิมหาด สะอาดเอย

ร้องว่าอาศัยร้าน

ร่มไม้ใกล้เรือ

๑ เจ้าของร้องรับให้

ได้การ

หนุ่มหนุ่มชุ่มชื่นบาน

บ่เศร้า

ชนผิงนั่งสำราญ

ร้านใต้ ไทรเอย

สาวรุ่นวุ่นเวียนเฝ้า

ผิงน้ำชำเลื่อง

๑ ลูกเอยเคยเช่นขึ้น

สาวเพ่งเล็งหลบสาว
ปะเป็นเช่นพ่อคราว
ตายราบลาภไม่แคล้ว

๑ ลูกลาวสาวรุ่นน้อง

เรือพมสังขาย
ลูกเราเหล่าหนุ่มอาย
สอนกระชาบคาบให้

๑ หนูพัดพลัดพลาดลื้อ

มีหมาคอยากสู่สาว
บ้านเจ้าเค้าเหนียวขาว
คาบฮ้ามตามหาหัว

๑ ลาวไปไทยพี่น้อง

มีศคำทำรายเรียง
กลั่นชุบอุบอับเอียง
ขอหมากปากสันสะท้าน

ปูนขาว

ขึ้นแล้ว

ครึ่งหนุ่ม ชุ่มฉา

กลาตข่านาที่

ทักทาย

ค่อยไหว้

แอบเต็ก เล็กแสบ

ว่าชื่อหรือจำ

เลี่ยนลาว

ขึ้นแล้ว

ขายมั่ง กระมังแม่

แห่งนมหรือ

มองเมียง

เวาะวั้น

กระแอมแอบ แอบเอย

ทศท้อยอหญิง

๑ ราชทรัพย์น้อยอ่อน

ขันใหญ่ใส่หมากพลู
แห้วเลือกเผือกถั่วพู
จะส่งมั่งไม่ได้

๑ ดึกลาวสาวรุ่นกล้า

ให้กระเช้าข้าวเหนียว
ถอยหลักอกกับเหล็กว
กลั่นรับกลับจตุไต้

๑ บุราณท่านว่าเลี้ยง

มันมักหักกรวดาว
หนุ่มชายฝ้ายรุ่นราว
ลูกโง่โง่โง่สอทอง

๑ ครั้นเข้าสาวสบหน้า

จากขนอนอ่อนหนาว
คราวได้ไม่โลมลาว
ครั้นลับกลับระลึกเกล้า

เอ็นดู

นาคให้

พักรับ กลับแฮ

เคียดหน้าคำตี

มาเคี้ยว

นั่งใกล้

เลยลูก กุเอย

ตอบโต้โมทนา

ลูกสาว

เช่นพร้อง

รักขັນ พรันแฮ

บรูสู่สาว

ลาสาว

หนุ่มเศร้า

ล่องซู่ คูแฮ

ลูกโง่โง่สาว

๑ เอ็นดูหนูพี่น้อง

คิดใคร่ได้เลี้ยงลาว

แต่ลูกผูกรักชาว

จะเจ็บเจ็บเขาไว้

สองสาว

ลูกสะใภ้

วังเล่า เจ้าเอย

ชวนร้ายคล้ายเสือ

๑ บางกระพุงคู้้นำปลิว

บนบกนกขอแซ

เห็นนกกกกู่แด

เหมือนอยู่คู่เคียงน้อง

เหลียวแล

แซ้อง

ตาลระลึกลูกเอย

แนบเนื้อเหลือสนอม

๑ บ้านใหม่ไว้ฝ่ายสะพรัง

ฝ่ายออกดอกขาวตา

เนอสุขสุดโสภ

ชมพ่ายคล้ายผิวสร้อย

ฝั่งขลา

เด่นช้อย

เพียงพ่ายไว้เอย

สาวทนเหลืออนวล

๑ ถึงย่านบ้านกว้างเว้ง

เกิดแก่งแหล่งเหวหิน

ปล่องน้ำท่ากุ่มกิล

ขาวปลิวเลี้ยวทรวงสะดุ้ง

วาริน

ฮ้วงคู้

พวงเงือก เลือกแฮ

คว้นพื้นวนวัง

๑ บ้านไร่ไทยเจ๊กตั้ง

กล้วยไข่ไร่เรียงราย

ตกเครือเรือเรือปลาย

เฟื่องหงถงสมอ

๑ วังปรานบ้านเว้นว่าง

สองฝั่งวังเสื่อเกรง

นายรอดทอดท้ายเพลง

น้ำใหญ่ไม้ชันช้อย

๑ บางม่วงหวังหาดคน

ทรายเกลี่ยเว่ยร่อยเสื่อ

ซังซึกพุกษักรรมเครือ

โปรยแต่ใบไม้ห้วน

๑ ลูกค้างอย่างย้อมขาด

เหลื่องอ่อนโอเอ็นตุ

แม่อุ้มชุ่มขันชู

กอดแอบแนบอกห้อย

ชีวิตและงานของสุนทรภู่

หงทวาย

เรือกซื่อ

ปล้สลับ ปะกัณแส

หมตรอซื่อเสมอ

วางเวง

เกรียบขม้อย

พลอยหนุ่ม ชุ่มเอย

ชุ่มช่ออรชร

ติดเรือ

ขับช้อน

ค้างโครก โขกแส

วิ่งร้องพองชน

ชมพู

เต็กน้อย

ชมลูป จูบเอย

หักโน้มโถมทยาน

๑ ย่น^๔ซอ^๔ซอว่าบ้าน
เห็นแต่ชุม^๔นม^๔ลาว
ลากอวนส่วน^๔หนุ่ม^๔สาว
เต่าแก่แล^๔โล้ง^๔โด้ง

ย่านยาว
ล่อนโล้ง
เสียงแซ่ แม่เอ๋ย
ต่างหล่อน^๔ท่อน^๔อาย

๑ อ่าง^๔ว้าง^๔กลางน้ำ^๔ร่ม
ถึง^๔ค่าง^๔คราว^๔ครวญ^๔โหย
กระเบา^๔ออก^๔ดอก^๔กร่วง^๔โรย
หง^๔หง^๔ผง^๔เพียง^๔หมอง

ลมโหย
โห^๔ร้อง
ว^๔สร^๔น^๔ ชัน^๔เอ๋ย
ย่ำ^๔เถย^๔เสียง^๔กระ^๔ห่ม

๑ ยล^๔ย่าน^๔ศาล^๔ปู่^๔เจ้า
ปลา^๔กล้าน^๔า^๔ง^๔ไส
ง^๔เหลื่อม^๔เลื่อม^๔เลือก^๔ไคล
โต^๔เท่า^๔เสา^๔เรือน^๔กว้าง

จอม^๔ไพร
สะ^๔อาด^๔สะ^๔อ้าน
คลาน^๔ตลิ่ง^๔ กลิ้ง^๔แฮ
กวาด^๔น้ำ^๔ดำ^๔ปลา

๑ คัด^๔ต้น^๔ขน^๔ถ่อ^๔คำ
บน^๔บกร^๔กรัง^๔เสื่อ
นำ^๔ง^๔ฟู^๔เลื่อย^๔เหลื่อ
สัก^๔ครู่^๔ตุ^๔ควัน^๔กลุ้ม

เข็น^๔เรือ
ซอก^๔ขุ่ม
หลัก^๔ยา^๔ก^๔ หลาก^๔แฮ
กลบ^๔ข้าง^๔ทาง^๔จร

๑ เด็กเห็นเข่นมนุชย์หนึ่ง
 แววับคลับคล้ายฟู
 รัชต์จัตหมากพลู
 ทุกระเพอมเลื่อมเลอย

หลังงู
 ฟ่องเฟอย
 พลู เจ้าเอย
 หลกคล้ายหายสูญ

๑ เรือคล่องลงเลี้ยวเล่น
 ถึงย่านบ้านกล้วยเวลา
 กล้วยไซ้โร้นระดา
 ลางแห่งแปลงปลูกอ้อย

เกลื่อนคลา
 บ่ายคล้อย
 ตกเรือ เกรอเอย
 แอบกล้วยสลายลำ

๑ ถึงช่องคลองน้ำซบ
 เกิดแรงงอกกรือ
 ผู้เฒ่าเล่าเลื่องลือ
 ครุกระระเรื่อตอง

ซ้ายมือ
 ครุททอง
 เหล็กที่ ตเอย
 ตัดดินขันเขน

๑ บ้านหว้าขาวชายค่าง
 หินแร่แลสลับสลอน
 เรือนตงฝังสาคร
 ปลาคลานน้ำไหลลง

ทางจร
 ลกขง
 คนเงียบ เขียบเอย
 แอบกุ้งมุ้งทาง

๑ วังหินถันเถื่อนกว้าง

สมอแสมสารสูง

หว่างไผ่ไก่อ่เถื่อนฝูง

เต็กโครได้ไก่อุ้ม

ยางbung

สคณัม

ฟุบเจีย เรียเอย

แอบขันครนราย

๑ ไก่อ่เถื่อนเหมือนจะลื้อ

เต็กย่องต่องคตมื่อ

เข้าไกลไก่อ่เปรี้ยวปรือ

เต็กโคตโคตโล่ควัว

ก้อกระพือ

มุงหน้า

ปรือร้อน ว่อนแฮ

ไขว่ขว้าจะม้ามอม

๑ ลงเรือเหืออาบหน้า

อย่าไล่ไก่อ่เลยเขย

คอกดวงร่วงร่นระเหย

เก็บสักห่อพอได้

หนูเอย

ซอไม้

หอมกลิ่น ระวินแฮ

เต็กร้อยสร้อยสน

๑ ข่านยาวลาวตังกลาด

แล้วผ่าปลาแฉวงฉวย

ย่างไฟใส่ขำราย

พวกหนุ่มลุ่มเรือร้อง

หาดทราย

แหะท้อง

เรียงนั่ง สะพรุ่นอย

เจียรระน้อล้อลาว

๑ ถึงวันกันหวดหวัง
 แร่เกลื่อนเหมือนนิงแขง
 ดำราวาทองแดง
 พรายพร่างอย่างสัร้ง

หินแลง
 ค้างคู้ง
 เต็กค้อย ย้อยแฮ
 รอดชทแดง

๑ ตะวันเย็นเห็นพยัคฆ์ค้อม
 โห้ขับกลับโฮกคน
 ขึ้นตลิ่งวังคำรน
 หังคู้เมยโขวัง

คัมชล
 เคี้ยวโง้ง
 เราะไล่ ไกลแฮ
 กร่างร้องก้องกระหิม

๑ นายรอดสอศรีเท่า
 มั่นกัศัศัวินเหลือ
 มั่นหวงล่องไล่เรือ
 หนูหนุ่มกุ่มมิดไม้

เหล่าเสือ
 ละไว้
 รอดณะ แวะแฮ
 มุ่งแย่งแทงเสือ

๑ โห้ร้องข่องสับป่า
 เสือวิ่งยั้งทะเขยทะยาน
 ตามทางห่างฝั่งประมาณ
 ไต่แต่เนอเหลือทง

กล้าหาญ
 หยักรัง
 สองเข่น เห็นแฮ
 ท่อนท้ายชายโครง

๑ รวบรวมมัดเชือกกลุ่ม

ถึงที่เรือเสื่อตาม

จากท่าม้าเปลี่ยวขาม

ถ่อถมน้ำเสื่อพัน

หนุ่มหาม

ติดกัน

ขนาดพยัคฆ์ นักพ่อ

พิงให้ใจหาย

๑ บุราณท่านว่าลวง

เหล่าลูกถูกตำราเหลือ

เช่นพ่อก็กลืนเกลือ

จึงเหยื่อเสื่อต่อหน้า

คอเสือ

เหล็กกล้า

กลัวคำ เจ้าเอย

นักคร้ามขามแขง

๑ วิ่งฉลามขามสุริยเขือง

เสียงสุนัขในทอน

ถึงค่างค่างโหวยวอน

เผาะเผาะเราะรุกข์เรือ

เย็นรอน

ท่าเนอ

วิวะวาบ สาบเอย

เรียดข้างทางจร

๑ มัดคำจำจอต้าง

หนุ่มหนุ่มสมพันไฟ

เนออย่างค่างเครื่องใน

เนอสตรสร้อยลา

หว่างไพร

ผิงนา

หนูแบ่ง แกงแฮ

ตระหลบฟุ้งคั้งแหลม

๑ นอนค้างกลางหาดดิน
 นิ่งนั่งฟังฟ่านฝูง
 เงาไม้ใหญ่อย่างยุง
 เฉาะเฉาะเราะบ่าค้อง

คลังสูง
 มฤคร้อง
 เย็นเยียบ เจียบเอย
 คว้าดชำระไป

๑ เกือบหลับกลับเกรียบไม้
 คุ่มคุ่มตุ่มวินเรือ
 ปลุกหนุ่มรุ่มโท่เสื่อ
 เต็กดำคว่ำพื้นขว้าง

ได้เหนือ
 รอบข้าง
 สวบโขยค โศดแสบ
 ก่อให้ไฟโพลง

๑ เสื่อห่มหนุ่มแน่นหนั่ง
 ดึกขึงว้างเวียนไว
 จำเป็นเช่นพระไพร
 ตัดดับกับเนื้อพร้อม

ระวังไฟ
 แวดล้อม
 เพราะเหยื่อ เสื่อแสบ
 พร้าตังสังเว

๑ เย็นเยียบเจียบสังคเณม
 อารักขาศักคัสทพม
 หงทุดตุดคงมม
 จักรหวดกรวดกรังให้

เงากรรม
 พุ่มไม้
 เจียงว้าง ทรวงเอย
 ละเหยเสรำหวานอน

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๒๕๓

๑ ดูกคนผูกเนตรหนึ่ง

แม่ม่ายลองในเรียง
ระลึกแต่แม่หม้ายเวียง
เป็นม่ายร้ายนักนอ

ฟังเสียง
แห้วร้อง
สวาทว่าง ค้างเอย
จะต้องลองใน

๑ หนุ่มหลับคลับคล้ายเลอม

เจ้าบ้านน้ำปากเป็น
ขเรดแผดเสียงเย็น
ร้องว่าลาแล้วคล้าย

แลเห็น
พยัคฆ์ร้าย
ขยอกเหยอ เนอเอย
เคลือบเข้าเงาหาย

๑ ยามสามยามสัจไม้

พร้าพร้าน้ำค้างพรม
เย็นเยียบเงียบสัจดลม
ไม้นิ่งกึ่งก้านข้อย

ไพรพนม
พร่างพร้อย
แลดล่ง ดงเอย
ชันฉุ่มพุ่มผกา

๑ เกือบรุ่งฟุ้งกลิ่นเกลยง

หึ่งหึ่งผงเวียนวน
มาลคลกลบบน
ยังรุ่งฟุ้งหอมเร้า

เพียงสุคนธ์
ว่อนเกล้า
บานกลิ่น ระวีนเอย
เร่งให้ใจเจริญ

๑ รื่นรสนั้นแสนน่า

หวนจิตคิดเคยสนอม
 เจ้อจันทน์กลั่นกลั่นรอม
 เอยช่นวันรสต้อง

อบหอม

แนบน้อง
 รวยระร่น ช่นเอย
 ตกไว้ไกลสมร

๑ ค่อนรุ่งฝุ่งไก่อจี้

เอ็กเออยเออยสำเนียง
 เรไรร้องเรื่อง
 เพียงระนาดพาทย์ร้อง

แจ้วเสียง
 เนืองซ้อง
 รับแซ่ แม่เอย
 แข่งเจิ้งเพลงจีน

๑ เรอรุ่งฝุ่งนกร้อง

เรียกเร่รตสุริยง
 ลาบำท่าน้ำจิง
 จักฝรั่งพร้อมหน้า

ก้องคง
 เขย่มฟ้า
 เจริญสุข รุกข์เอย
 หน่มน้อยพลอยเพลิน

๑ ล้วงทางบางชวากคู้ง

เห็นแต่แ้วระกะโคล
 ข้ายชวบน้ำสูงไสว
 เต็กไควไปปลายน้ำ

เขตไพร
 เกลือบคล้า
 ว่างย่าน บ้านเอย
 สนุกแท้แควเหนือ

๑ ถึงนามสามชุกถ้ำ
กะเหรียงไ้ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้
เรือค้ำทำนั่นคง
รายจอดทอดทำนั้

บ้ำคง
แลกถ้ำ
คอยกระเหรียง เรียงเอย
นับฝ้ายขายของ

๑ พวกกะเหรียงเสียงเพราะพร้อง กะหนองกะแหง
สาวผูกถูกปักแดง
คว้านำนวลแดง
แข่งทุ่หุยานย่อย

ประดับพร้อย
คละหม่อม จอมเอย
อย่างละว้าพาคลาย

๑ สามเพ็งเล็งสะลางไม้
บ้ำใหญ่ไ้เซตคน
วันร่นขึ้นชมชล
ปลาว่ายสายสินธุ์สอ้าน

ไพรสณฑ์
ชาตบ้าน
ชุ่มแต่ แร่เอย
สะอาดคณพันทราย

๑ ปลาชนางคว้างแคว้งว้าย ลายแล
เลื่อมเลื่อมเล่ห์ตักแก
ไ้ช่นางอย่างฝักแ
สร้อยชำากาคเคพลัย

กระตีกกระเตย
เขี้ยวลุ่ม ชุ่มเอย
พลายนาคล่าทาง

๑ ไอน้ำอำปากกว้าง

ชีวสุบสเสียดแซง

กริมกรายว้ายเวียนระแวง

ฝักดาบปลานเปลือยหล่อน

หางแดง

แหกรกซ้อน

ระวังม้าย หมายเอย

แกลบหว้ายสายสินธุ์

๑ ปลาตะเพียนเวียนว้ายเกล้า

เกล็ดเคลือบเหลือบเหลือบเหลือบ

ปลาเลื่อมมุงเหมือนเสื้อ

หางไก่ใช้หางช้อย

คลอเรือ

เลื่อมพริ้ว

ส่ายโบก กระโงกแสบ

ชะแล่มหว้ายรายเรียง

๑ นานาปลาน้ำถิ่น

ชมเล่นเห็นประหลาดหลาย

ทางเปลี่ยวเทียวถึงปลาย

บนบกนกกระเด็นกระต๋อย

หินทราย

เล็กน้อย

น้ำเล่า ดงเอย

ต่างร้องซ้องเสียง

๑ ถึงระหว่างวังบ้านช่อ

หอมประดู่ปรุพยอม

ดอกกระดังงาแดงตอม

นกพริกจิกจับห้อย

ชั้ดหอม

เย็นช้อย

ค้อร้อน ว่อนแสบ

หกหวพรวเพลง

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๒๕๓

๑ ถึงแก่งแห่งท้ายย่าน
หินแร่แก่เก๋ากรัง
ลงเขินเล่นน้ำอิง
เย็นสบายหายร้อน

บ้านทิ้ง
กรวดก้อน
อาบชุ่ม หนุ่มเอย
เรื่อยร้องลงลำ

๒ เอนหลังฟังคอกสร้อย
ร้องรับขับเสภา
ลำนาคำครวญหา
ผอยหลับรับเสียงข้อม

สักวา
เพื่อนพร้อม
หวานเอก วิเวกเอย
เสนาะน้ำคำครวญ

๓ หยุดเรือเหินอวัดเจ็อม
วันร่วมรมยสุโข
วัดมีที่พระอุโบ-
เห็นพระศรัทธาหมั่ง

เงาโพ
ค้างคั้ง
สถที่ กุฎีแธ
มันสร้างทางบุญ

๔ จัดแจงแต่งคบะเหลื่อม
เทียนรูปด้วยแก้วรอง
ลูกพลับกับกระเทียมคอง
ขำร่วมสมการได้

ลายทอง
ดอกไม้
ถวายคดะ พระเอย
รับพร้อมน้อมถวาย

๑ ตะวันเย็นเห็นพระพร้อม
 ต่ประตะตะกร้อกรง
 สมภารท่านก็ลง
 เข้าค่างต่างอวดโอ้

ล้อมวง
 คุ้ไต้
 เล่นสนุก ขลุ่ยแหย
 ออกให้ใจหาย

๑ หยดตะกร้อล่อไก่ต้ง
 ผ่าพาดบาตรเหล็กพนัน
 ไก่แพ้น้ำขบฟัน
 เจ้าวัดคัดเรือต้ง

ดีอัน
 เหน็บรัง
 พัดอุบ ทุบเอย
 แต่งเหล่านเย็นใจ

๑ เสี้ยเทียบเสี้ยรูปข้า
 เสี้ยหมกมลมา-
 เสี้ยดาบฝ้ายศาสนา
 เสี้ยหน้าตาหูพร้อม

เสี้ยสรวัธธา
 โนชน้อม
 สมณะ พระเอย
 เพราะรู้ดูเห็น

๑ จวนคำจำค้ำย่าน
 ถอยหนทวด้อง
 กรวดน้ำว่ารำพึง
 ให้เหล่าเจ้าบ้านถึง

บ้านทั้ง
 แอบคั่ง
 แม่ท้าว ตัวเอย
 เทพสันดินสวรรค์

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๒๕๕

๑ เหมือนรู้ผู้เฒ่าท่าน

เมื่อนานนามผัวทอง

มาหาพาขาวของ

ท่านช่วยอวยพรแล้ว

ทั้งสอง

ผ่องแผ้ว

ค่านับ รับเอย

เล่ารู้บุราณ

๒ ฝ่ายตาอายุร้อย

ยายสืบแปดสิบแถม

ตามองช่องเข้แหลม

ฟันปากหมากเคี้ยวจ้อย

ยี่สิบแถม

กับร้อย

ตลอดแน่ แม่เอย

แจ่มอ้วนนวลขาว

๓ ผู้เฒ่าเล่าเรื่องหย่าน

ท้าวอุทองมาถึง

แหวะขอเชือกหนังขึง

สาปย่านบ้านเขตกุ้ง

บ้านทั้ง

ถิ่นถุ้ง

เขาไม่ ให้แฮ

ค้ำถึงถึงแปลง

๔ วัดสร้างข้างคุ้งย่าน

ข้อขั้ววัดค้ำถึง

ผู้เฒ่าเล่าเรื่องจึง

ท่านนั่งสั่งสอนพร้อง

บ้านทั้ง

ถูกค้อง

จะแจ้ง แสดงเอย

พรว้าไว้ไมตรี

๑ ได้ครุผู้เฒ่าทั้ง

สมมุติจุจเทวดา
ทวยทักลักขณรา—
จอคนำท่าผู้เฒ่า

ยายตา
บอกเหล่า
ศิวะ ศิวเอย
ท่วนท้าวราตรี

๑ ตะวันเที่ยงเสียงวังแห้ว

เสียดบขบภิกขุสอง
ต่อไถ่ไถ่คนกะนอง
เสียดพิศกัณฐ์ด้วย

แซ่สนอง
รูปม้วย
นามเทศ เกิดแฮ
บาปซ้ำกรรมหนา

๑ ต่อนกยกพะเนียดตั้ง

เสียดฉีกโรงทลาย
กินทับกับตะโพกหาย
ภิกขุสุลต้อย

บังกาย
หลักทอง
เห็นนำ ขาเอย
โทษนั้นทันตา

๑ ต่อไถ่ไม่สุฟาค

ที่อยู่บูเจ้าไป
เสียดกินขึ้นดับไต
สังเวชเหตุผู้เฒ่า

ขาดใจ
หลับเหล่า
คืนน่อง ท้องแฮ
ทักแทนน่องวัง

โคลงนิราศเมืองสุพรรณ

๒๖๑

๑ สำเร็จรู้ผู้เกาช่วย

อวยพร

สืบประการประกอบกลอน

กล่าวไว้

ขอสวัสดิการ

ไว้ว่า ลาเอย

สองเฒ่าเฝ้าร้องไห้

ละเหี่ยละห้อยหงอยเหงา ฯ

นิราศวัดเจ้าฟ้า

นิราศวัดเจ้าฟ้า

๑ เกรณพัตต์หัตถ์ประดิษฐ์คิณอักษร

เป็นเรื่องความตามติดท่านมิตร	กำจัดจรวจากนิเวศเขตุน
พ้อออกเรือเมื่อตะวันสายัณห์ย่ำ	ละอองน้ำค้างย้อยเป็นฝอยฝน
ตะลึงเหลียวเปลี่ยวเปล่าเมื่อคราวจน	ไม่มีคนเกอหนุนกรรณา
ไธธานีศรีชอุทัยมนุชย์แน่น	นับโกฏิแสนสาวแก่แซ่ภาษา
จะหารักสักคนพอปณยา	ไม่เห็นหน้านักสะอื้นผีนฤทัย
เสียดรมมีพม่าหม่อมหน้าสาว	ล้วนขาวขาวคำหวานน่าตาลไธ
มายามยัดจิตเปรี้ยวไปเขียวใจ	เหลืธธาลย์ลมปากจะจากร

๑ ถึงวัดระฆังมังคมบรมธาตุ	แทบพระบาทบุษบงองค์อัปสร
ไม่ทันลับกัปกัลป์พุทธรันตร	พระค่อนจรัสสุวรรณครรไล
ละสมบัตัชิตติยาทงช้าบาท	ไธธานานีก่าน้ำตาไหล
เป็นบุญล้นนับมีแต่ไป	เหลืธธาลย์แล้วที่พระมีคุณ
ถึงจนยากบากมาเป็นช้าบาท	ไม่รัชชาดข่าวเกล็ดช่วยเกอหนุน
ทรงศรัทธากล้าหาญในการบุญ	ไธพระคุณชาดยศทั้งคงาม

แม้นตกลากพราวพลัดไปรัตธ้อง
 นี่จุนใจในบ้ำข้าพหนาวาม
 ขอช้อยบวชกรวดน้ำสุรามฤต
 สนองคุณพูนสวัสดิ์ขัตติยวงศ์
 มีสุรางค์นางขับตำหรับกล่อม
 เสวยรมย์โสมนัสไม่ขัดแคลน
 พระคุณเขี่ยเคยทำนุอุปถัมภ์
 แม้นทูลลามากรณะทั้งพันอง
 นิสันบุญทูลกระหม่อมจึงตรอมชก
 เห็นที่ปลงทรงบุญยังมุลทวาย
 ทิ้งหนูปาทกราบไหว้วรัธให้ว่า
 เคยเวียนเฝ้าเกล้าฯทุกให้ทุกวัน

พัดกับน้องหนูตามจะหาบหาม
 สุดจะตามเสด็จได้ดังใจจง
 ขวดยศทิศมผลลาอาณิสต์
 เป็นรุดทรงสู่สถานวิมานแมน
 ล้วนเนอหอนมอ้อมเกล้าฯอยู่เฝ้าแทน
 เป็นของแทนทานาผ้าละรอง
 ได้อมหนาคำเข้าไม่เศร้าหมอง
 ไท่นจะต้องตกลากลำบากกาย
 ต้องระหกระเหินไปนํ้าใจหาย
 แสนเสียดายดังจะค้นสิ้นชีวิต
 จะคมลาตัวไปในไพรธันท์
 สรวพันพึงพาไม่อนาทร

๑ ถึงปากงำนามบอกบางกอกน้อย ยิ่งเศร้าสรวยทรวงน้องดังต้องคร
 เหมือนน้อยทวิพิสัยสนหานิราจร ไปแรมรอนราวไพรใจวิญญาณ
 เคยชมเมืองเวียงระยับจะลับแล้ว ไปชมแถวทุ่งนาล้วนบ้ำสวน
 เคยดูพิภพบ้านนวลนวล จะว่างเว้นเห็นล้วนแต่มีอมแมน
 เคยชมชื่นวันรสแบ่งสดสะอาด จะรุมทัดเห็นแต่จอกก้นคอกแรม
 ใจใจจิตมืดเหมือนเมื่อเดือนแรม ไม่เขินแยมกลับกลั่นให้คันโดย

เสียดายดวงพวงผกามณฑาทิพย์
เพราะห่วงพุ่มกุณวินไม้บินโบย

เห็นลิลิปลิปลาดวงให้ทวนโอย
จะร่วงโรยรตลั่นกลั่นผกา

๑ ถึงบางพรมพรหมมีอยู่สักพักร
ทุกวนนมนมมนุษย์อยู่ชยา
โศกคิดไปใจหายเสียดายรัก
จึงเก็บอกฟกชวาระกำตรม

คนรู้จักแจ้งจิตทุกทิศา
เป็นร้อยหน้าพินหนายิ่งกว่าพรหม
เหมือนเกรียกจักแจกชีกกระผกผม
เพราะลนลนลลลวงจะช่วงไว้

๑ ถึงบางจากน้องไม่มีที่จะจาก
เมอญญิงชิงชิงนาคลึงใจ
ถึงบางพลพลใบไล่ตะบะ
แม้มีใครใจบุญที่คุ้นเคย
นี้จใจได้แต่ลมมาชมเล่น
แม้เห็นรักจักได้ตามด้วยควมเพียร

โอ้อภิมากรรมสร้างแต่ปางไหน
จะรักใคร่เขาไม่มีปรานีเลย
ถวายพระเพราะกำพว้านิจาเอ๋ย
จะได้เรยพลจับหมากดืบเจียน
เปรียบเหมือนเช่นฉากฉายพอยเห็น
ฉกทุเรียนหนามหนักดูลักควาว

๑ ถึงบางอ้อคิดจะใคร่ได้ไม่อ้อ
แต่ยังไม่เคยเรยโฉมประโลมลาว
ถึงบางช่อนช่อนเงื่อนไม่เขยอนเข้ม
โอ้บางเรนเวรสร้างไว้ปางใด
เมื่อชาติหน้ามาเกิดให้เล็ดโลก
กระจ้อขว่ชอยกลอยใจวิไลลักษณ์

ท่าแพนชอเสียดจ้าวเทียวแฉ้วสาว
สุดจะกล่าวกกล่อมปลอบให้รอบใจ
ถึงหนามแหลมเหลื่อจะบังทตรงไหน
จึงเชญใจจนไม่มีที่จะรัก
ประสิทธิ์ไครครอบอุทัยทั้งไครจักร
ให้สาวรักสาวกอดตลอดไป

๑ ตลาคแก้วแล้วแต่ลวันสวาง ^๕ เป็นข้ออ้างชอกนามตามวิสัย
 แม้นชายแก้วแววฟ้าที่อาลัย ^๕ จะขอไต่บนล้าสัประวีรของ
 ประดับเรือนเหมือนหงษ์เพชรสำเริงแล้ว ^๕ ถนอมแก้วกลอยใจมิให้หมด
 ไม่เหมือนนกกรรณานาตานอง ^๕ เห็นแต่ธงหนูแนบแอมอุรา

๑ ถึงวัดคงมั่งสมุทรพระพุทธร้าง ^๕ ว่าท่านวางไว้ให้คิดปริศนา
 แม้นแก้ไขไม่ออกเขาที่ตอกตา ^๕ นึกก็น่าใคร่หัวเราะจำเพาะเป็น
 จะคิดมั่งยังคำที่ว่าบอก ^๕ จะไปตอกที่ตรงไหนก็ไม่เห็น
 คลุกขึงถึงจะคิดก็มีคน ^๕ พยายามเขียนขอแสงแผ่ไขยม

๑ ถึงวัดเขียนเหมือนหนึ่งเพียรเขียนอักษร ^๕ กลดกลอนกล่าวกล่อม
^๕ ถนอมโฉม
 เตะรวัลกลลอบปลอบประโลม ^๕ ขอให้นม้นน้อมจิตสนิทใน
 ถึงคลองขวางบางศรีทองมอหมิ่น ^๕ ไม่แลเห็นศรีทองที่ฝั่งใด
 แม้นทองคำธรรมดาจะพาไป ^๕ นมึนใช้ศรีทองเป็นคลองบาง
 พอลมโบกโกลสวันมาทวนหอม ^๕ เหมือนโคกตรอมตรึงตรองมาหมอง
^๕ หมาย

๑ ถึงบางแวกแยกคลองเป็นสองทาง ^๕ เหมือนจิตจางใจแยกไปแตกกัน
 ตลาคขวัญขวัญฉันขวัญหาย ^๕ ใครเขาขายขวัญหรือจะซื้อขวัญ
 แม้นขวัญฟ้าหน้าอันเหมือนท่อนจันทร์ ^๕ จะรับขวัญเข้าเย็นไม่เว้นวาง
 ถึงบางขวางขวางขึ้นสักท่อนแสน ^๕ ถึงต่างแดนคงดั้นถึงขรรขวาง
 จะตามไปให้ถึงห้องประคองกาง ^๕ แต่ขั้ตรงขวัญความขามระคาย

เห็นสวาทขาดทางกงสนัด	เป็นรอยตัดคันสวาทให้ขาดสาย
สวาทพนกขาดสวาทวาย	แสนเสียกายสายสวาทที่ขาดลอย
เห็นรักนำพร่าออกทงคอกมล	ไม่มีคนรักรักมาหักสอย
เป็นรักเปล่าเศร้าหมองเหมือนน้องน้อย	เที่ยวพลองลอยเรือรักจนหนักเรือ

๑ ถึงบ้านบางอรณแล้วฟ้า	แผ่นสุรากั้ไม่ไว้ไม่มะเขือ
เขากินหมูหนูปักจะกัดเกลือก	ไม่ถ่อเรือเหหาปลาตำแบ
ถึงปากเกร็ดเตร็ดเตร่มาเร็วร้อน	เที่ยวสัญจรตามระลอกเหมือนจอกแหน
มาถึงเกร็ดเขตมอญสถอนแล	ลูกอ่อนแออุ้มจุงพระรุงพระวัง
ดูเรือนไหนไม่เว้นเห็นลูกอ่อน	ไม่หุคห่ย่อนอยู่ไฟจนไหม้หลัง
ไม่ยังยอปลดปล่อยเปล่าเหมือนชาววัง	จวนปลั่งปลั่งปล้มใจมาไกลตา

๑ พอสอกคลองล่องลำแม่น้ำวก	เห็นนกหกเห็นว่อนว่อนเวหา
กระทุงทองล่องเลือนค้อยเคลือนคลา	ค้ายาคอกบัวขาวคิ้วเคลือบ
นกกาน้ำคำปลากระสาสูง	เป็นฝูงฝูงเข้าใกล้มันไปเสีย
นกยางขาวเหล่านกยางมีหางเบียด	จวนตัวเมียหมคสนทงคินแดน
ถึงเดือนไร่ไปลับแลเมืองแม่มาย	ชนใช้ชายเขาไร่นับโกฏีแสน
พอบินได้ไปประเทศทุกเขตแคว้น	คนท่งแผ่นดินมิได้ใช้นกยาง

โธ่หนักหวังสังเวชประเภทสัตว์

ต้องขาดชดู่ครองจึงหมองหมาง

เหมือนชกชวชหมายมิตระคิดระคาง

มาอ้างอ้างอาทรวาเภากาย

๑ ถึงบ้านลาวเห็นแต่ลาวพอกชาวบ้าน

ล้วนหยวนอย่างบัวงเหมือน
หวงหวาย

ไม่เหมือนลาวชาวกรุงที่นุ่งลาย

ล้วนกรัดกรายหีบหย่งทรงสำอาง

ถึงบางพูดพูดมากคนปากมด

มีแต่ปากเป็นอันมากเขาตากถาง

ที่พูดนอชยคยประคนลนลูกคาง เหมือนหญิงช่างฉดเลาะปะเหลาะชาย

๑ ถึงบางกระโนได้เห็นหน้าบรรดาพี่

พวกนารีเรื้ออชยเที่ยวลชยชาย

ดูจริตคิดจะจนเป็นมอญกลาย

ล้วนแต่งกายกันโรเหมือนไทยทำ

แต่ไม่มกริชาด้วยผ้าห่ม

กระพือลมแล้วไม่บ้องบักครองชา

ฉันเตือนว่าผ้าแพรลงแขน

ชยชดงล้านนี้จะเอาสักเท่าไร

เขารู้ตัวหัวร่อว่าพอนชย

มากินชยแอบแฝงแกล้งไร

รู้กระนมชยยากบอกมิชอกโย

น้ำเจ็บใจจะต้องจำเป็นตำรา

๑ ถึงใส่รอบรอบเชื่อนคเหมือนเชียน

ชีวิตเหินถวาชยอยู่ฝ่ายขวา

ข้างซ้ายมอชชบ้านใหม่ทำไรนา

นางแม่ค้าขายเต่าสาวทมทก

บักกระหมับจับกระเหมาเขามันหมอ

คุมชชอสสันเป็นมันหมก

ไม่เหมือนเหล่าชาวสวนทอนรำลึก

เมื่อไม่นึกแล้วก็ใจมิใคร่ฟัง

๑ พดฟ้าคาลาพลบเสียงกบเขียด

วังกรัดเกรียดเกรียวแหว่งแตรสังข

เหมือนเสียงชงกลชงโหมประโคมวัง ไม่เห็นผิงพันเพือนด้วยเคียนแรม

ลำพวยรายตลิ่งล้นทั้งห้วย

สว่างพรอยแพ้วพรายชลปายแถม

อร่ามเรืองเหลืองามวามวามแถม

กระจ่างแจ่มจับน้ำเห็นลำเรือ

๑ ถึงย่านขวางบางทะแยงเป็นแหว่งทุ่ง ๕ ดูเว้งว้างหว่างละแวกล้นแผกแผ่

เห็นไรไร่ไม้พุ่มครมครมเครือ

เหมือนรูปเสียดึงไทรูปโคควาย

ท่านบิทรสอนหนูให้รู้ว่

มันผืนหน้าตอกนนั้นกันฉิบหาย

แน้นปากมันผ่นเข้าข้างเจ้านาย

จะล้มตายพรายพลัดเร่งตัดรอน

จาร์กไว้ให้เป็นทานทุกบ้านช่อง

ฉันทกับน้องนี้ได้จำเภาคำสอน

ดึกก่ำดัดสัตว์หลับประทับนอน

ทั่วคัมภีร์เรียงรากริมปากคลอง

ต้นไทรครมงามเงยเรียบหงัด

พระพายพัดแผ้วผ่าวหนาวสยของ

เป็นป่าช้าอาวาศมีสาคระนอง

ฉันทพี่น้องมิได้คลาดบาปบิดา

ท่านนอนหลับรับเสียงสำเนียงเงียบ

เย็นยะเยิบเชือกสยของพองเกศา

เสียงผีผิวหวือ ไหวย ไหวยวิญญา

ภาวนาหนาวหนึ่งไม่ดังกาย

บรรดาศิษย์บิทรที่นอนนอก

ผืนนวลลอลกลาปล้ำพลึกคว่ำหางย

๕ ลูกชนบถกลกอกกั่วทุกตัวนาย ๕ มันสาครหายกรวดไปรายเสียงไกรยกราว

๕ ชนต้นไทร ไหวยวบเสียงสวบสาบ

เป็นเงาอาบทั่วหูกเห็นอกขาว

๕ หนูกลั่นกล่าวได้รักไทรยาว

๕ หมายถึงสาวผมผิวยังนี้แน

๕ พอพระตื่นพ้นกายค่อยคลายจิต

๕ บรรดาศิษย์ล้อมขวางไม่ห่างแห

๕ ท่านห่มครองครองเคร่งไม่เล็งแล

๕ ชนบกแต่องค์เดียวดูเปลี่ยนใจ

ลำรวมเรียบเรียบรอบรอบบ้ำข้า
เห็นศพฝังมั่งสุกุลส่งบุญไป
ระงับเจียบเขียบเสียงสำเนียงสังัด
บรรดาศิษย์คดกล้าต่างหาเทียน
อสุภธรรมกรรมฐานประทานเหตุ
อันอินทรีย์วิบัติอนัตตา
กลับหายกลัวมัวเมาไม่เข้าบ้าน
อันรูปเหมือนเรือนโรคให้โคกสบาย
ค่อยคิดเห็นเย็นเย็นไม่เกรียบกริบ
พยายามตามจิตท่านบิตรรงค์
ประจวบจนพบาทคอยยาตรย่าง
ประทับทุกรุกขรอบรอบพระเมรุ
ออกจกกรมสมณามาโทษ
แม้กุศลจนจบทั้งภพไตร

๑ เลายบางหลวงล่องทางมากกลางแจ้ง
ยังถือมนันขันต้นประโลม
พอเสียงฆ้องกลองแซ่เขาแห่นาค
ร้องลำนารำว่าพื่อนชื่อนระทวย

ภาวนาตามสงฆ์ไม่หลงไหล
เห็นแสงไฟรางรางสว่างเวียน
ประคิพัทธ์พุทฺธคุณค้อยอุ่นเคียว
จำเวญเรียนรุกรมมูลพูนศรัทธา
ทวนสังเวชาว่าชีวิจจะสังขาร
ที่บ้ำข้านี้แลเหมือนกับเรือนตาย
พระนิพพานเพิ่มพูนเพียงบุญหาย
แล้วต่างตายตามกันไปมันคง
ประธานสิบนิ้วนั่งตั้งประสงค
ลำรวมทวงศีลธรรมที่จำเจน
ประพฤติอย่างโยคามาหาเถร
จนพระเถรในอารามตื่นจามโอ
ร่วมนิไวรอน้องไม่เสื่อมที่เสื่อมใส
จากพระไตรแสงทองส่องโพยม

ถึงบ้านกระแจะทุ่งหันฉันฉักโหม
ถึงรูปโฉมพาหลงไม่จงววย
ผู้หญิงมากมอญเก่าสาวสาวสวย
พากันช่วยเขาแห่ได้แลดู

๕๖๖ ๕๖๖
ถอนตทนนกขันแตก

๕๖๖
ทงศลแหวกสุดออกกระบอกลู

๕๖๖
ฉนั้นเคราะห์เพราะนางห่มสีชมพู

๕๖๖
พาความรู้แพ้รักประจักษ์จริง

๕๖๖
แค้นด้วยใจนัยนานิจจาเอ๋ย

๕๖๖
กระไรเลยเล่นไปอยู่กับผู้หญิง

๕๖๖
ท่านบิดาว่ามั่นคงกว่าปลื้มปลิง

๕๖๖
ถูกจริงจริงจึงจืดเป็นบทกลอน

๑ ถึงต้องง้าวหลาวแหลนสักแสนเล่ม ไม่ตัดเต็มตัวจุดพ้อหลดถอน

๕๖๖
แต่ต้องตาพาใจอาลัยวรณ์

๕๖๖
สุดจะถอนทงขวางเสียดกลางคัน

๕๖๖
ทงหนูกลนนกระนองจะลงทง

๕๖๖
บอกให้หญิงว่ารับขยับหัน

๕๖๖
ถ้าทงถูกลูกละบาทประกาศกัน

๕๖๖
เขารับหันเราก้ให้ใบสะเฟื่อง

๕๖๖
นางน้อยนัยพลอยสนุกลูกขนพริ้วม งามละม่อมมีแต่สาวล้วนขาวเหลือง

๕๖๖
ไล่จวิตรกกรายรายซ้ำเลื่อง

๕๖๖
ขยับเยื้องขยับแฉ่มแฉ่มลอย

๕๖๖
ต่างหมายมุ่งตุงตงทงหมากคืบ

๕๖๖
เขาฉวยฉิบเฉยหน้าไม่รำถอย

๕๖๖
ไม่มีถูกลูกตงทงทงทอย

๕๖๖
พวกเพื่อนพลอยทงบ้างทงเป็นวา

๕๖๖
ฉนั้นลอบลงตงลูกถูกจำนบ

๕๖๖
ถูกบุ่มบับปากกริ๊ดหวีดฉวา

๕๖๖
ร้องอยู่แล้วแก้วพามาंना

๕๖๖
พวกมอญฮาไห่แห่ฮอกแซไป

๑ พอละเณรนาคนาขำถึงสามโคก เป็นคำโลกสมมุติสุดสงสัย

๕๖๖
ถามบิดาว่าผู้เฒ่าท่านกล่าวไว้

๕๖๖
ว่าท้าวไทพระอู่ทองเธอของท้าวพย

๕๖๖
หวังจะไว้ให้ประธาเป็นคำจ้าง

๕๖๖
ด้วยจะสร้างบ้านเมืองเครื่องประดับ

๕๖๖
พอทำกินสนับบุญไปบุญลับ

๕๖๖
ทองก็กลับกลายต้นเป็นดินแดง

จึง^๕ทน^๕นาม^๕ชอ^๕สาม^๕โคก

เป็น^๕คำ^๕โลก^๕สม^๕มุติ^๕สุด^๕แถลง

คร^๕วง^๕พระ^๕โกศ^๕โปร^๕ด^๕ปร^๕าน^๕ประ^๕ท^๕าน^๕แปลง^๕ ที่^๕ตำ^๕หน^๕่ง^๕ม^๕อ^๕ญ^๕มา^๕สาม^๕ภัก^๕ค^๕

ช^๕อ^๕ป^๕ทุ^๕ม^๕ช^๕าน^๕ที่^๕เส^๕ด^๕จ^๕

เด^๕เ^๕อน^๕ส^๕บ^๕เบ^๕ด^๕บ^๕ว^๕อ^๕อก^๕ท^๕ง^๕ค^๕อ^๕ก^๕ผ^๕ก^๕

มา^๕ร^๕บ^๕ส^๕ง^๕ค^๕ร^๕ง^๕น^๕ท^๕ส^๕าน^๕ก^๕

พระ^๕ยา^๕พิ^๕ท^๕ษ^๕ท^๕ว^๕ย^๕หา^๕ญ^๕ผ่าน^๕พ^๕รา

ได้^๕ร^๕ู^๕เ^๕ร^๕อง^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ป^๕ทุ^๕ม^๕ค^๕อ^๕ย^๕ร^๕ุ^๕ม^๕ร^๕ิน^๕

ค^๕ุ^๕ม^๕พ^๕ิน^๕ว^๕ัด^๕บ^๕าน^๕ร^๕น^๕าน^๕ท^๕น^๕้า

เ^๕็น^๕พ^๕ว^๕ก^๕ข^๕าย^๕ผ^๕้าย^๕ม^๕อ^๕ญ^๕แต่^๕ก^๕่อน^๕มา^๕

ล^๕้วน^๕ส^๕ัก^๕ข^๕า^๕ร^๕ี^๕เ^๕ียน^๕ห^๕ม^๕ิก^๕จ^๕าร^๕ี^๕ก^๕พ^๕ง^๕

ผ^๕้าย^๕ส^๕าว^๕ส^๕าว^๕เก^๕ล^๕้าม^๕ว^๕ย^๕ส^๕ว^๕ย^๕ส^๕ะ^๕ธ^๕า^๕ด^๕

แต่^๕ร^๕ย^๕า^๕ด^๕อ^๕ย^๕ว่า^๕น^๕่ง^๕ผ^๕้า^๕ด^๕ง^๕

ท^๕ง^๕ห^๕ม^๕ผ^๕า^๕ด^๕า^๕ห^๕ร^๕เ^๕หม^๕อ^๕น^๕ส^๕ร^๕ู^๕ง^๕

ท^๕ง^๕ผ^๕า^๕น^๕่ง^๕น^๕ก^๕อ^๕ม^๕ล^๕ง^๕ก^๕ร^๕อม^๕ต^๕น^๕

เม^๕ือ^๕ย^๕ก^๕เท^๕้า^๕ก^๕้าว^๕ย^๕าง^๕ส^๕ว^๕าง^๕แ^๕ว^๕บ^๕

เ^๕หม^๕ือ^๕น^๕พ^๕้า^๕แล^๕บ^๕แล^๕ผ^๕า^๕ด^๕เท^๕บ^๕ข^๕า^๕ค^๕ี^๕ล^๕

น^๕ี^๕ห^๕า^๕ก^๕เ^๕็น^๕เ^๕ด^๕ก^๕เ^๕ม^๕เ^๕น^๕เ^๕ก^๕จ^๕ัน^๕

เ^๕ียน^๕จะ^๕บ^๕ี^๕น^๕ร^๕ุ^๕ม^๕ข^๕้าม^๕ไป^๕ตาม^๕น^๕าง^๕

ข^๕าว^๕บ^๕าน^๕น^๕บ^๕น^๕อ^๕เ^๕ง^๕ไ^๕่^๕เพ^๕ิง^๕พะ

ก^๕ระ^๕โ^๕น^๕ก^๕ะ^๕ท^๕ะ^๕อ^๕าง^๕ไ^๕่^๕ก^๕ระ^๕โ^๕ง^๕ก^๕ระ^๕ถ^๕าง^๕

เ^๕า^๕ว^๕าน^๕น^๕อ^๕้ง^๕ร^๕้อง^๕ถ^๕าม^๕ไป^๕ตาม^๕ท^๕าง^๕

ว^๕่า^๕บ^๕าง^๕ข^๕ว^๕าง^๕ห^๕ร^๕ือ^๕ไ^๕่^๕ข^๕ว^๕าง^๕พ^๕ิน^๕าง^๕ม^๕อ^๕ญ^๕

เ^๕า^๕เ^๕ื่อ^๕น^๕ท^๕น^๕ว^๕่า^๕ไ^๕่^๕ร^๕ู้^๕ดู^๕เ^๕ิด^๕เ^๕้า^๕

จ^๕ง^๕ถ^๕าม^๕เ^๕า^๕ค^๕น^๕ข^๕้าง^๕ห^๕ล^๕้ง^๕ท^๕น^๕้ง^๕ส^๕อน^๕

ไ^๕่^๕ค^๕อ^๕บ^๕ปาก^๕บ^๕าก^๕ท^๕น^๕้า^๕น^๕า^๕ว^๕า^๕ร^๕

ค^๕าร^๕ม^๕ม^๕อ^๕ญ^๕มิ^๕ไ^๕่^๕เ^๕า^๕เ^๕หม^๕ือ^๕น^๕ข^๕าว^๕เม^๕ือ^๕ง^๕

๑ ถึง^๕บ^๕าน^๕ง^๕ว^๕ง^๕ว^๕ต^๕น^๕แต่^๕พ^๕ิน^๕ท^๕น^๕าม^๕

ไ^๕่^๕ม^๕อ^๕ก^๕ง^๕า^๕m^๕เ^๕หม^๕ือ^๕น^๕แ^๕ม^๕ง^๕ว^๕ท^๕ผ^๕ว^๕เ^๕ล^๕ี^๕ง^๕

เม^๕ือ^๕แ^๕ล^๕พ^๕ห^๕ล^๕บ^๕พ^๕ัก^๕ร^๕ัก^๕ข^๕า^๕เ^๕ื่อ^๕ง^๕

ค^๕ุ^๕ป^๕ล^๕ด^๕เบ^๕ล^๕ี^๕ง^๕เบ^๕ล^๕ง^๕ป^๕ล^๕ง^๕ก^๕ำ^๕ส^๕ง^๕โ^๕ม^๕

มา^๕ด^๕ับ^๕น^๕ว^๕ล^๕ท^๕ว^๕น^๕ไ^๕่^๕เ^๕็น^๕ไ^๕่^๕ง^๕ว^๕

เ^๕ล^๕ี^๕ย^๕า^๕ย^๕ผ^๕ิ^๕ว^๕พ^๕ัก^๕ร^๕มี^๕อ^๕ง^๕จะ^๕ห^๕ม^๕อ^๕ง^๕โ^๕ม^๕

เพ^๕ว^๕ะ^๕เ^๕ล^๕ี^๕ย^๕ร^๕ัก^๕ห^๕น^๕ก^๕ท^๕น^๕ว^๕ง^๕น^๕้า^๕ท^๕ร^๕ว^๕ง^๕โ^๕ท^๕ร^๕ม^๕ ไ^๕่^๕ว^๕ะ^๕โ^๕ม^๕เ^๕ล^๕ี^๕ย^๕ม^๕ร^๕ส^๕ห^๕ว^๕ย^๕ร^๕ด^๕เ^๕ื่อ^๕

๑ ถึงโพแดงคิดถึงแดงที่แจ้งจัก
 แม้นลยพามาเคียวหนึ่ในเรือ

ดูนำวัชรสวาทประหลาดเหลือ
 จะฉกเนืองนังกลืนให้ชื่นใจ

๑ ถึงเกาะหาดราชครามรำรวมรก
 เขาตากถางกว้างยาวทั้งลาวไทย
 สุดละเมาะเกาะกว้างสว่างไว้ง
 เห็นควนไฟไหม้บ้ำจับฟ้าแดง
 โฮ้เรนนมีค้อมาคูด้วย

เห็นนกหกหากินบินไล่
 ทำนาไร่ร้างผักรวผักแพง
 แดะโล่งลิบเนตรทุกเขตแขวง
 ผุ่งนกแว้งว่อนตัวเท่าถั่วดำ
 จะขึ้นช่วยชมชิมให้ชื่นหน้า

มายามเย็นเห็นแต่ของที่น้องทำ
 ๑ ถึงค่านทางบางไทรไร่วะเลด
 ตุงกำตึงนั่งชกควักน้ำตาล

เหลือจะรำลึกโฉมประโลมลาน
 เห็นไพร่เลวหลายคนอยู่บนค่าน
 คอยว่ารานชู้คนลงคันเรือ

ไม่เห็นของดังห้ามก็ถามขอ
 ขอส้มสุกจุกจิกทั้งพริกเกลือ

มะละกอกุ้งแห้งแดงมะเขือ
 จนราวเรือเหลือระอาดำในใจ

แต่ถ้าเราเขาไม่ค้นมาพันค่าน
 ถึงธารามนามอ้างวัดบางไทร
 เทพารักษ์ศักดิ์สิทธิ์สถิตพุ่ม

ดูภูมิฐานทิวชลสาพฤกษาไสว
 ต้นไทรใหญ่อยู่ต้นนั้นน้องวันทา
 เพราะเคยอุ้มอุณรุทสมอุษา

ใครนำรูปรูปร่างเหมือนนางฟ้า
 ถนอมแนบแอบอุ้มนุ่มนุ้มนุ่ม

ช่วยอุ้มพามาให้เด็กจะเชิดชม
 ได้แย้มยิ้มชวนจิตสนิทสนม

นอนเอนหลังนั่งเดินเย็นเย็นลม

ชมพนมแนวไม้ว่าไรราย

ดูเข้าเวือนเหมือนเขียนเขียนตลบ เห็นลิลลิลแลไปจิตใจหาย
เขาปลูกผักผักถ่วงถ่วงควาย ชมสบายบอกแจ้งตำแหน่งนาม

๑ ถึงเกาะเกิดเกิดสวัสดิพัฒน์ผล ข้าเกิดคนดีเขียนเป็นเขียนนาม
ให้เกิดลากราบเรียบเงียบเงียบงาม เหมือนหนึ่งนามเกาะเกิดประเสริฐ

ทรง

ถึงเกาะพระไม่เห็นพระปะแต่เกาะ แต่ชื่อเพราะชื่อพระสละหลง
พระของน้องนกนางมาทองค ึ่งพระสงฆ์เกาะพระมาประชุม
ขอคุณพระอนุเคราะห์ทั้งเกาะพระ ให้เบ็ดปะตรของสักสองชุม
คงจะมีป้ามาชุมนุม ขออันอุ้มแอบอุราเป็นอาจัน

๑ ถึงเกาะเรียงเคียงครองเป็นสองแคว บ้าละแวกวังราชประพาสสินธุ์
ได้นางห้ามงามพร้อมพร้อมหม่อมอิน ึ่งตงถนทเพราะเสนาราม
หวังถวิลอินน้องละของเอี่ยม แสนสงี่ยมงามพร้อมเหมือนหม่อมหม่อมห้าม
จะหายคอต่อคำพิพากษาม คงจะงามพักตร์พร้อมเหมือนหม่อมหม่อมอิน
ฮาลยนี้ยังตรงตรงตริกวาลักถึง หวังจะฟังผูกจิตคิดถวิล
เวลาเย็นเห็นนกวิหคบิน ไปที่ถิ่นทำวังประนังนอน
บ้างแนบคู่ชูกอเข้าข้อแซ่ เสียงจ้อแจจอนจับสลบสลอน
บ้างคลอเข้าเคล้าเคียงประเียงอร เอาปากบ้วนบีกปากอกประคอง
ที่ไว้คูอยู่เปลี่ยวเปลี่ยวเดียวโดด ไม่เดินโดดแต่เหงาเหมือนเศร้าหมอง
ลูกน้อยน้อยคอยแม่ระแง่มอง เหมือนนกน้อยตามนัยกอลอยฤทัย

มาตามติดบิดากำพว่าแม่
เห็นลูกนกอกนอนหงาย
ถึงเกาะเรียนเรียนรักก็หนักอก

๑ เมื่อเรียนกันจนจบถึงกับเกษ
แต่เรียนรักรักหนักก็หนักน่าย
ยิ่งรักมากพากเพียรยิ่งเวียนวง

๑ มาถึงวัดพนังเชิงเทินถนัด
ผ่นก้อยช่อมุมเป็นซุ้มโคม
มีศาลาทำนาคูณาชน
บิดาพวว่าเจ้าให้เข้าใจ
ถ้าบ้านเมืองต้องเข็ญจะเป็นเหตุ
แม่พารามาตักสนุกสบาย
แต่เจ็ดย่านบ้านนั้นก็นับถือ
ด้วยปลานการได้ตั้งใจ
แล้วก็ว่าถ้าใครน้ำใจบาป
ตรงหน้าทำสารลเป็นวนวง
เข้าจอดเรือเห็นหน้าศาลาวัด
ชนเค้นเคียวเหี่ยวหาสุมาลัย
กับดอกรักหักเค็ดไต้เจ็ดดอก

สุดจะแฉกเหลี่ยมหาที่อาศัย
ที่ฝากไข่มุกฝักฝักไม่มีเลย
แสนวิตกเต็มดวงเข็ญอันอึ้งอึ้ง

ไม่ยากเลยเรียนได้ตั้งใจ
รักละม้ายมิได้ขมสมประสงค์
มีแต่หลงลมดวงนำทรวงโถม

ว่าเป็นวัดเจ้าฟ้าพระกลาโหม
ลอยโพลมเขี่ยมผ่านภาลัย
วันระวันรุกรานาอาศัย
ว่าพระใหญ่อย่างเขื่องที่เสี่ยงทาย
ก็อาเพศพังหลุ่ทรุดสลาย
พระพักตร์พรายเพราพรมคู่มองค
ร้องเรียกชื่อว่าพระเจ้าปุนเถากัง
ฉลขององค์พุทธคุณกรณัง
จะเข้ากราบเกรงจะทับต้องกลับหลัง
ดูพลั้งพลั้งพลั้งเข็ญน่าเสียวใจ
โสมนัสอันยังไม่เสื่อมที่เสื่อมไธ
จำเพาะได้คอกโคกที่โคกนา
พอได้จากจัดแจแบ่งบุปผา

ให้กลิ่นมิ่งทงบนนาคเพื่อนยากมา ท่านบิดาคิดใจอะไรเลย
 ว่าโคกรักมักร้ายต้องพรายพลัด ถวายวัดเสียก็ถูกแล้วลูกเขย
 แล้วห่มตองครองงามเหมือนตามเคย สด่าเลยเลียบตะพานชนลานทราย
 ไชยรินกลิ่นพิศุลมาฉุนขึ้น หอมแก้ววันเรณูไม่รู้หาย
 หอมจำปาหน้าโบสถ์สาโรชราย ดอกกระชายแจ่มกลีบดังจับเยียน
 ดูกุฎีวิหารตะถันสะอาด รุกขชาติพุ่มไผ่เหมือนไม้เขียน
 ดุภูมิพนวันร่ายด้วยปราบเตียน แล้วเดินเวียนทักษิณพระชินวร
 ได้ตามรอบรอบธรรมท่านน่าน้อง เข้าในหีบเห็นพระเจ้าเท่าสังข
 ต่างจุดธูปเทียนถวายราชาจร ท่านบิดได้ประกาศว่าชาตินี้
 หงรูปชวดดวงตาหงศาศักดิ์ ถวายรักไว้กับศีลพระชินสัตว์
 ต่อเมื่อไรใครรักมากศักดิ์ จะฮาริรักตอบด้วยขอบคุณ
 แต่หนูกลั่นนงว่าจะหาสาว ที่เลียบยาวไฉ่ไฉ่เหมือนโก่งกระสุน
 หงเนื้อหอมกล่อมเกลี้ยงเพียงพิศุล กอดให้อุ่นอ่อนกว่าไม่น่าพัง
 ฉันทกับน้องมองแลดูแต่พระ สาธุสะสูงกว่าผาผ่นัง
 แต่พระเพลาเท่าบ้อมที่ล้อมวัง ดำรงนั่งปลั่งเปล่งเพ่งพิณฯ
 ตัวของหนูจ้าวเท่าหน้าพระหัตถ์ โตถนัดหนักนักจึงศักดิ์สิทธิ์
 คิโรราบกราบกับบังคมคิด ว่าพิงพิณฐานในใจจินดา
 ขอเดชะพระกุศลที่ปรนนิบัติ ที่หนูพิศพิศควาสดพระศาสนา
 มาเคารพพบพุดอภิวา เป็นมหาอัศจรรย์ในสันดาน

ขอมลาธานิสงัดจงสำเร็จ
 แม้ยังไม่ถึงที่พระนฤพาน
 จะพากเพียรเรียนวิสัยแต่ไครเพท
 แม้รักใคร่ให้คนนั้นกรุณา
 ขอรู้ทำคำแปลแก้ภูมิ
 มีกำลังคงมาจะตามเณร
 อนึ่งเจ้าเจ้านายที่หมายพึง
 ชยาหลง^๕ถิ่นหินชาติชาดชาลย
 แล้วลาพระปฎิมาลีลาล่อง
 ชมแต่ไม้ไผ่พุ่ม^๕ชุมชุม
 โอ้ยามนี้มีไผ่^๕พบน้าอบสด
 ยิ่งเสียวทรวงง่วงเหงาเศร้าฤทัย
 นิจาเอ๋ยเคยบำรุง^๕ผ่านุ่นห่ม
 เหมือนหายยศหมดครึกมาปลักปลอม
 จึงมาหาหาชายุวัฒน์

๑ เข้าลาล่องล่องเรือมาเหลื่อไกล
 พระเจดีย์ที่ยังอยู่ตตระหง่าน
 ต้นโพธิ์ไทรไผ่พุ่มเป็น^๕ชุมเชิง
 เสียตายนักหักทรุดชำรุดร้าง

สรรเพชญ์พันหลงในสงสาร
 ขอลำราญราก็อย่าบิชา
 ให้วิเศษแสนเอก^๕ทั้งเลฆา
 ขนมาขึ้นเท่าเขาพระเมรุ
 เหมือนพระพุทธรูป^๕โหล่นมหาเถร
 รู้จักเจนแจ้งจบทั้งภพไตร
 ให้ทราบซึ่งสุจริตพิสมัย
 นำพระทัยทูลเกล้าให้^๕ยวดยิน
 เข้าในคลองสวนพลู^๕ค้อยชูขึ้น
 หอมระรื่นล้า^๕ควนวิญจนา
 มาเชยรสบุปผานา^๕ตาไหล
 มาแห่ง^๕โอโกลกล้ำตัวต้องมัวมอม
 เคยชอบมร^๕ว่ากลิ่นไม้ต้นหอม
 จนชุมดมมี^๕วลี^๕ล้าระกำไ
 ตามได้ปะลา^๕ย^๕แทง^๕แดง^๕ไข

ถึงวัดใหญ่^๕ราย^๕ทุ่ง^๕ดู^๕วัง^๕เว
 เป็นประธาน^๕ทิว^๕ทุ่ง^๕ดู^๕สูง^๕เท่ง
 ขนรอบ^๕เชิง^๕ขน^๕ล่าง^๕ข้าง^๕เจดีย์
 ใครจะสร้าง^๕สูง^๕เกิน^๕จำ^๕เรณู^๕ศรี

ท่านบิดาว่าถึงให้ใหญ่กว่านี้
 ผู้หญิงย่านบ้านเราชาวบางกอก
 แต่พระเจ้าเสาชิงช้าทำโพธิ์
 ฉันทกลวิมาปกราบพระอย่าปะพบ
 พอสักลุ่มพุ่มพฤกษ์คูกรีกครน
 พายุฝนอนธการสะท้านทุ่ง
 นาคางระประเปรยเซยระโลม
 เทยวหลังกรวดกวนอยู่จนตึก
 ตึกนาผิงครึ่งจอกกับตอกไม้
 หวังจะปะพระปรอทที่ยอดขึง
 ดำรวมเวียนเทียนร่วงามจำเวญ
 หงเหียนดับคัพทเสียงดำเนินงีบ
 เห็นแว่ววับลบลงตรงนัยนา
 ครนคล้าได้ไถกลางคืนก็กลนหลด
 ปรกษพฤกษ์คึกคึกเด่นขึ้นเห็นดวง
 จักจั่นแจ้วแว่วหวดจ้งหรีดหึ่ง
 ยิ่งเย็นฉ่ำน้ำค้างลงพราวพราว
 ๑ พอรุ่งแรกแปลกกลิ่นระวีวัน
 เหมือนอนอบน้ำว่าผาประสาธ

ก็ไม่มีผู้ใดว่าใหญ่โต
 เขามกกลอกกลิ่นพระเสียดะโ
 ก็เต็มโตชาววังเขายังกลน
 ไม่ขอคบคนโฉมคทึโศกหิน
 เเงาทะมึนมีคพยับอัปโพยม
 เป็นผืนพุ่มฟ้าฮือกระพือโหม
 ท่านจุดโคมขึ้นอารามต้องตามไป
 เห็นพุ่มพฤกษ์โพธิ์ทองที่ผ่องใส
 จุดเทียนใหญ่อย่างตำราบุราเชญ
 คณิ่งนึ่งนิกว่าพันสรวเสริญ
 จนตึกเกินไก่ขันทวนวิญญา
 เข็นยะเขียบน้ำค้างพราวพฤษา
 ปรอทมาสูบขึงน้ำผิงรวง
 ตั้งจตุจตุปูเทียนเวียนบวงสรวง
 ตั้งโคมข่วงโธติกว่าบรรดา
 ปักแก้วตั้งตรับเสียงดำเนินหนาว
 พระพายผ่าพัดไหวทุกใบโพธิ์
 ไซ้หอมขึ้นร่อมะกอกคอกโสน
 สะออนโธอารมณระทมทวิ

หวั้งจะปะพระปรอทที่ปลอดปรง	ทั้งสามองค์เขามาไว้ก็โพล่หนี
เชิญพระธาตุราชนาทุกราตรี	อาบวารีทิพรสหมตมลทิน
ที่อุระปรอทเป็นปลอดเปล้า	ยังดูเลาตายแทงแสงดวงวิล
ทำนนอนอ่านลานใหญ่ฉั่นไต้ยีน	ว่ายากินรูปร่างมอร่วมเวียง
แม่นพันทักจักงอกผมหงอกหาย	แก้กลับกลายหนุ่มเ็นอนนเื้อเหลื่อง
ตะวันออกบอแจ้งเป็นแขวงเมือง	ทำนจัตเคื่องครบครันทั้งจันทน์จวง
กับหนูกลั่นจันมากบุญนาคนุ่ม	ลักสืบทุ่มเคื่นมุ้งออกทุ่งหลวง
มาตามลายปลายคลองถึงหนองพลวง	แต่ล้วนดวงสาหร่ายเห็นควายนอน
นึกว่าผีตอช้องบ้องบ้องโห่	มันผลุดโผล่พลุ่งโครมถึบโถมถอน
เถาสาหร่ายควายกลุ้มตะลุมบอน	ว่ามีหลอนหลบลพัดวันเวียน
พอเลี้ยงวังมองดูจึ่งรู้แจ้ง	เคื่นแสงหาวัคฉวัดเฉวียน
๑ พอเข้าตัวคูทางมากกลางเตียน	ถึงน้ำเกรียนเกรียวแซ่จ้อแจจิง
กระจาบจันนัมหมันคุดันคาษ	เหมือนตลาคเหลื่อหูเพราะผู้หญิง
เหมือนโกรธชิงหึ่งหวงด้วยวังจิง	ชุมจิงจิงจิกโจดกระโคตโจน
จันทันไม้ใบงอกออกไม่วอด	ดูกรองกรอดเกรียมก่อกรองกรอยไกรวัน
ลมกระทั้งวังกระจาบระยาบโยน	ตัวมันโหนหวงคู่คยคู่คน
ม้างคาบแหมแหมวังเหมือนตังสถาน	ตลอดรำนานูเห็นบผอยเหมือน

จักตะบัตจัดแจ่งสวดแรงชน

เปรียบเหมือนคนช่างสะตั้งรูปร่างตรง

โอ้อวาทกนกยังมีรงอยู่

ได้เคียงคู่คำเข้าไม่เศร้าหมอง

แม่นยำเหมือนหนึ่งนกกระป๋อง แต่ลึกห้องหนึ่งก็เห็นจะเย็นใจ

จนพื้นบ่ามาถึง โป่งห้วย ไซ่งุด

มันหมกมุดเหมือนเขาแจ้งแสงไข

เห็นตาล โคด ไรศุ่มกับพุ่มไม้

มีทิวไม้พวงรายเหมือนลายแทง

ท่านหลีกลัดตัดทางไปกลางทุ่ง

ตั้งแต่วิ่งไปจนแตกก็แผดแสง

ได้พักเพลเสนอนนอนผ่อนแรง

คืออ่อนแสงสุริยาจึงคลาไคล

แต่แรกคู้วหนึ่งจะถึงที่

เหมือนถอยหนึ่งห่างเกินเดินไม่ไหว

เหมือนเรื่องรักชกชิตสนิทใน

มากลับไกลเกรงกระดากต้องลากจูง

๑ พอเย็นจวนค่อนเดินชนเนิน ไรศ ถึงตาล โคดดินพูนเป็นมูลสูง

เที่ยวเลียบชมลมเย็นเห็นนกยูง

เป็นผู้ผู้พ้องทางที่กลางทราย

ทำกริบก็หลีกเลียงเขาเคียงคู่

คอยแผ่ดวงระบับว่าถวายเป็น

กระหวัดกวาดยาตรเยื้องช้าเลื่องกรวย

เหมือนละม้ายหม่อมละครเมื่อ

พ้องว่า

โอ้เคยเห็นเล่นงานลำราญวัน

ได้แซมชั้นเชชมที่คมช้า

มาห่างแหแลลจับระบับ

เห็นแต่ว่าแพนหน้าอกตรม

ออกกรูไล่ไปสันชนบ้นว่อน

แผลบว่อนเรียงตามดงามลม

เห็นเชิงไพรไม้โพธิ์ตะโกพนม

ระวันมรรษชาติคาบเดียว

พิรุณออกดอกหอมพระขมย้อย

นกน้อยน้อยจิกจับเหมือนกับเขียน

ในเขตแคว้นแดนสะอาดดังกวาดเตียน

ตลับเลียนลมพัดช้อยอุตรา

สารภีทรมโบสถ์สาโรชรวง

มีผ่องรองรังถึงกึ่งพุกษา

รดเกล้าขาวคนธสมุณฑา

กุมารว่อนร้องละอองนวล

ไธบุปผาสารภีสำหรับ

เป็นที่ชนเขยถนอมด้วยหอมหวาน

เห็นมาลาอาลัยใจวิญจวน

เหมือนจะชวนเรซฐานาตากระเด็น

๑ ไธยามันที่ตรงนกรำลึกถึง

มาเหมือนหนึ่งใจจิตที่คิดเห็น

จะคลอเคียงเรียงตามเมื่อยามเย็น

เทียบเคียงเล่นแลเพลินจำเริญตา

โบสถ์วิหารฐานบัทม์ยังมีมั่ง

เชิงผนังหนาแน่นด้วยแผ่นฉา

สงสารสุกพุทธรัตนปฏิมา

พระศิลาแลงเป็นบุราณ

อุโบสถมหิตหลังคาผ้านั่ง

พระเจ้านั่งอยู่แต่องค์นำสงสาร

ด้วยเรียวรังสร้างสมมานมนาน

แต่โบราณเรื่องพระเจ้าตะเกาทอง

มาเที่ยวเล่นเห็นหินบนหินไซด

เดียวต้นโตยดังสำลีไม่มีหมอง

จึงจัดช่างสร้างฮารามตามท่านอง

ทรงจำลองลายหัตถ์เป็นปฏิมา

รูปพระเจ้าทำองค์แล้วทรงสถาป

ให้อยู่ตรวบกักราชพระศาสนา

พอฤกษ์สี่องค์เหาะตรงมา

ถว้ายยาอายุวัฒนะ

เธอไม่อยู่รู้ว่าหลงในสงสาร

ซ้ำให้ท่านแท่งยาอุตสาหะ

ใส่คุ่มทองรองไว้ที่ใต้พระ

ใครพบปะเปิดได้เอาไปกิน

ช่วยสร้างโบสถ์ไซดเขื่อนให้เหมือนเก่า

นามนั้นเขาเขียนแจ้งที่แท่งหิน

วัดเจ้าฟ้าอากาศนาถนรินทร์

ให้ทราบสันสืบสายเพราะลายแทง

เป็นคำรามมาแต่เหนือ^(๑) ทานเชือกถือ คุนหมิงสี่เสาะหาชุดลำที่แสง
 มาพบปะจะได้ซุกก็สุดแรง ด้วยคืนนี้เราประมุขด้วยปูนเพชร
 ถึงสี่ขวานผลาญพะเนินไม่เย็นชู่ เห็นเหลือรู้ที่จะทำให้สำเร็จ
 แต่จะต้องลงคำวากาละเม็ด เมื่อจะเสร็จสมถวิลได้กินยา
 ๑ พอดีรอนคองสูงคูกุ้งกว้าง วิเวกวางเวงจิตทุกทิศา
 ถึงโลดเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา เห็นแต่ฟ้าแผกแซมชั้นแรมแรง
 คุกว่างขวางว่างโง่งตะโล้งลิ่ว ไม่เห็นทิวที่สังเกตในเขตแวง
 สุริยสนธยาท้องฟ้าแดง ยิ่งโรยแรมรอนรอนอ่อนกำลัง
 โอ้แลดูสุริยจะลงลับ มิใครจะดับดวงได้ฮาลยหลัง
 สดแสงแผ่รตนเข้าตมึง เหมือนจะส่งโลกาให้ฮาลย
 แต่คนเราชาววังทั้งทวีป มาเร็วรีบร้างมิตรพิสมัย
 ไม่รอรังส่งสวาทประหลาดใจ โอ้ฮาลยแลลับวันวิญญา
 ยิ่งเย็นฉ่ำน้ำค้างว่างวิเวก เป็นหมอกเมฆมืดมิดทุกทิศา
 แสนแสงทอต้องเก็บตะโกนา นึกระอาอกนามเมื่อยามไร
 ทุ่งหนูกตมจันมากบุญนาคน้อย ช่วยกันสอขเก็บหักไว้ฮักไซ
 พอดียผาดชาติชั่วตัวตะโก แต่ยามไรแสงทอถึงต้องกลืน
 พิภพตันผลห่ามขวามัน ครนกินผลพาเลี่ยนให้เหียนหิน
 ชึ่งผาดเผื่อนเหมือนจะตายต้องคายคืน ทั้งรมขึ้นแค่นคอไม่ชอกกิน

(๑) หิโกลายแห่งสรวงหา—ว่าพันพิลาป

ท่านบิทรสอนสั่งให้ตั้งจิต	โปรดประสิทธิ์สักขารักษาศิล
เข้าร่วมพระมหาโพธิบนโศคนิ	ระวันกลั่นกลางคืนค่อยขึ้นใจ
เหมือนกลิ่นกลิ่นจันทน์เจือในเนื้อหอม	แนบถนอมสนิทจิตพิศมัย
เสมอหมอนอ่อนอุ่นละมุนละไม	มาจำไกลกลลยสวาทอนาถนอน
๑ ไชยยามนี้มีไฉนเหมือนเคยขึ้น	ทุกคำคืนขาดประทีนกลิ่นอัปสร
หอมพิภูลดุนใจอาลัยวอน	พิภูล้วนร่วงลงบนทรวง
ยังเสียวเสียวเสียวดุนพิภูลหอม	เคยถนอมเล่นที่หมายไม่หายทวง
ไฉ่ชอกแก้วแว่วฟ้าสุดาวดวง	มิหล่นร่วงลงมาเลยใครเขยริบ
เย็นระเรี่ยเฉื่อยฉ่ำด้วยน้ำค้าง	ลงพว้างพว้างพรายพร้อยย้อยหิมหิม
ยังพันเพือนเหมือนสมรมานอนริม	ให้เหงาหงิม่วงเงียบเขียบดำเนิน
เสนารดงจ้งหวัดหวัดแว่ว	เสียงแจ้วแจ้วจากจันทน์เสียง
เสียงหึ่งหึ่งกังไทรเวไรวีง	เสียวสำเนียงนอนแลเห็นแต่ดาว
จันตกต้นวันเรี่ยเฉื่อยเฉื่อยฉิว	หนาวคองวงศ์วงศ์ให้คนหนาว
แม้นงวามนามงวเลียบนวล	จะอุ่นราวนมแนบนิ่งแอบอิง
หงสนายหมายว่ากินยาแล้ว	จะผ่องแผ้วพากันเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง
เดชะยาน่ารักประจักษ์จริง	ขอให้ง่วงตามดาวทั้งดาวแดน
มากนั้นว่าอายุอยู่วัยหมั่น	จะได้ชื่นชมสาวสักราวแสน
ไม่รู้ห่มครสขาดไม่ขาดแคลน	ฉันทายแทนที่ควรญูถึงนวลนาง
หงหนูกลั่นนว่าเมื่อล่องเรือกลับ	จะแหวะวันนางสิบสองไม่ห่มของหมาง
แม่เฒ่อ่อนมอญว่าล้วนสำอาง	จะขวางขวางไปอย่างไรคงได้ดู

สมเพชเพื่อนเหมือนหนึ่งบ้าประสาหมัน แต่ล้วนลุ่มหลงเหลือจนเบื้อหู
จนพระเมินเดินเวียนถือเทียนชู เทยวสองคู่สมาบรตามี
ที่ผูกยังแต่รูปบรรพชิต ชาติสะอาดอรหัตต์จำรัสศรี
ฮารานามาไว้สันด้วยยนิศ ธัญธิดาแล้วก็นั่งระว่างกับ
น้ำค้างพรมลมเรือบเชือบเชือบฉิว ใบโพธิ์ปลิวเพลงพลิกวิกริกไหว
บ้างร่วงหล่นควนควนร้อนไรไร ด้วยแสงไฟรางรางสว่างตา

๑ จนตักต้นร่วมร่มสงัด คึกก้าคักดาวสว่างพร่างพฤษภา
เหมือนเสียงโห่โห่หู่ช้างบุรพา กฤษณาได้ฤกษ์เบิกพระไทร
สายสิญจน์วงลงยันต์กันมีคาจ ธงกระชายปักปลิวหวิวหวิวไหว
ข้าวสารทรายปรายปรายกำราบไป มักเทียนรัชฉัตรเฉลิมแล้วเจิมจันทน์
จุดเทียนน้อยร้อยแปดคนปักรอบล้อมเป็นขอบเขตเหมือนหนึ่งเขื่อนขันธ์
มนต์มหาวาสุคตพิธีกรรม แก้อาถรรพณ์ถอนฤทธิ์ที่บั้ง
แล้วโรยวันดินดำคำหอยโข่ง จะเปิดโม่ปูนเพชรเป็นเคล็ดขลัง
พอบักของลงดินได้ยั้ง ตั้งแท่นตั้งตั่งเปรียงแซ่เสียดคน
ข้างเทียนดับกลบกลวให้มัวมืด พยุษีคี่ฮือมาเป็นท่าฝน
ถูกลูกเห็บแสบแปลบสกนธ์ เหลือจะทนทานลมลงกัมกราน
เสียงเกรียวกราวจาวจาวม โทลงพลาหมพลุ้ง สะเทือนทุ่งที่บนไรต์โบสถ์

กิ่งโพธิ์โผล่โกร่งกว้างลงกลางลาน
 หงฟาร้องก้องกึกพิลลกลน
 สัตสันวัญญาละล้าละล้ง
 เป็นวิบัติศักรรรมหันตเหตุ
 หงพระพลอยม่อยหลับระงับไป
 เทยวหายามตามทางท่าหม่ม
 ไม่พบเห็นเป็นน้าระอาอาย
 ทานหม่มดองครองผ้าอุกาพระ
 ถวายวัดตัดตำราไม่อาลัย
 เหมือนรู้ความขามโคกด้วยโรคภัย
 จะใคร่เห็นเช่นเราบอกลอกจึงมา
 ไม่รอร้างว่างังค์ไม้คัตรุด
 ขอคุณพรตทศธรรมช่วยคำฐ
 มาเห็นฤทธิกฤชภูษานุภาพ
 ได้กรวดน้ำว่าขันจนวันตาย
 หงเจ้าทุ่งกรุงทวาทะพารักษ์
 พระเจ้าฟ้าอากาศนาถนรินทร์
 จงพันทุกข์ลู่โรโหล

สดข้าวสารกรากกรากไม่อย่าพั่ง
 อินทรีย์สันขบฟุบเหมือนทูปหลัง
 สู้วงค์อุบวบเหมือนหลับไป
 ให้อาเพศเพื่อจะห้ามตามวิสัย
 แสงอุทัยรุ่งขึ้นจึงฟื้นกาย
 มั่นตามลมลอยไปข้างไหนหาย
 จนเบี่ยงบ่ายมิดาจะคลาไคล
 คารวะวันทาขัตติมาลัย
 ขอบภัยพุทธรัตนปฏิมา
 จึงตามลายลัดแสงแสงหา
 มีตำราแล้วก็ต้องทอดลงดู
 เป็นแต่จุดเทียนเบิกฤกษ์วาทู
 ไม่เรียนรูรูปร่างไม่ตามลาย
 ก็เข็ดหลาบสมพาดำร่าหาย
 ให้ภูตพรายไพรโสมคทีโศดดิน
 ซึ่งพิทักษ์ที่พระบาทหามิน
 ซึ่งสร้างถันที่วัดพระปฏิมา
 ไปจุติตามชาติปรารภนา

ทั้งเชิงไพรไผ่โพธิ์ตะโกนา

ถึงแก่งอมหมอกกลิ่นยักินผาต

ทั้งพิภุสอุณกลิ่นจกัญญไญ

ชอกเดินทุ่งมุ้งหมายพอบ่ายคล้อย

จนจวนค่ำย่ำเขินเห็นไรไร

คั้งบุกรกวงหลังลุยพงแฝก

มาตามลายหมายจะลุลอายุยืน

เจ้าหนูกลั่นนั้นว่าเคราะห์ที่เสียเพราะหอม เหมือนทั้งหม่อมเสียที่เดียวเดิน

เหลียวหลัง

จะรีบไปให้ถึงเรือเหลืงกำลัง

จนรุ่งรางทางเพือนไม่เหมือนเก่า

จนเที่ยงจึงถึงเรือเหลืงระอา

เขาหัวเราะเขาะว่าสาธุสะ

พอมืดมนฝนคลุ้มลงครุมเครือ

จะเลยตรงลงไปวัดก็ขัดข้อง

ไปพึ่งบุญคุณพระยารักษากรุง

ทั้งเพลเข้าคาวหวานล้ำาญวัน

ทั้งสูงศักดิ์รักใคร่ให้เจริญ

ฉันทอลาแล้วเจ้าคะหม่อมตะโก

แต่คราวราดคิกรักเสียชักโ

เสียตายโธอ้างธนาจะห่างไกล

ไม่ตามรอยแวงมาหย้าไสว

สังเกตไม้หมายทางมากกลางคืน

อุตุล้าที่แหวกแรมคำลุ่มน้ำผืน

ผ้าหม่มผืนหนึ่งไม่ติดอนิจจัง

ครันหุยนั่งหนาวใจจำโคลคลา

ต้องเดินเคาตันคัตจนรัชา

ฮายตามาตาแก้วที่แจวเรือ

เครื่องธัญฐะที่เขาไปช่างไม่เหลืง

ให้ออกเรือรีบล่องออกท้องค้ง

ไม่มีของขบขันจันทันทุง

ท่านบำรุงรักพระไม่ละเมิน

ต่างข่มขื่นชวนกันสรรเสริญ

ฮายเกินกับกลัป้พทุพันคร

ให้ครองกรุงพึ่งเฟื่องเฟื่องปรากฏ
ท่านฮารมีใจฮาลยอน
มาที่ไรไค้มนต์ปรนนิบัติ
ต่างชั้นช่วยฮวยกุศลมบุญ

เกียรติยศอยู่ตลอดอย่าถดถอน
ถึงจากจรวใจจิตยังภักคคุณ
สารพัดแผ่แผ่ช่วยเกื้อหนุน
สนองคุณเจ้าพระยารักษากรุง

๑ เมื่อกราบลาคลาเคลื่อนออกเคลื่อนล่อง เห็นหน้าฮองนามหุ่นนั่งขุนตุง
ทั้งผัดหน้าทาหมิ่นสังกลืนฟุ้ง บำรุงบำรุงรูปร่างฮารวมเรือง
ที่แพร่หลายนางสำอางโฉม งามประโลมเปล่งปลั่งอลงเหลืออง
หมิ่นเหยยเคยไ้แต่ในเมือง มาฟุ้งเฟื่องผ่ายเหินฮองเรื่อแพ
พวกโพงพางนางแม่ค้าขายปลาเต่า จักกระเหม่มีได้เหลือฮองเรื่อแห
จะต้องลับกลับไปฮาลยแล มาถึงแพเสียงนกแก้วแจ้วเจรวา
เจ้าของชาวสาวฮอนระฮอนพลอด แวะมาฮอดแพนก่อนพำจำ
นำรับขวัญฉนั้นร้องว่าฮองลา ก็เลยว่าสาวกอดคอดคอดไป

๑ ไ้ฮักเหยยเคยบ้างหรือฮายพลอด นางสาวสาวเขาจะกอดให้ที่ไหน
แต่ฮองมีพำที่ฮาลย ท่านยังไม่ช่วยกอดแก้งทอดทั้ง
นิกก็พลอยนอยใจถึงไม่กอด หนวกก็ทอดเตาไ้ก้อไฟผิง
ไม่เวียนเป็นเข่นนกแก้วแล้วจริงจริง จะฮู้นึงหนาวทอนฮองคนเดียว
ไ้ไ้เดรวักหักใจมาในน้ำ ถึงพบลำสาวแต่ไม่แลเหลือยว
ประหลาดเหลือเรื่อวังจริงจริงเจียว มาคั้นเคียวก็ไ้ทหุคถึงฮองฮยา

จึงจดหมายรายเรื่องที่เคยเชื่อง

เห็นสิ่งไรในจังหวัดรัชยา

ไม่อ่อนหวานชวนเพราะเสนาะไสธ ด้วยชายโอรสผู้มีได้ช้างถึงนางไทน์
ที่เขามัทจากฝากอาลัย ได้ว่าไรเรื่องหญิงจึงพึงเพราะ

นกล่าวแก่งแฉ่งเล่นเพราะเป็นม่าย เทยเวรช่ายคอนเรือมะเขือเปราะ
คิดคะนึ่งถึงตัวนำหัวเราะ เกือบกระเทาะหน้าแฉ่นแสนเสียดาย

๑ นารีได้ไว้รักอย่าหนักหน่วง

ที่เมตตายักยักยากจะฝากกาย

เหมือนภุมรินบินหาซึ่งสาโรช

แต่ดอกไม่โทท้าวในดาวดึงษ์

เช่นกระต่ายกายสีท่อนินผัดเพือน

เสนหาอาลัยใจนิยมน

แต่เกรงเหมือนเคียนแรมไม่แจ่มแจ้ง สุดจะแผ่ฝากเงาแผ่ถนอม

ขอเคราะห์จะได้ฟังให้ถึงจอม

ไม่เคลื่อนคลายหน้ายแห่งจะแผ่แผ่ ให้เหมือนเงาตามติดขนิษฐา

ทุกคำคืนขมิ้นขมิ้นพุ่มผกา

มณฑาทิพกลับบานตระการกลั่น

จงทราบความตามใจอาลัยชวน

จะคอยฟังดังคอยสอยสวาท

ถ้าครบนมิได้เขยอนยังเขยอนอ้า

จะโรยร่วงรกร้างแห่งเทยวหา

อย่าหม่นชวยเชิญตรึงให้ลึกขง

ถึงร้อยโยชน์แนมกลั่นคงบินถึง

ไม่พ้นซึ่งพวกหม่อมแมลงภู่ชม

ชนแถมเตือนได้จนจิตสนิทสนม

จะใคร่ชมเช่นกระต่ายไม่วายตรอม

ขอให้น้อมโน้มสวาทอย่าคลาดคลา

มิให้แก้วแววตาอนาทร

ภุมรินหรือจะร้างห่างเกสร

เคระกลอนกล่าวปลอบให้ตอบคำ

แม่นเหมือนมามาหมดยจะขมิให้ขมิหน้า

จะต้องคว่ำคร่ำเป่าแล้วเราเอย

นิราศอิเหนา

นิราศอิเหนา

๑ นิราศร้างทางทะเลสนหา

ปางอิเหนาเศร้าสุดถึงบุษบา พระพายพาพัดน้องเที่ยวล่องลอย
ตะลึงเหลียวเปลี่ยนเปล้าให้เหงาหึง สุธลปวิมเปี่ยมเหาะเฝาะเฝาะผอย
ไอเย็นค่าน้ำค้างลงพรางพร้อย น้องจะลอบลมบนไปไหนใด
หรือเทวัญขึ้นพามาพาน้อง ไปไว้ห้องช่องสรวรค์ที่ชั้นไหน
แม่น้องน้อยลอบถึงชั้นตรึงสไตร สหสนัยจะช่วยรับประคับประคอง
หรือไปปะพระอาทิตย์พิศวาส ไปร่วมอาสน์เวรยันต์ผืนผยอง
หรือเมขลาพาชวนนวลละออง เทียวลอบล่องเลียบฟ้ารมสาคร
หรือไปวิมพิมพานต์รานไกรลาส บวิเวณแมรุมাত্রาขึงขจร
หรือจะออกนอกนeminอินทร เทียวลอบร่อนรอบฟ้านภลัย
ไอลมแดงแดงแดดจะแผดส่อง จะมีวหมองมืงขวัญจะทวนไหว
จะค้นหมอกออกเมฆวิเวกใจ นี่เวรใดเกิดสวาทให้คลาดคลา

๑ พระผ่นแปรแลรอบรอบทวีป เห็นแต่กลีบเมฆเคลื่อนเคลื่อนเวหา
จะแลดูสุยนักสนธยา จะดูฟ้าฟ้าคล้าให้ว่าจวน

ฝันวิโยคโคกเศร้าเข้าในห้วง

ไม่เห็นนุชสุดจะทรงพระองค์ชวน

ยลยักปูเปเล้าเศร้าสลด

ไอ้สุดแสนแค้นอารมณ์ด้วยลมแดง

เสียดายเอ๋ยเคยแอบแนบสนิท

ไอน้องนุชบุษบาสุคตดวง

๑ ไอ้โพล่พลั่วเวลาปานฉะนี้

เห็นแต่ห้องน้องน้อยลอยโผยม

ไอ้เขนยเคยหนุนยังอุ่นอ่อน

ยักเอ๋ยเคยชิดสนิทใน

ไอ้วันวันกลิ่นนวลยังหวานหอม

ยังวันวันชื่นใจอาลัยชวน

จนต้องคำยาห์ทั้งกระหิม

ไอ้ยามอยู่คู่หาเวลานี้

๑ ไอ้อกเอ๋ยเคยอุ่นละมุนละม่อม

ยังเคลิ้มเคลื่นเช่นประทุมกระพุ่มพวง

จนเคลิ้มองค์หลังเขยเขนยหนุน

เห็นแท่นทองที่ประทมภิรมย์สงวน

ละห้อยหวานหิวโหยด้วยโรยแรง

ระทวยทศทศทบทบกันแสง

ดูเหมือนแกล้งพัดไปให้ไกลทรวง

ถึงชีวิตควอดวายไม่หายห่วง

พี่เปล่าทรวงทรวงดังจะพังไทรม

เคยเข้าที่พี่เคยได้ไชโยโฉม

ยามประโลมมิรู้ลืมเจ้าปดม์ใจ

แต่น้องน้อยลอยว่อนไปนอนไหน

วันนั้ไกลกลอยสวาทอนาถนอน

เคยถนอมแนบทรวงดวงสมร

ละอุนอ่อนอ่อนอารมณ์ระทมทวิ

ยิ่งเศร้าวิม โศกาถึงยาหิ

เคยพาที่ทศตประทับไว้กับทรวง

เคยโอบอ้อมอ่อนตามไม่ห้ามทรวง

เคยแนบทรวงไสยาสน์ไม่คลาด

คล้าย

ถนอมอุ่นแอบประโลมว่าโฉมฉาย

เห็นสิ่งของน้อยนุชยิ่งสุดเกล้า
ยิ่งว่าลัคนีกรักตายจำบั้น

พระทัยเฝ้าเคลิ้มไคล้ดังไผ่ผ่น
สุดจะกลืนรับชอกช่นอกบรพต

๑ พินิจจันทวันเพ่งชนเปล่งแสง
สัพเพชฌ์เคียงพร้อมน้อมประณต
ดูแก่งก้อต่อเตาเห็นเงาคล้าย
เห็นเงาไม้ไผ่ทวนให้พันเพื่อน
เห็นสระศรีทศเคยมาประพาศ
ลมว่าเพชเรชรายกระจายจร

กระจ่างแจ่มแจ่มดวงท่งท่งกลด
พระเสี้ยวลดแสงดวงตู่แสงเตือน
เขม้นหมายมุ่งไปก็ไม่เหมือน
จนเตือนเคลือบคล้อยฟ้าให้อาวรณ์
ระคะคานคอกดวงบัวหลวงสลอน
หอมเกสรเสาวคนธ์ที่หล่นโรย

๑ ไชวรินนิกล้นบุหงาสะดามัน
หอมยี่หุบสุกรมคอกยมโคย
ไชยทศลาเคยมานัง
ดูงามเราเงาไม้พระไทรขง
จ้งหรีดหรีดกั้งไทรเรไรร้อง
เห็นน้ำพุคุดนตรงบัลลังก์
เจ้าตรงด้วยช่วยพิชิตของ
ไชวรินนินชเรทศเคยเคียง
ทุกเงอมเราเงาเงียบเขียบดังด
ยะเยือกเย็นเด่นหญ้าพนาลัย

เหมือนกลั่นจันทน์เจียนวลให้หวานไทย
พระพายโฉบเฉี่ยวขึ้นขึ้นตะลึง
เห็นบัลลังก์แล้วย้งนกรำลัดถึง
เสียงท่งท่งผ่องผ่องเฝ้าทวงวัง
แฉ่วว่านช่อนึกเสี้ยวพระเหลียวหลัง
เคยมานังตรงชลทบนเคียง
แต่นาคองถูกนคกหวดเสียง
พระทรวงเพี้ยงผาวอันถอนฤทธิ์
ใบไม้กั้วดแกว่งกั้งประวิงไหว
ย้งเยือกในทรวงชำระยาเย็น

เที่ยวรอบสระปทุมมาสะตามัน
 รัตนันไทรชกตกกระเซ็น
 จนตักต้นวันวันกลั่นกุหลาบ
 เหมือนปรางทองน้องนุชบุษมา
 เทียวดูดาวเปล่าเปลี่ยวเสียวสะอึก
 หนาวน้ำค้างพร่างพรหมพริ้ว
 หอมมณฑาสารภัดอกยี่หุบ
 ภูมิวันบิณว่อนมารว่อนวัง

เคยเห็นขวัญเนตรทโชนกไม่เห็น
 ยิ่งเชือกเย็นหยุดย่นกลั่นน้ำตา
 ตะลึงเหลียวเสียวซาบอาบนาสา
 หวือกลับมาขึ้นแผงอยู่แห่งใด
 จนจวนรุ่งรางรางสว่างไสว
 ดวงดอกลไม้บานแบ่งวัยแสงทอง
 บ้างร่วงหรรพถูกอุระพระชนของ
 อาบละอองเกสรขจรจาย

๑ จนแจ่มแจ้งแสงสว่างนภา^๕คัพ
 ดูเวหาว่าแสนแค้นพระพาย
 จำจะตามทรมามทางลมพัด
 คำวิพลางทางสะท้านถอนฤทัย
 จึงแปลงนามตามกันเป็นบันจุ^๕เหว
 พลังอุ้มองค์ข้าหวียะดา

ถอนสะอื้นอาลัยพระทัยหาย
 ไม่พาสายสวาทคืนมาขึ้นใจ
 เมื่อจะพลัดตกลงที่ตรงไหน
 ให้เตรียมพลสกลไกรจะโคจรลา
 จะเที่ยวเตร็ดเตร่ในไพร่พฤกษา
 ชนรณแก้วแว่วฟ้าแล้วพาไป

๑ พระเหลียวดูภูผาสะตามัน
 จะแลลับนัยน์^๕ตาไป
 เสียวแรงแต่งแปลงสร้างจะร้างเวด
 ไซ่มึงไม้ไพร่พนมเคยชมเรย

ที่ล้ำกัญญาเคยอาศัย
 จะมีได้มาเห็นเหมือนเช่นเคย
 ค่อยอยู่เถิดผ่านผาภูเขาเอ๋ย
 จะแลเลียบลับแล้วทุกแนวเนิน

๑ ไฉนก็เคยเคยพากันมาจับ

ไฉนเราสูงผู้หงส์เคยลงดิน

จะเวรร้างห่างหงส์ไปดงอื่น

ไฉนกันถึงมึงไม่เรไรร้อง

ได้เคยฟังครั้งนั้นมาไว้มาก

แม่นพบเห็นเป็นตัวไม่กลัวเกรง

นี้จันใจไม่เห็นด้วยเป็นเคราะห์

ยิ่งสุดแสนแสนรักชัศคารมณ

แต่จำเป็นเกนหลงมาดงด้วย

กวดกระดินอินจันทนต์พรณไม่

บ้างแก่ออนซอนขับสลับส้าง

ที่ตายต่อหน้าหน้าชนวันเรียว

จะแลดับผู้จนกระหกระเหิน

เคยเปลือกเปลือกพิศวงด้วยหงส์ทอง

ทุกวันนี้คำเข้าจะเศร้าหมอง

ประสาธน์ซึ่งเคียงดังตึงดวง

ต้องพลัดพรากเพราะว่าลมทำข่มเหง

จะว่าเพลงกวีผลลาญสังหารลม

มาจำเพาะพลัดคู่เคยคู่สม

จะแลชมอื่นอื่นไม่ชื่นใจ

ต้องช่วยชมมาพฤกษาไสว

มีตอกใบกันถึงขึ้นพริ้งเพียว

บ้างสลับส้างสลับขุ่มขุ่มเขียว

แถววัลย์เกี่ยวกอดกึ่งเหมือนชิงช้า

๑ พระชวนพลอดกอดน้องประคองอุ้ม ให้ชมเพลินเดินมวงมวงมาหา

บำประเทศเขตแดนวันแดนขวา

อินทระผาลัมมมรสุมพัน

โกฐสาดำจำปาตะดงอุ้น

สหัสคุณขึ้นระคนปนป่าหนั

สลาต้างนางแย้มเข้าแกมกัน

หญ้าฝรั่นฝ่งเรียงขึ้นเคียงคง

โกฐกระวานกานพลูทุระมัด

กำจายกำจัดสารพันต้นต้นหยง

หอมระวันชื่นใจที่ในดง

พฤษภาทรวงเสาวคนธ์ดังปนปรุง

พิณปราบรารายล้วนทรายอ่อน เข้าคองคนเลียบเดินเนินกุหลาบ
 เทียนยี่หว่ำมา ผ่นส่งกลิ่นฟุ้ง สมสัมผัสโกฐจุฬาการบูร

๑ คิดถึงนุชบุษบานิจจาเชย มิได้เรยชมสบายมาหาหยุด
 บังโลกเสียวเหลือยหาให้อาดูร ยิ่งเพิ่มพูนพิศวงในคงแดน
 คูเลือนนางนึกถึงนางเหมือนอนอย่างเลิบ เคยชวนเจ็บรอยมีอยู่ที่แรม
 เห็นมนางกลางพรมนีกชมแทน ละม้ายแมนเหมือนเหมือนจะเขยอนยม
 มะปรางต้นผลอย่างพระปรางนึ่ง น่านตรกลองคลอคล้ายย้อยหิมหิม
 ผืนธารมถัชมพลับดันทับทิม ชื่นรอบริมหว่างเขาลำเนาเนิน

๑ พนมมาคลาตเลี่ยนเตียนตลิล บ้างสูงลิบลอยแหงนเป็นแผ่นผืน
 บ้างหมื่นพันเท้งเป็นเชิงเทิน เป็นกรอกเกริ่นไกรกรวยลำห้วยธาร
 เสียงสินธูคู่คนลนพิลึก สะท้านสะทีกโถมฟาดผาดผาดาน
 หน้ำโชนโชนพังกะสะท้าน บ้างพู่ชานสาดสายสุห้วยริน
 คะนึ่งถึงนุชบุษบาแมนมาเห็น จะลงเล่นลำธารละหานหิน
 ฝูงปลาทองท่องไล่เต็มไคลกิน กระดิกคันทูงามตามกระบวน
 ปลาเน้อฮ้อนฮ้อนกายชวนว่ายเกลื่อน ไม่ฮ้อนเหมือนเน้อฮ้องประคองสงวน
 ปลานวลจันทร์นึ่งก้างมแต่ำนมวลด ไม่งามชวนชื่นเช่นระเด่นดวง
 พลงวิบทัพขบรุดกำหนดแสง ทุกหล้าแหล่งลำเนาภูเขาลดง
 ไม่ประสพพบเห็นให้เอ็นทรวง ให้เหงาง่วงเงิบเหงาเศร้าพระทัย

ถึงพลมาจากมิตรแต่จิตเปลี่ยน เหมือนมาเคียวคงจะพาน้ำตาไหล
เห็นนกหกผกโผนโชนจับไม้ บ้างฟูบใช้ปีกห่างต่างต่างกัน
นกกระตัวคล้อยเคลียตัวเมี่ยมือน เหมือนขวัญอ่อนแอประทัมที่พัวขวัญ
บือนสลาพาขึ้นทุกคืนวัน มาจากกันกรรมเอ๋ยไม่เคยเป็น
เห็นนกเป่าเลาะคุเราฐขึ้น ถอนสะอื้นเหมือนไม่พอใจเห็น
พอเวลาสายถึงหัดวันเย็น นกยูงเดินลมพัดบินบนเนินเตียน
บ้างเยื้องอกหักทางกัศกางปีก แผลกลดลกลีบเลี้ยวลัดควัดเฉวียน
บ้างย่างย่องชิงชิงประจางทวงเวียน ออกกลางเตียนต้นชีวิตคู่วิดกรวย
๑ คิดถึงไปไรบันไดยลสมร เมื่อทอดกรพ่อนวาระน้ำถวายน
โอ้อำภัพลับนุชสุดเสียดาย สะอื้นฮายมยุราให้อาวรณ์
เห็นเขาเขียวเคียวโคดลั่นโตดสูง แต่ลั่นผ่องหงส์จับสลบสลอน
หงส์ก่วามตามอย่างเพราะทางงอน เป็นคู่บือนปกปิดกันริศรม
ฮวนันหน้าเหมือนมนุชย์ บิกเหมือนครุฑครีบท่ามเฝ้าผม
พวกมาเหมือนวเทียวเดินเนินพนม ลูกเล็กลัมจากสูงเหมือนฝูงคน
เหล่าละเมาะเงาะป่าคุลาอยู่ เทวकिनปูเปี้ยวบ้ำมลามล
ถึงโตต้นยืนหยัดสะบัดตน เห็นผู้คนโผนเข้าจำเอนเนิน
ฝูงมฤตึกเถื่อนเทียวเกลื่อนกลุ้ม เป็นคู่คุมเคียงนางไม่ห่างเห็น
เห็นกวางทองย่องเยื้องช้าเลื่องเดิน เหมือนน้องเจิญพานผ้าประหม่าเมียง

พี่เข้าด้วยช่วยประคองพระน้องนุช
 โอ้ยามนี้มีไฉน^{๕๔}องประคองเคียง
 เป็นกุศลหนหลังเรา^{๕๕}ทั้งสอง
 แม้นกรรมพุนบุญน้อยจะล่อยเลย

ตงสารสุดสุดสวาทไม่อาวเทียบ
 พักเคียงบุญตามเจ้า^{๕๖}ทราชมรเขย
 คงได้น้องคืนมาเรียงเคียงเรือน
 มิได้เรยบุษบาพะวงอัน

๑ พระครวญคร่ำว่าไรมานในรถ
 พอสเวลาสายณที่ตะวันรอน
 โอ้นักเขยเคยอยู่มาสู่ถิ่น
 ครวนแลดูสุวิทย์^{๕๗}แสงก็แดงดัง
 เหมือนครวน^{๕๘}พมา โศกแสนทเวษ
 โอ้ตะวันครวนจะลบภพไทร
 ประหลาดนักรักเขยมาเลยลับ
 ขลนัยน์^{๕๙}ไหลหลังลงคลงคลอ
 ะนั้นน้อยห้อยไม้เว^{๖๐}ไว้อง
 เหมือนอก^{๖๑}พทถวิลให้ตน โดย

โศกกำสรดแสนเสียดายสายสมร
 บักร้าว^{๖๒}อนรับกลับมากับวัง
 แต่ยุพินลับลับไม่กลับหลัง
 หนึ่ง^{๖๓}น้ำครั่ง^{๖๔}คล้า^{๖๕}ผ่านภาลัย
 ขลนตรแดงเดือดดังเลือดไหล
 ก็อาลัย^{๖๖}โลกยังหยุ^{๖๗}ครั่ง^{๖๘}รือ
 เหมือนเพลิงดับ^{๖๙}เค็ด^{๗๐}เคียว^{๗๑}ไป^{๗๒}เขี้ยว^{๗๓}หนอ
 ยิ่งเย็นยอเสียวทรวงให้^{๗๔}ร่วง^{๗๕}โรย
 เติง^{๗๖}แซ^{๗๗}ซ้อง^{๗๘}เว^{๗๙}ม^{๘๐}ร^{๘๑}ว^{๘๒}เร^{๘๓}ีย^{๘๔}ก^{๘๕}ผ^{๘๖}ว^{๘๗}ไ^{๘๘}ว^{๘๙}ย
 ละห้อย^{๙๐}โหย^{๙๑}หานาง^{๙๒}มาก^{๙๓}ด^{๙๔}าง^{๙๕}ไฟ^{๙๖}

๑ พระสุวิทย์ลงลับพยับคำ
 หยุคล้านัก^{๙๗}พัก^{๙๘}พล^{๙๙}สกล^{๑๐๐}ไกร
 ถนอมแนบแอบองค์^{๑๐๑}ลง^{๑๐๒}หนึ่ง^{๑๐๓}ห^{๑๐๔}ร^{๑๐๕}ัด
 ต้อง^{๑๐๖}จำ^{๑๐๗}วง^{๑๐๘}คร^{๑๐๙}ง^{๑๑๐}น^{๑๑๑}เพราะ^{๑๑๒}พิ^{๑๑๓}พา

ถึงแนว^{๑๑๔}น้ำ^{๑๑๕}เนิน^{๑๑๖}ผา^{๑๑๗}พุก^{๑๑๘}ษา^{๑๑๙}ไ^{๑๒๐}สว
 พระเนา^{๑๒๑}ใน^{๑๒๒}ร^{๑๒๓}ถ^{๑๒๔}ท^{๑๒๕}อง^{๑๒๖}ก^{๑๒๗}ับ^{๑๒๘}น^{๑๒๙}้อง^{๑๓๐}ยา
 ให้^{๑๓๑}บ^{๑๓๒}ร^{๑๓๓}ว^{๑๓๔}ท^{๑๓๕}ม^{๑๓๖}โ^{๑๓๗}ส^{๑๓๘}ม^{๑๓๙}น^{๑๔๐}ัส^{๑๔๑}ใน^{๑๔๒}ร^{๑๔๓}ั^{๑๔๔}ดา
 พระน้อง^{๑๔๕}มา^{๑๔๖}อ^{๑๔๗}้าง^{๑๔๘}ว^{๑๔๙}้าง^{๑๕๐}ว^{๑๕๑}ง^{๑๕๒}เว^{๑๕๓}ง^{๑๕๔}เ^{๑๕๕}จ^{๑๕๖}

นอนเกิดหนายาหิ ^๕ จะกล่อม	งามละม่อมมิ่งขวัญอย่าหวั่นไหว
คิริรอบขอบเคียงเหมือนเวียงชัย	อยู่ร่มไม้เหมือนปราสาทราชวัง
เคยดำเนินเคียงนางสุรางค์เห ^๕	มาพึ่งเวไรวะเหมือนแตรสังข์
เคยมีวิสูตร ^๕ รูดกันบนบัลลังก์	มากำบังใบไม้ในไพรวัน
หนาวนาค้างกลางคืนระอื้นอื้น	จะทางกรกอดน้องประคองขวัญ
เฝ้า ^๕ ดวงดาวระยับกับพระจันทร์	ต่างข้อขันขวาลาระข้าย้อย
จัก ^๕ กัน ^๕ หวนแหว ^๕ แฉ่ว ^๕ แฉ่วเสียด	ต่างดำเนินขบครวญหวนละห้อย

พระพายเอ๋ยเขมามาต้องพระน้องน้อ^๕ เหมือนนางคอยหมอบกราบอยู่
งานพัด

โอ้อเวลาปาน ^๕ จะ ^๕ เจ้าพี่เอ๋ย	กระไรเลยแลเจียนเขียนสังกัด
นำ ^๕ ค่างเผาะ ^๕ เหาะ ^๕ เย็น ^๕ กระเซ็น ^๕ ชัด	คึกคักดวงจิตจงนิทรา
พระขวัญเอ๋ยเคยนอนอย่าร้อนแ ^๕	ไปว่าเหว่หว่างไม้ไพรพฤกษา
ขวัญมาอยู่ ^๕ สู่ ^๕ พี่ ^๕ พี่ ^๕ เอ๋ย	พระมารดาบิดุเรณิเวกเวียง
พระขวัญเอ๋ยเคยแอบแนบ ^๕ กนิ ^๕ ม	มาพึ่งกล่อมกลอนเพราะเสนารเสียด
โอ้อ ^๕ แรม ^๕ ล่อง ^๕ ดวง ^๕ เค ^๕ อน ^๕ ก ^๕ เล ^๕ อน ^๕ เสียด	พิศเพียงพิศศรั ^๕ แผ่ ^๕ พลัก ^๕ พลั่ง ^๕ มั่ง
บุษบา ^๕ ยา ^๕ หิ ^๕ เจ้า ^๕ พี่ ^๕ เอ๋ย	ช่างลอยเลยลิบลับไม่กลับหลัง
เมื่อ ^๕ อุ ^๕ ม ^๕ ออก ^๕ นอก ^๕ เร ^๕ ณ ^๕ ิ ^๕ เว ^๕ ณ ^๕ ี ^๕ วัง	พระน้องนั่งรถทรงที่ตรงวิม
พี่ ^๕ ห ^๕ ย ^๕ ช ^๕ ก ^๕ เข้า ^๕ เข้า ^๕ ม ^๕ แต่ ^๕ ไ ^๕ กร ^๕ ธ	ละ ^๕ อ ^๕ น ^๕ โ ^๕ ด ^๕ โ ^๕ ห ^๕ ฐ ^๕ เ ^๕ ี่ยม ^๕ เส ^๕ ี่ยม ^๕ ท ^๕ ม

อยู่ใกล้เคียงเพียงเอ๋ยได้เขยชม

พระครวญคร่ำว่าลึกจนคึกเงียบ

สงบเสงี่ยมถึงสัตว์สัตว์ไพร

สุมาลย์บานกลั่นระรินริน

ผีพระไทรไม้พุ่มงมมึง

เหล่านารายณ์ไปบังเที่ยวโถงเถื่อน

น้ำค้างพรหมลมเรี่ยเฉื่อยเฉื่อยโรย

จนทรวงเจ็บเหน็บแน่นแหวงคู้ฟ้า

พระนังนุรุษบาเจ้าข้าเคย

ทั้งโกศยศในตรเห็นเหตุสัน

หาไม่ฉันทวนแต่พระสุชาดา

ทั้งพรหมานวณแต่พาหนะหงส์

แม่นไฉนุรุษบาวิลาวัณย์

๑ จนพลบค่ำว่าลึกนีกอนาถ

จนแจ่มแจ้งแสงตะวันให้วันท

ทุกแคว้นแคว้นแดนขวาสุชาทวิป

ไม่พบเห็นเป็นเคราะห์จำเพาะผอญ ไปจนเกินมะละกาพาราว

ถนนนั้นให้นอนร่วมร่วมฤทัย

เย็นระเียบหย่อมหญ้าพุกษาไสว

ทุกกกิ่งมิ่งไม้พระไทรคร้ม

ในเที่ยงคืนเสงี่ยมแต่ผ่งหงกระหม

โสมคพิมผิวกู้หวีหวูวอย

ตะโกนเพื่อนเพิกเสียงสำเนียงโหย

ยังต้น โดยเคียนคับไม่หลับเลย

องค์ประตาระกาหลาเจ้าข้าเอ๋ย

เป็นคู่เขยชมชื่นให้คืนมา

ว่ายุพินอยู่ที่ไหนนำไปหา

ช่วยอุ้มพามาให้พบประสมกัน

จะได้ทรงหาวแสงทุกแห่งสวรรค์

จะทำขวัญหงส์พรหมให้สมยศ

ไม่ใช่ยาสน์ยามวิโยคโคกกำสรว

ให้ยกทัพบรรดเสี่ยวลตเคิน

เที่ยวเร็ววีรบรรบเกาะดั่งเหาะเหิน

๑ เมืองระตูรู้ทวงลัวอำนาจ ต่างแต่งราชธิดามาถวาย
 ไม่โยคสีนังแต่ขังตาย แม้นแก้วหายได้บัดไม่หัดเทียม
 แม้นมิเหมือนเพื่อนเซยที่เคยชิต ไม่ขอคดนีกหน่ายละอายเหนียม
 แต่ปราชัยได้ตามตามธรรมเนียม ไม่และเลียมเลยแสงทุกแห่งไป

๑ ถึงเจ็ดเดือนเคลื่อนคลาดประหลาดแล้ว ไม่พบแก้วกลอยจิตพิสมัย
 จนพระรูปรูปผอมเพราะตรอมใจ ทังนายไพร่พลนิกว่อ้นกำลัง
 จนถึงทางร่วมที่บุรีรัตน์ ที่จะตัดมรคาไปกาหลัง
 เห็นเขาเนินเนินร่มพนมวัง ต้นดงวังศรีครันระรื่นเย็น
 ที่ธารถ่านาพุทะลุสน เป็นช่องชนบดลงกันางเงื่อน
 ผลาผลหล่นกลาดตาชกระเด็น ดอกไม้เป็นดอกพร้อมหอมวิญจวน
 จะใคร่บวรสวมนต์อยู่บนเขา เพราะแดนเศวรัสจะตามทรมสงวน
 แม้นมิตามความรักเฝ้าชักชวน ให้บันบ่วนไปตามเพราะความรัก
 จะหักฮั่นฮั่นหักก็จักได้ หักฮาลั่นไม่หลุดสุดจะหัก
 สारพัดตัดขาดประหลาดนัก แต่ตัดรักนี้ไม่ขาดประหลาดใจ
 จะสร้างพรตอดรักหักสวาท เมื่อจะขาดชดชิตพิสมัย
 แม้นน้องนุชบุษบานิคาลัย จะได้ไปสู่สวรงค์ชั้นโสฬศ
 จึ่งหยุดทัพยับยั้งตงอาครม รักษาพรหมจรรย์ด้วยกันหมด
 ปะตาปาธายันอยู่บวรพต อุดล่ำหัดฮาลัยก็ไม่คลาย

ภาวนาว่าจะตั้งปลงสังเวช

จะสวดมนต์ตันถูกถึงผูกปลาย

๑ คิดถึงนุชบุษบาออกมาง

พระตรวจนาราวด้วยอาวรณ์

จะอุทิศสำหรับปะตาปารักษากิจ

จะเกิดไหนในจังหวัดบัตพิ

เป็นจันจามพรหมณเฝ้าอังกฤษ ให้สนิทเสนาหาคุณาหงัน

แม่นเป็นไทยให้เป็นวงศ์ร่วมพงศ์พันธุ์ พดโตก้นต์ให้ได้อยู่เป็นคู่ครอง

ครั้นกรวดน้ำสำเร็จเสด็จกลับ

ทุกเช้าค่ำว่าสักเฝ้าตรีกตรอง

ก็หลับเนตรเห็นคู่ไม่รู้หาย

ก็กลับกลายเร่ร่อนวาวเป็นกล่าวกล่อน

บนบัลลังก์เหลี่ยมผาหน้าสิงขร

หวังสมรเหมือนจะคลาดในชาตินี้

ช่วยอุทิศผลผลมาถึงยาหยี

ให้เหมือนปีกกับขลุ่ยต้องทำนองกัน

ให้สนิทเสนาหาคุณาหงัน

พดโตก้นต์ให้ได้อยู่เป็นคู่ครอง

เข้าห้องหับไทยให้พระทัยหมอง

จนขาดครองคราวสวาทนิราศเฮย

นิราศพระประธม

นิราศพระประธม

๑ ถวิลวันจันทร์ทิวาชนหาคำ

ลงนาวาคลาเคลื่อนออกเคลื่อนล้า
น้ำค้างย้อยพร้อยพรมเป็นลมว่าว
มาสูญเหมือนเดือนดับพยับโพยม
ไธ้หน้าหนาวครวณเป็นที่สุด
นิราศร้างห่างเหินให้เรววน
ที่ปลูกรักจักได้ชื่นทุกคืนค่ำ
ที่ชนเรยเคยรักเหมือนอนหลักประโคน
ยังเหลือแต่แม่ศรีศาครอยู่
จะเรยเจ้าเท่าไรก็ไม่ลง

๑ วัตรช่วงตั้งแต่เสร็จดำเรีจศพ
ไธ้แลเหลือวเปลี่ยวใจกระไรเลย
จนนาวาคลาล่องเข้าคลองขวาง
ตลาดแพแลตลอดเราทอดพวน

พอช้องย่ำยามสองกลองประโคม
อนาถหนาวนีกเคยไธ้เรยโฉม
ให้ทุกข์โถมันต์ในฤทัยครวญ
จะจากนุชแนบข้างไปห่างทวน
มิได้ชวนเจ้าไปชมประชมประโชน
ก็เตยดำตายผอยกรของกรวียโกวัน
ก็หักโค่นชาตสูญประยูรวงศ์
ไปดังสู่เสน่หานางสาหัส
ให้คนทรงเสียใจมิไธ้เรย
ไม่พานพบภคินีเจ้าพี่เอย
มารวดเรยโฉมหอมถนอมนวล
ตำบลบางกอกน้อยละห้อยทวน
แต่แลวันเวือตลาดไม่ขาดควา

ทุกเรือนแพแลดับระยับเงียบ

ในอากาศกลาดเกลื่อนด้วยเดือนดาว

๑ ไช้บ้างกอดกอกเลือกให้เหือดโรค

แน้นได้แก้วแววตามายาใจ

ดวงหลังยังไม่ลืมที่ปลื้มจิต

เมื่อยามคืนนักถึงที่พึงพิง

๑ บางวันนัยนัยจิตด้วยพิสมัย

หมายว่ารักจักได้พึงเหมือนหนึ่งน้อง

ถึงวัดทองหมองเศร้าให้เหงาเงียบ

สงสารฉิมนิมนต์สองนารี

ขอบุญญาอาณิสต์จ้านงตนอง

ศิวาลัยไตรภพจบสากล

ทั้งแก้วเนตรเกสรามณฑาทิพย์

จะเกิดไหนได้ยู่คู่ชวัน

๑ วัดปะขาวขาวเหลือเชื่อไม่ได้

แน้นแม่หม้ายขาวโกลนโลกมี

ไฉ้ไครระหัดกรรมจำลดานิหารวัง

ยังเย็นเยียบขามคึกให้นักหนาว

เป็นลมว่าวเชื่อยฉิวหวัดหัวใจ

อันความโคกนั้นจะกอดออกที่ไ

แล้วก็ไม่พังกอดคอกจริงจริง

เคยมีมิตรมากมายทั้งชายหญิง

ขนาดนั้นก็นานาตานอง

นัยหรือใจจิตจางให้หมองหมอง

ให้เจ้าของชายหน้าทั้งตาบ

เย็นยะเยียบห่อหมกหน้าบ้ำร้าง

มาปลงที่เมรุทองทั้งสองคน

ช่วยส่งสองศรีสวัสดิ์ให้ปฏิสนธิ

ประจวบจนจะได้พบประสมกัน

จงลอบลิบลู่ลงถึงสรวงสวรรค์

อย่ามีอันตรายเป็นเหมือนเช่นนี้

ด้วยดวงใจเจ้านั้นคลาคามิคม

เหมือนแม่ศรีสาครจะอันเอย

เพราะขัดขวางความในเหมือนไร่ว

นิราศพระประธม

๓๐๕

ทั้งเกลียดต้นนิมิตาพาลาเลว เหมือนต้องเปลวปลิวต้องให้หมองมอม
เสียดายแต่แม่ศรีเจ้าพี่ชาย จะชวตเรยชวตรมภิรมย์ถนอม
เหมือนคอกไม้ไผ่แดนเพราะแดนคอก ใครแปลงปลอมปลิดสอยมันต์ชย
ตาย

๑ บางบำหรุเหมือนบ่าบบำรุงรัก จะพึงพิศพิศวาสเหมือนมาดหมาย
ไม่เหมือนนีกตริกตรงเพราะสองราย เห็นผัดผ่ายเพี้ยนหลงด้วยทรงโถม
พอสันแพแลล้นสวนสงัด พยุพัตยียียิกระพือโถม
ยังคึกคาววาววามดังตามโถม น้ำค้างโถมแสนหนาวให้เป๋ล่ำใจ

๑ บางขุนนนท์ต้นลำพูทั้งห้อย เหมือนเพชรพลอยพรายพร่างสว่างไสว
จันทริกรังธองเสียงเวียงเวไ จะแลไหนเงียบเหงาทุกเห้าย้าเรือน
บางระมาดมาดหมายสายสวาท ว่าสมมาดเหมือนใจแล้วไม่เหมือน
แสนสวาทมาดหมายมาหลายเดือน มีคลาเคลื่อนแคล้วคลาดประหลาดใจ

๑ วัดไก่เตี้ยไม่เห็นไก่เห็นไทรต่ำ กอระกำแกมสระชั้นไสว
หอมระกำก็ยังชำระกำใจ ระกำไม่เหมือนระกำที่ชำรวง
ถึงสวนหลวงหวงห้ามเหมือนความรัก เหลือจกหักจับต้องเป็นของหลวง
แต่้วยรินกลิ่นผกาบุปผาพวง จะวันร่วงเรณูฟูซาร
โอไม้ต้นคนเฝ้าเสาวรส ยังปรากฏกลิ่นกล่อมหอมเกสร
แต่โกสุมกุ่มวันมาบิณวอน ไม้ดัมพ์ร้อนร่วงกลิ่นให้ต้นโคย

ศึกก่กัศัตถ์ว่อนไม่สิ้นหมด

แต่เนกกรรชิงเฝ้ากระเหว่าไทย

ระววยรินกลั่นโคกมาโบกโบย

ไอ้โคกโรยแรมร้างมาห่างจร

- ๑ ถึงบางขวางปางก่อนว่ามอญขวาง เต็มวันนางไทยลาวสาวสลอน
 ทำยศอย่างขวางแชนแสนแสงอน ถึงนางมอญก็ไม่ขวางเหมือนนางไทย
 วัดพิกุลฉุนกลั่นระรินวัน ไอ้หอมชื่นเรยกับรสแบ่งสไค
 เหมือนพิกุลอุ้นทรงพวงมาลัย พี่เคยใส่หัตถ์หอมถนอมนวล
 ไธยามันมีไธเรยที่เคยชื่น มาหอมวันแต่ดอกไม้ที่ในสวน
 พระพายโรยโรยรินกลั่นลำควน เหมือนจะชวนดูใจเมื่อใกล้เรย
- ๑ บางผักหนามนึ่งขามแต่หนามเตียน หนามทุเรียนลักขี้ก๊กเจ้าเอ๋ย
 ทักท้วงทางความแต่หนามเตย ไม่น่าเขย่น่าชิงลิ้นรังแตน
 ถึงสวนแดนแสนเสียดายสายสวาท มาสิ้นชาติปร โลกยัง โศกแสน
 ไปสรวรค์ขึ้นบนคนละแดน ไม่ร่วมแผ่นภพโลกยัง โศกใจ
- ๑ ถึงวัดเกษเจตนาแต่การะเกด ไม่สมเจตนา น้ำน้ำตาไหล
 เคยลิ้มเนตรเกศน้อยกลอยฤทัย มาจำใจกลั่นกลืนที่วิญญาณ
 น้ำค้างพรมลมชายระบายโบก หอมดอกโคกเครือสวียละห้อยทวน
 เหมือนโคกร้างห่างเหตน์หันวล มาถึงสวนโคกข้าวระกำทรวง
 เห็นรักน้ากว่าไม่น่ารัก จะเด็ดหักเสียก็ได้เขาไม่หวง
 แต่ละต้นผลลูกดังผูกพวง ก็ไวยวุ่นเปล่าหมดไม่จงาม

เหมือนรักคนคนรักทั่วทุกยอก
แม่นย่างลูกถูกหัดถ่มนัยกลาม

จะเก็บคอกเค็ดมลคนก็งาม
เหมือนว่ารวมรักรายริมชายพง

๑ วัดชลอไครหนธระลอลาลา
ช่วยระลอลวลกษณที่รักทรง
ถนอมแนบแอบอุ้มปทุมน้อย
เมื่อปลื้มใจไสยาสนาทร
เห็นคลอชิงวางบางกรวยระทวยจิต
เคยร่วมสุขทุกชั่ววันแต่ก่อนมา
แต่ก่อนกรรมนำสัตว์ให้พลัดพราก
เคยไปมาหาน้องในคลองนี้
ส่งสารบุตฺรสุดเศร้าทุกเช้าค่ำ
เขมน้อมของคลองบ้านคมารดา
ยังตรึงตรกตกคนละอนัน
เหมือนนมน้องร้องเรียกสำเนียงกาน

เอาอาวาสมาไว้ให้อาคัยสงฆ์
ให้มาลงเรือร่วมนวมที่นอน
แสร้งจะคอยเคียงวางไว้ต่างหมอน
จะกล่าวกลอนกล่อมขวัญให้หนีตรา
ไม่ลืมคิดนมน้อยละห้อยหา
โอ้ต้นอายุเจ้าได้เท่านี้
จึงจำจากนมน้องให้หมองศรี
เห็นแต่ทอของคลองน้องนาตา
ด้วยเป็นกำพร้าแม่ชะเง้อหา
เขื่อนาตาโหมชาบลงกราบกราน
จนไถ้นเจ็ยเจ็ยแก้วเวกหวาน
เจียนจะชานหลงแลระเง้อค้อย

๑ บางศรีทองคลองบ้านน้ำตาลสด
เหมือนปากพิศของรองน้องน้อย
ทุกวันนพเฒ่าเรากิ่งหอม
โอ้จอมพิศของรองน้องยา

อวยพรสขามชานหวานคอหอย
เป็นคู่บอกลอกสรวียลักวา
เธอเป็นจอมเวาเป็นจันตังบันหา
เมื่อไรจะพาพินน้อยมามากลอยใจ

๑ บางอ้อยช้างไธช้างที่ร้างโหลง มาอยู่โรงรักบ้านน้ำตาไหล
 พัดลัดแคล้วแก้วตาให้อาลัย เหมือนอกโยยว้างผ่องนางพัง
 พอล้วนรุ่งผ่องนกวิหคร้อง ประสานข้องแข่งแข่งแตรสังข์
 กระเหว่าหวานขานเสียงสำเนียงดัง เหมือนชาววังหวัดเสียงสำเนียงนวล
 โด่ดกไทรทนต์จำรัสแสง กระ้างแจ่มแจ่มฟ้าพุกผาสุก
 หอมดอกไม้อาลัยพรรณให้ขวัญเหมือนกลิ่นนวลน้ำกุหลาบซึ่งอาบ
 ทรวง

ไธบุปผาสารพัดที่กลัดกลีบ ครันรุ่งรับบานงามไม่ห้ามทรวง
 ให้ชื่นชุ่มภุมรินทร์ทั้งปวง ได้ราบทรวงเสาวรสไม่อดหอม
 แต่ดอกฟ้าสำหรับเจ้าพี่ชาย มีกลิ่นละให้หมู่แมลงภู่หอม
 จะกลัดกลืนสนรดีให้มดตอม จันทายหอมแห่งกรอกเหมือนดอกกลอย

๑ ถึงวัดสักเหมือนหนึ่งรักที่ศักดิ์สูง ยิ่งกว่าผู้เขาเห็นเห็นเกินสอย
 แม้นดอกฟ้ากลาเกลื่อนหล่นเลือนลอย จะได้คอยเคียงรับประคับประคอง
 บางขุนขุนทองมีกลองกว้าง ว่าเดิมบางชื่อสนนเขารนทอง
 เป็นเรื่องหลังครวครวทำว้อทอง แต่คนร้องเรียกเพื่อนไม่เหมือนเดิม
 สุภาโคได้เป็นเพื่อนอย่าเหมือนพี่ เหมือนนกเ็นพรตน์ฉัตรเฉลิม
 อันน้ำไนใจรักช่วยตักเติม ให้พูนเพิ่มพิศวาสสยาคลาดคล้าย

๑ บางนายไกรไกรทองอยู่คล่อง^๕ ช่อจึงมีมาทุกวันเหมือนมันหมาย
ไปเช่นฆ่าราละวันให้พลันตาย เป็นเลิครายเขี้ยวราญผ่านวิชา
ได้ครอบครองสองสาวชาวพิศตร สมสนิทนางจระเข้เส่นหา
เหมือนตัวฟันไครครองแต่^๕น้องยา จะเกศหน้าฟางามชนครามครัน

๑ ถึงคลองขวางบางระนกไธษัก^๕ แม่น้ำก็มีเหมือนหนึ่งนกจะผกผัน
ไปอุ้มแก้วแววตาพาจรัล มาด้วยกันนันทกัธยัธิม
ลงรวมเรือเมื่อว่าตนสะอื้นอุณ จะคอยช้อนโคมอุ้มไม่หยุ่มหุยม
ให้แยมัสรวลชวนเสบยเฝ้าเรขิม กว่า^๕จะชิมอกแอบแนบนิทรา
บางคูเวียงเสียงเงียบเรียบสังัด เป็นจังหวัดแถวสวนล้วนพฤกษา
ดูรูปนางบางคูเวียงเหมือนเห็นขงนา ไม่เหมือนหน้านางนั่งในวังเวียง
เห็นโรงหีบหีบช้อยเราคอยมือน มีคนคั่นควายควาดไม่ขาดเสียง
เห็นนาช้อยช้อยรางทว่างเวียง ไธพิศเพียงชลนาที่จำลย
อันลำช้อยช้อยยับเหมือนทับชก น้ำช้อยชกเหมือนน้ำตาตวงกว่าขัน
เขาโหมไฟในโรงโหมงควัน ให้^๕อัครนอกกลุ้มรุมระกำ
อันน้ำในใจคนเหมือนต้นช้อย ข้างปลายกรวยชิตขิมไม่อ้อมหน้า
คืองเห็นหีบหนับแตกให้แหลกลำ นนแล่นาจึงจะหวานเพราะจวนเจือ

๑ ถึงบางม่วงม่วงจิตคิดถึงม่วง แต่จากทรวงเสียดใจอาลัยเหลือ
มะม่วงงอมหอมหวานเหมือนนวลเนือ มี^๕รูเปือบางม่วงเหมือนดวงใจ

เห็นคนรักหักโค่นต้นสนัด

เหมือนตครักตัดศวาหราชอาณาจักร

เป็นรอยตครักขาดให้หวาดไหว

ด้วยเห็นใจเจ้าเสียแล้วนะแก้วตา

๑ ถึงบางใหญ่ให้จอดทอดประทับ

เมื่อกินข้าวเขาก็หักใบรักมา

อร่อยนักรักอ่อนปลาร้อยอย่าง เปรียบเหมือนอย่างเนิ่นนุ่มที่ห่มหิม

อยากรู้จักรักใคร่พึงได้ชม

โอ้รักต้นคนรักเขาหักให้

แต่รักน้องต้องประสงคถึงงวงวย

เสพอาหารหวานคาวเมือคราวยาก

แต่มะเบ๊นแกนในจะไปคืน

แต่สิ่งของน้องรักพักจันอับ

ที่จะจากฝากบิตสนิทมา

แผ่นขนุนวันทองของแห่งสน

ได้ชื่นชมอมหนาทั้งลำเรอ

เข้าเคียงกับกิ่งรักไม่หักหา

จมปลาร้าลงคู่ด้วยยอริม

ขอบแต่จมปลาร้าจึงพารวย

ไม่คิดไ้เด็ดรักไม่พักฉวย

ใครไม่ช่วยรักนำสู่กลักสิน

ล้วนของฝากเฟื่องฟูอวยชูขึ้น

ของอื่นอันอีกโหลวันโอชา

แถมพลัมผลรักเป็นปริศนา

เหมือนแก้วตาตามติดมาติดเชือก

แต่จะชื่นชูใจอาลัยเหลือ

เพราะน้องเนิ่นพคุณกรุณา

๑ แล้วเข้าทางบางใหญ่ควรไล่ช่องไปตามคลองเกลื่อนกล้อยละห้อยหา

เห็นสิ่งไรในจังหวัดรักษา

แนบแก้วตามาเห็นเหมือนเขน

ไม่เจ้านามถามพะจวน

ตะอินอาลัยถึงคณิงนวล

จะยินดด้วยคอกไม้ที่ในสวน

รมล้าควนคอกส้มต้นนมนาง

หมื่นนางาเงอมจะเขมหมัก

เขายอดรักให้ยังเมื่อหมองหมาง

ไม่เหมือนหมายสายสวาทจะขาดกลาง ไช้ช้างว่างวิญญาในสาคร

๑ บางกระบือเห็นกระบือเหมือนชื้อย่าน แดนสงสารสัตว์นาฝูงกาสร

ลงปลักเบือกเกลือกเลนระเนนนอน เหมือนจะรื้อนรว่าทุกคำคืน

ไธยกพันกรือนด้วยความรัก ถึงฝนตกแสนท่าไม้ฝ่าผืน

ไม่เหมือนรตพมาณเมื่อวานขึ้น จะรู้ขึ้นใจที่ด้วยปรีดีเปรม

ไธเปรียบราชคล้ายนกวิหคน้อย จะเลื่อนลอยลงตรงกับหงส์เหิน

ไธใกล้เคียงเมียงริมจะฮ่มเอน แดนเกษมสุดสวาทไม่คลาดคลาย

๑ ถึงคลองย่านบ้านบางสุนัขบ้า เหมือนชื้อนชื้อนอกเจ้าเงาะงาย

เป็นบ้าจิตคิดแค้นเพราะแสนร้าย ใครใกล้กรายเกลียดกลัวทุกตัวคน

ถึงลำคลองช่องกว้างชื้อบางโตน สะฮันไธช้างว่างมากกลางหน

โตนออกคอกกระบือริมสารล บ้างร่วงหล่นแรงงานเมื่อยามไร

แต่คันกระบือเขาเราไม่ไว้ใจเห็นญิง เขาจริงจริงเจ็บใจเหมือนไม้โตน

เห็นตะโกไธแสนแค้นตะโก ถึงแสนไรสุดคิดไม่ติดตาม

พอสุดสวนล้วนแต่เหล่าเถาสวาท ชื่นพันพาดเพ่งพิศให้คิดขาม

ชื้อสวาทพาดเพราะเสนานาม แต่ว่าหนามรกระเถาะระเกาะ

สวาทต้นคนต้องแล้ววังอยู่ ด้วยรุกรุกรกรเื้อวังเสื่อสา

แต่ขุ่นลูกถูกต้องเป็นกองกลาง เปรียบเหมือนอย่างลูกสวาทศรีชาติรา

ริมลำคลองท้องทุ่งดูแจ้ง

ด้วยน้ำเงี้ยวจากผักขมหนักหนา

ดอกบัวผ่นเกลื่อนกลาดตา

สันตะวาสายตึงต้นลินจง

๑ ถึงบ้านใหม่ของทอกริมคลองลัด ที่หน้าวัดเห็นเขายักเสาทงส์

ขอความรักหนักแน่นให้แสนตรง เหมือนคันธแห่งแท่นยงยาเอียงเอน

ได้ชมวัดศรัทธาสาธุระ

ไหว้ทั้งพระปฏิมามหาเถร

นาวาล่องคลองแล้วเราแจวแจน

เพื่อยระเนนน้ำพรั่งกระจ่างกระจาย

ดูชาวบ้านพรานปลาทำลามก

เที่ยวฉกกันยิงเ็นมาเถิดชาย

เป็นทุ่งนาป่าไม้ว่าไรราย

พวกหญิงขายชาวเถื่อนอยู่เรือนโ

ที่ริมคลองสองฝั่งเขาตั้งบ้าน

นำสำราญเรียงวันควันโสมง

ถึงชะวากปากช่องซอกคลองโยง

เป็นทุ่งโล่งลิบลิ่วหวีหวีใจ

มีบ้านช่องสองฝั่งซอกบางเรือก

ล้วนคมเบือกเปะปะสะโสด

ที่เรือนซอกชยล่องค้อยคลองไป

ที่เรือใหญ่ไม่มั่งไถ้ตงโยงควาย

เวหนากาสรู้ถือนกขี้

เขาตีรับเร่งไปนำใจหาย

ถึงแสนชาติจะมากเกิดก้านนิตกาย

อย่าเป็นควายรับจ้างที่ทางโยง

ตามแถวทางกลางย่านนั้นบ้านว่าง

เขาปลูกสร้างศาลาเปิดผาโถง

แจ็กจันใหม่ไทยมั่งไปตั้งโรง

ขุดร่องน้ำลำกระโดงเขาโยงดิน

ดูทุ่งกว้างว่างเวกหมอกเมฆมืด

บรรพตพิศมณพนาสิน

ฝูงวิหคนกกาเที่ยวหากิน

ตามที่ถนนเขตแคว้นทุกแดนดาว

บ้างเดินดินบินว่อนขึ้นว่อนร้อง	ริมขอบหนองนกกะกรุ่มคุ่มข้าว
ค้อนหอยย่องมองปลาแข่งชាយาว	อีโก้งก่าวก้องแก่งเขย่งตัว
กระทุงทองล่องเลื่อนคู่เกลื่อนกลาด	ไม้กลากลาดคลอเคลียเหมือนเมี่ยงผัว
มีต่างต่างขางกรอกนกคอกบัว	เที่ยวเดินยั่วเหยียบของที่ทองนา
นกกะจาบขาบคุ่มชิลล์ว่อน	ดูว่าว่อนเวียนเร่ในเวหา
เห็นยางเจ้าเขาจับคอบลัมปลา	นกกะสาช้องช้องค้อยย่องเดิน
โศกนกกอกใจให้โหวหวาด	ยามนิราศเวดร้างมาท่างเห็น
เห็นสิ่งไรใจพิไม่มีเพลิน	ส่วนเรือเดินคว่นไปใจจะคืน

๑ จนออกช่องคลองโยงเห็นโรงงาน เขาเรียกลานตากผ้าค้อยพารีน

โอ้แผ่นผ้ามาตากถึงภาคพื้น	น่าจะยืมหยิบเตือนได้เหมือนใจ
เจ้าหนูน้อยพลอยว่าฟ้าตกน้ำ	ใครช่างค้ายกฟ้าขึ้นมาได้
แม่นแดนดินสันฟ้าสุราลัย	จะเปล้าใจจริงจริงทั้งหญิงชาย
โอ้ฟุ้งบุตรสุดสวาทดลาดเปรียบ	ต้องทำเนียบนึกไปก็ใจหาย
ถึงแขวงแควแลลวของวราย	ละอนธายออกความเหมือนนามง
งามเตี้ยมเยียมหอมเมธพรหมพักตร์	ดูน่ารักเรือนผมกัสมผัว
แสนสุภาพกรวามกัมประณมนั	เหมือนโฉมงามราวกับชาววัง

๑ ถึงย่านน้ำสำประทอนว่าจวนจิต เหมือนใจคิดทวนทบทลบล้าง

ไปลอบโลมโฉมเด็กที่เมฆบัง	เปรียบเหมือนนั่งแอบฮั่มทุกท่มโมง
--------------------------	----------------------------------

ถึงปากน้ำลำคลองที่ท้องทุ่ง

มีรางวัลรองชั้นท่าคันโพ

น้ำนมบุญขุนพัฒน์ไม่ขัดข้อง

เมียน้อยน้อยพลอยเป็นสุรไกรจุกเจิม

ทุกวันนี้มทรพยเขานับถือ

สงสารจนอันอันให้ตันใจ

ริมลำคลองสองฝั่งสะพานพุกษ

เจ้าเขาทุ่งเหล้ากลั่นควนโฆม

ผูกเชือกโยงขึ้นชักคอยตักเต็ม

มีเงินทองทำทวิภาซีเสวรม

ได้พูนเพิ่มวาสนาเสียกว่าไทย

เหมือนเราหรือเขาจะรักมิผลักไต่

จนเข้าไปปากน้ำลำประโทน

พินิจนึกเหมือนหนึ่งเขียนม้างเกรียน

โกวัน

นกอีลุ้มคุ่มราบจิบจามโจน

บนไม้สูงฝูงเป็ดจันกเค้ากู่

วิเวกใจไต่ย่นยั้งคนโคย

พอมืดมนฝนคลุ้มระอุ่มอับ

เสียงลมตลบ้นลือกระพือพัด

ฟ้ากระหม่อมครึ้มครึ้นให้บ่นบ่น

แวมส่วางอย่างแก้วดูแหวววาว

พระนางเอกเมรลาหล่อนล่อแก้ว จะให้แล้วแล้วไม่ให้ด้วยใจหวง

เหมือนรักแก้วแหววฟ้าสุดาวดวง เจ้าหนักหน่วงนึกเหมือนจะเคล็ดอนคลา

๑ ถึงบางแก้วแก้วอันสักหมั่นแสน ไม่เหมือนแม่นแก้วเนตรของเรษฐา

ดูรูปนางบางแก้วไม่แผ้วตา ไม่เหมือนหนาน้องแก้วที่แคล้วกัน

กระพือโผนโผนขึ้นบินโบย

กระดุมพู่พระโคกเสียงโหวกโหวย

ละห้อยโหยหาน้องในคลองลัด

โผยพยับเป็นพยุระบุระมัด

พิรุณขัดสาดสายลงพรายพราว

เหมือนพิศรวญควาวทหน้าฝนหนาว

เป็นเรื่องราวรวมสุทธาตุรทรง

จะให้แล้วแล้วไม่ให้ด้วยใจหวง

เจ้าหนักหน่วงนึกเหมือนจะเคล็ดอนคลา

๑ ถึงบางแก้วแก้วอันสักหมั่นแสน ไม่เหมือนแม่นแก้วเนตรของเรษฐา

ดูรูปนางบางแก้วไม่แผ้วตา ไม่เหมือนหนาน้องแก้วที่แคล้วกัน

จนเกินย่านบ้านคลองที่ท้องทุ่ง

เป็นเขตคั่งชอบน้ำพนาสันต์

ทุกถิ่นเถื่อนเรือนโรงโสมงควัน

เป็นสำคัญเขตโชดโตนคตาด

๑ ถึงโพเตยโพต่ำเหมือนค้ำกล้าว

แต่ไทรราวสามซั่มเท่าพ้อมสาน

เป็นเรือรววเจ้าฟ้าพระยาพาน

มาสังหารพระยาขององค์บิดา

แล้วปลุกพระมหาโพธิบนโชดใหญ่

เผอิญให้เตี้ยต่ำเพราะกรรมหนา

อันเท็จจริงสิ่งใดเป็นไกลตา

เขาเล่ามาพิกเล่าให้เจ้าฟัง

๑ ที่ท้ายบ้านศาลเจ้าของชาวบ้าน

บวงสรวงศาลเจ้ามีบายศรีตั้ง

เห็นคนทรงปลงจิตอนิจจัง

ให้คนทั้งปวงหลงลงอุปาย

ซึ่งคำปดมคท้าวว่าจ้าวช่วย

ไม่เห็นด้วยที่จะได้คงใจหมาย

อันจ้าวฝันถึงรักกลับกลาย

ถือเจ้านายที่ใดฟังจึงจะดี

แต่บ้านนอกคอกนาอยู่บ้ำเขา

ไม่มีเจ้านายจึงต้องฟังผี

เหมือนถือเพื่อนเพื่อนหลงว่าทรงดี

ไม่สู้พี่ได้แล้วเจ้าแก้วตา

๑ บางกระซิบเหมือนกำรับให้กลับหลัง

กำรับสั่งว่าจะคอยละห้อยหา

วานชื่นนพได้รับกำรับมา

ไม่อยู่ช้ากว่ากำรับจะกลับไป

แต่เบ็ดทองสลึงหาดีไม่คลาคลุ้ง

สังเกตุคงจะพาน้ำตาไหล

เหมือนเสียทมิเพื่อนไม่เหมือนใจ

ดังคืนไว้เส้นหญ้าอนาทร

ถึงวัดถึงที่ถึงสู่อยู่ทน

แต่ใจพินไปสิ่งมิ่งสมร

ถึงตัวจากพวกลักกำจัดจ

ยังอาวรณ์หวังเสนห์ทุกเวลา

๑ ถึงวัดท่าท่านาคูชาชน

คิดถึงนุชสุดสวาททศลาคลา

ถึงบ้านกล้วยกล้วยกล้วยเราขายปลุก

กล้วยหักมุกสุกห้ามอร่ามเครือ

คิดถึงเมื่อเรือนอิงมาคลงน

ตะบันไต้โพล่พลัดถึงเวลา

บ้างเร่งร้องร้องแซ่กรอแกรกรัด

ลูกอ่อนแถมบ่อนระอ้อนเฮียง

เห็นขุนกกกบฏแล้วสุดเศร้า

ทวนตะบันผ่นใจอาลัยแล

ตะบันรอนอ่อนอับพยับแสง

ยังอร่วงสงพาด้วยอาลัย

พระจันทร์จวรจัญญูข้างบูรพทิศ

ไต่กระต่ายหมายจันทร์ถึงชนฟ้า

มนุษย์หรือถือดีว่ามีศักดิ์

ไม่เหมือนเคียนเหมือนกระต่ายเสียคายน้อง จิ้งจกข้องขั้ตขวางทุกอย่างไม่

นาค่างพรมลมเฉยเรอขเรอขรว

เกสร่วงปลิวฟ้ามายาใจ

ตำราญร่นรุ่มไม้ไทรสาธา

จะคอยท่าตามข่าวทุกคราวเรือ

น้ำเต่าลูกเท่ากระดิกพริกมะเขือ

อยู่ริมเรือเรียดทางข้างคองคา

จะชวนชมประเทศกับเรษฐา

ตฤณารัมฝั่งไม่ร้างเรียง

หวิวหวิวหวัดเวทนาภาษาเสียง

บ้างคู่เคียงเคล้ากลลยเสียงขอแซ

เหมือนบุตรเราเคียงข้างไม่ห่างแห

ได้เห็นแต่ตามนัยยะหทัยใจ

ดูดวงแดงดังจะพำนาคาไหล

ค่อยไรรเื่องลัับวันวิญญา

กระต่ายติดแต้มสว่างกลางเวหา

เทวดายังช่วยรับประดับประคอง

มีรักเริดร้างให้หมางหมอง

หนาวคองวงวอออกคองไสว

ให้ทราบในทรวงข้าสู่กลักสัน

ไธ้^๕จว้าพาหนาวเมื่อคราวยาก สุดจะฝากแฝงหน้าไม้ผ่าฟัน
 แม่น้ำ^๕เป็นเข่งงานเมื่อวานขึ้น จะชู้^๕ขึ้นช่วยหนาวเมื่อคราวครวญ
 ไธ้^๕ดูเคียนเหมือนไธ้^๕ลวิลพัคค์^๕ ไม่ลืมรักรูปงามทราวมสงวน
 กระจำ^๕แจ่งแสงจันทร์ขึง^๕รัญจวน คะ^๕นึ่ง^๕หวน^๕นึ่ง^๕นอน^๕อ่อน^๕ก่า^๕ลัง

๑ ถึงบ้านธรรมศาลา^๕ริม^๕ท่า^๕น้ำ เป็นโรงธรรมภาคสว่างแต่ปางหลัง
 เตะ^๕คำ^๕ท่า^๕คุณ^๕การ^๕ณัง เป็นที่^๕ตั้ง^๕วาสนา^๕ให้^๕ถาวร
 ขอ^๕สม^๕หวัง^๕ดัง^๕สวาท^๕หยา^๕ลาค^๕เคล^๕ื่อน ให้^๕ได้^๕เหมือน^๕หมาย^๕รัก^๕ใน^๕อักษร
 หนังสือ^๕ไทย^๕อักษ^๕ฐาน^๕สาร^๕สุน^๕ทร จง^๕ถา^๕พร^๕เพิ่ม^๕รัก^๕เป็น^๕หลัก^๕โคม
 ไธ้^๕เย็น^๕ฉ่ำ^๕น้ำ^๕ค้าง^๕ลง^๕พว้าง^๕พร้อย ให้^๕ละ^๕ห้อย^๕หวน^๕เห็น^๕เหมือน^๕เช่น^๕โคม
 พอม^๕ิต^๕ม่น^๕ฝ่น^๕พยับ^๕อัป^๕โพยม ทรวง^๕จะ^๕โหม^๕ร^๕ม^๕เสียด^๕เพราะ^๕รัก^๕ที่^๕หนัก^๕ทรวง
 ๑ ถึง^๕ถิ่น^๕ฐาน^๕บ้าน^๕เพนียด^๕เป็น^๕เนิน^๕สูง ที่^๕จับ^๕รู้ง^๕ข้าง^๕โธ^๕ลง^๕เข้า^๕โรง^๕หลวง
 เหตุ^๕เพราะ^๕นาง^๕ข้าง^๕ต่อ^๕ไป^๕ล่อ^๕ลง พลาย^๕ทั้ง^๕ปวง^๕จึง^๕ต้อง^๕ถูก^๕มา^๕ผูก^๕โรง
 ไธ้^๕ออก^๕เพื่อน^๕เหมือน^๕หนึ่ง^๕ราย^๕ที่^๕หมาย^๕มา^๕ด แสน^๕สวาท^๕หวัง^๕งาม^๕มา^๕ตาม^๕โธ^๕ลง
 ต้อง^๕ติด^๕บ่วง^๕ห้วง^๕รัก^๕รัก^๕ระ^๕โจง เสียด^๕คาย^๕บ่^๕ง^๕บ่^๕า^๕เขา^๕คิด^๕เศร้า^๕ใจ
 เขา^๕อด^๕ท่า^๕หน้า^๕เนิน^๕เพนียด^๕ข้าง มี^๕โรง^๕ร้าง^๕ไว้^๕ผา^๕เข้า^๕อาศัย
 พอ^๕ประ^๕ทัง^๕บัง^๕ฝน^๕ได้^๕ต้น^๕ไทร พวก^๕ผู้^๕ใหญ่^๕หุ่^๕ยุด^๕ห้อย^๕น^๕เขา^๕นอน^๕เวือ
 แต่^๕ลูก^๕เล็ก^๕เด็ก^๕อ่อน^๕นอน^๕ชัน^๕ต่าง น้ำ^๕ค้าง^๕พว้าง^๕พรหม^๕พราว^๕ให้^๕หนาว^๕เหลื่อ
 ไธ้^๕วัน^๕วัน^๕กลิ่น^๕เกสร^๕ขจร^๕เจือ เหมือน^๕กลิ่น^๕เนื่อ^๕แนบ^๕ชิด^๕สนิท^๕ใน

หนาวน้ำค้างพร่างพรमจะห่มผ้า
 ถึงลมว่าวหนาวยิ่งจะผิงไฟ
 สงัดเจียบเจียบเย็นทุกเส้นหญ้า
 ไม่เห็นหนต้นไม้พระไทรคร้ม
 หงเบ็ดฝอยแกวแกวหวัด
 เสียงหึ่งหึ่งกังไทรเวไวร้อง
 สงสารแต่แม่หม้ายสายสวาท
 ชานหนังสือหรือว่านังจะลงใน
 แม้นยอมใจให้สัจจะนั้นต้อง
 น้หลงเพื่อนเหมือนเคียวข้าวเหนียวลาว ลืมข้าวเจ้าประคุดที่คุ่นเคย
 ไซ้ค้อนหมั่นแสนไม่แม่นเหมือน
 สงัดเสียงเทียงคั่นเคยชนเขย
 จวนจะหลบลับผันว้าวัญอ่อน
 พเคยเห็นเช่นเคยเรยฉั่นไค
 พอฝนกายหาขรูปให้ขบงวง
 ยังมีคุ่นอุ้นจิตไม่บิดเบือน
 ยังเหลือแต่แพรสัถพิหม
 แม้นโฉมงามตามมาจะพาจร

พออุ้นอารมณ์ระงับให้หลับไหล
 แต่หนาวใจจากเจ้าให้เศร้าซึม
 แต่สัตว์บ้าบิ่นร้องก้องกระหิม
 เสียงจิ้งจกเงาไม้พระไทรคนอง
 จังหัดกริดกริดเกรียวเสียวสยอง
 แม้ม่ายลงในเพราะเสนาะใน
 นอนนอนหนาวน้ำน้ำคาไหล
 เสียดายใจจางจิตไม่ยืดยาว
 ไปร่วมห้อยหามาทั้งหายหนาว
 ลืมข้าวเจ้าประคุดที่คุ่นเคย
 ที่ร่วมเรือนร่วมเตียงเคียงเขนย
 เมื่อไรเลยจะคืนมาชื่นใจ
 แนมตะอุ้นอุ้นจิตพิสมัย
 จนขันไผ่ทรมปากไม่ย่อยเพื่อน
 กำสรดทรวงเสียใจใครจะเหมือน
 มาเป็นเพื่อนทุกข์ยากเมื่อจากจร
 ขนประมจะถวายให้สาบสมร
 เมื่อขวัญอ่อนขันไปชมประมทอง

ไธยามสามยามจากเคยฝากรัก
มาสู่ญาติวานาน้ำตานอง

ได้พุ่มพักแฝงเฝ้าเป็นเจ้าของ
มิได้น้องแนบเรยเหมือนเคยเคียง

๑ พอรุ่งสว่างแว้งเสียดวงครว^น
โกกิลากาแกแฉ่น้ำเนียง
กระหิมหึงผิงบินกินเกสร
น้ำค้างระประเปรยเรยระโลม
เสี้ยอาหารหวานควาแต่เช้า^{ขึ้น}
กับพวกพ้องสองบุตรสุดคร^หธา
กระเหว่าหวานวานเสียดงำเนียงเสนาะ

มักษาค้นต่างเรียวกันเพรียกเสียด
สนั่นเสียดพิณพาทยระนาดประโคม
ทรวงภมรเหมือนพี่เคยได้เรยโฉม
พินโพยมแย้มสว่างกระจ่างตา
ยังรวยวันวันวันกลั่นบุปผา^น
ขึ้นเดินป่าไปตามทางเพียงวางแว^น
คั่นทองเคาะคั่นทองเสียด

ปึงเป้ง

เห็นรอยเสียดเนียดต้นอยู่คร^นเครง
ต้นกรวยไกรไทระแกแฉ่นกรว้าง
หนทางอ้อมค้อมคดต้องลัดเลี้ยว^น
พอแสงแดดแผดร้อนอ่อนอ่อนอ่อนอุ่น
สุกรบ้ำขำคเหมือนแมวควาว
เด็กเด็กโคคโคคไล่กระต่ายหลบ
สนุกในไพรพนัสรัถยา

ให้กริ่งเกรงไห่ฉาวเสียดกราวเกรียว
น้ำค้างพว้างพว้างชุ่มชุ่มเรียว
พากันเที่ยวชมเนียดเสียดควา^น
กระต่ายตุนต่างต่างบังค่างขาว
เวลาเช้ารักผู้งออกทุ่งนา
จับประจบหกล้มสมน้ำหน้า
ทั้งบรรดาเด็กน้อยก็พลอยเพลิน

๑ ครั้นถึงวัดพระประธมบรมธาตุ สูงทลายาทยู่ต้นโคขบนโศกเรณ
 แลทะมื่นทั้นเท่งดั่งเริงเทิน เป็นโศกเน้นสูงเสวริมาเพิ่มพูน
 ประกอบก่อข่มมุนมีข่มมุน บูดับกบรวรจบถึงนภคุล
 เป็นพิศแผ่นแน่นสนททองอุษุปน จานเพิ่มพูนพิศดารอยู่นานครัน
 แล่วลคลเลียวเที่ยวรอมรอบข้างล่าง ล้วนรอยกวางทรายเกลื่อนไก่อ่เถื่อนขัน
 สะพรังต้นคนทาลดวาลัย ชนพาดพันพวงพุ่มข่มไบ
 เห็นทองหีบปลัดเป็นท่งช้ เทียวตุงคเค้นมาได้ฮาคัย
 พลอยศรัทธาพาเพลินเจริญใจ ถึงบันไดคูโกรกระโงกกัน
 เห็นสูงสุดหยุดแลระเง้งแ่งนง ถึงมาตวแม่นันบรรลัยคงไปสวรค์
 ต่างอุตล้าห์พยายามต้องตามกัน ชนถึงชนบนได้จิดใจมา
 สงสารสุดบุตรนัยกพลอยชน ไม่เมื่อยมีนเหมือนผู้ใหญ่ไวกหนักหนา
 ประนมมือถอประทปเพียนบูชา ตั้งวันทาทักษิณด้วยขนิศ
 ได้ตามรอมรอบธรรมเป็นกำหนด กราบประณตกรประนมกัมเกิด
 ถวายอุปัเทยนบุปผาสุมาลี กับเพียนที่ฝากถวายนันหลายคน
 เจ้าของคิดอธิษฐานที่บ้านแล้ว จงผ่องแผ้วผิวกักต้วถึงมรรคผล
 ให้ผ้าสุกทุกสมร่อยำร่อนรน ประจวบจนจะได้ตรัสด้วยศรัทธา
 ฉับวันฝากอยากจะใคร่ได้เป็นญาติทุกทุกชาติไปอย่าขาดเหมือนปวราณา
 ให้รักใคร่ไปทุกวันเห็นทันตา ไปเบื่องหน้านั้นขอใ้หมับบุญ

นิราศพระประชม

๓๒๕

ลาอุสพระประชมบรมธาตุ
ข้าทำบุญคุณพระช่วยอนุต
หนึ่งขอฝากปากคำทำหนังสือ
สุนทราอาลักษณ์เจ้าจักรพาล
อนึ่งมนุสย์อุตริตต่างต่าง
ให้พิมพ์เขียนเหมือนเราตาปในภาพยักกลอน คอโฮนอ่อนออกชื่อจึงลือธา
อนึ่งหญิงทั้งสัตย์เราศัดขาด
ข้างนอกนอกวลส่วนข้างในใจสุตา
ถึงรูปชั่วตัวดำระกำยาก
ถึงปากแห้งแฉ่งคอขดไม่ทอดทิ้ง
จนแก่กกงเงินเงินไม่รอด
อันหญิงถึงหญิงค่างหญิงอย่างนั้น
ขอเคระพระมหาทานิสงส์
เสน่ห้ไหนให้คนนั้นกรณา
หนึ่งน้องหญิงมีมิตรพิศวาส
ขอคุณพระทานิสงส์ช่วยส่งไป
ที่ยังอยู่เคยไม่เรยอื่น
มิ่งมีมิตรพิศวาสไม่ขาดแคลน

จงทรงศาสนายูไม่รู้บุญ
ให้เพิ่มพูนสมประโยชน์โพธิญาณ
ให้สืบชื่อชั่วฟ้าสุธาสถาน
พระทรงสารศรีเศวตเกศบุญชร
แล้วเอาจ้างเทียบท่าคำอักษร
ถึงเนื่อน้ำธรรมชาติไม่ปรารภนา
เหมือนปลาร้าว่าร้ายกาจอุจาดจริง
รู้จักปากรักหน้าประสาหญิง
จะรักยิ่งยอกรักให้หนักครัน
จะสู้กัดแก้วตาจนอาลัย
ไม่ผูกพันพิศวาสให้คลาดคลา
ซึ่งเราทรงศักรวาทพระศาสนา
เหมือนในอารมณ์รักประจักษ์ใจ
ซึ่งสันชาติชนมีภพสมสมัย
ถึงห้องโถงตึงตึงสถานพินานแมน
จงปรากฏยศยืนกว่าหมื่นแสน
ให้หายแค้นเคืองทั่วทุกตัวคน

นารีใดที่ได้รักแต่ลักลอบ

เผชิญขัณฑ์พลพรากเพราะยากจน

ให้ได้คู่สู่สมภิรมย์รัก

สืบสกุลพูนสวัสดิ์ในบ้นพิ

แต่นารีรปดได้หลดหลอก

ทั้งตนน้องตองตนเพราะหมั้นชาย

ที่จกจิตพิศวาสย่ำกลาเกลื่อน

อย่าหมองหมางห่างเหินหวั่นใน

เป็นคู่สร้างทางกุศลจนสำเร็จ

ยังมีถึงซึ่งนิพพานสำราญกาย

แม่นเป็นไม้ให้พินเป็นนก

แม่นเป็นนารีผลจิมจันทร์

แม่นเป็นบัวดัดพินเป็นแมงกู่

เป็นจวารีพห้วงเป็นมังกร

แม่นเป็นถ่านน้ำใจใคร่เป็นหงส์

แม่นเนื้อเย็นเป็นเทพธิดา

กว่าจะถึงซึ่งมหาภิมาภิรักษ์

เสวยสวัสดิ์ชัชวาลนานอนันต์

เสนห์หมอบหมายรักเป็นพัสดุ

แบ่งกุศลส่งสุตาทุกนารี

ที่สมศักดิ์สมหน้าเป็นราศี

ร่วมชีวิตสองคนไปจนตาย

ให้ฮอกดอกทุกวี่วันเหมือนมันหมาย

เป็นแม่ม่ายเท่งเต่งวังเวงใจ

ให้ได้เหมือนหมายมิตรพิสมัย

ได้รักใคร่ครองกันจนวันตาย

สรรเพชญ์โพธิญาณประมาณหมาย

จะกลบกลายเป็นไฉนอย่าไกลกัน

ให้ได้กกกั้งไม่อยู่ไพรธัญท์

ขอให้ฉันเป็นพระยาวิฆาทร

ได้ขึ้นฐูลู่สมรมเกษตร

ได้เรยธันธมระเลทุกเวลา

จะได้ลงสิงสู่ในคูหา

พิชชธาคัยเด่นที่เป็นเทพธัญ

เป็นสันโดษสันสุขมนุษย์สวรรค์

เหลือจะนับกับปักษีบุพผันคร

นิราศพระประชุม

๓๒๓

ไฉนคิดไปใจหายเสียคายนัก

มาว้ายวางกลางชาติถึงชาติรอน

ยังเหลือแต่แพรวมพุ่มของคูน

พยับหมอกเหลือแต่ปลั่งปลัดลือลือคอดม

กับแหวนนางต่างหน้าบุชาพระ

ได้บรรจงทรงเครื่องให้เรีงรอง

แล้วกราบลาพระประชมบรมธาตุ

เห็นไรไรไกลสุดอโยธยา

ท่อนเคียวเรียวราบดังปราบเรียม

ไฉนเวียงวังยังเขม้นเห็นไรไร

ยังเสียวเสียวเหลือย้วยาหย่างชว

ภูเขาค้างเวียงรอบเป็นขอบวง

ท่งโก่งโรงเรือนคูดุเหมือนเขิน

เขาคั่นควายหมายผูกจากูกง

ในอากาศคาสลัวนหมุ่นก

เห็นนกไม้ไผ่วันธวัฏา

บนประชมลมเฉื่อยเรี่ยเรี่ยวัน

เสียงฮือฮือธวัฏาอย่างคำไป

ที่เคยรักเคยเคียดเคยเวียงหมอน

ให้ทุกขวัญรอนร่ำวระกำตรอม

ทุกคำคั้นเคยมได้ห่มหอม

เขาคลุ่มห้อมหุ้มห่อประชมทอง

สาธุสะถึงเจ้าผู้เจ้าของ

เหมือนรูปทองธรรมชาติสะอาดตา

เลียบปลีลาศแลพินิจทุกกิดา

ด้วยสุธาถมสูงที่กรุงไกร

ด้วยย่นเขม้นสูงกว่าพฤษภาไสว

แต่สายใจพินม้นไม่เห็นทรง

ล้วนทุ่งนาเนินไม้ไผ่ระหง

ในแดนคงคูล้างล้นขางbung

เห็นช้างเจียนจะเท่าหมุดด้วยอยู่สูง

เป็นฝูงฝูงไรไรทุกไรนา

บ้างเวียนวถวนว่อนว่อนเงา

สะฮั่นฮั่นเหลือย้วยด้วยเปลี่ยวใจ

กระพือผืนผ้าปลิวหวีหวีไหว

อนาถใจจนสะฮั่นกลืนน้ำตา

เห็นไวโรโง้งจะตัวเมฆ
 สูงตันโคข โสถสุตจึงครุทา
 เห็นไม้งามนามไม้ฮาลัษมีตร
 ฉิมพระสีปลื้ช่อนเกสรปลิว
 โอ้ยามจนอันอันกระสันสวาท
 แกล้งแลเลยเรชมพนมไพร
 ทิวมรชบชบคนข้างชนล่าง
 แลข้างบนคนข้างล่างทุกกลางตาม
 แล้วลาพระจะลงดูตรงโกรก
 ๔ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 เมื่อนั้นนพชนกระโดดลงง่ายตาย
 ตึงฉินฉินหันหลังลงทางต้น
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 เทยวรมวัดทัศนาศาลาลัย
 ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ดูเย็นชนวันร่วมพนมมาศ
 นมสวรวิคตันทมนมนาง
 นมสวรวิคตัญญู ไม่ได้
 เห็นเลียบนางหมางเมินเดินว่าพึง
 พิกุลใหญ่ได้ต้นหล่นแหลม
 ผลกลดกท่ามงามงามอน

ตั้งฉัตรเจกขึ้นร่มพุ่มพฤกษา
 เชอแถมอาภัยสถานพิมานังว
 วิชาญกิตเร็นชวระหอยทิว
 มารวรวรรณชนไน
 คัดถึงญาติังจะพาน้ำตาไหล
 พระปรางค์ใหญ่เยี่ยมฟ้าสุธาวาร
 เหาอิฐร้างดูทุกคนไม่พ้นฐาน
 สดุดประมาณหมายหน้านันตาลาย
 สูงระโงกเงอมไม้จิตใจหาย
 จะลงเห็นเป็นว่าหงายวุ่นวายใจ
 ถึงแผ่นดินย็นคจะมีไทน
 ดนโพธิ์ไทรสูงสูงทงbungyang
 มะตูมตาดตนเฮงมะเพ็งผ่าง
 มีตางตางตนออกคกตะลง
 เหมือนเดือนใจไหนกว่าลถึง
 ฆมกระทังคอกควงพวงพยอม
 ตกกลับแถมวันเขยระเหยหอม
 แด่แดนตอมตอผ่งหงหงฮ้อ

นิราศพระประชม

๓๒๕

เห็นนกเป็ดน้ำเขาไฟฝูงไก่เถื่อน
เหล่าลูกเล็กเด็กใหญ่ไล่กระพือ
ทั้งสระมีสี่มุมปทุมชาติ
บ้างร่วงโรยโปรยปรายกระจายจร
มีเต่าปลาอาศัยอยู่ในน้ำ

ฝูงกวมกรายรายเรียงขึ้นเคียงคอก
เหมือนด้วยรักหนักหน่วงไม่ร่วงหล่น
แสนสนุกรุกขชาติคาบเคี้ยว
โบสถ์วิหารท่านสร้างแต่ปางก่อน
หลับพระเนตรเกศเกษเรนยทอง

๑ โอ้เอ็นดูหนูตามจะกราบกับ
ขึ้นห่มพระอธิษฐานให้มารดา
แม้นยังอยู่คู่เขยไม่เลยละ
โอ้ชาตินี้มีกรรมจึงจำเป็น
กราบพระเจ้าเครว้าจิตคิดสังเวช
สารพัดดีขาดประหลาดใจ
แก้งฟุดพาดดาเด่าพอกขาวบ้าน

เที่ยวเดินเกลื่อนกลางดินบ้างบินปรี๊ด
มันบินรื้อร่อนลงข้างคอกนอน
ระตะคานคอกคางบัวหลวงสลอน
หอมเกสรเสาวคนธ์ที่หล่นลอย
บ้างผุดคำโตคกระนองพ่นฟองผอย

จะคาบสรวัยเสาวคนธ์ว่าชวนเวียน
ให้เวียนวนหวนจิตตะระจิตตะเขวียน
เที่ยวเดินเวียนวนชมประชมทอง
มีพระนอนองค์ใหญ่ยังไม่หมอง
ดูผู้คดงูพูนเพิ่มเติมศรัทธา

เปลื้องผ้าห่มนอนบนจวบเกศา
พลอยน้ำตาตกพรากเพราะยากเย็น
มาไหว้พระก็จะพามาให้เห็น
มาแสนเชื่องขานมิตรสนิทใน
โอ้น้ำเนตรเขยกลั่นก็รินไหล
ตัดขาดลัยสวาทไม่ขาดความ
คนโบราณรับไปได้ไถ่ถาม

เห็นรูปหินศิลาสง่างาม

ถามผู้เฒ่าเล่าแจ้งแจ้งแต่ใจ

ว่ารูปทำจำลองฉลององค์

เป็นรูปตามกษัตริย์ชาติยวงค์

หวังจะให้ทราบความตามประสงค์

พระยาภักดีพระยาพานกับมารดา

๑ ค่ายเดิมเรื่องเมืองนนถวัลยราช

เรียงพระญาติพระยาภักดีวงศ์วงศ์

เอาพานทองรองประสูติพระบุตร

กระทบน้าแต่น้อยน้อยเป็นรอยพาน

พอไหวท้าววัยกาจไม่พลาดเพื่อง

ผู้ใดเลี้ยงลูกน้อยจะพลอยผลาญ

พระยาภักดีไปให้นายพราน

ทั้งที่ธารน้ำใหญ่ยังไม่ตาย

ยายหอมรู้จะไปหาได้เพียง

แตรรักเพียงลูกรักไม่หักหาย

ใครถามไถ่ไม่แจ้งให้แพร่พราย

ลูกผู้ชายขึ้นคิดสู้บับัง

ครั้นเติบโตใหญ่ได้วิชาดาปะชา

แกล้งเป็นชาวเขมรพนมฮาคมขลัง

รู้ผูกหญ้าภาพยนต์มันต์จิ้งจ

มีกำลังดีดฤทธิ์พิศดาร

พระยาภักดีลงมาจับกับรบ

ตีกระทบน้ำพันถึงชนสาร

ฝ่ายท้าวพ่อมรณาพระยาพาน

จึงได้ผ่านภพตุงกรุงสุพรรณ

เข้าหาพระมเหสีเห็นมีแสง

จึงเล่าแต่ตามจริงทุกสิ่งสรรพ

เธอรู้ความถามไถ่ได้สำคัญ

ด้วยควรวนนั้นคนเขารู้ทุกคน

ครั้นถามไถ่ยายหอมก็ยอมผิด

ด้วยปกปิดปฏิเสธซึ่งเหตุผล

เธอโกรธอาช้ายายนนั้นอาชยมน

จึงให้คนก่อสร้างพระปรางค์ประโทน

แทนคุณตามความรักแต่หักว่า	ต้องเข่นฆ่ากันเพราะกรรมเหมือนคำโหร
ที่ยายตายหมายมักเป็นหลักประโคน	แต่ก่อนโพนพันมาเป็นช้านาน
จึงตำหนียกเรียกย่านบ้านยายหอม	ด้วยเดิมจอมจักรพรรดิอริขฐาน
ครั้นเสด็จสรรพกลับมาหาอาจารย์	เหตุด้วยบ้านนั้นมึนนิลลา
จึงทำเมรุเกณฑ์พลพลรบ	ปลงพระศพพระยาทรงพร้อมวงศ์
แล้วปลดเปลื้องเครื่องกษัตริย์ชาติยา	รองบิณฑบาตแต่ก่อนกาล
กับธาตุใส่ในตุรบูรจุไว้	ที่ถ้าได้เนินพนมประธมสถาน
จึงเลื่องลือชื่อพระยาพาน	คู่สร้างฐานเชิงพนมประธมทอง
ท่านผู้เฒ่าเล่าแจ้งจึงแต่งไว้	หวังจะให้สูงเสริมเฉลิมฉลอง
ด้วยเลื่อมใสในจิตคิดประคอง	ให้เรืองรองรุ่งโรจน์ที่โบสถ์ราม
ก็จนใจได้แต่ทำคำนั่งสือ	ช่วยเชิดชื่อท่านผู้สร้างไว้ทั้งสาม
ให้ลือชาราบราญไถ่คงาม	พอเป็นความชอบบ้างในทางบุญ
ถ้าขัดเคืองเบื่องหน้าชอนนิสงส์	สิ่งนั้นงานเจือช่วยเกื้อหนุน
ทั้งแก้วเนตรเรษฐาให้การดู	อย่าเคืองชุ่นชิ่งขัดถึงตบตรอน

๑ แล้วลาออกนอกโบสถ์ขึ้นไรตหิน ตรวจาวินรตทำคำอักษร
 ส่งส่วนบุญสุนทราสถาพร ถึงบิณฑบาตครูอาจารย์
 ถวายองค์มิ่งกุฎอุยฺยเขต ทรงเควดคฆงามทั้งสามสาร

เสด็จถึงวังบูรณาราม
 ๕ ส้นแผ่นดินปั่นเกล้าม้าเปล้าออก
 ขอบเห็นเป็นขำฝ่ายคุณ
 ถึงล่องแล้วแก้วเกิดกับบุญฤทธิ์
 ๕ ส้นแผ่นดินทินกรจรจรรย์
 คังจินดาหาควงช่วงประทีป
 เป็นทำนุอุปถัมภ์ไม่กำเกิน
 ๕ หนึ่งน้อมจอมนิกรอัปสรราช
 จงไพบูลย์พูนสวัสดิ์วัฒนา
 ๕ นิ โณทกตกคินพอสันแสง
 ๕ คิ ไรวราภกราบลากลับมาเมือง

เคยโปรดปรานเปรียบเปี่ยมได้เทียมคน
 ๕ นำตาดกตายนัยลงวัยทน
 พระคุณล้ำเลียงเฉลิมให้เพิ่มพูน
 ๕ ยังช่วยปิดปกอยู่ไม่รู้สูญ
 ๕ ให้เพิ่มพูนพอสว่างหนทางเดิน
 ๕ ให้รัฐพิชยทุกข์เมื่อฉุกเฉิน
 ๕ จงเจริญเรียงวงศ์ทรงสุธา
 บำรุงศาสนาสงฆ์ทรงลัทธิ
 ๕ วนมาหมั่นแสนอย่าแค่นเคือง
 ๕ ตะวันแดงดูฟ้าเป็นผ้าเหลือง
 ๕ เป็นต้นเรื่องทั่วไปชมประมอช ๖

นิราศเมืองเพชร

นิราศเมืองเพชร

๑ โอ้วอนรอนอ่อนแสงพระสุริยฉาย

ท้องฟ้าคล้านาค้างลงพราวพราย พระพายชายขึ้นเขยหัวเพยพาน
อนาถหนาวครวอาสาศีดา ไปเมืองเพชรบุรีถิ่นถิ่นสถาน
ลงนาวาหน้าวัดนมัสการ อธิษฐานถึงคุณกรุณา
ช่วยรูปเลี้ยงเพียงชนกที่ปึกแตก ถึงต่างเขตของประสงค์คงอาดา
จึงจกหมายรายทางกลางคงคา แต่นาวาเลี้ยวต้องเข้าคลองน้อย

๑ ได้เห็นแต่แพแรกที่แปลกเพศ รายเครื่องเทศเครื่องไทยได้ไร้อย
ถึงวัดหงส์เห็นแต่หงส์เสาชงลอย เป็นหงส์ห้อยห่วงธงไร่หงส์ทอง
ถึงวัดพลับพลึงเป็นท่งค เห็นแต่วัดสังฆะระกายไม่วายหมอง
เหมือนกระกายพรายพลัดกำจันธึง มาถึงคลองบางลำเจียกลำเหนียว

นาม

ลำเจียกเอ๋ยเคยขึ้นระวีวันวส ต้องจำอดชอมระอาด้วยหนาหนาม
ถึงคลองเตยเตยแตกใบแฉกงาม คิดถึงยามปลุกรักมักเป็นเตย
จนไม่มีที่รักเป็นหลักแหล่ง ต้องคว้างแคว้งคว้างหานิจจาเอ๋ย
โอ้เปลี่ยนใจไว้รักที่จักเรย ชมแต่เตยแตกหนามเมื่อยามไร

๑ ถึงบางทลวงล่งล่องเข้าคลองเล็ก
เมียวขาวขาวสาวสวยลั่นววยไป
ไทยเหมือนกันควรว้าวเธอห่อหุ้ม

ลั่นบ้านแจ็กขายหมูอยู่ชักรโ
หัวอกโอ้อายใจมิไรเล็ก
ต้องระดัชชิงแข่งกระด้างเหมือน
อย่างเหล็ก

มีเงินตักตังข้างเหมือนอย่างแจ็ก

ถึงลวดเหล็กกลั่นวันอ่อนละไม

ถึงวัดบางนางขมิแต่สงฆ์
หรือหลวงขมิบ้างเป็นอย่างไร
ก็มีคำสาธิตพิพาวาส

ไม่เห็นองค์นางขมิอยู่ที่ไหน
คิดจะใคร่แหะหาปริกษาริ
เลยลึลลาล่งทางกลางวิถี

ถึงวัดบางนางนองแม่นั่นขมิ
ตัวคนเตียวเทียวเล่นไม่เป็นห่วง
ที่เห็นเห็นเป็นแต่ปะได้ประดา

มาถึงที่ก็จะต้องนองน้ำตา
แต่เคียวทรวงสุดหวังที่ผิงผา
ก็ลอบรักลักลาคิดอาลัย

จะแลเหลียวเปลี่ยวเนตรเป็นเรตสวน

มะม่วงพรวนหมากมะพร้าวสาว
สาวไสว

พฤษภาออกดอกกลูกเขาปลูกไว้

หอมดอกไม้กลิ่นกลบอบละของ

๑ โอรีนวันขึ้นเขยเข่นเคยหอม

เคยถนนมณฑลปรากฏมาหมางหมอง

ถึงบางทว่าอารามนามจอมทอง

ดูเวียงรอรุ่งโรจน์ที่โบสถ์ราม

สาธุระพระองค์มาทรงสร้าง

เป็นเยี่ยงอย่างไว้ในภาษาสยาม

ในพระโกศโปรดปรานประทานนาม

โอธรรษาอารามงามเจริญ

มีเขื่อนรอบรอบคูพิลึก

กฎีกาแก่งกฎีกาสวรรเสริญ

ทรมานท่าศาลาไวน้ำเพลิน

จนเรือเดินมาถึงทางบางขุนเทียน

ไธ้เทียนเฮ้ยเคยแจ่งแสงสว่าง

มาหมองหมางมีคิมิตระวัดตะเขวียน

เหมือนมิดในใจจันตังวนเวียน

ไม่ต้องเทียนให้สว่างหนทางเลย

๑ บางประทุนเหมือนประทุนไค้ฮุ้นจิต

พอมีฮุ้นมิดเป็นหลังคานิจจาเฮ้ย

หนานาค้างพ่วงพรมลมว่าเพย

ได้ฟังเรนยอนฮุ้นประทุนมั่ง

๑ ถึงคลองขวางบางระแฉะแฉะข้างขวา ใครหนอมาแฉะแทนกันแต่หลัง

ทุกวันนวดกเพียงอกพั่ง

แฉะให้มั่งแล้วก็เห็นจะเป็นการ

๑ ถึงวัดไทรไทรใหญ่ใบร่ม

เป็นเชิงรั่มสาธาพฤษาศาล

ขอเคระพระไทรซึ่งรัชชาญ

ช่วยฮุ้นฉานไปเช่นพระอนิรุช

ได้ร่วมเคียงเคียงนอนแนบหมอนหนุน

พอฮุ้นฮุ้นแล้วก็คึดเป็นที่สุด

จะตั้งเวยหมุแนมแก้มมนุษย์

เทพบุตรจะได้ขึ้นทุกคืนวัน

๑ ถึงบางบอนบนต้นนมแต้ขอ

เขาเลื่องลือบนข้างบางยี่ขัน

ฮุ้นบนต้นบนน้ำตาลฮุ้นหวานมัน

แต่ปากคันแก้ไขมิใคร่พั่ง

๑ ถึงวัดกกกรว้างอยู่ข้างซ้าย

เป็นรอยร่ายบิณพม่าที่ฝาดนัง

ถูกทะเลปรุไปแต่ไม่พั่ง

แต่โบสถ์ยังทนบิณอยู่ยืนาน

แนมมั่งมีมื่อไร่างจะสร้างฉลอง

ให้เรืองรองรุ่งโรจน์โบสถ์วิหาร

ด้วยทนต์เคยตังไรลงทวาร

ได้เบิกบานประคูปาพนาลัย

๑ ไชยอกเขยเลยออกประตูป่า
จะเหลียวหลังส่งสาราสุดาโค
ข้างเป็นไวไฟรู้ผู้คุมรู้
จะปรับไหมได้หรือไม่ช้อฮึง
ไชยกันกตงเขยบะเขยบอก
ลดาวัลย์พันพุ่มขุ่มใบ
เสียงกรอดเกรียกเขยคกบเข้าขบเคียว

หึ่งหึ่งแห้วแม่มายล่องโนเวียง
เหมือนคนครีบน้ำประสาขาก
ดั่งรับชานหวานเสียงลำเนียงนวล

๑ ถึงศีรษะกระบือเป็นชื้อบ้าน
ถึงกุมภากล้าหาญเขาพานเกรง
ถึงศิษย์หามาตามเมื่อยามเปลี่ยว
ถึงศีรษะละห่านเป็นย่านร้าย
ถึงโคกขามคว่ำมใจได้ไต่ตาม
ไม่เห็นแจ้งแคลงทางเป็นกลางคัน
ถึงย่านชื้อสมชื้อดด้วยชื้อสุด

กำดัดตักนิกน่าน้ำตาไหล
ก็จกใจด้วยไม่มีไมตรีจริง
ใครแลดูเราก็นกร่าลัดถึง
เป็นที่พึ่งพาสนาพศพาใจ
เห็นแต่กกกบปรังเป็นพงไสว
เวโรไฟเวระว้องช้องสำเนียง
เหมือนกรับเกรียวกรวดกริวดะ
หวัดเสียง

แะสำเนียงหนาวในใจว่าจวญ
ทั้งสองฟากฟ้างให้อาลัยทวน
เมื่อโศครวญครวญฟ้างให้วังเวง
ระชะย่านขุมขุมขุมขุมแห่ง
ให้วังเวงวิญญาเอกากาย
เหมือนมาเคียวแดนไพรน้ำใจหาย
ข้างฝั่งซ้ายแถมคำเราทำพิน
โคกมะขามคอกมิใช่อะไรอื่น
ยังหนาวซ้นซ้ำใจมาในเรือ
ใจมนุษย์เหมือนกระเน้แล้วคิเหล็ด

เป็นบำพร่งพวงพุ่มคลุมเครือ
ถึงบ้านขอมลอมพันคู่คนตาช
ชอกชะวากปากกรลามหารัย

๑ ข้างฝั่งซ้ายรายทะเลเป็นลมคลื่น
แม่น้ำกว้างว่างแวงเป็นเชิงเลน
หยุดประทับขยับยังอยู่ฝั่งซ้าย
บรรดาเรือเหินได้ทั้งไปมา

บ้างหูกตม้งมายทั้งชายหญิง
เสียงแต่ค่าน้ำพริกอยู่กริกกราว

๑ เห็นฝูงลิงวิ่งตามกันสอสร
คนทั้งหลายรายหญิงทั้งให้ทาน
เวทनावานรอ่อนน้อนน้อย
บ้างเกาะแม่แลโลดกระโดดปลิว

๑ โอ้พ่อแม่แต่ชั้นลิงไม้ทั้งบุตร
ที่ลูกอ่อนน้อมนมนั่งชมเชย
แต่ถึงใหญ่ย้ายทโมนมันโลนเหลือ
ทั้งถึงเผือกเทือกเกมันเจ้าฐ
บ้างกระโดดโลดหาแต่อาหาร
เขาให้เกรียวประเดี้ยวใจก็ไพล่พลัว

เหมือนขุมเชื้อซ่อนไว้วางใน
มีอาวาสวัดวาที่อาศัย

สถิตย์ขัณฑ์เยี่ยมเหลียมพระเมรุ

นภางค์พนเผือกแดงดั่งแสงเสน

ลำพูเอนอ่อนทอดยอตระขั

แสนสบายบังลมร่มรุกรรา

คอยคงคาเกลื่อนกลาดไม่ขาดคราว

บ้างแก่งป่งปากเรียกกันเพรียกฉาว

เหมือนเสียงสัตว์เกาะโกร่งที่โรงงาน

มากอยรชโภชนากระยาหาร

ต่างลงลานลัวงได้เอาไพล่พลัว

กระจย้วยกระจย้วยจิตจิตจิว

ดูหอบหัวมิให้ถูกตัวลูกเลย

เพราะแสนสุดเสนหานิจจาเอ๋ย

กระไรเลยแต่เห็นน้ำเอ็นดู

จนชาวเรือเมินหมตด้วยอดสู

ใครแลดูมันนักรมันยักคว

ได้ส่มาขอดแสมพอดแก้หิว

กลับชวนให้ดูอดสูตา

- ๑ ได้ข่มเล่นเห็นเด่นกวีหกกุ่ม เทียวคุ่มคุ่มเดินดินกินมัจฉา
กลางสมุทรผุดไผ่ลั่นโถมา ดูหน้าตาแต่ละตัวน่ากลัวเกรง
ลั่นหัวบาตรวาดทางไปกลางคลื่น สิริระต้นเตียนโล่งดูโจ่งเหม่ง
ดูมากมายหลายอย่างขึงวางเวง จนนานครั้นแควงเป็นควาวเรือ
บ้างถอนหลักรักถ่อหัวเรือว่า บ้างก็มาบ้างก็ไปทั้งไต้เหนือ
บ้างรับร้องร้องสำเนียงจนเสียงเครือ ต่างเลี้ยวเรือลงหน้าบ้านท่าจีน
เป็นประมงหลงละโมภด้วยโลกลาภ ไม่กลัวบาปเลยข้างนับแต่ทรัพย์สิ้น
ตั้งฟังฝั่งชลลัดวันปลาตีน ตะกายปั่นเลนเล่นออกเป็นแปลง
๑ ในลำคลองสองฟากล้นจากปลุก ทะลายลูกคอกจากชนผากแผ่ง
ต้นจากถูกลูกขี้นติดแพง เขาช่างแปลงชื่อถูกเรียกลูกขี้น
ถึงบ้านบ่อกอจากมิอยากสิ้น เหมือนจากถิ่นทองเที่ยวมาเปลี่ยนจิต
อันใบจากรากกอไม่ขอคิด แต่ลูกขี้นชอบใจจะใคร่ชม
๑ ถึงคลองที่ชื่อว่าท่าแร่เรียก สุดสำเหนียกที่จะถามความปฐม
เขาทำนาทำนาปลาอุกม เป็นนิคมเขตบ้านพวกพรานปลา
ที่ปากคลองกองพื้นไผ่ต้นคาช คูเกลื่อนกลาดเรียงรายทั้งซ้ายขวา
ถึงบางขวางข้างซ้ายช้ายชลา ไชยคางช้างนำไผ่ท่าเกส
หรือบ้านนทเขาว่าดาวว่า ข้างบนน่าเป็นต้วนากลัวเหลือ
ดูक्रमครีพทุกษาลดาเครือ ล้วนรกเรือว่าวังเป็นเชิงขั้ม

ตะบันต้นผลห้อยย้อยระย้า

เป็นคราบน้ำคร่ำว่าแตกตาชุม

ลำพวยรายตลิ่งงอกงอก

เห็นปูเปี้ยวเที่ยวไต่กันโคลเค็ม

ไธเฮ้นคูบู่ไม่มีขงศัระ

ไม่มีเลียดเขียดจะปะแต่มัน

แม่น้ำเมือออกลอกคราบไปคาบเหยื่อ

ระวงค์อยู่ประจำทุกคำเช้า

ถึงที่ผัวตัวลอกพ้อออกคราบ

จึงเกิดไขไธผัวเที่ยววิวเขย

สมเพชรสัตว์ทศนาพทุกษาสถ้าง

สังคเหงาเปล่าเปลี่ยวเมื่อเหลียวแล

๑ ถึงคลองนามสามสิบสองคดคัง

ให้หนูน้อยคอยนับโนนาวา

อันคดอันหม่นคดกำหนดแน

๒ ทงลวงลวงของเยวทงเลียวลต

ตาชด้างหนึ่งผูกด้วยลูกตุ้ม

ตุกระป๋มกระป๋มตุ้มตุ้มเต็ม

มีขวากล่อมแหลมรายคังปลายเข้

บ้างเก็บเต็มลากก้ามครุ่มครุ่มครัน

เท่าระกะก้อมโกงโม่งโค้งขัน

เป็นเพศพันธุ์ไธผัวเพราะมัวเมา

เอามาเผื่อภรรยาเมตตาเรา

สุดลำห่อฟุ้งพุกเพราะรักเมีย

เมี่ยมันคาบคืบเนือเป็นเหยื่อเสียบ

ยังแต่เมยเคล็ดชนคล้อยชนล่อยแพ

ลวันโกงกางกุ่มแกมแถมแถม

เสียบแฮแจกจันทวนวิญญา

๓ ขะวากคังเวียนซ้ายมาฝ่ายขวา

แต่หนึ่งมาถ้วนสามสิบสองคด

เว้นเสียบแต่ใจมนุษย์สุดกำหนด

ถึงคลองคดก็ยังไม่เหมือนใจคน

๑ ถึงปากช่องคลองขื่อสุนทรภู่ ทงเรือแพแลสถอนเตลือกสถน
 ต่างแข่งขื่อถ่อค้ำท้าวคน คงคารนขุนตนแด่พินเลน
 เข้ายึดเขียดยึดแหวกบ้างแตกหัก บ้างถ่อผลึกชืดชืดชืดเซมร
 บ้างท่มเถียงเสียงหญิงชนแกนแกน ล้วนโคลนเลนเปื้อนเปรอะเลอะทั้งตัว
 ทนฮยตัวผัวเมียลงลากชุด นางเมียหยุดผัวโกรธเมียโทษผัว
 ด้วยยากเย็นเข็นผดทั้งหมัดผัว พอดึงตัวเต็มเบียดเข้าเสียดแฉะ
 ทงยุงชุมรุมกัดบักเปรี้ยวประ เฝี้ยงผัวะผะพับพับปับบับแปะ
 ที่เร็นเรียงเคียงลำย่ำยแยะ มันเกาะเกาะกันจิ้งจิงจิงหญิงกับชาย

๑ จนตกทางบางสะพานโคกควงไฉไล มีบ้านช่องซ้ายขวาเขาค้ำชาย
 ปลุกทักทิมริมทางสองข้างราย ไม่เปล่าคายคกระย้าทั้งต่าปี
 บ้างดิบท่ามงามอมจันค้อมกึ่ง เป็นคอกตึงแตกประดับสลับดี
 บ้างแตกร้างพร่าวเมศเพรชโนรี เขารายตีเก็บโคไล่กระเรอ
 มาตงขายผ้ายเจ้าของไม้คองถ่อ เห็นเรือล่องวิ่งว่าขอทักทิมเหนือ
 จะพูดจาควรระวังกระเออ เฝี้ยงเหนือเหนือหน้าตาน่าเอ็นดู
 นักเสียดายหมายมั่นใคร่พินผูก ไว้เป็นลูกสะใภ้ให้เจ้าหนู
 พอนักหยุดบุตรเราก็จำใจ อุตส่าห์รู้อยู่ต่อจะขอขมิ
 เขาขายเอียงเมียงเมินทำเดินเขย ไม่เกินเลขจวนลงงามทั้งหมิงหมิง
 ได้คอบต่อลื้อเหล้าเจ้าทักทิม พดแย้มขมเขฮาประสาขาย

๑ ถึงแม่กลองสองฝั่งเขาตงบ้าน
 บ้างย่างปลาเค็มเรียงเรียงราย
 ขายสำเร็จเม็ดไก่ทั้งไร่พอก
 ลูกค้ารับนับกันเป็นพันร้อย
 นางแม่ค้าปลาเค็มก็เต็มสอย
 บ้างเหน็บห้อยมืองม้วยตุ๋นตุ๋น

๑ พอสอกช่องล่องลำแม่น้ำกว้าง
 ข้างซ้ายตรงลงทะเลพอเวลา
 ดูซ้ายขวาบ่าปะโลงหวายโป่งเบ่ง
 เวลาเย็นเห็นนกพิราบบิน
 บ้างเคียงคู่ซุ้ยเคียงซุ้ยแซ่
 แม่น้ำรวมเรือนเหมือนนกที่กกวัง
 นกกระไรไม่มเท่ากก้อย
 ต้องลมว่าวหนาวหนึ่งเหมือนคังคก
 จนเรือออกนอกอ่าวคุปลาโจ่ง
 ไม่เห็นหนสนธยาเป็นวาทวี
 ลำวอลั่นคลื่นราบดังปรามเวียม
 ดาวกระจายพรายพว้างกลางนภา

นำตำราญเรือนเรือคู่เหลือหลาย
 ดูนวลว้างวังไขว่กันใหญ่่น้อย
 กระเบนกระบดปลาทุ้งปูพวย
 ปลาเล็กน้อยขมงโกรยโกยกระบุง
 กำไรวรวรวมประจบจนครบถุก
 ต่างบ่าวรูปร่างสำอองตา

บ้านบางช้างแจกแะไปแควขวา
 พระสุริยามีตมัวท่วแผ่นดิน
 ให้วังเวงหวั่นไหวฤทัยถวิล
 ไปหากินแล้วก็พากันมารัง
 ไช้แลแลแล้วก็ให้ฮาลยหลัง
 จะได้นั่งแนบข้างเหมือนนอนอย่างนก
 ไช้บุญน้อยนิกน่าน้ำคาสก
 จะได้กกกอดใครก็ไม่มมี
 ทะเลโล่งแลมัวท่ววิถี
 แต่ลมก็ดาวสว่างกระจ่างตา
 หงนำเปี่ยมบ่าแสมข้างแควขวา
 แสงคงคาเค็มพราวราวกับพลอย

เห็นปลาว่ายกายสลับกระจำเ้ม แลแตรร่วมเรืองรุ่งขึ้นกึ่งผอย
 เป็นหมู่หมู่ฟุ้งซ่านล่องลอย ตัวน้อยน้อยนางมั่งกมขมกรวย
 วนธารมณัธมปลาเวลาตก ทวนว่าลึกแล้วเสียดายไม่วายไทย
 แม้นเห็นปลาวารินจะคัน โดย หงลมโหยเฉื่อยขึ้นระวันเย็น
 จะเพลินชมยมนาเวหาหึ่ง เรนน้องโหนดเลยจะเคยเห็น
 ทะเลโล่งโวกว้างน้ำค้างกระเซ็น ดูดาวเด่นดวงสว่างเหมือนอย่างไคร
 จะเปรมปรีดใจมิไรน้อย นื่องจะพลอยเพลินธารมณัธด้วยชมไคร
 ใ้อายจิตคิดรักลึกลับระไล ทรวงจะโถมตรงช่องปากคลองโคน
 ด้วยมีคำสำคัญที่นั่นแน่ เรียกแสมตายท่าพฤษภากรีน
 จำพรายรายเลนคูเฮนโชน วายโยนยอดกระษัตริย์วิมล
 หึ่งห้อยจับกับความระรื่นเหลืออง ดูรุ่งเรืองรายจำรัสประภัสสร
 เหมือนแหวนก้อยพลอยพรายเมื่อกรายกร ยังอาวรณ์แหวนประดับด้วย
 ลับตา

๑ ถึงคลองของล่องเลียบเงยบงกั เห็นเมฆกลักลกลางทะเลบนเวหา
 เที่ยงไครมครนคลนกระทงผิงขลา ลมสลาตันคองหงหงฮือ

นาวาแหะหันไ้บ้นบ้วน ต้องแจวทวนท้ายหันช่วยกันถือ
 ถึงตแจวแล้วเรือยังเหลือมือ ลมกระพือพัดโงงดูโคลงเคลง
 ทงคลนขานาขดไ้บ้นบ้วน ใ้แต่ชนคลันลมยังชมเหง

นำอายเพื่อนเหมือนคำเขาทำเพลง มาเท่งเต่งเรือลอยน่านน้อยใจ

ยังแจวทวนบัววนบันยั้งหันเห
 เสี่ยงสวบเสยเกยตรงเข้าพังไพล
 พอลุ่ทุ่เขย่นเขย่นขนานามันคว่ำ
 เสือท่อนอนหมอนนอนมาทวมชน
 ได้กันลมหม่นหนาวเมื่อเข้าตัว
 ลมวินวินกลั่นกลบอบละซอของ

ลมทะเลเหลือชะตื้นทานไม่ไหว
 ติดอยู่ได้ต้นโกงกางแต่กลางคืน
 ต้องวิตน่านาวาไม่ผำผืน
 เหลือแต่ผืนผ้าแพรของแม่น้อง
 ยังรักรู้จักคุณการุญสนอง
 ได้ปกครองक्रमเครือเมื่อเรือค้าง

๑ เขาหลับเรื่อยเหินยออ่อนนอนสนิท พินคิดใคร่ครวญจนจวนสว่าง
 เสี่ยงนกร้องข้องแซ่ครอแควควาง ทั้งลึงค้างครอกโครกละลอกโอย
 เสี่ยงระนันทเหล้าเขย่สถาน วิเวกหวานหวัดหวัดผัวผัวโวย
 หวิวหวิวไหวไดยินยั้งคั่นโดย ะนัโหยหาคู่ไม่รู้วาย
 เหมือนวิตกอกนั้งที่ตรของตรีก เหลือว่าลึกล้ำลึกล้ำมิใคร่หาย
 จะเรียกบ้างอย่างระนังมีอาย ต้องเรียกสายสวาทในใจว่าจวน
 จนวนุ้งแจ้งแสงสว่างนภางคัพพัน ต้องค้างต้นติดบ่าปากันสรวล
 จะเข่นคำล้าเหลือเป็นเรือญวน พอเห็นจวนน่าชนค้อยชื่นใจ
 ตันแถมแลดูล้วนบุ้แถม ชื่นได้แต่ตันกิ่งง่วงไสว
 เขาต้นคั่นหล่นมอยผลอยผลอยไป ลงมุดได้ตามเล่นเห็นแต่ตา

๑ ไธเอ็นคูหนูนัย้องหอยเหาะ
 ล้วนจับแฉงแฉงฤทธิ์เราปลิดมา

ขึ้นไปเกาะกิ่งตลอดยชดพฤษภา
 กวักตรงหน้าเรียกให้มันไดยิน

จับแจงเหยยผยผ่าหาข้าวเบ็ยก
หงวหงวหงวออกมากิน

เขาร่ำเรียกเพรียกหูได้คู่เล่นดู
เยยมชอกฟุ้งหงวตัวกลัวแม่ยาย
เหมือนจะรืออยู่ในเล่ห์เสนหา

เปรียบเหมือนคนจนทุนหงวบุญน้อย จะกล่าวถ้อยออกไม่ได้ดังใจนึก
พอลอยลำนํามากออกจากบ่า

ในตงพินขึ้นขุ่มทุกพุ่มพฤษ

แล้วเคลื่อนคลาตาจากปากคลองชอง ไปตามร่องน้ำหลักปักเป็นแถว

ข้ามยี่สถานบ้านสองฝั่งชองแล้ว

น้ำยังน้อยค่อยคำพอล้ำเลือน

ในคลองลัดทศน้ำยังอาดูร

บ่าปะโลงโก่งกางแกมแสม

ตลอดหตามตามตลิ่งลัดลงโลน

ครั้นลัดงวุดสุดอย่างเอาหางยอน

เพื่อนเขารู้ว่าหน้าหลังออกพรงพรู

หงวหอยแครงแมงคามันหากล่อง

ได้อุ้มอ้วนท้วนหมดไม่อดไข

แม่ยายเรียกจะให้ไปกฐิน

ช่วยบัตวันบัตยุงกระทุงวาย

มันอยากเป็นกเขยทำเงยหงาย

ไอนึกอ้ายด้วยจับแจงแกล้งล่าชอย

แต่หากว่าพูดยากเป็นปากหอย

ได้แสบฮาชัยแสมอยู่แต่ตึก

ผู้ใดนึกพันฟาดให้คลาดแคล้ว

ค่อยคล่องแคล้วเข้าระวากปากตะบูน

ไม่มีเพื่อนเรือประหลาดข้างชาตบุญ

เป็นดินพูนพานจะตื้นแต่พื้นโคลน

แต่ลัดวันแต่ตายผอยกรงกรวยไกรวัน

อ้ายทะโมนนำหน้าเที่ยวคว่ำปู

มันหนีบนอนร้องเกลือกเกลือกหัวทุ

ลากเขาปูออกมาได้ไ้กะโต

ฉีกกระตองกินไขมิไขไ้

อกเหยยไ้เอ็นดูหมู่แมงดา

ให้ตามหลังเที่ยวฝั่งแฝง
เขาจับเป็นเห็นสมเพชเวทนา
ฝ่ายตัวผู้อยู่เดียวเที่ยวไม่รอด
ต้องอดชอกช้ำจากเมียเสียหน้าใจ
แม่นแต่ขวนมทัญจไม่ทงผัว
โอ้อาลัยใจอย่างนางแมงดา

๑ จนชอกช้ำของคลองบางตะบูนใหญ่

นกกระยางบางกรรกรกกระแต

๑ ถึงท่วงตงประทับรับเสด็จ

ให้ปล่อยไปในทะเลเขาเพดาน

แต่เคยวนท่วงกรงร้าง

ยังแลเลี่ยนเตียนตทพลับพลา

เดิมเป็นบ้ำมาเป็นวังตงประทับ

เหมือนมัยคลดลงไม่คงคั่น

๑ ถึงบางทอห่อไครที่ไหนหนอ

อนันนทพนมกกรกเรือ

ถึงเจ้าสาวชาวสวรรค์ฉันไม่อยู่

ด้วยพรนตัวกล้วเสือกก็เหลือไซ

ตามหล้าแหล่งเลนเค็มเต็มภักษา

ทงแมงตามัวเสียเขาเมียไป

เหมือนตาบอดมิได้แจ้งตำแหน่งไหน

กับรวลัญแจกลาตคายดา

ถึงรูปชั่วฉนั้นจะรักให้หนักหนา

แต่ดูหน้าในมนุษย์เห็นสุดแฉ

ลั่นบ้ำไม้ต้นเบ็ดเสม็ดแฉ

เสียงซ้อแซ่สองข้างทางกันดาร

มาทรงเบ็ดกะให้ไม่สังหาร

แต่โบราณเรียกว่าองค์พระทรงปลา

เป็นรอยทางทูปปราบราบรุกษา

นักระชาอนิจ้างไม่ยังยืน

แล้วก็กลับไปเป็นบ้ำไม่ผำผืน

นักระชาอนายใจมาในเรือ

มาปลุกทอเสนหาในบ้ำเสื่อ

ทงทางเรือจะเช็กก็เดโก

จะโคกสู่เฮกาอนาโก

เห็นแต่โพทะเลจะเร่ล่อย

ทั้งเหลือซึ่งตัวว่ากล่าวล้นเกล้าเกล้า จนนเรือแจวจวนใกล้มิใคร่ถอย
 คุน้ำกลั้วตัวใหญ่มิไฉนน้อย ต่างคนคอยภาวนาอุทิศส่ำห้ำส่ำรวม
 เห็นนกบินกินปลาจวนน้ำรัก นกมักหลัดลงน้ำเสี่ยงตาป่วน
 นกกระเด็นเต็นตามนกคามกวม กับเหยี่ยวคมเตียมต่ายตามรายเลน

๑ ไปคุหนึ่งถึงเขาตะกริวสวาท มีธาวาสวัดความหาเถร
 มะพร้าวรอบรอบที่บริเวณ พอลจวนเพลพักวันผ่อนสำราญ
 กับหนูพัดจักขุเปเทียนคอกไม้ จะชนไหว้พระสัมฤทธิ์พิษฐาน
 เขานับถือลืออยู่แต่บุราณ ไครบนบานพระรับช่วยคับวัน
 ชนลานวัดทัศนาคูอาวาส ศิลาลาดเลียบเนินเนินสิงขร
 พฤษภาออกคอกช่ออรชร หอมจรจ่าป่าสรวก
 ต้นโพไพรไผ่งอกตามชอกหิน อินทนิลนางแย้มสดดแรมดี
 เหล่าล้นท่มร่วมรอบรอบศิริ ๑
 ได้ชมเพลินเดินมาถึงหน้าโบสถ์ สุม่าลีหล่นกลาดคูดานดิน
 เคาพรตามตามกำหนดหมดมสทิน สมาโทษถือเทียนเวียนทักษณิน
 ได้ตวงน้ำชำระพระสัมฤทธิ์ กับหนูนิลหนูพัดเข้ามัสการ
 ขอเคระพระสัมฤทธิ์พิสดาร ถวายรูปเทียนสุทิกพิษฐาน
 ให้ได้แหวนแทนทรงศักดิ์วงหนึ่ง ท่านเชียววราญเชิญช่วยด้วยสักครั้ง
 แม่นได้ของสองสิ่งเห็นจริงจัง กับแพรวซึ่งหอมห่มให้สมหวัง
 จะแต่งตบบายศรีมีละคอน

ทั้งเทียบเงินเทียบทองของเสวย

เหมือนเขาเคยบูชาหน้าถึงขร

สาธุสะพระสัมฤทธิ์ประสิทธิพร

ให้ได้นอนหลับเหมือนขรชก

๑ แล้ววันทาเสียบลงเหลยบเรา พอบึงเงาแดตะวันทงลมตก

ออกนาวามาทางบ้านบางครั้ง

มะพร้าวคกคู่ส้างสองข้างคลอง

มีส้มสุกลูกไม้เหมือนในสวน

ตลอดลั่นเรียงรายเรียกขายของ

ขาลิ้นลือต่อตามตามทำนอง

ได้ขมย่องนิตหน้อยอวยใจ

จนเรือออกนอกชะวากปากบางครั้ง

ต้องเลี้ยววกไปตามลำแม่น้ำไหล

เป็นถิ่นฐานบ้านนาบ้าไร่

เขาทำไร่ถั่วผักปลูกผักแพง

แต่ผักทองร้องเรียกว่าน้ำเต้า

ผักเขียวเล่าเรียกว่าขีพว้าแดง

ลั่นเลียงวัวทอถนได้กินแรง

แต่เสียงแปรงแปรงขลุ่ยไม่รู้จัก

เจ้าล้านวนชวนตีแต่มีปาก

พูดด้วยยากชาวบางกอกจนกลอกหัว

แสนแสงอันคั่นว่าคั่นตำข้าว

เขาตัดหัวแขวนห้อยร้อยประการ

ลั่นแข่งขาล้ำเหลือฮ้ายเสียดบ

ลำเล็กทบทวนชาติเสียงฉาดฉาน

ฮ้ายวัวเต้าเขาล้มคือสมภาร

มันหัวรานทศข้าวเขาจึงแทง

๑ ถึงบ้านใหม่ได้ตามตามสงสัย

ว่ายังไกลอยู่หรือบ้านท่านขุนแขวง

ไม่บอกก่อนยั้งถามเป็นความแคลง จะพายแรงหรือว่านายจะพายเบา

ถ้าพายหนักสักครู่หนึ่งก็ถึงคอก

ล้านวนนอสน้ำเพชรแล้วเข็ดเขา

บ้างให้ฉาวกรวาวเกรียวเกี่ยวข้าวเบา บ้างตั้งเตาเคียวตาลพานอุดม

๑ ถึงบางกุ่มหนุ่มแก่สาวแซ่ช้อง
 ข้างซ้ายมือชื่อบ้านสะพานขายนม
 อย่างไรหรือชื่อเช่นนั้นชั้นหนักหนอ
 ถึงบ้านโพไธน์ก็ไปสักขัง
 กับขุนรอนต้องเป็นแพ่งตำแหน่งพี่
 เป็นคราวเคราะห์เพราะนางนวลมากวนใจ จึงจำใจให้หมองหมางเพราะ

ชวางคช

นิกขมบุญขุนรอนร้องท่านแพ่ง
 จนผู้เฒ่าเจ้าเมืองนั้นเคืองพอ
 เชื้อช่อมแปลงปลุกทับกับเป็นทอ
 เพราะลวงคชเคืองขัดถึงตัวรอน

๑ ไธสงสารท่านรอนเคยครองรัก
 เคยร่วมใจไหนจะร่วมนวมที่นอน
 แต่เคืองสัสี่ประกาศนาร้าง
 เห็นถิ่นฐานบ้านเรือนเพื่อนหญิงชาย
 เมื่อมาพักบ้านโพสไมตร
 ทั้งร่วมรอนร่วมสุขสนุกสบาย
 ไปอยู่บางกอกไกลกันใจหาย
 แสนเสียดายดูหน้ารักอาลัย

๑ ถึงต้นตาลบ้านคุณหม่อมบุณนาค
 มารดาจ้าวคราวพระวังหลังครวไล
 เมื่อเจ็บป่วยช่วยรักษาคะหา
 ยังยากไร้ไม่มีของสนองคุณ
 เมื่อยามยากจนมาได้อาลัย
 มาทำไว้ทำนาท่านการุญ
 จะขอสู้ให้เป็นเนื้อช่วยเกือหนุน
 ขอแบ่งบุญให้ท่านทั่วทุกตัวคน

นิราศเมืองเพชร

๓๕๑

๕ ทงนารทได้รักลักว่าลัก

๕ ขอสมาย่าได้มีรักปัน

๕ แต่ปรางทองน้องหญิงยังจริงจิต

๕ จะแหวหาสารพัดยังขัดใน

๑ ถึงธารามนามทักภูทอง

๕ ริมธารามข้ามน้ำท่าสะพาน

๕ ถึงคูก์เขียวเขียวลศรชคค้อย

๕ ค้อยคล่องแคล่วแจวเรือถึงพริบพริ

๕ ด้วยวัดนันทสำหรับประทับร้อน

๕ ขอเคระฮานุภาพช่วยปราบภัย

๕ ดูเรือแพแซ่ของทั้งสองฟาก

๕ นอนค้างคืนต้นเขาเห็นชาวเมือง

๑ ได้เยี่ยมเยือนเรือนบ้านท่านขุนแพ่ง มาปลุกแปลงแปลงกกว่าเมื่อฮาคัย

๕ ด้วยศึกลาวคราวนั้นชอบรบรบ

๕ แสนสงสารท่านผู้หญิงมั่งเมียหลวง

๕ ทงเมียน้อยฮ้อยฮึงหญิงคนครัว

๕ เมื่อมาเรือนเยือนศพได้พบพักตร์

๕ เพราะครวญคร่ำกำสรวลฮ้อยฮ้อม

๕ เป็นแต่รักลับหลังหลายครั้งหน

๕ เป็นต่างคนต่างแคล้วแคล้วกันไป

๕ แนบสนิทนับเชื่อนว่าเนื้อไซ

๕ ต้องฮายใจจำจากลวงฮักการ

๕ ดูเรือรองรุ่งโรจน์โบสถ์ถวิหาร

๕ นมัสการเดินมาในวารี

๕ ตะวันคล้อยคล้าฟ้าในราตรี

๕ ประทับที่หน้าท่าพลับพลารัษ

๕ นรินทร์ท้าวพระยามาฮาคัย

๕ ให้มีรัชเหมือนเช่นนามธารามเมือง

๕ บ้างชายหมากชายพลูหนวทเหตุอง

๕ ดูนองเนืองนาวาบ้างมาไป

๕ ไม่มีใครครอบครองจึงหมองมัว

๕ เผ่าก่อนทรวงเสียใจฮาลัยผัว

๕ พากันมัวหมองคล้าระกำตรอม

๕ ไม่หมองนักคราวนี้รูปร่างรูปผอม

๕ เหมือนแก่งอมหิมเงียบเขียบดำเนียง

ไอ้อกเขยเคยตำราญอยู่บ้านนี้
ทั้งหญิงชายฝ่ายเพื่อนริมเรือนเรียง

ไอ้คิดคุณขุนแพ่งเสี้ยแรงรัก

ได้สวดทั้งมังสกุสแบ่งบุญไป

๑ แล้วอ้าลาอาลัยใจจะขาด

ลงเรือออกทอดท่าหน้าตะพาน

เห็นหนาน้องทองมีอาวรัก

ได้เคยเห็นเป็นผีมีอมักคือตั้ง

ทั้งที่ปรางนางใหญ่ได้ให้ผ้า

ได้ห่มหนาวควรวะกำจางจำเวญ

๑ แล้วไปบ้านท่านแพ่งตำแหน่งใหม่ ยังกักไคร่ครองจิตสนิทสนม

ที่ธุระจะไคร่ได้ไฉนียม

จะกลับหลังยังมีได้ตั้งใจชิว

เมื่อเป็นบ้านมาคนเคียวเที่ยวสำนัก

ที่ไหนไหนไมตรียังดีสัน

ช่างตัดญาติขาดเด็ดไม่เมตตา

ไอ้คิดแค้นแหวนประคัมกับแพรเพลาะ

ได้ฟังปี่พาทย์เพราะเสนาะเสียง

เคยพร้อมเพรียงเพรียงายสบายใจ

ไม่พบพัศตร์พลอยพาน้ำตาไหล

ให้ท่านได้สูสรวรรค์ชั้นวิมาน

จำนิราศแรมร้างท่าสถาน

แสนสงสารศิษย์หาออกมาฮ้าง

ครั้นจะทักเล่าก็กลัวผัวจะหึง

จะตมตั้งแตกขาระขำเขิน

เมื่อครั้งมาสอนบุตรสุดสรวลเสริญ

ยังเชือเชิญชวนชักรักถาวรณ

เขารับสมปวารณาสามภักดิ์

ต้องไปทวบ้านเรือนเพื่อนรู้จัก

เขารับรักรู้จักคุณกรุณา

เว้นแต่อินวักเกศของเขษฐา

พอเห็นหนาน้องก็เบือนไม่เหมือนเคย

เป็นควาวเคราะห์เพราะเป็นบ้า

นิจจาเฮ้ย

จนรักตายกลายตอเป็นกอเคย

ไม่เห็นเลยว่าจะเป็นไปเช่นนั้น

๑ โอ้คิดถึงพึงบุญท่านขุนแพ่ง ไปหน้าแล้งรับแขกแครงวสันต์
 คำข้าวเมาเคล้าน้ำตาลทงหวานมัน ได้ช่วยกันค้นขาน้ำกะทิ
 เขาไปเที่ยวเกี่ยวข้าวอยู่เฝ้าห้อง เหมือนพี่น้องนักโฮยโหล
 เนื้อเขยเนื้อเหลสเจ็บจนเจ็บลิ ยังปริปริปริ่มพร้อยเป็นรอยราย
 ครั้นไปเยือนเรือนหลานบ้านวัดเกาะ ยังทวงเพลงแพรคำที่ท้าทาย
 ต้องใช้สัพทิมจึงขมพราย วิลาสลายลอยทองสนองคุณ

๑ แล้วไปบ้านตาลเรียงเคียงบ้านไร่ ทัพป์โนนธงเนื้อช่วยเกอหนูน
 พอวันนักขัตตนาเขาทำบุญ เห็นคนอุ่นหุคยั้งยืนวังวอ
 เขาวานธงของเราเป็นเจ้าสาว ไม่รู้ราวเรื่องเรอมาเจสหอ
 เหมือนจตุไถว้ายนำมาค้าตอ เสี้ยแรงถ่อกายมาก้ออาภ
 จะแทนบุญคุณมาประสาชาก ต้องกระดากดั่งหนึ่งศรกระตอนกลับ
 ได้ฝากแต่แพรฝักกับน้ำทรัพย์ ไว้สำหรับหนงนั้นทำขวัญธง
 ไปปีหนึ่งครั้งบ่เมื่อมิลูก จะมาผูกมืธม้างอย่าหมางมอ
 แล้วมาเรอเหลสว่าสีกเฝ้าตริกตรอง เทียวดลองคุณท่านทุกบ้านเรือน

๑ แค้นแต่รำกรมธะไรไฉนธง เฝ้าธงทอ้งทุกทุกบ่ไม่มีเหมือน
 ช่างกระไรใจจิตไม่บิดเบือน จะไปเยือนเล่าก็รู้ว่าอยู่ไฟ
 จึงฝากคำทำกลอนไว้สอนธง เมื่อมืพงพหามตามวิสัย
 พอวันพระศรทหาพากันไป เทียวแหวให้วัพระธารามตามกำลัง

สาธุสะพระนอนถึงขรเขา

ยัสติว่าฝักน้เป็นบัลลังก์

พระเนตรหลับทับพระบาทไสยาสน์เหยียด อ่อนละเอียดยาสนะพระเชนย

พระเจ้างามยามประทมหน้าชมเชย

แล้วน้กว่าหน้าหนาวมาครวญ

ยังมีแต่แพร่หอมถนอมชม

อุทิศว่าผ่านของพันอง

มาห่อพระจะให้ผดตลบันดาล

ทั้งรูปงามทราวมประโลมโฉมแลลัม

ทั้งเนอหอมพร้อมกลิ่นกลั่นจวร

หนึ่งผ้าขาวไค้หอมประทมพระ

ให้ใหม่ใหม่ไค้คัสทบัทิม

ทั้งคิษยหาผ้ามีต่างคล้ทิม

รชเนอหอมพร้อมกันเหมือนจันท์ปน

๑ แล้วจลตเลียวเที่ยวไปบันไค้ฮฐ

จิกจันท์น้แรงแทงทวยกรวยกันเกรา

เหล่าน้ทนมยมโดยว่่วงโรยกลั่น

โบสถ์วิหารลานวัดหักนา

พระพุทธรเจ้าหลวงสร้างแต่ปางหลัง

ดูปลั่งปลั่งปลัมใจกระไรเลย

ช่วยว่าเพยพ้นน้เงวลัม

ถึงแทนที่พระสถิตสถิตสนม

ไค้คัสทบัทิมหุ้มห่อพระประธาน

ผ่ายเจ้าของชาครักสมัศรมาน

ไค้พบพานภายหน้าสถาพร

ขอให้แก้มทั้งสองข้างอย่างเกสร

คนแสนงอนให้มางั้มาขอมิม

ขอทิวระจางเห็นเป็นบัคฉิม

ทั้งขลิบริมหอมฟุ้งปรุ่งสุคนธ์

คลุมประทมพินฐานการกุศล

ไค้เขาระคนชอรูปรักรูปเวา

ต่างเพลนิพิศเพิงผารุกขาเขา

โมกข์แมงเม่าไม้้งอกชอกคิลา

ระววยรินร่นร่นช่นนาสา

ล้วนคิลาแลสะอาดด้วยกวาดเตียน

มีกฎที่พระสงฆ์ทรงสถิต

นำสนุกรุกขชาติคาบเดียว

๑ พอแคว้นมลมาชบายจิต

ทั่วประเทศเขตแดนวันแดนพริบพริ

ที่พวกทำน้ำโตนคประโยชน์ทวี

พะโงยยาวก้าวต้นมีนทะยาน

แต่ใจดีที่ว่าใครเข้าไพรช

ได้ชื่นฉ่ำน้ำตาลหวานหวานทรวง

ดูเข่นชื่นชื่นร่มพนมมาก

บ้างหล่นร่วงพวงผกาสุมาลย์

กุ่มวินบิณว่อนเที่ยวว่อนร้อง

เวียนประเวศเกษราบุผาพวง

๑ ไชยกันยังท่องเที่ยวมาเปลี่ยนจิต

กับพญานัยพลอยเพลินเที่ยวเดินวง

ต่างเห็นชอบบอบน้อมอยู่พร้อมพรัง

เห็นประเทศเขตแดนวันในแดนดิน

คิริวรอบรอบเข่นดูเหมือนเมฆ

เห็นทะเลเคหาหน้าหาดทราย

พฤกษาริทัศน์ไม่เหมือนไม้เขียน

เที่ยวเดินเวียนวงรอบรอบคิริ

เที่ยวชมทิศทุ่งทางกลางวิถี

เหมือนจะเข้าไปไม่พ้นแต่ต้นตาล

มีคสำหรับเห็นข้างอย่างทหา

กระบอกตาลแวงนกันคนละพวง

ให้กินพออิ่มอุทร บ ห่อนหวง

ขึ้นเขาหลวงเลียบเดินเนินบันได

รุกขชาติช่อช่อออกไสว

ต่างเกิดได้เดินคบบ้างชมดวง

เหมือนเสียงขลุ่ยกังกังลั่นผ่องผ่อง

ได้เรยดวงคอกไม้เหมือนใจจ

ไม่มีมิตรที่จะชมสมประสงค์

จนถึงองค์พระเจดีย์บนควิน

บ้างหยุดนั่งเอนนอนบนก้อนหิน

มีบ้านถ้ำทิวไม้ไผ่ไผ่ราย

แล้วเวกหวาดทวนยังขวัญหาย

ดูเรียงรายเว่ยเว่ยเตยติดดิน

ได้ชมเพลินเมืมนมูกูทุ่งกว้าง
 ฝูงวิหคนกกาเที่ยวหากิน
 ที่ไร่วิวเดียวก่เหววร้อง
 กินปลีเปล้าเขาไฟจับไม้เรียง
 รอกกระแตแฉไลดกระโตกเล่น
 ที่ทุ่งกว้างกลางหนเห็นคนเดิน
 หงล่อเกวียนเดียวตามดูกลาตเกลิ้น
 ไสมนัสทักนาจนสายกันท์

มีแนวทางเถื่อนท่าหลาสินธุ์
 บ้างโบยบินว่าวอนบ้างร่อนเรียง
 ประสานซ้องสกฤตภาษาเสียง
 กรอดเคียงคู่กรอดแล้วพลอดเพลิน
 กระต่ายเดินตามลำเนาภูเขาเขิน
 หามนาตาลคานเข็นหยอกเอนกัน
 ทุกถิ่นเถื่อนทุ่งแถวแพ้วจ้งหัน
 แล้วพากันเข้าในถ้ำดำราญ

- ๑ มีพระไธยาสันพระบาทเหยียบค คนมันเบียดเบียนสุดสุดสงสาร
 พระทรงพังทงพระเพลากร้าวราน ไช้ข้าวบ้านข้างไม่สร้างขันบ้างเลย
 ทงผนงพงทบอยู่กบถา ไช้กนาตาตกแจ้วออกเฮ้ย
 คู่วางเว้งเชิงพนมน้ำรมเรย ต่างแห่งนงยรมระง่อนกันคิดา
 เป็นลตหลตขนรของมีทองทบ แลตลตเลตตคด้ายลายเลขา
 กลางคิรินหินห้อยย้อยระย้า คาสาคาคูคังพุพวง
 ฉะเชนนมฤทฐะจะคิดรอน เขาถึงชรเข้าปดงริมวังหลวง
 เห็นหนุ่มสาวชาวบูรินต้นทงปวง จะแหนทวงห้อยหับถึงจับกุม
 เขาตงฮางกลางถามน้ายอย คูดอยผอยเผาะลงทตตรงหลุม
 เป็นไคลคคานาแห่งกลบแรงคุม เป็นหินหุ้มอ่างอิฐตนิทต

๑ แล้วเดินดูภูผาศิลาล้อม บ้างออกเชมเงาเวรยบสถลบัล
เป็นห้องน้อยรอยหนังสือลายมีถม คิดถึงมีเมื่อเป็นม้าเคยมานอน
ชมลูกจันทน์กลนกลนระวีวัน จันทึงคินแชนซ้ายกลายเป็นหมอน
เห็นห้องหินศิลาน้ำอาวรณ์ เคยกล่าวกลอนกล่อมข้าไธชาตรี
พอจวนรุ่งฝุ่งนกวิหคร้อง เวโรธองเสียงจังหวดคังคัตติ
คิดคะนึงถึงตัวกลดขัง ค้อข้ามีจึงค้อขวยฟายน้ำตา
ไธยามยากจากบุรินมาถื่นเถื่อน ไม่มีเรือนแรมอยู่ในคูหา
เดือนสว่างต่างไธเมื่อไธยา แผ่นศิลาท่างฟูกกระดุกเย็น
ยังวันวันกลนกลนจันทน์กระแจะ เหมื่อนจะแนะนำจิตให้คิดเห็น
เหลือว่าล็กนีก่าน้ำตากระเด็น ไธจำเป็นเป็นกรรมจึงจำไกล
มาเห็นถ่านาตาลงพรากพราก แต่เพือนยากยังไม่เห็นว่าเป็นไฉน
จะไปเรือนเยือนเยือกก็เจียมใจ ขอสั่งไว้เถิดถ้ำที่ชาทรง
อันถ่านหม่นนุ้ยหยดกทินน้ำ มีไธถ้ำของอิเหนาถ้ำเขาลง
เขาช่วยเล่าเถิดว่าเราไม่ล่อลวง แต่เราหลงเราห้ามต้องขามใจ
จึงเรียนกลอนนอนค้างไว้ต่างพักตร์ หวังประจักษ์มีมิตพิสมัย
จงกัญญโมทนาให้อาภัก ออย่ามิชใจเลยถ้ำธอธาลา

๑ แล้วลัดออกนอกถ้ำเนาภูเขาลง ดูเด่นดวงเดือนสว่างกลางเวหา
ไธเย็นถ่านาค้างที่กลางนา เติงมีกษาเพียกพลอดบนยอดตาล

มาตามทางหว่างโตนดถึงโตนจิต

เห็นกระต่ายไล่ไล่โตโตทะยาน

ต่างขมิ้นขมตมเดินเจริญวัน

ต่างลดเลี้ยวเที่ยวเต็ดคอกแคแตร

ดักสองยามตามทักถ้วนบักษา

ไธฟังฟังหวังสวาทไม่ขาดคิด

๑ แล้วเลี้ยวลงตรงหน้าวัดพระธาตุ

ดูพระปรางค์กลางอารามก้งามดี

สารุสะพระมหาดาดาต

พอไก่อันวันทาลาครวโล

๑ จึงจดหมายรายความตามสั่งเกิด ถิ่นประเทศแถวทางกลางวัด

ให้อ่านเล่นเป็นเรื่องเมืองพริบพรี

ทั้งผ้าหอมข้มเหลืองได้เป็ดสองหม

กุศลนบบรรดาที่การุญ

แต่พวกศิษย์แสนสุขสนุกสนาน

เสียงลูกตาลกรากตึงตะลึงแล

เที่ยวชมขึ้นเขตแขวงด้วยแสงแ

ได้เห็นเด่นกนัชยต้อยติวัด

เสียงแจ้วจำจ้อยแจ้วเตียวเตียวติด

ข้างไม้ผึกเสียงสวาวราวพริบพรี

พอเค็นกลาคคล้อยจำรัสรมี

แต่ไม่มีเงาบังเป็นอย่างไร

ยังปรากฏมิได้เสื่อมที่เสื่อมใส

ลงเรือใหญ่ล่องมาถึงธานี

ผู้ใดมีคุณก็ได้ไปแทนคุณ

พระประทมที่ล้ำนาภูเขารุน

รับส่วนบุญเขาเกิดท่านที่อ่านเฮย ฯ

สวัสดิรักษา

สวัสดิรักษา

๑ สุนทรทำคำสวัสดิรักษา

ถวายพระหนอบพิตรอิศรา	ตามพระบาลีเจติมให้เพิ่มพูน
เป็นรองคู่ผู้มีอิศริยยศ	จะปรากฏเกิดลาภไม่สาปสูญ
สืบอายุสุริย์วงศ์พงศ์ประยูร	ให้เพิ่มพูนบุญบุญเคโรหัย
อย่าลืมหลงจงอุตลัสำหรับรักษาสิริ	ตามคติโบราณท่านชานไช
ว่าเข้าตูลู่สุริโยธโนทัย	ตื่นนอนให้ห้ามโมโหอย่างโกรธา
ผินพักตร์สู่บูรพทิศแลทักษิณ	เสกวารินด้วยพระธรรมคาถา
ที่นับถือคือพระไตรสรณา	ถ้วนสามควาจึงชำระสระพระพักตร์
แล้วเอนอนบรรทมด้วยความที่ตักจน	จะถาวรพูนเกิดประเสริฐศักดิ์
ด้วยวาศที่ระลอนรตักษณ	อยู่พระพักตร์แต่ทิวาเวลากาล
ยามกลางวันนั้นว่าพระราศี	สถิตที่วรองค์ให้สงขสนาน
พระอุระประสุคนธ์อิมลมาลย์	จะสำราญโรคาไม่รำคิ
ครันพลบค่ำล้าฟ้าสุทาวาส	ฝ่ายเบื่องบาทร้ายชจาเป็นราศี
จงรณำชำระซึ่งวาศ	ห้ามสตรียอย่าให้พาตบาทยุคล

เสวยบนันฉ้นพระพักตร์ไปบูรพทิศ
 แม้นฉ้นพักตร์ทักษิณถิ่นมณฑล
 ทิศประจิมอ้อมเฌมเกษมสุข
 แต่ทิศเหนือเหลือร่ายววยชีว่า

๑. หนึ่งนึ่งบึงคนอย่ายลต่ำ
 ฉ้นพักตร์สู่อุตรประจิมทิศ
 แล้วสงวนน้ำชำระพระนลาฏ
 เสด็จไหนให้สงวรลลอร

๑. หนึ่งพระองค์ทรงเจริญเพลนถนอม อย่าให้หม่อมห้ามหลับทับหัตถา
 ภิมยรัสอดต่ำที่สงวพระคงคา เจริญราศีสวัสดิ์ขจักษ

๑. หนึ่งวันชำระสระพระเกล้า
 ตัดเล็บวันพุธจันทรกันจิงไ
 ชังการเสาวสันวิบัติบัดโถม
 เรือนสิ่งใดวันพฤหัสบดี ๖

๑. หนึ่งภูษาผ้าทรงนวงครบ
 วันอาทิตย์สถิธิโชคโฉลกดี
 เสร็จวันจันทรันควรวสันวลชาว
 ชังการมั่งว่งวังงามสีกวามปน
 ให้มีครบเครื่องเสด็จทั้งเจ็ดสี
 เอาเครื่องสีแดงทรงเป็นมงคล
 จะยืนยาวธรรมาศถาผล
 เป็นมงคลขัตติยาเจ้าราช

เจริญฤทธิธรรมาศถาผล
 ไม่ขาดคนรักใคร่เวียนไปมา
 บรรเทาทุกข์ปรากฏด้วยยศดา
 ทั้งธรรมาทรุณน้อยถอยทุกมี ๖

อย่ามัววันน้ำลายพาเสียราศี
 ไม่ต้องผัดคุณไสยพันภัยพาล
 จึ่งผุดผาดผิพวรรณในสันฐาน
 เป็นฤกษ์พานลุปได้แล้วไคลคลา ๖

เครื่องวันพุธสุดศักดิ์ยศ
วันพฤหัสบดีเครื่องเขียวเหลือง
วันเสาร์ทรงเครื่องดำงาเล็ก
หนึ่งพาขันธ์ประดับงาม

๑. อนึ่งว่าถ้าจะลงสงกราน
พระพักตร์นั้นฉันล่องตามคลองไป
อย่าผินหน้าผำผืนหันเหิน
เมื่อตรงนำตัวเร้าเสร็จจะ

๑. อนึ่งวิชาคมถมนำ
จึงศักดิ์สิทธิ์ฤทธิรณพันไพริน

๑. อนึ่งสุนทรภักแต่เท่าหอน
เสียดง่าวาคีมักมีภัย
หนึ่งเซพระอย่าก้มเมื่อลมพัด
หนึ่งพบปะพระสงฆ์ทรงศีลา
หนึ่งอย่าคำว่าแคลงถาม
เมื่อเจ้าตัวผู้ยังจะลงลับ
หนึ่งเล่าเจ้าทศวิไลยาสน์
เป็นนิรันดร์สรรเสริญเจริญพร

กับเหลือบแปดปณประดับสลับสี
วันศุกร์สีเมฆหมอกออกสงคราม
แสนประเสริฐเตือนคักจะนึกขาม
ให้ต้องตามสัตว์รพทั้งกันภัย ฯ

ทุกห้วยธารเถื่อนถ้ำแล่นน้ำไหล
ห้ามมิให้ถ้ำอุจาร์บัสสาวะ
จะต้องว่าเพราพิชิตมาปะ
ค่านับพระคงคาเป็นอาภิน ฯ

เวลาค่ำควรคิดเป็นนิจลิน
ให้เพิ่มภิญโญยศปรากฏไป ฯ

อย่ารู้ก่อนคำว่าธรรมาสัย
คนมิได้ยำเียงเกรงวาทา
ไปถูกสัตว์เดือยมนต์ดลลดา
ไม่วันทาดอชยถดทั้งยศทวี
อย่ากังวลเร่งวันให้พลันดับ
จงค่านับสุริยันพระจันทร์
อย่าประมาทหมั่นค่านับลงกับหมอน
คุณบิดมรรดาคุณอาจารย์ ฯ

๑. อนึ่งผ้าทรงงมุ่นงะมัยข้างขวา
 อนึ่งอย่าไปไต่ของคล่องตะพาน
 หึงไม้ลำค่าเรือนแลเรือนคอก
 ถึงฤกษ์เคชเวทมนต์ลจจะดี
 อนึ่งไปไหนได้พบอศภราท
 ให้ตรงนำชำระพระพักตร

๑. อนึ่งเครื่องผูกลูกสะกดตะกรุดคาด
 เครื่องอาวุดสุดห้ามอย่าข้ามกรวย
 อนึ่งวันจันทร์ทศมาสตรุษสารทสุรย์
 หึงวันเกิดเวตร้างให้ห่างไกล
 แม้นสตรีมีระดูอย่าอยู่ด้วย
 มักเกิดมีผีพองเป็นหนองพุ

๑. อนึ่งในวันกำเนิดเกิดสวัสดิ์
 ชาญน้อยถอยเลือนทุกเดือนปี
 อนึ่งบรรทมถ้ำลมคล่องหึงตองผ้า
 ข้างขวาคล่องตองกลับทับซ้ายมา
 อนึ่งว่าถ้าจะจรแลนอนนง
 คือคุณผีมีคาถาอุบาทว์ภัย

กันเขยวงจระเข้เคร็จจาน
 อย่าลอดวันพักแ่งแรงวาศ
 ใครลอดออกปลัดภณเสียศักดิ์ศรี
 ตัวอุปปริยแปรกลับให้อุปรา
 อย่าออกปากทักทายร้ายนักหนา
 ตามตำราแก้กันอันตราย ฯ

เข้าไสยาสน์ยามหลับทับดลย
 อย่านอนซ้ายสตรีมักมีภัย
 วันเพ็ญบุรณพรรษาธวัชมาลัย
 ห้ามมิให้เสนหาถอยอายุ
 ถ้ามีม้วยก็มักเสียจักขุ
 ควรทำนุบำรุงองค์ให้คงดี ฯ

อย่าฆ่าสัตว์เสียสง่าทั้งวาศ
 แล้วมักมีทุกข์โศกโรคโรคา
 พระบาทซ้ายอย่าพาดพระบาทขวา
 เป็นมทามงคลเลิךประเสริฐนัก
 ตำเนียงคังโฝงเมาะเกาะกุกกัก
 ใครทลายหักถูกฤทธิวิทยา ฯ

๑ ขอพระองค์จงจำไว้สำเหนียก
 สำหรับองค์พงศ์กษัตริย์ชาติยา
 บทโบราณท่านทำเป็นคำฉันท์
 จึ่งกล่าวกลับรับขึ้นเป็นกลอนไว้
 สอนคุณมุสิกาสามิกักดิ์
 แม้นผิดเพี้ยนเปลี่ยนเรื่องเบื่องโบราณ

ดั่งนี้เรียกเรื่องสวัสดิรักษา
 ให้ผ่องผาสุกสวัสดิศุขจักภัย
 แต่คนนั้นมีใครแจ่มแจ้งไร
 หวังจะให้เงินจำได้ช้านาน
 ให้สูงศักดิ์สืบสมบัติพัสถาน
 ขอประทานอภัยโทษได้โปรด

เฮย ฯ

เพลงยาวถวายโอวาท

เพลงยาวถวายโอวาท

๑ ควรมิควรຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈຈ

จึงเรียนความตามใจอาลัยลาน	ขอประทานโทษอาลัยวาท
ด้วยขอบคุณทูลกระหม่อมถนอมรัก	เหมือนมดกัดตัวสัตว์หน้าเป็นราศี
เสด็จมาปราศรัยถึงในกฎ	ตั้งวาวิธราชบาตรจะดอง
ทั้งการบุญสุนทราคารวะ	ถวายพระพรองค์จำนงสนอง
ขอพึ่งบุญมุขิกามาจะดอง	พระหน่อสองสุริยวงศ์ทรงศักดิ์
ด้วยเดียนมิได้รองจะดองบาท	จะนิราศแรมไปไพรพฤกษา
ต่อถึงพระวษาอันจักคืนมา	พระยศฟ้าสององค์จงเจริญ
อย่ารู้โรคโคกเศร้าเหมือนเขาอื่น	พระยศยืนยอคนมนุษย์สุดสรรเสริญ
มธุรสขรรค์ยให้พลอยเพลิน	จะต้องเห็นห่างเหินทุกเวลา
ไหนจะคิดพิศววงถึงองค์ใหญ่	ทั้งอาลัยของคณียจะห้อยหา
มิเจียมตัวกลัวพระราชอาญา	จะได้บำแนบกว้างข้างละองค์
พาเที่ยวชมขมขมนามหาสมุทร	เมืองมนุษย์นรกไม้ไพรพระทอง
ต่ออรอนรองอันอัมพยับลง	จึงจะส่งเสด็จให้เข้าในวัง

แต่ครั้งนั้น^{๕๕}จากพระบาท

มีบุญฉบับจิตชีวิตยัง

แน้นไปทัพจับศึกก็นึกมาด

สู้สาธากว่าจะตายวายชีวิต

ขอผลของสองพระองค์คำวงรักษ์

ให้ยืนเหมือนเดือนดวงพระสุริยัน

นิจาเหยยเคยรองละของบาท

แสนละม่อมนิ่มพระองค์คำวงเวียง

จงอยู่ศักรัตนวิมลพัฒน์ผล

ได้สืบวงศ์พงศ์มกุฏอยุธยา

เหมือนสององค์ทรงนามพระรามลักษณ เป็นปิ่นปักปกเกล้าทุกเขตขันธ์

ประจามิตรคิดร้ายวายชีวิตัน

จะไปจากฝากสมเด็จพระเชษฐา

พระองค์น้อยคอยประณตนิ่งอดออม

อุตล้าห์เวียนเขียนอ่านบุราณราช

ลำดับศักดิ์จักรพรรดิชาติวงศ์

ใจจะขาดคิดหมายไม่วายหวัง

จะเวียนบังคมบาทไม่ขาดมี

จะรองบาทบงกชบทศรี

ด้วยภักดีได้จริงทุกสิ่งอัน

ช่วยอุชชักรูปย้อมกระหม่อมฉัน

เป็นคันทันเทียงธรรมไม่ลำเอียง

โปรดประภาษไพเราะเสนาะเสียง

ดังเคียนเคียงแข่งคู่กับสุริยา

ให้พระชนม์ยังยืนหมั่นพรรษา

บำรุงราชภูริศาสนาถึงห้าพัน

เสวยรัตนตรนิลเป็นเจิมจอม

จงรักพระอนุชาอุตล้าห์ถนอม

ทูลกระหม่อมครอบครองกันสององค์

ไสยศาสตร์สงครามตามประสงค์

อุตล้าห์ทรงจกจำให้ช้านาน

อุตล้าห์ทรงจกจำให้ช้านาน

เพลงยาวถวายโอวาท

๓๓๑

ด้วยพระองค์ทรงสมบรมนาถ	บังคับราชการต้นทุกถิ่นฐาน
กรมคักคิหลักชัยพระธัยการ	มนเทียรบาลพระบัญญัติศักดิ์สำนวน
หนึ่งให้รู้สุภานิตบถทิตพระว่อง	โคลงเพชรพวงมิตชบทรงสอดสวน
ราชาศัพท์รับสั่งให้บังควร	ทราบให้ถ้วนถี่ไว้จะได้รู้
ทั้งพุทธไสยไตรคาทวายุค	ให้ทราบทุกที่ถวิลคินทร์สุร
พระยศศักดิ์จักเฉลิมให้เพิ่มพูน	ได้ฟังทูลกระหม่อมของฉันทน์สององค์
เมื่อนออกวังตั้งใจจะไปอยู่	สำหรับปู่เสียดสาครคอยกวาดมง
ขอฟังบุญพูนสวัสดิ์เหมือนฉัตรทอง	ได้ดำรงร่มเกล้าทั้งเข้าเย็น
แต่ขามนนิกรรวมจะจำจาก	ด้วยแสนยากยังไม่มิตที่จะเห็น
เพราะพระเจ้าเยาว์นักต้องรักเย็น	จึงจำเป็นจำพรากจำจากไป
ขอพระองค์จงเอ็นดูอย่ารู้ร้าง	ให้เหมือนอย่างเมรุมากไม่หวาดไหว
อย่าหลงลืมถิ่นชาติชาดอาลัย	นำพระทัยทูลเกล้าจงขาวขึ้น
ถึงวัยจะมีไต่มาอีกอย่าแปลก	ให้เหมือนแรกเริ่มตรัสไม่ขัดขึ้น
เข่นางออกออกไปมิได้คั้น	จึงจักยืนยิตขาวดังกล่าวดำ
ขอพระองค์ทรงยกเหมือนครบาท	อย่าให้พลากพลั้งเท้าแก้วดล้า
ระมัดโอรสไปโปรดให้พระทัยจำ	จะเลิกล้าลดยฟ้าสุราลัย ฯ

๑ อนึ่งนักปราชญ์ว่าครูซึ่งรู้หลัก
 อุตสาห์ตามตามประสงค์จำนงใน
 อนึ่งบรรดาข้าไทที่ใจซื่อ
 อนึ่งคนมนตรีลึงข้างชานาญ
 เขาทำรอบปละบให้หน้าใจชื่น
 ปราชญ์นาสารพัดในบ้ญพ
 คำบุราณท่านว่าเหล็กแข็งกระด้าง
 จงทราบไว้ได้ละของทั้งสององค์
 แต่คนร้ายหลายจนยอมปล้นปลอก
 อย่าพานพบคบค้าเป็นวาศี
 อันคนคมีสัตย์สันทก์เที่ยง
 เขาไว้ใช้ใกล้ชิดไม่คิดร้าย
 อันไร้ตรวนพรวนพันมันไม่อยู่
 แม้นผูกใจไว้ด้วยปากไม่จากองค์
 อันอชยตาลหวนล่นแล้วสันชาก
 แม่นเจ็บอนหมั่นแสนจะแคลนคลาย
 จะรักซึ่งทงสันเพราะล่นพลอด
 อันข้างปากยากทีจะมีใคร

อย่าถือคักคักสนทนาธรรมาสัย
 จึงจักได้รู้รอบประกอบการ
 จงนับถือต่อมคักคักสมัครสมาน
 แม้นพบพานผูกไว้เป็นไมตรี
 จึงเร็นรักแรงไม่ແ่งหนี
 เขาไมตรีแลกได้ดังใจจง
 เขาเงินง้างอ่อนตามความประสงค์
 อุตสาห์ทรงสืบสร้างทางไมตรี
 เลี้ยงมันหลอกลหลอนเล่นเหมือนเช่นผี
 เหมือนพาลหลายหน้าระอาอา
 ช่วยรูปเลี้ยงชูเชิดให้เฝิดฉาย
 เขารักตายด้วยได้ด้วยใจตรง
 คงหนีผู้ช่อนหมุ่นในฝุ่นผง
 อุตสาห์ทรงทราบแบบที่แยบคาย
 แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
 เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ
 เป็นอย่างยออดแล้วพระองค์อย่าสงสัย
 เขาชอบใช้ช่างมีออดออดอึ้ง

เพลงยาวถวายโอวาท

๓๗๓

จงโอบอ้อมถ่อมตนพระยศศักดิ์

ครั้นท่านมักจะมีคิดคิดว่าพึ่ง

ถ้าสูงนักแล้วก็เขาเข้าไม่ถึง

พอถ้ากลางน้นขยันทัก ๆ

๑ อันความคิดวิद्याเหมือนฮาเวอ

สงวนคมสมนึกใครชักชัก

จับให้มันคนหมายให้ว้ายวอด

ตัดให้ขาดปรารภนาหาสิ่งใด

ธรรมด่าว่ากษัตริย์อดีตแรก

เสียดสังหารผลบุญสัตว์ในบ้ญพิ

เหมือนหน่อเนื้อเชือกวงศ์ทองอาช ยอมเปรี้งปราชญ์ปรากฏเพราะยศศักดิ์

ผู้ใหญ่อย่าพลอยมาสามิภักดิ์

ถ้าขวานเกียฯเกียรตยศศักดิ์ถดถอย

ต้องเครว้าสรวนน้อยหน้าทางตาบิ

ด้วยไหนไหนก็ได้มาสามิภักดิ์

จึงทูลความตามจริงทุกสิ่งอัน

ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียบในฝัก

จึงค่อยชักเชือกพันให้บรรลัษ

ช่วยให้รอดรักให้จิตพิสมัย

เพียรจงไต่ดั่งประสงคที่ตรงดี

เป็นองค์เอกอำนาจคงราชสีห์

เหตุเพราะมีลมปากน้นมานานัก

ได้พร้อมพรักทั้งบ้ญญาบารมี

ข้าไทพลอยเพลงพลิกออกหลักหน

ทูลดั่งนกตัวจะเป็นเหมือนเขนนัน

หมายจะรักพระไปกว่าจะอาสัญ

ล้วนสำคัญขออย่าให้ผู้ใดดู ๆ

๑ พระผ่านเกล้าเจ้าฟ้าบรมศาสดิ

ซึ่งยศศักดิ์จักประกอบจำรวบรู

แน้นไม่รักษายศจะอดสู

ได้เชิดชูช่วยเฉลิมให้เพิ่มพูน

อันเผ่าพงศ์วงศ์ศาตุราช
 ที่ส่งโรไม่ทราบได้ทราบทูล
 ประเพณีที่บำรุงกรุงกษัตริย์
 ต่างพระทัยนัยเนตรสังเกตการ
 จงพากเพียรเรียนไว้จะได้ทราบ
 หนึ่งแจ้งข้อณณณให้สันต
 หนึ่งแบบขลกลความสงครามศึก
 เว่งฝึกฝนกลการผลาญไพริน
 อันข้าไทได้ฟังเขาจึงรัก
 เขาหน้ายหนึ่มิได้ยู่คู่ชู้ว่า

๑ ซึ่งเปรียบปรายหมายเหมือนเตือนพระบาท ให้เปรี๊ยะปราชญ์ปรีชา
 ทักดาหาญ

แม้้นหากว่าฝ่าละอองไม้ต้องการ
 ด้วยรักใคร่ได้มาเป็นข้าบาท
 เป็นท่วงหลังหวังใจให้เจริญ
 พระมีคุณอยู่นอกเมื่อศกยาก
 จะจำไปไพรพนมด้วยตรมตรอม ทูลกระหม่อมเหมือนหนึ่งแก้วแว่นยานา

สามีกัดฟันบ่นบดินดู
 จึงเพิ่มพูนภาคหน้าปรีชาชาญ
 ปฏิพัทธ์ผ่องผืนตามบรรหาร
 ตามโบราณเรื่องราชานูวัต
 ะทกลอนกาพย์การกลปนนิบัติ
 ตามกษัตริย์สุริยวงศ์ดำรงดิน
 ย่อมเหลือล้นกลามหาสาสินธุ์
 ให้รู้สนรู้ให้มนกนินทา
 แม้นถอยคักคสนอำนาจาสนา
 แด่วิชาช่วยกายจนวายปราณ ฯ

เพลงยาวถวายโอวาท

๓๗๕

พระองค์น้อยเนตรซ้ายไม่หมายร้าง	พระองค์กลางอยู่เกศเหมือนเนตรขวา
ความรักใคร่ไม่ลืมปณิธาน	ได้ฟังพาพบเห็นคอยเย็นทรวง
สามีกัดรักใคร่จะไปเฝ้า	พระทูลเกล้าก็ยังอยู่วังหลวง
จะส่งใครไปเล่าเขาก็ลง	ต้องนั่งวงเหงามกตกดั่ง
ครั้นหาของต้องประสงค์ส่งถวาย	ก็สูญหายเสียมิได้เข้าไปถึง
ทุกคำเข้าเฝ้าจิตคิดว่าฟัง	ด้วยสักขีสุดจิตจะติดตาม
จะว่าลักษณะอักษรเป็นกลอนกาพย์	ทูลให้ทราบสิ้นเสร็จก็เข็ดขาม
กตัญญูสุดคำพิพากษา	ไม่ลืมความรักใคร่อาลัยลาน
ถึงลับหลังยังช่วยช่วยสวัสดิ์	ให้สมบุญที่พูนสมบัติพัสถาน
คอยถามข่าวชาววังฟังอาการ	ได้ทราบสารว่าเป็นสุขทุกพระองค์
พลอยยินดีปรีดาประสาชาก	เหมือนกาฝากผ้าพระบาทตั้งวางหงส์
ไม่หายรักมักว่าลึกลับงาน	ไม่เห็นองค์เห็นแต่ฟ้าก็อาวรณ์
จึงพากเพียรเขียนความตามสุภาพ	หวังให้ทราบเรื่องลักษณะในอักษร
จะได้วางข้างพระแท่นแทนสุนทร	ที่จากจรแต่ใจอาลัยลาน
ซึ่งทูลเตือนเหมือนจะรู้ให้รู้รอบ	ขอความชอบตราบกลัปาวสาน
อย่าฟังพ้องสองโสดจงโปรดปราน	ด้วยลมพาลพาดพิงอยู่อตรา
จงตลอดสองตบตรึงให้ลึกซึ้ง	เป็นที่พึ่งผ่อนผันให้ทราบ

ถึงแม้้นาตราชาติเกิดไม่เมตตา กรรณาแต่หนังสืออย่าถือความ
 อนึ่งค่านาถถวายหมายว่าชอบ แม้นทรงสอบเสียดจรรยาว่าหายพยายาม
 อย่าเฉียวฉุนทุนหวนว่าฉวนลาม เห็นแก่ความรักโปรดซึ่งโทษกรรม
 แม้นเห็นจริงสิ่งผิดอย่าผิดเพี้ยน เว่งว่าเรียนตามคำที่ร่ำสอน
 คุณินพ้าหน้าหนาวหรือคราวร้อน เว่งผืนผ่อนพากเพียรเรียนวิชา
 ซึ่งประโยชน์โพธิญาณเป็นการเน้น พอสจำเวญรู้ธรรมคำคาถา
 ถ้อยที่ธรรหัตถวิปัสสนา เป็นวิชาฝ่ายพุทธอันสุดดี
 ข้างฝ่ายไสยไตรเพทวิเศษนัก ให้ยศศักดิ์สูงส่ง่าเป็นราช
 สืบตระกูลพุนสวัสดิ์ในบุษี ได้เป็นที่พึ่งพาเหล่าข้าไท ๆ

๑ ซึ่งทูลความตามข้ออย่าถือโทษ ถ้ากริ้วโกรธตรัสตามตามสงสัย
 ด้วยอันออกนอกพระราชอาลาไป เหลืออาลัยทูลกระหม่อมให้ตรอมทรวง
 เคยฉันทองสองพระองค์สั่งถวาย มิได้วายเว้นหน้าท่านข้าหลวง
 จะแลลดับดับเหมือนดังเคียนดวง ที่แลลดวงดับฟ้าสุธาร
 ถึงมาเผ่าเจ้าที่ไหนจะได้เห็น ด้วยว่าเป็นขอบเขตนิเวศน์สถาน
 จะตั้งแต่แลดับขีประมาท เห็นเนิ่นนานนิกน่าน้ำตากระเด็น
 คือโสกันต์วันพระองค์ทรงลิกขา จะได้มานอบนบได้พบเห็น
 ให้ไว้สอยคอยเผ่าทุกเจ้าเย็น มิให้เด่นโลกคณะองหังสององค์

เพลงยาวถวายโอวาท

๓๗๗

ด้วยเหตุว่าฝ่าพระบาทได้ขาดเสด็จ โดยสมเด็จพระ(*)ประธานตามความ
ประสงค์

ทูลกระหม่อมขอมในพระทัยปลง ถวายองค์อนุญาตเป็นขาดคำ
ในวันนั้นวันอังคารพยานอยู่ มีฉลุเชกคกแรมหกค่ำ(๒)
ขอละของสองพระองค์จงทรงจำ อย่าเชื่อคำคนอื่นไม่ยืนยัน
อย่างหม่อมฉันอันทศแลแล้ว ถึงสิบตัวก็แต่ขอเขาเสียดว
เป็นอาลักษณ์นักเลงทำเพลงยาว เชมรลาวลือเลื่องถึงเมืองนคร
แผ่นดินหลังครั้งพระโกศก็โปรดเกล้า ผากพระเชษฐา(๓)นั้นให้ฉันสอน
ฉันแผ่นดินต้นบุญของสุนทร พ้าอาภรณ์แปลกพักตร์อาลักษณ์เดิม
หากสมเด็จพระเมตตาว่าข้าเก่า ประธานเจ้าครูอกฟ้าบูชาเฉลิม
ไม่ลืมคุณทูลกระหม่อมเหมือนจอมเจม จะขอเพิ่มพูนพระยศให้ถึงงาม
เมื่อข้าไทไม่มีถึงที่ขาด กับหนูพัดหนูตาบ(๔)จะหาบาม
สองพระองค์จงอุดดำห์พยายาม ประพฤติตามแต่พระบาทมาตรงค
รักพระยศอดดำห์รักษาสัตย์ พูนสวัสดิ์สังวาสตามราชทรงส
เห็นห้วยหนองคลองน้ยขออย่าลยลง จะเสียดทรงสัดของละของนวล
สกุลกาสาธารณถึงพานพบ อย่าควรคบคิดรักกักกัสดวง
เหมือนชายโฉดโหดไรท์ไม่ควร อย่าชักชวนชักใช้ให้ไกลองค์

(๑) คือเจ้าฟ้าคุณทองทิพวงศ์ ซึ่งเป็นพระมเหสี

(๒) บัณฑิต พ.ศ. ๒๓๗๒ ในรัชกาลที่ ๓

(๓) คือ เจ้าฟ้าอาภรณ์

(๔) บุตรสุนทรภู่ทั้ง ๒ คน

ฉันนักปราชญ์ราชครูเหมือนคูลา	เป็นที่อาศัยสกุลประยูรหงส์
จงถึงลู่อยู่แต่ห้องทองประจง	กว่าจะทรงปีกกล้าดาทะยาน
ชนร่อนเร่เวหนให้คนเห็น	ว่าชาติเร้นหงส์ศักดิ์กาหาญ
ได้ปรากฏยศยงตามวงศ์วาน	พระทรงสารศรีเศวตเกศกัญชร
ควรมิควรส่วนผลาอาณิสต์	ซึ่งรูปทรงตั้งวรรัตน์ประภัสสร
ให้ต้องคัทรงมหาสดาว ^(๑)	ถวายพรพันวษาขอลาเอย

(๑) ต้องค์ คือ เจ้าฟ้าคุณชโล • เจ้าฟ้าอาภรณ์ • สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
นารายณ์ประมัญ • เจ้าฟ้าปิ๋ว •

สุภาษิตสอนสตรี

สุภาษิตสอนสตรี

๑ ประนมทนต์นมัสการชนเหนือเศียร

ต่างประทีปโกสุมปทุมเทียน	จำนงเนียรนบนาทพระศาสดา
อันเป็นมิ่งโมลีสีทวิป	ตั้งประทีปส่องทั่วทุกทิศา
ก็ลวงลบลับไกลณัมนา	ลุ่มหาห้อยนิพพานล้ำาญรมย์
ฉันชื้อภู่ผู้ประคองชูคิดสนอง	ขอประคองคุณใส่ไว้เหนือผม
ให้ประเสริฐเลิศล้ำด้วยคำคม	โดยธรรมดั่งคำวิธักกัปปราย ๖
๑ ขอเจริญเรื่องตำรับฉบับสอน	ชาวประชาราษฎรสันตงหลาย
อันความชวดย่ำให้มัวมีระคาย	จะสืบสายสุริยวงศ์เป็นมงคล
ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์	บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล	จึงจะพ้นภัยพาลการนิินทา
๕ เป็นสาวแฉ่แฉ่ววยสวยสะอาด	ก็หมายมาดเหมือนมณีอันมีค่า
แม้ันแต่กว้างขวางร่อยถอยราคา	จะพลอยพาหอมหายจากกายนาง
อันตัวดำแล้วอย่าทำให้กายสูง	ดูเยี่ยงยุงแหวะยังมีท่วงหาง
ค่อยเสงี่ยมเจียมใจจะไว้ว่าง	ให้ต้องอย่างกิริยาเป็นนารี ๗

๑ จะนั่งห่มคลุมผสมคักคักสงวน

จะผัดหน้าทาแป้งแต่งอินทรี

จะเก็บไรไฉฉมให้สมพัคร์

เป็นสุภาพรียบเรียบแลเจริญ

ใครเห็นน้องต้องนิยมชมไม่ขาด

ถึงรูปงามทราชมสงวนนวลองค์

ให้สมควรรับพัคร์ตามคักคักศรี

ชวนผิวเนื้ออย่าเหลือเกิน

บำรุงคักคักตามศรีมิให้เงิน

คงมีผู้สรรเสริญองค์ทรง

ว่าฉลาดแต่งร่างเหมือนอย่างหงส์

ไม่รู้จักแต่งองค์ก็เสียงาม ฯ

✕ ๑ ประการหนึ่งซึ่งจะเดินดำเนินนาค ค่อยเขย่งยาดรยยกย่างไปกลาง
สนาม

อย่าไกวแขนสุดแขนเราห้ามปราม เสงี่ยมงามสงวนไว้แต่ในที

อย่าเดินกรายข้ายอกยกผ้าห่ม อย่าเสยผมกลางทางหว่างวดี

อย่าพูดเพื่อเจ้าไปไม่สู้ดี เหย้าเรือนมักกลับมาจึงหาวิธี

ให้กำหนดจดจำแต่คำชอบ ผิดระบอบแบบกระบวนอย่าควรถือ

อย่านั่งผ้าปกใหญ่ใต้สะตือ เราจะลือว่าเล่นไม่เห็นควร

อย่าลืมตัวมัวเดินให้เพลินจิต ระวังปิดปากมืองของสงวน

เป็นนารีที่อายหลายกระบวน จงสงวนคักคักสง่าอย่าให้อาย

อนึ่งเนตรอย่าสังเกตให้เกินนัย จงรู้จักอาการประมาณหมาย

แม้้นประสพบพบเหล่าเจ้ารู้ราย อย่าร่ำม้ายทำขม้อยตะบอยแล

อันนัยน์ตาพาดัวให้มัวหมอง

เหมือนท่านองแะชอกบชอกกระแด

จรงมิจรงเขาเขาไปเจ้าแะ

คนวังแกม้นก็ว่านัยน์ตาคม ๆ

๑ อันที่จรงหญิงชายยอมหมายรัก

มิใช่จักตัดทางที่สร้างสม

แม่นจักรักรักไว้ในอารมณ์

อย่ารักชมนอกหน้าเป็นราศี

คังพฤษภาตังวายุพัดโบก

ระเขื่อนโยกก็แต่กิ่งไม้ทั้งที่

จรงบับยังงใจเสียให้ค

เหมือนจามรีรู้จักรักษากาย

อันตัวนางเปรียบอย่างปทุมเมศ

ฝั่งประเวศผูกพันรดสาย

หอมผลกาเกษตรจรจาย

มิได้วายุภุมรินถวิลปอง

ครันได้ชมสมจิตพิศวาด

ก็นิวาตแรมจรวัดฝันผยอง

ไม่อยู่เฝ้าเคล้ารตเทียวจกลอง

ดูท่านองใจรายก็คล้ายกัน

แม่นชายใดใจประสงค์มาหลงรัก

ให้รู้จักเรียงรายที่หมายมั่น

อันความรักของชายนหลายชั้น

เชื่อว่ารักรักนั้นประการใด

จงพิณพิศุให้รู้แน

อย่าทำแต่ใจเร็วจะเหลวไหล

เปรียบเหมือนคิดปรีศนาอย่าไว้ใจ

มันมักไหล่แปลงชุมเป็นหลุมพราง

อันแม่สออย่าได้ถือเป็นบรรทัด

ดาวพัดเขาจะพุดน้สออย่าง

แต่ลวนคัมมิบุญลูกขุนนาง

มาชวคอ้างให้องค์หลงอาลัย

อันร้ายคัมมิได้เห็นเป็นแต่ว่า

จะคาดหน้าแน่นลงที่ตรงไหน

เหมือนเขาหลอกบชอกลากถึงเมืองไกล

อย่าควรไปตามคำเขาว่าพัน

ทางไกลตาอุปมาเหมือนเตียนเนตร
 เขาจะนำไปให้ตายก็ตายพลัน
 อันแม่สื่อคือมีคำที่อาวหาญ
 อย่าเชื่อนักมักคับจะคับโครง
 อันความชั่วอยู่ที่ตัวของเราหมด
 จงพึงหูไว้ให้กับผู้คน

๑ คิดถึงตัวหาผัวหน้ายาก
 คนสู้บ่ ผันกินสุราพาภัยไร
 มักเบียดเบียนบ่พาประดาเสีย
 ไม่ทำมาหากินจนสิ้นตน
 ที่บางคนนั้นชั่วเป็นหัวไม้
 ทำนจับได้ใส่ตรวนพรวนคอยาว
 เขาเป็นผัวตัวเป็นเมียเสียไม่ได้
 ไม่เสียลดเสียหล่นพันหนา
 เพราะมีผัวชั่วไปจึงได้ยาก
 บ้างเล่นเบียดเสียถ่วงมัดทะนง
 มีเขารองเคยผูกให้ลูกเต้า
 ลงชนว่าผัวผอนท่อนสไบ

สุดสังเกตเท็จจริงทุกสิ่งสรรพ
 คนทุกวันเชื่อมันยากปากมันโกง
 ใครบนบานเข้าสักหน่อยก็พลอยโง่ง
 มันชักโยงอยากกินแต่สินบน
 ต้องกำสรวลโศกร้างอยู่กลางหน
 สืบยุบลเสียให้แน่อย่าแ้วไป ๆ
 มันชั่วมากนะอนงค์อย่าหลงไหล
 แฉกหญิงใครร่วมห้องจะต้องจน
 เหมือนเลี้ยงเหยื่อปรีชาไม่มีผล
 แล้วชุกชนตรางเหี่ยวจืดจาง
 ให้พิศใจรักดีเขามัวเมา
 แล้วบอกร้าวโศกคัลลยถึงภรรยา
 มีหาไม่เงินทองก็ต้องหา
 คำอุราก็ต้องเสียขายเมียลง
 แสนลำบากบอบบั่นก้อย่ามกหลง
 หน่อยก็ลงจำนำเขารั่วไป
 ก็เมียนเอาสิ้นสุทธาหยุดไม่
 เขาไปไว้ไว้เล่นไปจนไซ้โทรม

สุภาษิตสอนสตรี

๓๘๕

ยังแต่เมียเกลียดไกลไปราชชิต

ครั้นรักผัวก็จะมีด้วยลมโลม

จะคิดทำอะไรก็ไร้ที่

ถ้าคนผู้รักสำนักตัว

จะหาผู้สนนิยมนิยมนาง

ที่ราชคฤ์นั้นก็ย่อมไป

แต่ใจคนมักจะวนไปหาผิด

ต้องเคียดคนกินน้ำตาอยู่คนเดียว

๑ เป็นสตรีสุคติแต่เพียงผัว

ลงจนสองสามจิตไม่ยืดยาว

ถ้าคนดีได้รั้บระยำ

คงมีผู้ช่วยประคับประคอง

ถ้าแน่นตัวชั่วชั่วระยำแล้ว

เหมือนทองแดงแผ่ผ้าเป็นราศี

จงรักตัวอย่าให้มัววาคีหมอง

อย่าเอาผิดมาเป็นขอบประคบใจ

แม้รู้จักกว้างเป็นอย่างไร

จงกำหนดคอตสำหรั้รักษาทรง

คอยหาวิธีร่วมภิรมย์เมื่อชมโฉม

ต้องล้มโครมแล้วก็ควรญทวนถึงตัว

ต้องรับหนียากแค้นไร้แทนผัว

จะยังชั่วด้วยไม่เฉยระเฉยใจ

จงระวังชั่วชั่วธรรมาสัย

ไว้วิสัยเราจะไม่ไปหัวเมือง

ครั้นได้คิดจิตตรอมชอกผอมเหลือ

สุดจะเปลืองวาคินให้สิ้นควา ๆ

จะชั่วก็แต่ยังกำลังสาว

จะกลับหลังอย่างสาวดีเต็มตรง

ถึงขัดสนจนทรัพย์ไม่เคว่าหมอง

เปรียบเหมือนทองธรรมชาติราคามี

จะบัดแล้วถางผืนไม้คันท

ยากจะมีผู้ประสงค์จ้านใน

ถือทำนองแบบโบราณท่านชานไซ

จงอยู่ในโอวาทญาตึงค์

จะเพริศพริ้งสมสวาทเป็นราชหงส์

อย่าลุ่มหลงด้วยอุบายของราชพาล

อันคำคมลมบรรทุ^๕นในสุดก^๕ล้ำ
จงระวังต^๕งม^๕นในสันดาน
เขารักจริงให้สู้ร^๕อกกับพ่อแม่
เราไม่^๕เลียงโล^๕รับจะอับอาย
ข้างพ่อแม^๕ก็จะโกรธพิโรธว่า
ด้วยท่านอายขายหน้า^๕ประจ^๕ารน
ถ้าปะว่าแม่พ่อใจคอ^๕ร้าย
แม่น^๕รายจนคนขัดพลัด^๕เข้าตัว
จะ^๕ชิงโกรธโทษผู้ใหญ่^๕ว่าไม่รัก
ชั้นพ่อแม่^๕ของตัวไม่กลัวเกรง
ท่าน^๕เลียงมา^๕ว่าจะให้เป็น^๕หอห้อง
ครันลูกตัว^๕ชั่วถ้อย^๕นอ^๕ย^๕ฮาวมณ^๕
แม่น^๕ลูกด^๕ก^๕จะมี^๕ศรีสง่า
ถึง^๕เพื่อนบ้านฐาน^๕ถิ่นที่ไกลไกล

๑ จงรักนวลสงวนงามห้ามใจไว้
คิดถึงหน้าบิดาแถมาร^๕ตร
เมื่อ^๕สูก^๕งอม^๕หอม^๕หวน^๕จึง^๕ควร^๕หล่น
อย่า^๕ชิง^๕สุก^๕ก่อน^๕ห้าม^๕ไม่^๕งามดี

เรา^๕ยอม^๕ว่า^๕ร^๕ส^๕ด^๕น^๕น^๕ก^๕น^๕ห^๕ว^๕น
อย่า^๕ล^๕น^๕ล^๕น^๕ท^๕ง^๕ละ^๕เล^๕ง^๕ด^๕ว^๕ย^๕เ^๕ิง^๕ช^๕าย
อย่า^๕ว^๕ิ่ง^๕แ^๕ว^๕่^๕ท^๕ง^๕ง^๕าม^๕ไป^๕ตาม^๕ง^๕่าย
ต^๕้อง^๕เป็น^๕หม^๕้าย^๕อยู่^๕กับ^๕บ^๕้าน^๕ป^๕ระ^๕จ^๕าน^๕ต^๕น
จะ^๕จ^๕อง^๕จ^๕ำ^๕ตี^๕บ^๕อย^๕อ^๕อก^๕โ^๕ย^๕ห^๕น
ไม่^๕ร^๕ัก^๕ต^๕น^๕เร^๕า^๕จ^๕ึง^๕ต^๕้อง^๕มา^๕ห^๕ม^๕อ^๕ง^๕ม^๕ัว
กล^๕ับ^๕ช^๕ือ^๕ร^๕าย^๕ค^๕ิด^๕เ^๕า^๕ก^๕ับ^๕เจ^๕ำ^๕ม^๕ัว
เร^๕า^๕ท^๕ำ^๕ช^๕ั่ว^๕ก^๕็^๕ต^๕้อง^๕ร^๕าย^๕ก^๕าย^๕เร^๕า^๕เ^๕ง
เพ^๕ร^๕า^๕เ^๕ว^๕า^๕ค^๕ิด^๕ค^๕ิด^๕น^๕ัก^๕ไม่^๕เ^๕ห^๕มา^๕ะ^๕เ^๕ม^๕ง
ใจ^๕ตัว^๕เ^๕ง^๕พ^๕า^๕ท^๕ง^๕ไป^๕ลง^๕ต^๕ม
ห^๕มา^๕ย^๕จะ^๕ก^๕อง^๕ท^๕ุ^๕น^๕ส^๕ิน^๕ก^๕ิน^๕ร^๕น^๕ม
จ^๕ึง^๕ต^๕ร^๕อม^๕ต^๕ร^๕ม^๕โก^๕ร^๕อบ^๕ุ^๕ต^๕ร^๕น^๕ส^๕ุ^๕ค^๕ใจ
ญ^๕า^๕ติ^๕ว^๕ง^๕ค^๕ง^๕ค^๕า^๕ก^๕ี่^๕ผ^๕อง^๕ไ^๕ด
ก^๕็^๕มี^๕ไ^๕จ^๕ส^๕ร^๕ร^๕เ^๕ว^๕ิ^๕ญ^๕เ^๕ว^๕ิ^๕ญ^๕พ^๕ร^๕ ๖

อย่า^๕ห^๕ง^๕ไ^๕หล^๕จ^๕ำ^๕ค^๕ำ^๕ที่^๕ร^๕ำ^๕ส^๕อน
อย่า^๕ร^๕ี^๕บ^๕ร^๕ี^๕น^๕เ^๕ว^๕เ^๕น^๕ก^๕็^๕ม^๕ัก^๕ไม่^๕ดี
อยู่^๕ก^๕ับ^๕ต^๕้น^๕อย่า^๕ให้^๕พ^๕ร^๕าก^๕ไป^๕จ^๕าก^๕ที่
เมื่อ^๕บ^๕ุ^๕ญ^๕มี^๕ค^๕ง^๕จะ^๕มา^๕อย่า^๕ป^๕ร^๕า^๕ร^๕ม^๕ก^๕

สุภาษิตสอนสตรี

๓๘๗

อย่าคิดเลยคู่เรยคงหาได้

อย่าเกียจคร้านการสตรีจึ่งนิยม

ถ้ามันทำสิ่งใดให้ตลอด

เขมั้นชมก็รักงานการของตน

เมื่อเห็นชยอ่อนนอนหลับอยู่กับบ้านอย่าเที่ยวพล่านพูดผลอประจ้อประแจ

อะไรฉาวกราวเกรียวอย่าเหลียวแล พังให้แน่นเ็นอความค่อชยตามกัน

ระวังดูเรือนเหี้ยแลข้าวของ

เห็นไม่มีแล้วอย่าอ้างว่าข้างมัน

มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท

จงบักน้อยกินน้อยค่อชยบรรจง

ไม่ควรรชกอย่าไปพิไรช้อ

เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล

ด้วยชนกชนนีนันมีคุณ

อุม่อุทรบื้อนข้าวเป็นเท่าไร

ถ้าเราตมิจิตคิดอุปถัมภ์

จะปรากฏชยสิ่งสิ่งทั้งปวง

เทพไทในห้องสิบหกชั้น

ว่าสตรีนเป็นยชคชบุพาพาล

อุตสาห์ทำลาไฟเก็บประสม

จะอุคมสินทรัพย์ไม่อัปจน

อย่าทิ้งทอดเทียวไปไม่เป็นผล

อย่าชุกชนคบเพื่อนโพล่เชือนแฉ

พังให้แน่นเ็นอความค่อชยตามกัน

จะบกพร่องอะไรที่ไหนนั้น

จงผ่อนผันเก็บเต็มให้เต็มลง

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควาหวาน

จงเลี้ยงท่านอย่าให้ชดระทดใจ

ได้การรณเลี้ยงรักษามาจนใหญ่

หมายจะได้พึ่งพาชีวิตดวง

กุศลล้ำเลิศเท่าภูเขาหลวง

กว่าจะล่วงสู่ถึงซึ่งพินาน

จะชวนกันสรรเสริญเจริญสาร

ไค่เลี้ยงท่านชนกชนนี

ไค่เลี้ยงท่านชนกชนนี

๑ ทบายนางนักรักทำทุจริต
เห็นพ่อแม่ยากไว้ไม่ให้ตี
เขาถามไถ่ว่ามิใช่เป็นพ่อแม่
ให้ตามหลังบังคับด้วยคำคม
คนผู้นั้นครั้นตายวายชีวาตม์
ไม่เห็นเตือนเห็นตะวันพระจันทร์
ถ้าอยู่ไปไม่มนุษย์โลกเล่า
ให้ยากยับอับราอนาทร
แม้จะมีเงินทองของทั้งหลาย
จะเกิดโจรวาวีชคัลลย
หญิงเช่นนี้ขายอย่าได้ไปร่วมรัก
แต่พ่อแม่เขียวยังใจไม่การุณ
ซึ่งสตรีททานคือขาคูเขียง
แม้ร่วมมรยก็จะพลอยระยำมัง

มิได้คิดคุณท่านเท่าเกศ
ดูเป็นที่ขายเพื่อนเป็นอนาถมณ
ทำพูดแกเกลื่อนกลบจะทัมม
ไม่ชื่นชมยกชูขุนบุรา
คงไม่คลาดแคล้วนรกตกถลา
ทรมามากไหม้นไฟฟอน
เทพเจ้าท่านก็แฉ่งแสวงสังหรณ์
ยิ่งกว่าทำมารตรให้ร้อนใจ
คงฉิบหายมันคงอย่าสงสัย
เพราะว่าใจหายขาดคิดทวารุณ
จะเสื่อมศักดิ์เสียเช่นเป็นสกุล
เนรคุณมิได้คิดอนิจจัง
จงหลักเสียงเสียให้พ้นคนชั่วถึง
ดูจกเงาทองแดงเข้าแผ่กุ่ม ๆ

๑ จะสอนใจไว้ทุกสิ่งเป็นหญิงสาว ให้พ้นคาวข้าวระยำมั่วสุม
ให้ผ่นผ่อนเหมือนหนึ่งนอนในห้องรุม จงสุจริตคิดแบ่งให้เบาบาง
อย่าทำนอกลักษณะจะเป็นโทษ ตัดประโยชน์พ้นชองเขาหมองหมาง
ถึงจะรักรักให้ยืตอย่าผิดจาง จะไว้วางกิริยาให้น่าดู

สุภาษิตสอนสตรี

๓๘๕

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น
ไม่ควรพูดอ้อต้งชนมังกู
แม้จะเวียนวิชาทางคำชาย
จึงข้อย่ายชายตีมีกำไร
เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา
ถึงชายใดเขาพอใจมาพูดเกี้ยว
เมื่อไม่ชอบก็อย่าตอบเนื้อความตาม
ถึงจะไปในพิภพให้จบทั่ว
จงอุตลัห์ปากบีกให้มิดเม้น
เมื่อจะจรรจนอนดินคำเนนง
อย่าเหม่อเมินดินให้ตีมีอาณา
เห็นผู้ใหญ่หรือใครเขานั่งแน่น
ค่อยชวนว่าข้าจรจรคล
แม้สนมจะไปนอนที่เรือนไหน
ใครเห็นเข้าเขาจะเล่านินทานาง
ถ้าจะนั่งกันระวงผ้า
ยามล้ารวลก็อย่าสรวลให้เมาเป็นัว

อย่าตะคนตะคอกให้เคื่องหู
คนจะหลั่งวงลามไม่ขามใจ
อย่าปากร้ายพูดจาอ้อมาตัย
ด้วยเขาไม่เคื่องจิตระอิดระอา
จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสมความ
อย่าโกรธเกรี้ยวโกรธว่าหยามหยาม
มันจะลามเลิ่นเลยเหมือนเคยเป็น
แต่ความชั่วอย่าให้ผู้ใดเห็น
จึงจะเป็นคนดีมีปัญญา
จงระวังในจิตอธิษฐาน
แม้พลึงผลาตบาทาจะฮายคน
อย่าไกวแขนมัดเช่นไม่เห็นหน
นั้นแลคนจึงจะมีปวานาง
อย่าหลับไหลลืมกายจนสายสง
ความกระจำงออกกระจายเพราะกายตัว
ไม่อาณาเขาจะพากันข่มหัว
แม้จะหัวหัวว้อพอสบาย

เมื่อยามขมขมไฉ่แต่ในพักตร์ อย่ายมหนักเสียดง่าพาสลาย
 อย่ำท้าวแขนท้าวคางให้ห่างกาย อย่ำกรวดกรวยกรอมเพละเทียวเวระเวิง
 จะแต่งตัวก็อย่ามัวแต่การแต่ง อย่ำทาเบี่ยงจับกระหม่อมเข้าจนเหลิง
 ใช่ม้านนอกชอกนมาแต่เชิง ทำเขะเริงเขาจะให้อึงโง่ไป ๖

๑ เมื่อยามตรุษยามสงกรานต์มีงานหลวง แต่งให้งามตามกระทรวงหา
 ว่าไม่

ครนสนเขตเทศกาลทำงานไป	อย่าว่าไรผัดหน้าหงายมี
เมื่อไปเป็นชาววังจึงนั่งแต่ง	แต่พอแจ่มเข้าก็จับกระຈกหวี
ด้วยสำราญการอะไรนั้นไม่มี	จะหาคู่แต่ที่เจ้าพระยา
อยู่สถานบ้านช่องนั้นต้องคิด	ให้รู้จักการหญิงทุกสิ่งสา
เพื่องมัวพลเรือนเหมือนกันนา	จะได้หาเลี้ยงกันจนวันตาย
รู้วิชาให้รู้เป็นครูเขา	จึงจะเบาแรงตนเร่งชวนชวาย
มีข้าไทไร้อยกค้อยสบาย	ตัวเป็นนายโง่เง่าบ่าวไม่เกรง
การวิชาหาประดับสำหรับว่าง	อย่าเอาอย่างหญิงโง่งที่โง่งเงง
การมีดที่ขูดจกฉัดเกรง	อย่ากรีนเกรงขับร้องคนองใจ
คิดแต่ยากแต่จนเร่งชวนชวาย	อย่าให้กายตกยากลำบากได้
พออ้อมเข้าอ้อมเขินไม่เป็นไร	อย่าพอใจเชือเข้าเขากำเกิน
ค้อยเสียมเขียมตนจนเสียก่อน	ค้อยผ่นผ่อนที่หลังเขาสรรเสริญ

อย่าเบื้อยหักใหญ่ชอกให้เกิน
อย่าชวดคัมภีร์พิศเพียวยับแจก
ใครจะช่วยตัวเราก้เปล่านั้น
เห็นผู้คัมภีร์พิศประดับแต่ง
ของตัวน้อยก็จะต้องไปทุกวัน
จงนุ่งเข็มหมั้นเข็มเส็งเข็มหมั้น
อย่านุ่งรายกรวยทำดูไป

ละเมิดเหม็นหมิ่นนักรักจะอาย
ทำเกี้ยวแฝงมุงเป้าพาฉิบหาย
อย่ามั่งง่ายเงินทองของสำคัญ
อย่าทำแฉ่งวาสนากระยาหั้น
เหมือนคักบันตันทุนสูญกำไร
อย่ากระหยิ่มยศลาภธิดาสัย
ตัวมิใช่ชาววังไม่บังควร ฯ

๑ อย่าคบพวกหญิงพาลสันดานชั่ว
สุริยฉายบ้ายคล้อยเพียวยลยนิวล
พอรุ่งเช้าเผ้าแต่ของต้องเกศ
ตรงการงานแล้วชครวันเป็นถึงวล
ครั้นได้ขึ้นเสียงกลองมากี่ชงหู
วันนั้นละครใครที่ไพบมา
นั่งพนิกพิศโฉมประโลมหลง
บ้างก็เห็นว่างามเลยตามไป
บ้างก็รักชางนักเลงเล่นเครงครัน
ห่มเปลาะคำทำปลอมชอกกรอมกาย
ครั้นไปไปใจแตกลงแหกชอก

ที่แต่งตัวไว้จริตผิดกระสวน
เป็นเริงชวณพวกเจ้าชู้เรารู้กล
ให้เวียนหัวได้วันละพันหน
แต่แต่ตนมิได้เวียนสักเวลา
ยังไม่รู้เนือความเพียวยามหา
แม้รู้ว่าเจ้ากรับเดินหรับไป
ดูจนปลงกรรมฐานเห็งชกาลไหล
ชางกระไรหนอนนิษฐ์ไม่คิดอาย
เพียวยกลางคั่นคบเพื่อนเดือนหงายหงาย
พวกผู้ชายชักพาเพียวยว่าเริง
ปะเตะปลอกคำผางวางจนเหลิง

ความขมขระไม่คิดเห็นผิดเชิง จะเปิดเบิ่งเข้าป่าไปทำเดียด
 ใครจะห้ามปรามไว้ก็ไม่ฟัง ทำส่งเสียงเถียงดั่งให้กราดเกรี้ยว
 ถือว่าตนเปรี๊ยะฉลาดปราชญ์ประเปรี้ยว ประจบเพี้ยวรู้จักทุกพักตรา
 พุดก็มากปากกับชนแสงชนนั้ เห็นเขารักกันไม่ได้ใจอิจฉา
 เทยวรอนราญจนเพื่อนบ้านเขาธธา หนึ่งที่ไหนให้นินทาเขาเป็นแดน
 ที่ส่วนตัวถึงจะชั่วออกสันพัน สู้บดปอกยกตนนี้สุดแสน
 ไม่ทำมาหากินจนสิ้นแก่น ก็เลยเล่นเข้าบ่อนนอนสบาย
 หึงเข่นเห็นไม่มีเจริญแล้ว ให้แหว่แหว่อยู่ข้างทางฉิบหาย
 ลงสูบฝืนกินเหล้าอยู่เฒ่ามาย ไม่เสียตายอินทรีขี้เท่าขี้เล็บ
 มีอกใจใจก็กล้าหน้าก้าน จะเอาขวานเข้าไปดากไม่ขยาดเจ็บ
 แต่ผ้าซาคก็ไม่ว่ารอนาเข็บ ขเถยๆเก็บผลัดวางไว้กลางเรือน
 อันการเหี้ยแล้วไม่เอาเป็นธุระ คิดแต่จะเที่ยวดลไปคบเพื่อน
 คบกันได้แต่ขี้พวกแะเขื่อน จะคบคนพลเรือนก็เต็มที
 ชนจะขี้มของใครเขาไม่เชื่อ ด้วยตัวเหลือไปปลดลบถี้
 ปากก็หวานเหมือนน้ำตาลเพชรบุรี เข้าของมีให้ไปมิได้ค้น
 แม้นใครไปสมทบเข้าคบค้า จนชั้นผ้าไม่ติดตัวแต่สักผืน
 มีแต่ภัยให้ระยาทุกคำค้น ใครจะขึ้นชมฉิบไปคิดคบ
 หึงไม่ค้นก็มีอยู่หลายพวก จำจะบวกรบออกไล่เสียให้จบ
 ที่คนดีจะได้รู้ให้รู้ครบ หล่อนจะได้ไม่คบพวกคนพาลฯ

๑ หญิงพวกหนึ่งนั้นขันทำบ้านเจ้า
ไม่เขียมจนเลยว่าคุณต่ำสันดาน
ล้วนคุณสูงคุณปู้ยู่ทุกแห่ง
พวกผู้ใดไม่รักกริจะรา
ช่างพูดได้ไม่อายแก่ปลายสัน
ถึงพูดไปใครเขาจะเห็นจริง
ถึงจะอวดอ้างไปทั่วไหนน
ถ้าสันดานกำวผู้คงมีรอย
อันชั่วต่ำแล้วอย่าทำให้เกินศักดิ์
เปรียบเหมือนเกล็ดเสื้อเจือปนกับขลข

๑ ที่บางคนอยากไม่อยากทุกข
อุตต่ำแต่แต่งเบี่ยงมันไม่สันครว
ทำไมแก่เงินทองของทองหลาย
ถือว่ารูปงามไม่คว้ามาน
สุภาษิตท่านประคิษฐ์ประคัไว้
ถึงเป็นองค์สุริยวงศ์พระจักรี
ทุกวันนี้มีทรัพย์เขานับหน้า
ถึงงามพัศตร์เขาจะรักเจ้าเพียงไร

เฝ้าเบื้อย้อยหยิ่งเกินกับภูมิจาน
เห็นท่ท่านเป็นขุนนางอ้างเข้ามา
เที่ยวแอบแฝงฟังพาดวาสนา
เป็นพ้องร่วมพ้านั้นเห็นจริง
เป็นคนสันความคึกคึกผู้หญิง
เชื่อว่าหยิ่งยกยศเหมือนมดตะนอย
เขารู้ทันอยู่ว่าเข่นเจ้าเป็นทอย
ไม่กล่าวถ้อยเขารู้ว่าผู้
เขาจะมักหมิ่นปากเหมือนซากผี
มันก็มีแต่จะคิดไม่ยั้งยาว ๆ

ถือว่าสุขอยู่แก่ตาข้าเป็นสาว
ไม่สว้อยเศร้าสู่ตาประชาชน
เห็นหาง่ายสารพัดไม่รัดตน
ลงแต่งตนขายกินจนสันต์
ว่าผู้ใดงามพัศตร์สมศักดิ์ศรี
แม่นไม่มีสินทรัพย์แล้วลบบไป
อย่าถือว่าตนงามตามวิสัย
เขาคาดใจเสียว่าเจ้าชเกียจการ ๆ

๑ ที่บางคนเห็นที่ท่านมีทรัพย์
ประกอบผูกผูกสะกดสร้อยสังวาล
เจ้าคนจนมันให้ว่าจะทำบ้าง
แต่ตัวจนอันอันตนในคอ
หากทองแท่งแก่ไรมันไม่คล่อง
แต่ล้วนเนือสับนาทของคำทวายน
แพงไม่เบาเขายังกล้าอุตสำหรับ
ถึงจนยากอดยากบำรุงให้รุ่งเรือง
ก็สาสมกับอารมณ์ไม่เจียมคัก
ผู้ควาแลดูวิชาพลอยตาม
เขาสั่งว่าหน้าสคปรากฏอยู่
เมื่อนาตนั้นจะพวยไปฝ่ายเดียว
เหมือนหงส์น้อยน้อยสัทรหรูป
เห็นไม่ถึงคอกอย่าโกยไปโดยแรง

๑ ยังมีพวกหนึ่งนั้นขยันยัง
เที่ยวยกย่ำรายชมภิรมย์รส
จะรักไหนก็ไม่รักสมศรีมัน
รู้ตอฐรู้เวียงเคืองระคาง

แต่งประดับผิวพรรณในสถาน
และละลานลั่นสุวรรณอันละออ
เขาเขียงอย่างอยากได้น้ำลายสอ
ลงเที่ยวผลอไฟเล่มเพทุบาย
ต้องเอาทองเสาชิงช้าน้ำใจหาย
สายสร้อยสายหนึ่งก็ถึงตลึงเฟื่อง
ผูกข้อมือแสงงามอร่ามเหลือง
จนทองเหลืองก็ไม่ละจะกละงาม
ทรัพย์สินเหลือตัวขว้าตาม
ไม่มีความอายจิตสักนิดเดียว
สมแก่ผู้ที่ไม่ตรึกนึกเฉลียว
ไม่ถึงเลียวก็จะล้มลงจมแปลง
จะแข่งสู้สู้วิชาอันกล้าแรง
เราจะแสวงตรวจว่าเป็นน้ายศ ฯ

เป็นผู้หญิงตองใจไม่กำหนด
ใครมาจากไหนรับรับตะกาง
เล่นประชันเชิงตองตองข้าง
ก็ขัดขวางทั้งสาจะเข้าพัน

เพราะนารีมิได้ตรงจำนงหมาย
เหมือนพวงนางไม่วาจิลาวณย์
ไอ้ใจนางอย่างนกมัมมิง

เพราะนิสัยใจนิษฐ์เล่นปลิดโยน
ต่างคนต่างก็เชือนออกเบือนเบือน
อันผัวดีที่จะไต่อย่าหมายเลย

ทำให้ชายเคืองแค้นแสนกระสัน
ขึ้นพระขรรค์ฉัวให้กับไอ้ใจ
จนลืบทังข่าวก้องดังกลองโชน

จนมาโดนกันกระดากไม่อย่ากระ
ต้องเป็นเรือนคานอยู่เฉยเฉย
ด้วยมากเขยหลายรู้เขารู้กล ๆ

- ๑ บ้างชอบเล่นเพลงยาวเมืงครวซัด มีปากจัดชอบต่อขันสนธิ
ที่ไม่สู้รักถอนยังร้อนรน เทียววานคนแต่งให้พอได้การ
บ้างก็เล่นปริศนาเที่ยวหาของ ให้ถูกต้องตามอารมณ์ประสมประสาน
ครั้นห่อเสร็จส่งให้กับชายชาญ บอกลาการเรื่องรักประจักษ์ความ
ครั้นคิดคิดปริศนานั้นซ้ำเนิ่น ชวนกันเดินหลักออกนอกสนาม
ทำข้อด้านหาญหักไม่วักงาน จนลืมลามลืมนบ้านสถานตน
ชนินางอย่างนั้นมีขุมรัก เป็นโรครักเกิดมารศรัทธา
ต้องกินยาเข้าสู่ราฟรักไทยปน หมายถึงจะให้กับที่อับอาย
รักสนุกครั้นได้ทุกข์แล้วถอยคิด จะปกปิดเปลวไฟเห็นไม่หาย
เทพเจ้าท่านไม่เข้าด้วยคนร้าย คงก่อกายขึ้นให้เห็นไว้เป็นตรา
ครั้นคิดลางอย่างไรก็ไม่สูญ ให้อาตุรพุนเกิดสหัสสา
ทำอย่างไรมันก็ไม่มรณา เป็นเวรบาปนั้นไม่บรรเทา

ถ้ารู้ถึงพ่อแม่ต้องแก้ไข
แล้วหาผัวตัวประจำเป็นสำเนา
ที่ขายโหดโหดเขลาเข้าไปรับ
ตั้งแผ่นดินสันตญาสุธาแพลง
ไม่คิดขายขายหน้าจจาเอ๋ย
ลูกของเขาเขาเป็นลัทธิเจ้าชู้เขอ
เหมือนเช่นเราเขาให้ก็ไม่รัก
ถึงรูปร่างอย่างยุพินกินนรี
เป็นธนิษฐ์รอบแต่คิดให้เป็นหนึ่ง
เอ๋ยว้ารักแล้วให้ได้ร่วมเรียง
ท่านเปรียบมาเหมือนหนึ่งตราวราชสีห์
เป็นองค์แล้วก็คงจะเป็นเมีย
นี่เกิดมาเป็นนารีไม่มีค่า
เหมือนกรวดทรายปรายเลนไม่เว้นวาง
เมื่อไม่ถืตตราภูมิไว้คุ้มห้าม
แม้รู้จักรักษากลือตราไว้
อย่าจับปลาสองหัตถ์จะพลัดพลาด
จึงนับว่าคนดีไม่มีผัว

เขาถูกไปมุ่นหมกยกให้เขา
พอบัดเบ้าความฮายให้หายแคลง
มันช่างหลบตาสนิทไม่คิดแทง
มาแอบแฝงเขามันเป็นจวนเครือ
เหมือนไม่เคยพบปะจะกละเหลือ
นึกว่าเนอบุญธรรมกรรมไม่มี
มันขายพัศตร์สารพัดจะบัดสี
แต่เช่นนี้แล้วไม่ปองประคองเคียง
ไม่ควรถึงอย่าให้ถึงกับปากเสียง
เป็นคู่เคียงของตัวว่าผัวเมีย
ยอมมีเบี้ยปรับไหมวิสัยนาง
จะเกิดมาทำไมให้หมองหมอง
คนจึงลามเลยลวนมากวนได้
จะคุ้มภัยให้พ้นมีคนกลัว
จับให้คงลงให้ขาดว่าเป็นผัว
ถ้าขายชั่ววังไปมิใช่ขาย

สุภาษิตสอนสตรี

๓๕๓

เป็นผู้หญิงสิ่งใดจะต่ำเลิ
ถึงรูปทรงนงคราญจะพานคลาย

๑ บ้างมีผิวตัวอยู่เป็นคู่
ทำรักซ้อนซ้อนสนิทบีบเค้นความ
ครันรู้ความตามใดก็ไม่รับ

พลอยประจบหลบความไปตามเพลง
ทำองอาจพลางพลึงลงทั้งคู่

ไม่แปรดแปรวันแสนสลดเหมือนทกกัน
เคยทนหอมอนหนุนละมุนน่ม

เล่นกักตหมัดกักกันจนสนนวล
ครันเห็นชูชูชมภิรมยวัน

จะพึงชูชูก็เพียบกรอบเกรียบใจ
ตระลาการท่านถามเอาความชั่ว

เขาเฮฮาหน้าสลดต้องอดทน
ครันรักใช้ไต่ถามไต่ความชัด

ถ้าวักชูก็ให้อยู่กับชูชาย
ก็สาสมกับฮาวมณีสตรีชั่ว

ไปคบชูชูหักทงย่น

สุดประเสริฐก็แต่ใจไม่เลื่อมสลาย
ก็อาจกลายส่งสวดย้วยใจงาม ๆ

ยังหาสนเข้าประคองเป็นสองสาม
จนเลยลามเป็นระฆังคังตนเอง
เขาเขียนขับตีคำว่าข่มเหง

เพราะผิวเองจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน
เขาจับได้ชายชูชู้หน้าช่น

ต้องโศกศัลย์เศร้าใจอยู่ในตรวน
ไปนอนทมิกรากกว่าเผ้ากำสรวล

แฉแต่จวนลูกความออกหลามไป
ก็ไม่ช่นชมชิตพิสมัย

จะพึงผิวตัวก็ไม่เมตตาตน
ข้างตัวกลัวกับชอกชอกอนุสนธิ์

แทบจะค้นคำคืนให้สิ้นอาย
จึงจำกักคักคินาราคาชาย

มันเบือหน่ายชากลับเอาทรัพย์คน
อยู่กับผิวร่วมใจว่าไม่ช่น

ต้องกล่ากลิ่นรณนัยน์ธำลัยอน

ที่ใครเห็นจะเมตตานันหายาก
 เพราะเหตุตัวชั่วชราชรา
 ครนลำบากยากใจได้คิด
 ใช้ไม่ว่าเขาห้ามความถ้อยมี
 เขอกใจเป็นไฉนนะน้องเอ๋ย
 ข้างไม่ควมความชั่วติดตัวตน
 มันเสียแล้วถึงจะฝันไม่คืนศักดิ์
 อันความชั่วติดตัวกว่าจะตาย
 ถึงบินออกนอกตำบลให้พ้นเขต
 ห้ามมันยากปากมนุษย์สิ้นสุดยาว
 ผู้ใดคิดผิดพลั้งเหมือนอย่างว่า
 ควรยับยั้งระงับเสียให้ที
 แม้ชั่วช้าใครเขาว่าแล้วโกรธเรา
 จะวิบัติบาปกรรมชั่วหนักไป
 แม้คนดีมีบุญญาถ้าไม่โกรธ
 ให้พ้นทุกข์สุขเป็นศรีเมือง

๑ เป็นสตรีมิใช่ชายเสียขายศักดิ์
 อันความดีมีอยู่จำไว้

มีแต่ปากแข่งอวดงศ์สกุล
 ที่เคยชอนนึ่งสยายว่าไม่
 แต่มันผิดเสียถนัดต้องบัดสี
 ชั่วหรือดีก็ได้ขึ้นต้นทุกคน
 มันจึงเลยไหลคำตังน้ำฝน
 ทำธุกรรมจนได้ยากลำบากกาย
 จะลงรักทองบีดไม่มีคหยา
 เปรียบเหมือนนกยางกามีราศีขาว
 คงบอกเหตุรู้ว่าใช้กาขาว
 ไม่แกลังกล่าวค่อนว่าแก่นารี
 ถูกตำราแล้วอย่าโกรธพิโรธ
 ถ้าหลักเล็กเล่นไม่เป็นไร
 เช่นตัวเราผู้แต่งแกล้งไซ
 ถึงตกได้โทษทัณฑ์เพราะชดเคื่อง
 เห็นประโยชน์ตัดชั่วในตัวเปลือง
 อย่าแค้นเคืองคำชั่วชราชรา
 จะปลุกรักเรววนหาควรไม่
 อย่าพอใจรักชั่วให้มัวมอม

สุภาษิตสอนสตรี

๓๕๕

จะมีผู้ให้รูปวนนิบัติ

อย่าคิดว่าร้ายร้ายแยกทำแปลกปลอม

อย่าคบผู้ผู้สมนียนมหวัง

เขารักหลอกหยอกเล่นตอกเข่น

ทุระอะไรจะให้มันเสียของ

เพราะเชื่อใจกรรย้างกว่าเกลอ

จะมีจิตพิศวาสไม่คลาดเคลื่อน

แม่นนอกจิตคิดร้ายหมายประจัญ

จงกันภัยในเล่ห์เสนหา

เอาความสำคัญตั้งปฎิญาณ

จงขอต่อภักดาสวามี

อย่าให้มาราคินที่กินใจ

ถึงที่สุดทลลงก็ทองแท้

หญิงเคยวนแมนมีสัตยา

๑ แม้นเขารักแล้วอย่าคิดทำถือจิต

คำมันตอบสวามีทุกวี่วัน

ยามต้นแสงสุริยาอย่าไปไหน

ระวังคบผู้คบผู้สลับที่นอน

จะขอสัจย์สุจริตจิตถนอม

มโน้มเสนหาต่อสามี

ไม่จริงการคอกนอกโฉมศรี

ถ้าแม้นมีเจ้าของต้องมาเรอ

อันเงินทองผัวดีทำสน่าเสนอ

ควรบำเรอลูกผัวของตัวตน

เพราะแม่เรือนร่วมใจจึงได้ผล

จะพาตนยากยับอัประมาณ

อย่าให้มาปนปะจางประหาร

ถึงเกิดการยากเข็ญไม่เป็นไร

จนชั่วศรีสวัสดิ์เจ้าตบชย

อุปมัยเหมือนอนงค์องค์ศา

ด้วยนางแน้อยู่ในสัจย์อธิษฐาน

ภักดาภิขยรักชนหนักครัน ฯ

เร่งเร่งผูกมัดลัวภัยใหญ่มหันต์

อย่าคิดคั่นคั่นตึงตึงตะบอง

จุดไฟไฟเข้าไปส่องในท้องก่อน

ทั้งผูกหมอนอย่าให้มีผู้ลึง

ถ้าแม้ว่าภักศดาเข้าไดยาสน์ จงกราบบาททุกครั้งอย่าพลงหลง
 เขามือยเห็นบเจ็บปวดในทรวงทรวง ช่วยบรรจงนวดพันให้บรรเทา
 ประพุดกายตายสมรจะนอนหลับ อย่ากลังกลับมือไม้ไปบ้ายเขา
 นอนให้เต็มสติสรีเรา อย่าชวนเขาอยู่จนแจ้งแสงพระยัม
 จงรีบฟื้นตนก่อนภักศดา น้ำล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ
 จึ่งหุงข้าวต้มแกงแต่งสำรับ จัดประดับเทียบทำให้น่านวล
 หุงกระโถนคนที่ขัดสีไว้ ให้ผ่องใสสวยตาคน่านวล
 อื่นนำทำอย่าให้ผิงลงไปกวน จงใคร่ครวญพิเคราะห์ให้เหมาะการ
 แม้นรู้ว่าสามเวิไปไหน แต่ยังไม่ตื่นพรากจากสถาน
 ประจงปลุกภักศดาอย่าช้านาน ให้ลุกขึ้นรับประทานโภชนา
 จงระวังกิ่งคูดอยู่ใกล้ใกล้ เมื่ออะไรมันขาดจะเรียกหา
 อย่าให้ต้องร้องตะโกนโพนทนา จงอุตสาห์ตั้งใจระไวระวัง
 อยู่จนผัวรับประทานอาหารแล้ว นางน้องแก้วเจ้าจงกินเมื่อภายหลัง
 อย่ากินก่อนภักศดาคน่านวล เราจะวังเกียจใจดูไม่ได้ ฯ

๑ ถ้าผัวทำราชการพระผ่านเกล้า เคยเข้าเฝ้าสู่วังนวังศรี
 หวังล่วมบักจัดแจงแต่งให้ดี หมากบุหรืหาใส่ให้ไปกิน
 อุตสาห์ทำนำเวรเสนอนสนอง ตามทำนองมึงมิตรเป็นนิจสิน
 ปรมนิบัติภักศดาอย่าราคิน จึ่งจะภิญโญยศปรากฏไป ฯ

- ๑ เกิดเป็นหญิงให้เห็นว่าเป็นหญิง อย่าทอดทิ้งกิริยาธรรมาสัย
เป็นหญิงครึ่งชายครึ่งอย่าพึงใจ ใครเขาไม่สรรเสริญเมินอารมณ์
แม้มีผิวเตี๊ยะเจ้าจงคับระงับไว้ อย่าพอใจจนเสียดเยี่ยงประสม
เราเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพรว้าพรม แม้ระคนขึ้นทั้งคู่จะคู่ความ
อันโทโสโมโหไม่อดได้ ความในใจก็จะคั่งออกกลางสนาม
ที่ชาวบ้านท่านไม่รู้จะรู้ความ อย่าทำตามใจนักมักจะเคย
เอาใจมีผิวจะรักเจ้าหนักหนา หมั่นนำพาการเวียนอย่าเวียนเฉย
แม้มีผิวทุกซุกใช้ไม่เสียบ อย่าว้ายเวยลามลวนให้กวนใจ
จงแบ้มสรวอลชวนปลอบให้ชอบขึ้น เห็นเรงวันหทัยจึงปราศรัย
คอยถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูทั้ย แม้สิ่งไรเราไม่ขึ้นอย่าขึ้นทำ
จะพูดจาสารพัดประหยัดปาก อย่าพูดมากเต็มต่อซึ่งชั่วช้า
ความสิ่งไรในจิตจงบีคัง อย่าควรนำแนะออกไปนอกเวียน
การสิ่งไรที่ชั่วผิวเขาห้าม ประพฤติตามแบบแผนให้แน่นเหมือน
อย่าคั่งค่อถือนเป็นคนเขื่อน จะเขี่ยเขื่อนโอภาให้น้ำพัง ฯ
๑ แม้มีพิโรธโกรธชิงกับภักดา อย่างนินทาว่าผิวตัวลบล้าง
พึงข่มขืนกลืนไว้ในอุ้ง อุดล่ำค้ำยังกลบเกลื่อนที่เงื่อนเงา

จึงจะว่านารมีมีความคิด	รู้จักบีบคั้นโทษไม่ไฉนเขลา
ถึงใครรู้ช้อย่ว่าคมต้องชมเรา	หนึ่งผิวเล่าเขาก็เห็นเป็นคนดี
การนั้นหาตำหนิขวบถอย	เป็นคนน้อยบุญญาเสียดราศี
ถึงร้างหย่าหาใหม่ด้วยมี	ขายทศรูกาฬรักจืดไป
บ้างทำกลัวตัวสิ้นแต่ต่อหน้า	ถึงศตาคถ์หนึ่งไม่ตงไหว
ครั้นผิวเดินเกินเลยเฉยเฉยไป	ก็ทำให้ไม่ตงตงกระซิบ
ทำแสงยมเจียมตัวผิวไม่เห็น	ดูเหมือนเช่นปากว่าตาขีป
ครั้นรู้ว่าเขาเข้าใจรู้ไหวพริบ	ก็ต้องรับตองร้างระคางแคลง ๆ

๑ บางนารีที่เป็นนางใจร้ายกาจ หมิ่นประมาททุ่มเถียงสั่งเสียแข่ง
ตำรากก้องร้องแวกแหกกระแซง ตะคอกแก่งข่มขู่ให้ผิวกลัว

รู้คารนบนว่าคำประชด	ให้สามมีอัประยกลงหลดหัว
ลู่อ่านาไม่อาจขยาดตัว	มีคมมีผิวผูกแขวนแค้นเขย็นตี
ทรมานภักดาน่าสังเวช	ดูเหมือนแปดเวทนาน่าบัดสี
ยังมีหน้าซ้ำบ่าวเหล่านารี	ที่ไม่มีภักดาให้มาดู
ข้างฝ่ายผิวใจดีมิได้ว่า	นั่งให้เมียเขย็นค่าน่าอดสู
ดูเหมือนแม่กับลูกผูกพัน	มิได้สู้รบจับปลีประยุทธ์
ข้างกระไรใจคอมันอดได้	ดูเหมือนไม่มีจิตผิบบุรุษ
จึงยอมตัวกลัวเมียจนหัวมุด	น้อยขมมนุษย์ที่จะเป็นได้เช่นนั้น

เหมือนเช่นเราแล้วไม่ต้องให้ตีตบ คงสู้รบโต้เค็มให้เขม้ข้น

จะถืบทองเสียให้ยับไล้ยับกัน ว่างหย่ามันเสียให้ค้างอยู่กลางคัน ฯ

๑ สุภาษิตซึ่งประคิษฐ์มาไว้ให้ ล้วนแต่มีเขียงอย่างคังเสกสรร

ไรจะแกล้งแต่งคำมาราวพัน คนทุกวันนี้มักอย่างนี้มีอาเกียรณ

จะว่าไปสักเท่าไรก็ไม่หมด ขี้เกียจจากเห็นคเห็นชยเมื่อยมชเรียน

สุดต่ำหัตถ์รองตริตริกนักจำเนียร ตั้งความเพียรผูกข้อต่อเรื่องราว

พอเป็นเรื่องราวกับคับทุกขโทษ เป็นประโยชน์แก่สตรีที่สอยสาว

เป็นตำรับแบบฉบับไปยืดยาว ในเรื่องราวสุภาษิตลิลิตความ

ข้อไหนชั่วแล้วอย่ามัวไปขึ้นทำ จงจกจำบุญบาปอย่าหยาบหยาม

เก็บประกอบเอาแต่ชอบในเรื่องความ ประพฤติตามห้ามใจเสียให้ดี

อย่าฟังเปล่าเอาแต่กลอนสุนทรพเราะ จงพิเคราะห์คำเลิประเสริฐศรี

ไว้เป็นแบบสอนตนพันชาติ กันบัดดีคำก่อนคนนินทา

ให้สุริศรีเมืองเลื่องลือฟัง หอมจรวงกลิ่นกลวทวทิดา

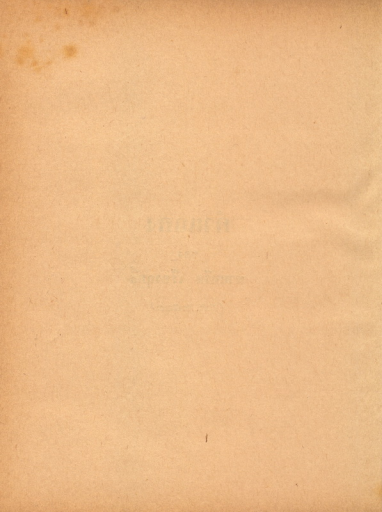
เป็นที่ชื่นเช่นอย่างนางสีดา ในใต้หล้าหมายประคองตัวน้องเฮย ฯ

คำแถลง

ของ

นายหรีด เรืองฤทธิ์

(พ.ศ. ๒๕๐๐)

คำแถลง

ในการจัดพิมพ์หนังสือ “ชีวิตและงานของสุนทรภู่” ใน
คราวนี้ (พ.ศ. ๒๕๐๐) ได้นำฉบับพิมพ์ของหอสมุดแห่งชาติ ซึ่ง
สำนักพิมพ์คลังวิทยาได้รับอนุญาตให้จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ มา
ตรวจสอบกับฉบับเขียนสมุดฝรั่งและสมุดไทย ซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ
หอสมุดแห่งชาติ โดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ได้พบถ้อยคำในบทกลอน
มีแตกต่างกันอยู่บ้างจึงได้ทำเป็นคำแถลงไว้ดังต่อไปนี้

นิราศเมืองแกลง

หน้า ๕๔

คิดถึงไปแบบทรวงดวงสมร

หอมกลิ่นเครื่องกาย

ขจายจร

ฉบับเขียนสมุดฝรั่งและสมุดไทย เป็น

คิดถึงไปแบบทรวงดวงสมร

หอมกลิ่นปิ่นกาย

ขจายจร

หมายความว่า หอมกลิ่นน้ำหอมซึ่งมีมาอยู่ในเนื่อนาง
ดูได้ความชัดเจนดีกว่า

หน้า ๕๔

เขาแจวจ้างล่องแล่นแสนลำราญ

มาพบบ้านบาง

ระเจ้ายังเศร้าใจ

ฉบับเขียน เป็น

เขาแจวจ้างล่องแล่นแสนลำราญ

มาพบบ้านบาง

ระเจ้ายังเศร้าใจ

บางระเจ้า บัจจุบันเรียก บางกระเจ้า

หน้า ๕๕

ข้างซ้ายมือนั้นแลคือปากตะครอง

ข้างขวาคลอง

^๕
บางเหยียะเลวน

ฉบับเขียน เป็น

ข้างซ้ายมือเขาเรียกปากตะครอง

ข้างขวาคลอง

^๕
บางเหยียะเลวนซึ่งกล่าวเข้าทำนองนิราศอันเป็นจดหมายรายทาง แม้น
จะไม่มีต้นผลในก็ยังฟังไพเราะในเชิงอรพต จึงบันทึกไว้

มิให้สูญคำ ขเล-ทะเล

หน้า ๓๐๕

ด้วยน้ำฝนล้นลงหนองทางเกวียนขึ้นโขดเคียนคอกรอกยอดระย้า

ฉบับเขียน เป็น

ด้วยน้ำฝนหล่นค้างบนทางเดิน

ชั้นโศกเสียนคอก

คอกยอกระษัตริย์

หน้า ๑๐๖ เห็นพฤษภาไม้มะค่ามะขามข่อย ทั้งไทรย้อยยอดโชนโค่น
ตะโฆง

ตะโฆง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๑๓
ว่า “ตะโฆง น. ชื่อสัตว์น้ำอย่างหนึ่งในจำพวกจระเข้”
จะพิจารณาความว่า ถ้าไทรย้อยต้นที่กล่าวมาตั้งอยู่รายน้ำ
แม่สาธาลงไปกลุ่มน้ำ ยอดโชนบัดนี้วน้ำโดนหัวตะโฆง
ซึ่งไหลขึ้นมา ความก็สม แต่เนื่องจากกลอนตอนบนว่า
ต้นไม้อะไรก็ไม่เห็นมีต้นตะโฆง ไม่ติดต่อกับรายน้ำสักเลย ตั้ง
ความว่า

“เจ้าพระยาคมนทัญญ์คาระคง ค่อยอย่างยั้งเหยียน
ผู้ให้ใจ”

เช่นนี้ ยอดไทรย้อยจะโชนไปบัดหัวตะโฆงซึ่งอยู่ในน้ำได้
อย่างไร

ฉบับเขียน เป็น

เห็นพฤษภาไม้มะค่ามะขามข่อย ทั้งไทรย้อยเอนโอน
ต้นตะโขง

ต้นตะโขง บอกว่าเป็นต้นไม้ขี้ต ๗ และเป็นไม้ใหญ่พอที่
 จะเข้าคู่กับไทรได้สวย ๗ เพราะมีพุ่มไม้สูงต่ำไล่เลี่ยกัน
 เหมาะกับกลอนต่อลงมาว่า

“เหมือนไม้ค้ำจั่ววางข้างพระโรง”

กลอนต่อไปกล่าวถึงต้นตะโขงอีกแห่งหนึ่งว่า

“ทั้งราวทางขวางโก่งตะโขงโคน สดุดโคนโคด
 ข้ามไปตามทาง”

หน้า ๑๐๔ สูงกระทั้งหลังโคกเป็นโคกรคกรง เมื่อจะลงก็ต้อง
 วิ่งเหมือนลิงโหล่น

ฉบับเขียน เป็น

สูงกระทั้งหลังโขดเป็นโคกรคกรง เมื่อจะลงก็ต้อง
 วิ่งเหมือนลิงโหล่น

หน้า ๑๐๕ แคล้วนทากตะและว่าอำพูไทร ไต่ใบไม้ยู่ยงมา
 กลางแปลง

ฉบับเขียน เป็น

แต่ล้นหากแต่ระรากล้าไพร

ไต่ใบไม้ยู่อย่างมา

กลางแปลง

หน้า ๑๑๖

แล้วถอยลงโหลงชั้นไม้ชาคตา

ถามผู้เฒ่าเขาว่า

ปลามันพันฟอง

ฉบับเขียน เป็น

แล้วถอยลงโหลงชั้นไม้ชาคตา

ถามผู้เฒ่าเขาว่า

ปลาพันฟอง

ไม่มี "มัน" พังเกลี้ยงเกลาคี

หน้า ๑๑๗

พยายามตามกิจควยบิคา

เป็นฐานานุประเทศอิบคิ

ฉบับเขียน เป็น

พยายามตามกิจท่านบิคา

เป็นฐานานุประเทศอิบคิ

อริ, ริ แปลว่า "ยิ่ง, ใหญ่, เป็นหัวหน้า หรือ เป็น
ประธาน" มีความหมายเท่ากัน แต่ที่ใช้ "อิบคิ" กลอน
กระทัดรัดเข้าและฟังรื่นหูดี "เป็นฐานานุประเทศอิบคิ"
น่าจะคล้องตามนิยมของผู้แต่ง ขอให้สังเกตบทกลอนของ
สุนทรภู่ โดยมากมักกระทัดรัดไม่เยิ่นเย้อ จะมีบ้างแต่
ในที่จำเป็นจริง ๆ

นิราศพระบาท

หน้า ๓๒๔

ถึงสามเสนแจ้งความตามสำเหนียก เมื่อแรกเรียก

สามเสนทั้งกรุงศรี ประชุมจุดพุทธรูปในวารี ไม่เคลื่อนที่
 ชลธารบาดาลคืน จึงสถาปนามสามเสนเป็นชื่อคัง เอ
 ชาวกรุงกลับเรียกสามเสนสน นี้หรือรักจะมัวเป็นราคืน
 แต่ชื่อคืนเจียวยังกลายเป็นหลายคำ ขอใจนุชที่จันจรีตรัก
ให้นั่นหนักเหมือนพุทธรูปเลขาข้า ถึงแสนคนจะมวอน
ระอ้อนมัว สักแสนคำอย่าให้เคลื่อนจงเหมือนใจ
 ตอมนไยยนว่ากันว่า

ถึงสามเสนแจ้งนามตามสำเหนียก เมื่อแรกเรียก

สามเสนทั้งกรุงศรี ประชุมจุดพุทธรูปในวารี ไม่เคลื่อนที่
 ชลธารบาดาลคืน จึงขนานนามสามเสนเป็นชื่อคัง เอ
 ชาวกรุงกลับเรียกสามเสนสน นี้หรือรักจักมัวเป็นราคืน
 แต่ชื่อคืนเจียวยังกลายเป็นหลายคำ ขอใจนุชที่สจจรีตรัก
จงหน่วงหนักเหมือนพุทธรูปเลขาข้า ถึงแสนคนจะมวอน
จ้ออ้อนคำ สักแสนคำอย่าเคลื่อนจงเหมือนใจ”

“ถึงแสนคนจะมวอนจ้ออ้อนคำ” ตรงกับสมุดไทย

คำเขียนตัววงศ์....จะอันคำ สักแสนคำ สัมผัสด้วยคำ
กัน ผิดข้อบังคับแต่ความดี บทกลอนที่มีข้อเคยเห็นสอด
สัมผัสชักากนกม ทงนเพอวิชาข้อความอันคเณ ไม่
ปล่อยให้กลอนพาไปทั้ง ๆ ที่เห็นว่าผิดข้อบังคับ แตกม
น้อยแห่งทีเดียว

หน้า ๑๒๖

ถึงหาคขวางบางพูดเขาพูดกัน พึดคฝ่น ใจองนอญ

คนเดียว

ฉบับเขียน เป็น

ถึงหาคขวางบางพูดเขาพูดกัน พึดคพร่น ใจองนอญ

คนเดียว

หน้า ๑๒๖

เห็นกังกคคคคพรว้าเขาราราน ถึงหนามกรานกไม่

เห็นเหมือนเจบทรวง

ฉบับเขียนทง ๓ ฉบับ เป็น

เห็นกังกคคคคพรว้าเขาราราน ถึงหนามกรานก

ไม่เห็นเหมือนเจบทรวง

หน้า ๑๒๘

ถึงวังคำหนักพักพลพอเสวย แล้วก็เลยตามแคว

กระแสไหล

ฉบับเขียน ๓ ฉบับ เป็น

ถึงวัดตำหนักพักเพนพอเสวย

แล้วก็เลยตามแคว

กระแสไหล

แต่อกฉบับ ๓ เป็น

ถึงวัดตำหนักพักพลพอเสวย

แล้วก็เลยตามแคว

กระแสไหล

หน้า ๓๒๔

สักครู่หนึ่งก็มาถึงบางเกาะอิน

กระแสสินธุ์ สายชล

เป็นนวนิจ

ฉบับเขียน เป็น

สักครู่หนึ่งก็มาถึงบางอ้ออิน

กระแสสินธุ์ สายชล

เป็นนวนิจ

บางเกาะอิน บางอ้ออิน เรียกได้ทั้งสองชื่อ เป็นที่ลุ่มลาด
อยู่ในจังหวัดอยุธยา เดิมว่า หลุ่งอ้ออินอยู่ที่นั่น จึง
เรียกกันว่า “บางอ้ออิน” ต่อมาถึงสมัยแตงนิราศพระบาท
หรือก่อนนั้นเห็นว่า “อ้ออิน” ฟังต่ำไป จึงเรียกเสียใหม่
ว่า “อ้ออิน” ถัดจากนั้นชื่ออ้ออินเปลี่ยนเป็น “บ้ำอิน”
และเลือนมาเป็น—ปอิน ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า “บางปะอิน”

หน้า ๓๓๒

นี่แลแลก็เห็นแต่คลังชั้น

ถึงปากจั่นตะลันเตือนให้

ตรอมใจ

ฉบับเขียน เป็น

พี่แอลเห็นแค่ครึ่ง

ถึงปากจันทะละเตือนให้

ครอมใจ

หน้า ๑๓๒

ถึงอรัญญิกยามแคคแมคพยับ

เสโทขับขานโหมน้ำ

ฉบับเขียน & ฉบับ เป็น

ถึงอรัญญิกยามแคคแมคพยับ

เสโทขับขานโหมทงนาสา

เสโท-เห่งฮ นาสา (บ. นาสา)- จมูก หมายความว่า
 ยามแคควียนจัดเผาจมูกเห่งฮโซม ตู้น้ำพัง

หน้า ๑๓๓

ถ่านกมัตเหมือนหัวอกฟ

แสนทวิเวทนาประคาเสีย

ฉบับเขียน เลข ๓๕๒ ข. เป็น

ทันกมัตเหมือนอกฟ

แสนทวิเวทนาประคาเสีย

ความพังตี ที่จะหมายความว่า ทันกมัตแค่ตัวเดียว ตู
 นกฮน ๆ ทมคพลอดค้เคว้าใจ เหมือนอกฟเคว้าด้วยไว้ค
 ควอง แคฮก ๒ ฉบับเป็น “ถ่านกมัตเหมือนอกฟ”

หน้า ๓๔๒

นาคสะคังรังรังกระคังห้อย

ใบโพธิ์ร้อยระเรงฮเห่งทงง

ฉบับเขียน เลข ๑๕๒ เป็น

นาคสะตั่งร้งรังกระคิงท้อย

ใบโพธิ์ร้อยคังระเท่งอยู่เพ่งจ้ง

หน้า ๑๔๓

ผนังในกุฎทั้งสี่ด้านโอฬารลานทองทาฝาผนัง

ฉบับเขียน ๓ ฉบับ เป็น

ผนังในคฤทั้งสี่ด้านโอฬารทองทา ฝาผนัง

กลอนตอนบนหลาย ๆ บทชมพระมณฑปนั้นดูดี ด้วยทา
ทองทั้งสี่ด้าน จะไม่ใช่ผนังในกุฎ อย่างที่พิมพ์กันใน
ชั้นหลัง

หน้า ๑๔๔

พิศพลเขาขาดแล้วหวาดจิต

พิชามิตรมาไกลถึง

ไพร่สนธิ์

ฉบับเขียน เป็น

พิศพลเขาขาดแล้วหวาดจิต

พิชามิตรมาไกลถึง

ไพร่สนธิ์

หน้า ๑๔๕

ประคับ ด้วย ก้อนแก้วกับทมราช

สคสะอาดทาเขียว

กัเขียวขึ้น

หา ในต้นคงจะหมายถึง หา (ถ้า) คือ ถ้า เขียวก็
เขียวขุ่น

ฉบับเขียน เป็น

ประกอบด้วยกรวดแก้วปัทมราช สกละอาดสีเขียวก
เขียวขุ่น

ความจะเหมาะข้าง—กรวดแก้ว ด้วยของสิ่งน้อยที่ขายนา
ธารเกษม

“คำขนานธารเกษมก็สมชื่อ สุนัขคือเรื่องอิเหนา
เล่นหา เมื่อไบบนเล่นชลธารา อันเรื่องว่ากับเราเห็นก็
เช่นกัน”

ฉบับเขียนอีกฉบับหนึ่ง เป็น

ประกอบกรวดแก้วปัทมราช สกละอาดขาวแดง
คิงแกล้งสรรพ

ปัทมราช—แก้วสีดอกบัว คือทับทิมซึ่งมีสีแดงเจืออยู่
ในพันทอง

กรวดแก้วปัทมราช คือกรวดที่มีสีเหมือนแก้วทับทิม

นิราศภูเขาทอง

พิมพ์ตามต้นฉบับซึ่งหอสมุดแห่งชาติพิมพ์ไว้ สมุด
ไทยไม่มีสอ แต่อ่านคู่กับร้อยยี่

รำพันพิลาป

หน้า ๑๖๕

เดือนแปดวันจันทราเวลามอน เจริญพรภาวนาคาม

บาสี

จันทรา = จันทรทิศา แปลว่า “วันจันทร์” นิราศ
 พระประธมใช้เป็นจันทรทิศา “ถวิลวันจันทรทิศาขึ้น
 หาค่า”

หน้า ๑๔๔

เป็นสี่แถวแนวทางเดินหว่างกุญ มีสระขุดเชื่อมลง

พระสงฆ์

ฉบับเขียน เป็น

เป็นสี่แถวแนวทางเดินหว่างกุญ มีสระขุดเชื่อมลง

พระสงฆ์

ตรง - ซาบ ที่จะหมายความว่า มีสระน้ำลงเชื่อมกันดิน
 พังไว้ เพื่อภิกษุตามแถวได้ตัดไปซาบและตัดไปฉันทด้วย
 สังเกตดูในท้องดินชนบทต่าง ๆ มีสระน้ำซึ่งหักตักกันและ
 ตักซาบอยู่มากแห่งทีเดียว

หน้า ๑๕๒

ในสายชลวนลักโครมครึกคลื่น

สุดจะฝันผาชลหลวง

ฉบับเขียนและพิมพ์ตรงกัน น่าจะตกไปคำหนึ่ง พังเหมือน
ว่าจะเป็น “สุตะขึ้นผืนผ้าทะเลหลวง” หรือ “สุตะ
ผืนคลื่นผ้าทะเลหลวง”

หน้า ๑๘๒

แนวชลาน้ำขมน้ำลมดี

ดูเร็วรีเร็วเรื่อยไม่เหนื่อย

แรง

ฉบับเขียน เป็น

แนวชลาน้ำขมน้ำลมดี

ดูเร็วรีเร็วเรื่อยไม่เหนื่อย

แรง

นิราศเมืองสุพรรณ

หน้า ๒๐๓

จำชาดชาตินี้แล้ว

คลาคน้องของสงวน

ฉบับเขียนและฉบับพิมพ์ตรงกัน แต่น่าจะเป็น

“คลาคน้องครองสงวน

หน้า ๒๐๔

อีกองค์มังกฎเกล้า

ชาวกรุง

สิบกษัตริย์ขัตติยบำรุง

รอบแคว้น

ถวายพระอินทร์ทรง

พระเดชไผ่ธง กระเคื่องเฮย

สังโคทโรคเรืองคัน

ขจัดผ้าขวยเขย

ฉบับเขียน เป็น

ถวายพระอนิสสังค

พระเคฯเฟื่อง กระเบื้องเอย

อนิสสังค = อานิสสังค

ความพังคแต่ไม่เสียเอกตามข้อ

บังคับโคลงด้วย ความก็ว่า ถวายพระอานิสสังคเท่าที่ได้

บวชเรียนช่วยอุปถัมภ์คำฐพระเตชานุภาพพระมหากษัตริย์

ให้กระเคื่องเฟื่องฟู

ยามนทเคยเอย

ลิมพัก ที่แะ

ต่างชั้นอันแอบเคล้า

คลาคลั่นแล้วทนอ

ฉบับเขียน เป็น

ยามนทเคยเอย

ลิมพัก ที่แะ

ภัก = พักตร์ คช หน้า

หน้า ๒๑๑

ม่วงหม่อมหอมทวนหน้า

เข่นเนือเจือจันทน์

ฉบับเขียน เป็น

ม่วงหม่อมหอมทวนหน้า

เสนทเนือเจือจันทน์

หน้า ๒๑๒

คนขี้คคือนเร่ง

วันควาย

ถอนถีนตะกยคกาย

ไก่อัก

ฉบับเขียน เป็น

ถอนอับกับกวนตะกาย

โก่งโก่ง

หน้า ๒๓๓

นกกานาหวกหว้าย

วาริน

ฉบับเขียน เป็น

กานาคั่วหวกหว้าย

วาริน

หน้า ๒๓๔

เย็นคานาค้างฟุ้ง

ฟักฟ้าสากล

ฉบับเขียน เป็น

เย็นยำนาค้างฟุ้ง

ฟักฟ้าสากล

หน้า ๒๓๕

บรรณท่านว่าสัน

ตามสัศว กำหนด

ฉบับเขียน เป็น

บรรณท่านว่าสัน

ตามสัศว กำหนด

๒๓๖ ฉบับเขียนตัว น. คล้ายกับตัว ม. มากทีเดียว

หน้า ๒๓๖

บางปลาหน้าบ้านอยู่

หญิงชาย

สองช่องสองเรือนราย

ไร่กล้วย

ฉบับเขียน เป็น

สองห้องสองเรือนราย

ร้ายกลัว

ที่จะว่าปลุกกลัวไว้อือบ ๆ เรือนหรือรอบ ๆ บ้าน

หน้า ๒๓๔

สาวหนุ่มซุ่มซ่อนทำ

แทงพวก ฉมวกแฮ

ฉบับเขียน เป็น

สาวหนุ่มซุ่มซ่อนทำ

แทงพวก ฉมวกแฮ

น่าจะถูกตามฉบับเขียน ด้วยเคเห็นและเคทราบว่
 สุ่ม, ส่อน, ฉมวก แต่ละอย่างเป็นเครื่องมีติดกับ
 และแทงสัตว์น้ำ (ปลา)

หน้า ๒๒๕

ตลาดแก้วแถวถนนจระเข้

คนขาย

ฉบับเขียน เป็น

ตลาดแก้วแถวถนนตะเข้

คนขาย

ใช้ตะเข้ตามฉบับเขียน กลอนจะกระทัดรัดเข้า ตะเข้—
 จระเข้ ต่างจากตะเข้ลากข้าว ซึ่งเป็นยานพาหนะของ
 ชาวนา ชาวนบพ ยังเรียกจระเข้ว่า “ตะเข้” อยู่
 หนา

หน้า ๒๓๔

ต่างต่อล้อเลียนเกวียน

เกินไว้

ฉบับเขียน เป็น

ต่างต่อล้อเลียนเกียน

เกินไว้

เกียน—เก็บ อักษรเดียวกันเรียกว่า “สัมผัส
อักษร” กวีชอบใช้ด้วยฟังเสนาะในลิลิตโคลง เกียน—
เกวียน เป็นยานพาหนะเข็นข้าว

ชาวชนบทยังเรียกเกวียนว่า “เกียน” ชุ่มมาก
เหมือนกัน ฉบับเขียนใช้ “เกวียน” บ้าง “เกียน”
บ้าง แล้วแต่จะเหมาะในที่ๆ เห็นเหมาะ

หน้า ๒๓๕

ลึงเมื่อกลิ้งเลือกสมอพว

ถวายไว้ ใกล้เคียง

ช้างเมื่อกลิ้งเลือกฝั่งทั้ง

กึ่งไม้ไผ่ถวาย

ฉบับเขียน เป็น

ลึงเมื่อกลิ้งเลือกสมอพว

ถวายไว้ ใกล้เคียง

ไว้—ไหว อาจจะเป็นเอกโทษ เพราะในที่นี้ต้องการ
เอกในที่บังคับโคลง พระพุทธรูปวัดป่าเลไลยก์ประทับนั่ง

หทัยพระบาท ท่านผู้แต่งโคลงนิราศสุพรรณบุรี เห็นมี
รูปสองสัตว์ประกอบ คือลิงเผือกชูผลไม้ ข้างเผือกชู
รวงผึ้งทั้งไม้ ให้อวดถวายอยู่ใกล้ๆ พระพุทธรูป แต่
อย่างไรก็ดี คำ “ไว้” อาจถูกก็ได้ เพราะถ้าเป็น
“ไหว” ตรงนี้จะซ้ำคำ “ไหว” บาทสุดท้ายอีก

อรรถกถาธรรมบทเล่าเรื่องว่า เมื่อพระพุทธเจ้า
ประทับอยู่ในรัทขิวัน (ป่าอันข้างรักษา) มีสองสัตว์
ปฏิบัติ คือลิงเผือกถวายผลไม้และรวงผึ้ง เคาะตัวผึ้งออก
ข้างเผือกช้อนปลาเลโดยกะถาวยน้ำ

พระพุทธรูปปางปลาเลโดยลงแห่ง ทำเป็นพระรูป
ประทับนั่งห้อยพระบาทอยู่บนตอไม้ มีลิงเผือกนั่งบนถาวย
รวงผึ้ง ข้างเผือกคุกกกรรมชูรวงถวายกระบอกน้ำ

ศีรษะเวียงเสียงแซ่ลั่น

พวงลาว

ฉบับเขียน และฉบับพิมพ์หอสมุดแห่งชาติตรงกัน

ศีรษะเวียง ชาวเมืองสุพรรณเรียก “หัวเวียง”

แทบทงน่น ช่อตาดลหรือช่อสถานทตงเรน หัวกระบือ

หัวรอ หัวหิน หัวโพ เป็นต้น โบราณไม่นิยมเรียก

หัว ว่า ศิริษะ บทประพันธ์ที่แต่งดี ๆ ไม่เรียกชื่อสถานที่
ตั้ง เช่นหัวกระบือว่า “ศิริษะกระบือ” เลย เช่น

หัวกระบือกบินทรราชระวี วรรณคดี แลฤ
(นิราศนรินทร์)

ที่เรียก “หัวเวียง” ว่า “ศิริษะเวียง” น่าจะ
เกิดความคิดขึ้นในชั้นหลัง ด้วยเห็นว่า “หัว” พังหาย
จึงเปลี่ยนเป็น “ศิริษะ” ซึ่งผิดความหมายแห่งภาษา
ไปถนัด ฉบับเขียนสมุดไทยเดิมซึ่งยังไม่ได้คัดลอกกัน
ต่อ ๆ มา น่าจะเป็น

หัวเวียงเสียงแซ่ล้วน พวนลาว

นิราศวัดเจ้าท่า

หน้า ๒๒๘ ไอ้คิดไปใจหายเสียคารรัก เหมือนเกรียกจักแจก

รักกระผกนม

ฉบับเขียน เป็น

ไอ้คิดไปใจหายเสียคารรัก เหมือนเกรียกจักแจก

รักกระผกนม

หน้า ๒๖๗

เมื่อญหญิงชิงชังนําคลั่งใจ จะรักใครเขาไม่มี

ปรานีเลย

ฉบับเขียน เป็น

เมื่อญหญิงชิงชังนําคลั่งใจ จะรักใครเขาไม่มี

ปรานีเลย

หน้า ๒๖๘

ถึงวัดคัมภีร์สมุทระพระพุทธร้าง ว่าท่านวางไว้ให้

คิดปริศนา

ฉบับเขียน เป็น

ถึงวัดคัมภีร์สมุทระพระพุทธร้าง ว่าท่านวางไว้ให้

คิดปริศนา

หน้า ๒๖๙

เขากินหมูปักจะกัศเกลื้อ ไม่อ้อเรือแหหาปลา

คำแแป

ฉบับเขียน เป็น

เขากินหมูปักจะกัศเกลื้อ ไม่อ้อเรือแหหาปลา

คำแแป

หน้า ๒๖๙

กระทุงทองล้องเลื้อนค้อยเคลื้อนคลา คาซคาตอกบัว

ชาวคลัวเคลื้อ

ฉบับเขียน เป็น

กระทงทองล่องเลื่อนค้อยเคลื่อนคลา คานาคอกบัว

เข้าคัลวเคลีย

หน้า ๒๘๒

ยังถือนันขันคัมประโลม

ถึงรูปโถมพาหลงไม้

จงจวย

ฉบับเขียน เป็น

ยังถือนันขันคัมประโลม

ถึงรูปโถมพาหลงไม้

จงจวย

หน้า ๒๘๓

ถึงค้องจ้าวทลาวทลอนลักแสนเล่ม

ไม่คิดเต็มตัว

อุคพอลุดดอน

ฉบับเขียน เป็น

ถึงค้องจ้าวทลาวทลอนลักแสนเล่ม

ให้คิดเต็มตัว

อุคพอลุดดอน

หน้า ๒๘๔

ถึงเกาะเรียงเคียงคลองเป็นสองแยก

น้ำละแวกวัง

ราชประพาสสินธุ์

ฉบับเขียน เป็น

ถึงเกาะเรียงเคียงคลองเป็นสองแยก

น้ำละแวกวัง

ราชประพาสสินธุ์

สองแฉก เป็นภาษากวีดีกว่า สองแฉก ซึ่งเป็น
คำตลาด

หน้า ๒๗๖ ที่ไร้คู่อยู่เปลี่ยนท้าวเดียวโดด ไม่เด่นโดดเด่นเหงา
เหมือนเศร้าหมอง

ฉบับเขียน เป็น

ที่ไร้คู่อยู่เปลี่ยนตัวเดียวโดด ไม่เด่นโดดเด่นเหงา
เหมือนเศร้าหมอง

หน้า ๒๗๗ แต่เจ้าย่านบ้านนั้นกันบถ ร้องเรียกชื่อว่าพระเจ้า
ปุนเถากัง

ฉบับเขียน เป็น

แต่เจ้าย่านบ้านนั้นกันบถ ร้องเรียกชื่อว่าพระเจ้า
ปุนเถากัง

พ้องสนิทหู น่าจะถูกชย่างว้า เพราะจีนโบราณชอบเรียก
พระประธานวัดพนัญเชิงว่า "ปุนเถากัง"

หน้า ๒๗๘ จิงมาหาอายุวันชนะ คามได้ปะลายแหงตกลงใจ
ฉบับเขียน เป็น

จิงมาหาอายุวันชนะ คามได้ปะลายแหงตกลงใจ

ยาอายุวัฒนะ เป็นยาเจริญอายุ กินแล้วมีกำลังร่างกาย
สดชื่น เหมือนจะไร้รา โบรมณเรียกว่า “ยาอายุ
วันชนะ”

นิราศอิเหนา

หน้า ๒๕๔

ไอ้โพล่เพล่เวลาปานฉะนี้ เคยเข้าที่พี่เคยได้เชย

โถม

ฉบับเขียน เป็น

ไอ้โพล่เพล่เวลาปานฉะนี้ เคยร่วมที่พี่เคยได้เชย

โถม

หน้า ๒๕๔

ยังเคลิ้มเคลื่นเช่นประทุมกระพุ่มพวง เคยแนบ

ทรวงไสยาสน์ไม่คลาคลาย

ฉบับเขียน เป็น

ยังเคลิ้มเห็นเช่นประทุมกระพุ่มพวง เคยแนบทรวง

ไสยาสน์ไม่คลาคลาย

หน้า ๓๐๒

พระน้องนุชบุษบาเจ้าข้าเคย เป็นคู่เชยชมชื่นให้

คินมา

ฉบับเขียน เป็น

พระนิ้องนุชบุษบาของข้าเคย เป็นคู่เขยชมชื่นให้
คินมา

หน้า ๓๐๒ จนพลบค่ำรำลึกนึกอนาถ ไม่ไยสาสน์ยามวิโยค
โศกกำสรวล

ฉบับเขียน เป็น
ยังคิดคิดพิศวงพะวงสวาท ไม่ไยสาสน์ยามวิโยค
โศกกำสรวล

จะถูกตามฉบับเขียน เพราะกลอนตอนบนบอก
ไว้ชัดถึงสองแห่งว่า

“พระครวญคร่ำรำลึกจนคึกเจียน เห็นระเียบ
ห่อหมกหน้าพิศวงสวาท”

“น้ำค้างพรอมเรื้อยเจื้อยเจื้อยไซโย ยังคันคอค
เดือนดับไม่หลับเลย”

ซึ่งหมายความว่าตกต้นแล้ว จะกลับย้อนไปกล่าว
จนพลบค่ำ ก็จะได้ความชัด

หน้า ๓๐๓ จนถึงทางร่วมที่บุรีรัตน์ ที่จะคัมคราไปกาหลง
ฉบับเขียน เป็น

จนถึงทางร่วมที่บุรีรัตน์ ที่จะคัมคราไปกาหลง

นิราศพระประธม

หน้า ๓๐๘

แสนสวาทมาคหมายมาหลายเดือน

มีคเณร

แคล้วคลาดประหลาดใจ

ฉบับเขียน เป็น

แสนสวาทมาคหมายมาหลายเดือน

มีคเณร

แคล้วคลาดประหลาดใจ

หน้า ๓๐๘

ถึงสวนหลวงหวงห้ามเหมือนความรัก

เหลือจักหัก

จับต้องเป็นของหลวง

ฉบับเขียน เป็น

ถึงสวนหลวงหวงห้ามเหมือนความรัก

เหลือจักหัก

จับต้องเป็นของหลวง

หน้า ๓๑๒

หอมดอกไม้หลายพรรณให้รับรู้จน

เหมือนกลิ่น

นวนิยายหลายซึ่งทราบทรง

ฉบับเขียน เป็น

หอมดอกไม้หลายพรรณให้รับรู้จน

เหมือนกลิ่น

นวนิยายหลายซึ่งทราบทรง

หน้า ๓๓๒

จะกลัดกลืนสันรสให้มคดอม จนหายหอมแห่งกรอก

เหมือนคอกกกลอย

ฉบับเขียน เป็น

จะกลัดกลืนสันรสเพราะมคดอม จนหายหอมแห่ง

กรอกเหมือนคอกกกลอย

หน้า ๓๓๔

ไอรักค้นคนรักเขาหักให้ ไม่ตัดได้เค็กรักไม่พัก

ฉวย

ฉบับเขียน เป็น

ไอรักค้นคนรักเขาหักให้ ไม่พักได้เค็กรักไม่พัก

ฉวย

หน้า ๓๓๔

หึงจากฝากบิณฑาม เหมือนแก้วตาตามคิดมา

ซัดเซอ

ฉบับเขียน เป็น

หึงจากฝากซัดสนิทม เหมือนแก้วตาตามคิดมา

ซัดเซอ

หน้า ๓๒๘

สรวลคักขาคประหลาดใจ คักอาลัยสวาทไม่ขาด

ความ

ฉบับเขียน ตอนนขาดหาย

ตัดอวลยสวาท—น่าจะตก “ตัด” ไปคำหนึ่ง พิศวะหตุ
“ตัดอวลยตัดสวาทไม่ขาดความ”

หน้า ๒๓๐

ผู้ผูกญาภาพยนต์มรดกจิ้งจก

มีกำลังลือฤทธิ์

พิศดาร

ฉบับเขียน ตอนนขาดหาย สอดฉบับพิมพ์อื่น ๆ เป็น

ผู้ผูกญาผาพยนต์มรดกจิ้งจก

มีกำลังลือฤทธิ์

พิศดาร

ผาพยนต์คชรูปคน รูปยักษ์ หรือรูปสัตว์ ซึ่งผู้ผูกปลก
เสกให้มีอาการเคลื่อนไหวได้ดุจของมีชีวิต ใช้ให้เผ่าคน
เผ่าของ หรือให้ไปทำร้ายใครก็ได้ แล้วแต่ความมุ่ง
หมายของผู้ผูก ส่วนวัตถุที่ผูกนั้นจะเป็นทัญหรือเป็น
ผ้า ก็เรียกว่าผาพยนต์ทั้งนั้น นักเจนโดยศาสตร์ย่อมรู้จัก
ของสิ่งนี้ ซึ่งกล่าวว่า

“ผู้ผูกญาผาพยนต์” นั้นถูกเน

ส่วนภาพยนต์ เป็นชื่อหนึ่ง ซึ่งถ่ายจากศัพท์ “สินีมา”
ภาษาฝรั่งแปลว่า “ภาพที่ไหวได้” หรือ “กระตุกกระดิก
ได้” เพิ่งบัญญัติใช้ในรัชกาลที่ ๖ เดิมเราเรียก “หนัง
ญี่ปุ่น”

หน้า ๓๓๒

คังจินดาหัวดวงช่วงประทีป ให้รัชช่วยทุกเมื่อ

อุกเงิน

ฉบับเขียน เป็น

คังจินดาหัวดวงช่วงทวีป ได้รัชช่วยทุกเมื่อ

อุกเงิน

นิราศเมืองเพชร

หน้า ๓๓๕

อนาถหนาวครวธาสาเสด็จ ไปเมืองเพชรบุรี

ทณสถาน

ฉบับเขียนกลางฉบับ เป็น

อนาถหนาวครวมาธาสาเสด็จ ไปเมืองเพชรบุรี

ทณหวาน

ถนหวาน พังติกว่า ถนสถาน เพราะบุรีเป็นแหล่งที่อยู่ อยู่
แล้ว ถึงจะใช้ “ถนสถาน” ประกอบก็ไม่มีความหมาย
มากออกไป แต่คำว่า “ถนหวาน” ที่ใช้ประกอบ “บุรี”
นั้นมีความหมาย คือท่านผู้แต่ง แต่งตามความรู้สึกนึก
คิดของคนสมัยนั้นว่า เพชรบุรีเป็นเมืองน้ำตาลหวาน
และใช้จะหวานแต่น้ำตาลเท่านั้น แม้ปากคนก็หวานไม่แพ้
น้ำตาลเลย จึงเหมาะแก่การที่จะแต่งว่า “ไปเมืองเพชร
บุรีทณหวาน”

คำแถลง

๕๓๕

หน้า ๓๓๖

ถึงวัดบางนางนองแม่น้ำน้อยมี มาถึงที่ก็จะต้องนอง

น้ำตา

ฉบับเขียน เป็น

ถึงวัดบางนางนองแม่น้ำน้อยมี มาถึงนี้ก็จะต้องนอง

น้ำตา

หน้า ๓๓๖

ในพระโกศโปรดปรานประทานนาม ไอรสราช

ธารามงามเจริญ

ฉบับเขียนทั้ง ๕ ฉบับ เป็น

ในพระโกศโปรดปรานประทานนาม ไอรสราช

ธารามงามเจริญ

หน้า ๓๓๗

อันบอนคันบอนน้ำตาลย้อมหวานมัน แต่ปากคัน

แก้ไขมิใคร่ทั้ง

ฉบับเขียนทั้ง ๕ ฉบับ เป็น

อันบอนคันปนน้ำตาลย้อมหวานมัน แต่ปากคัน

แก้ไขมิใคร่ทั้ง

หน้า ๓๓๘

จะปรับไหมได้หรือไม่อ้อ เป็นที่พึ่งพาสนาพอ

พาใจ

ฉบับเขียนทั้ง ๕ ฉบับ เป็น

จะปรับไหมได้หรือไม่อ้อ เป็นแค่พิงพาดสนาพอ

พาใจ

หน้า ๓๔๓

สัจคเหจาเปล้าเปลี่ยวเมื่อเหลียวแล เสียงแฉ่น

จกจั่นหวนวิญญา

ฉบับเขียน เป็น

สัจคเหจาเปล้าเปลี่ยวเมื่อเหลียวแล เสียงแฉ่น

จกกระจั่นหวนวิญญา

หน้า ๓๔๓

บ้านช่างปลาค้าเคียงเรียงเรียงราย ควนวายวังไขว่

กันใหญ่น้อย

ฉบับเขียนหลาย ๆ ฉบับ เขียนต่าง ๆ กัน คือเขียนเป็น

คัว — ชา — ชา — คา พิศวาทที่ดูความ น่าจะเป็น — คัว

ด้วยกลอนต่อจากนั้นว่า

“ชายล่ำเร้งเบ็ดไถ่ทั้งไข่พอก กระเบนกระบอกปลาทุ้ง
ป้อย”

กัน เป็น ทั้ง ถึง ๕ ฉบับ คือ ควนวายวังไขว่ ทั้ง ใหญ่
น้อย

หน้า ๓๔๓

พ้อออกช่องล่องลำแม่น้ำกว้าง บ้านบางช้างแดง

ไปแควขวา

ฉบับเขียน เป็น

พลเอกชองล่องลำแม่น้ำกว้าง

บ้านบางช้าง

แฉกแฉวชนแฉวชา

แฉว บางฉบับเป็น—แฉ แฉ—แฉว ความหมายเท่ากัน

หน้า ๓๔๖

อัยทะโมนนำหน้าเที่ยวคว่ำ

ครันลัวงชุดสด

อย่างเอาทางยอน มั่นหมื่นบนอนร้องเกลือกเลือกหัว

ฉบับเขียน เป็น

ครันลัวงชุดสดอย่างเอาทางยอน มั่นหมื่นบนอนร้อง

เกลือกเลือกหัว

หย่าง—หย่ง 'ไม่ใช่' 'อย่าง' ในคำ 'อย่างนั้น อย่างนี้'

หน้า ๓๕๑

เมื่อมาเรือนเขียนศพได้พบพัศค์

ไม่หมอนนักคราวรูปข้างชุมผอม

ฉบับเขียน เป็น

เมื่อมาเรือนเขียนศพได้พบพัศค์

ไม่ผมนักเขียนรูปข้างชุมผอม

สวัสดิรักษา

หน้า ๓๖๑

แล้วเอนอรรดรัสความที่ตก่อน

จะถาวรพบเกิดประเสริฐศักดิ์

ฉบับเขียน เป็น

แล้วเขียนบรรดาศักดิ์ก่อน

จะถาวรพูนเกิดประเสริฐศักดิ์

คำ “อนึ่ง” และ “หนึ่ง” ฉบับเขียนมักเป็น—หนึ่ง

เพลงยาวถวายโอวาท

คำว่า “อนึ่ง” มีที่ใช้ในเพลงยาวถวายโอวาท
หลายแห่ง แต่บางแห่งใช้ “หนึ่ง” เหมาะแก่กลอน เช่น

“หนึ่งแจ้งอ่อนผ่อนผันให้สันติดี”

แต่ถ้าใช้ “อนึ่ง” เป็น

“อนึ่งแจ้งอ่อนผ่อนผันให้สันติดี”

กลอนก็เขินเขอ

“อนึ่งแบบขอลดความสงครามศึก

ข้อมเหลืออีกล้ำหาขาลาสน์”

แต่ถ้าใช้ “หนึ่ง” แทน “อนึ่ง” กลอนจะกะทัดรัดเข้า

“หนึ่งแบบขอลดความสงครามศึก

ข้อมเหลืออีกล้ำหาขาลาสน์”

หนึ่ง — ตัดจากหนึ่ง ไม่ให้หนึ่งคู่กับสอง หนึ่ง ก็ย่อมมา
จาก หนึ่ง ^๒ หนึ่ง

(เพลงยาวถวายโอวาท ฉบับตัวเขียนไม่มีตรวง)

หน้า ๓๗๑

ขอทั้งบุญคุณสวัสดิคติเหมือนฉัตรทอง ได้คำร่วมเกล้า

ทั้งเข้าเย็น

ของในท่อนพึงเก้อๆ “เหมือนฉัตรทอง” มีความ
หมายแค่ฉัตร คือผู้นั่งอยู่ภายใต้ฉัตรย่อมเย็นเคี้ยวและ
มีสง่าเปรียบเหมือนพระที่นั่งสองเจ้าฟ้า ซึ่งให้ความร่ม
ใจเหมือนฉัตรที่ร่มกาย

สอง ไบวากเขียน—ทอง แต่ ทอง ท่านเขียน—ธรง
กลางที่แถลงเป็น—ธรง ธรง ถ้าเขียนตกตัว.ก็เป็น—ธ
ระนน ในที่นี้^๕อาจจะหมายถึง ‘ฉัตรทอง’ แต่เขียนเป็น
‘ฉัตรทอง’ และในที่สุดก็เขียนเลื่อนมาจากกระ^๒ทั่งเลยเป็น
‘ฉัตรทอง’ ก็เป็นไปได้

สุภาษิตสอนสตรี

สุภาษิตนี้ เดิมเรียกกันว่า “สุภาษิตสอนหญิง”
หรือ “สุภาษิตไทย” แม้ในบัญชีข้อหนังสือที่สุนทรภู่แต่ง

ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงไว้ท้ายประวัติ
สุนทรภู่ ก็เรียกว่า “สุภาวดีสถนถนิง” ซึ่งฟังแล้วยัง
ไม่ล้าสมัย

หน้า ๓๔๑ เป็นสาวแซ่แร่รวยสวยสะอาด ก็หมายความว่าเหมือนมณีอันมีค่า
แม้แตกร้าวรานร่อยถยราก็ จะพลอยพาหอมหายจาก
กายนาง

แปลว่าสาวสวยบริสุทธิ์ ซึ่งถ้ามีกลิ่นเกิดออกจกกลุ่กหาย
หอม เปรียบเหมือนดวงมณีมีค่า ถ้าแตกร้าวราก็ตกต่ำ
“จะพลอยพาหอมหาย” ฟังดูไม่ตรงกับอุปมาอันนี้ เพราะ
แก้วไม่หอม แต่มีราคา

เคยจำได้ว่า

เป็นสาวแลแร่รวยสวยสะอาด ก็หมายความว่าเหมือนมณีอันมีค่า
แม้แตกร้าวรานร่อยถยราก็ ก็จะพาหายจากกายนาง
ซึ่งแปลว่า สาวสวยสุกสะอาด ถ้ามีกลิ่นโทษติดตัวก็
จะพาให้ค่าตัวตกต่ำ ฟังดูได้ท่วงทีกับคำอุปมามากกว่า

หน้า ๓๔๓

เหมือนท่านองนะออกบอกกระแส

จริงมิจริงเขาเอาไปเล่าแซ่ คนรังแกมันก็ว่านัยน์คาคม

ฉบบัฟิมพ็อน ๆ เป็น

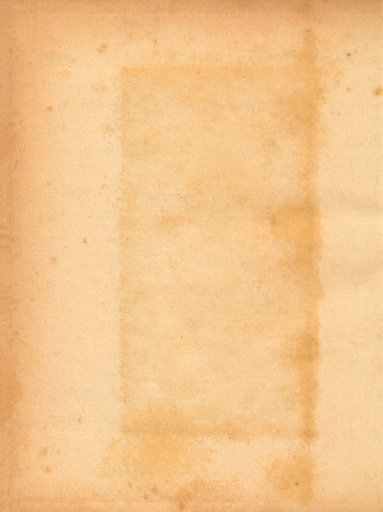
จริงมิจริงเขาเอาไปเล่าแซ่

คนรังแกมันก็ว่านัยน์คาคม

ซึ่งฟังสนิเทศมากกว่า เพราะ แว่ - ข อักษรต่ำ
 ผันด้วยไม้เอกเป็นเสียงโท ด้วยไม้โทเป็นเสียงตรี (แว-
 แว - แว) ท่านผู้แต่งคงเห็นว่า แว ผันเสียงเป็นเสียงโท
 สัมผัสกับกระแสดเสียงสูงได้ แม้จะผิดบังคับในข้อที่ว่า
 “อักษรต่ำ ผันด้วยไม้เอกไว้แทนอักษรสูง” กวีที่แท้จริง
 นั้น ย่อมรักษาภาษาและข้อความมากกว่ารักษาข้อบังคับ
 ขกตัวอย่าง เช่น โคลง & สุภาพ บัญญัติว่า บาทที่ ๒
 คำที่ ๒ และบาทที่ ๓ คำที่ ๓ ต้องลงเอก กวทเอก
 จริง ๆ ถึงคราวเข้าที่สลักสำคัญก็ผันบัญญัติ

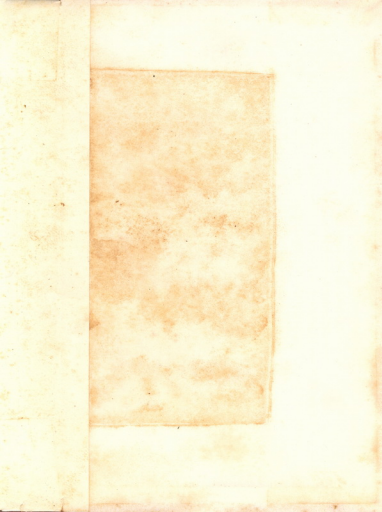
“พวงจาวเจอดแจ่มแก้ว	จักรพรรดิ
สมเสมอสมรรตน์	แห่งแท้
จำเรอญข้าเราสวัสดิ์	สังวาส
เล้งเลียบคันท้าแท้	ภพนี้ฤทา”
	(นิราศนรินทร์)

เสมอ-ข้าเรา ไม่ถูกกฎเกณฑ์ แต่กระนั้นท่านก็ยังผันไว้
 เพราะเพื่อจะรักษาอรรถอันสุชุม และสำนวนอันคมขำ
 ของท่านไว้ แต่กรณีเช่นนั้นนาน ๆ จะมีสักครั้ง.

สารคดี และนวนิยาย ที่จะออกในอันดับต่อไป

เจ้าชีวิต

“ของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์”

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

“กรมพระปรมานุชิตชิโนรส”

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์

“หอสมุดแห่งชาติ”

ตำนานละครโอเปร่า

“หอสมุดแห่งชาติ”

ชีวิตและงานของ น.พ.อ.

“ประพัฒน์ คืบตมรงค์”

มุนหนึ่งในดวงจิต

“ส. คุปตะภา”

สุริยาที่รัก (ตอนจบ)

“บุษยมาส”

ในอ้อมอกสวรรค์

“บุษยมาส”

รอยมลทิน

“บุษยมาส”

๕

เสียนชีวิต

“กล้วยไม้ ๓ วังโพ”

สุดสายบ้าน

“กล้วยไม้ ๓ วังโพ”

เรือนกรรม

“ป. พินธ”

หนามชีวิต

“ถาวร สุวรรณ”